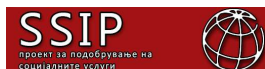

ЕВРОПСКИ ПРИМЕРИ ВО РЕГУЛИРАЊЕТО НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА

Република Северна Македонија
Министерство за труд
и социјална политика

THE WORLD BANK
IBRD • IDA | WORLD BANK GROUP

**ЕВРОПСКИ ПРИМЕРИ
ВО РЕГУЛИРАЊЕТО
НА СОЦИЈАЛНАТА
ЗАШТИТА**

Автори:

Наташа Богоевска

Сузана Борнарова

Маја Геровска-Митев

Лудовико Караро

Нано Ружин

Издавач:

Министерство за труд и социјална политика

Република Северна Македонија

Рецензенти:

Мариа Донеvsка

Сунчица Димитријоска

Лектор:

Кире Стојаноски

Компјутерска и техничка обработка:

Студентски Сервис - Скопје

Печати:

Студентски Сервис - Скопје

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	9
ВОВЕД	11
I. ПРАВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА НА СИСТЕМИТЕ НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА ВО ЕСТОНИЈА, ЧЕШКА И ХРВАТСКА	15
Вовед.....	17
1. Преглед на институционалната рамка на системот на социјална заштита на Република Естонија.....	19
1.1. Административно-територијална организација на Естонија.....	19
1.2. Специфични елементи на системот на социјална заштита на Естонија.....	20
1.2.1. Развој на социјална заштита по 90-тите години на минатиот век.....	22
1.2.2. Неодамнешни реформски иницијативи во системот на социјалната сигурност.....	22
1.3. Структура на системот на социјална сигурност	23
1.3.1. Институционална рамка за социјална заштита.....	25
1.4. Состав на системот на социјална заштита.....	27
1.4.1. Бенефиции во системот на социјална заштита.....	28
1.4.2. Социјални услуги.....	28
1.5. Други права и услуги во системот на социјална сигурност	30
1.5.1. Социјален законик	31
1.5.2. Заштита на децата.....	31
1.5.3. Семејни бенефиции.....	32
1.5.4. Социјални бенефиции за лицата со попреченост	32
1.5.5. Услуги и бенефиции за вклучувањето на пазарот на трудот.....	33
1.5.6. Додаток за способност за работа.....	34
1.6. Обезбедување на услуги од недржавни даватели на социјални услуги	34
1.6.1. Дозвола за работа (лиценца).....	35
1.6.2. Обезбедување услуги за посебна нега	36
1.6.3. Социјално договарање.....	37
1.6.4. Регистар за социјални услуги и бенефиции.....	38
1.7. Финансирање на системот на социјална заштита.....	38
1.8. Државен и административен надзор	38
2.Преглед на институционалната рамка на системот на социјална заштита на Република Чешка.....	40
2.1. Административно-територијална организација на Република Чешка.....	40
2.2. Специфични елементи на системот на социјална заштита во Република Чешка	41
2.2.1. Развој на социјалната заштита по 90-тите години на минатиот век	41
2.2.2. Неодамнешни реформски иницијативи во системот на социјална сигурност	43
2.3. Структура на системот на социјална сигурност	45
2.3.1. Институционална рамка за социјална заштита.....	47

2.4. Права и услуги во системот на социјалната заштита	49
2.4.1. Социјални парични давања	49
2.4.2. Социјални услуги.....	50
2.4.3. Социјална и правна заштита на децата.....	51
2.4.4. Политики за вработување	52
2.5. Недржавни даватели на социјални услуги.....	53
2.5.1. Обезбедување на социјални услуги од граѓански организации.....	54
2.5.2. Субвенционирање на давателите на социјални услуги	54
2.5.3. Социјални договори.....	55
2.5.4. Систем на ваучер.....	56
2.6. Финансирање на социјалните услуги	57
2.7. Надзор на системот на социјална заштита.....	58
3. Преглед на институционалната рамка на системот на социјална заштита на Република Хрватска	59
3.1. Административно-територијална организација на Република Хрватска	59
3.2. Специфични елементи на системот на социјална заштита на Хрватска	60
3.2.1. Развој на социјалната заштита по 90-тите години на минатиот век	61
3.2.2. Неодамнешни реформски иницијативи во системот на социјална сигурност	62
3.3. Структура на системот на социјална сигурност	64
3.3.1. Институционална рамка за социјална заштита.....	66
3.4. Социјална грижа и политики за вработување.....	67
3.4.1. Парични давања согласно Законот за социјална грижа.....	68
3.4.2. Социјални услуги.....	70
3.4.3. Парични давања согласно Законот за додаток за деца.....	72
3.4.4. Политики за вработување	73
3.5. Даватели на социјални услуги	74
3.5.1. Мрежа на социјални услуги и социјално планирање	74
3.5.2. Цени и учество на корисникот во плаќањето на социјални услуги	75
3.5.3. Минимални услови за давање социјални услуги.....	75
3.5.4. Стандарди за квалитет на социјалните услуги.....	76
3.5.5. Постапка за преговарање и склучување на договор.....	77
3.5.6. Јавно-приватно партнерство во подрачјето на социјалната грижа	78
3.6. Финансирање на социјалните услуги	78
3.7. Надзор на системот на социјална заштита.....	80
4. Општи заклучоци за предизвиците и трендовите на развој на европските системи на социјална заштита.....	81
Користена литература и референци.....	89

II. СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ И ЛИЦЕНЦИРАЊЕ ВО ХРВАТСКА, ФИНСКА И ДАНСКА..... 95

Вовед.....	97
1. Хрватска	99
1.1. Социјални услуги.....	99
1.1.1. Вовед во правните и институционалните основи за достава на социјални услуги....	99
1.1.2. Даватели на социјални услуги	100
1.1.3. Видови и содржина на основните социјални услуги	101
1.2. Лиценцирање.....	110
1.2.1. Лиценцирање на даватели на услуги	110
1.2.2. Лиценцирање на професионалци.....	111
2. Финска	114
2.1. Социјални услуги.....	114
2.1.1. Вовед во правните и институционалните основи за достава на социјални услуги....	114
2.1.2. Даватели на социјални услуги	116
2.1.3. Видови и содржина на основните социјални услуги	118
2.1.3.(а) Социјални услуги за стари лица	121
2.1.3.(б) Социјални услуги за лица со инвалидност.....	122
2.1.3.(в) Социјални услуги за деца	123
2.2. Лиценцирање.....	126
2.2.1. Лиценцирање на даватели на услуги	126
2.2.2. Лиценцирање на професионалци.....	126
3. Данска	128
3.1. Социјални услуги.....	128
3.1.1. Вовед во правните и институционалните основи за достава на социјални услуги....	128
3.1.2. Даватели на социјални услуги	129
3.1.3. Видови и содржина на основните социјални услуги	131
3.2. Лиценцирање.....	147
3.2.1. Лиценцирање на даватели на услуги	147
3.2.2. Лиценцирање на професионалци.....	148
4. Компаративни заклучоци – Хрватска, Финска И Данска.....	150
4.1. Социјални услуги.....	150
4.2. Лиценцирање.....	152
5. Трендови во развиените европски држави	153
5.1. Социјални услуги.....	153
5.1.1. Распределба на одговорноста за обезбедување на социјалните услуги.....	153
5.1.2. Мешана економија и маркетингизација на социјалните услуги – кон нов јавен менаџмент	154
5.1.3. Децентрализација и интеграција во доставата на социјалните услуги	156
5.1.4. Рационализација (downsizing) на резиденцијалната заштита.....	157
5.1.5. Модернизација на социјалните услуги – нова менаџмент култура	157

5.1.6. Зголемување на инволвираноста на корисниците, партиципацијата и изборот	157
5.1.7. Поддршка на неформалната заштита од семејството преку социјални услуги	159
5.2. Лиценцирање.....	160
5.2.1. Специјализација и диверзитет на работната сила во секторот на социјални услуги	161
5.2.2. Професионализација на работната сила во социјалните услуги за нега и грижа	161
6. Референци.....	164

III. ГАРАНТИРАН МИНИМАЛЕН ПРИХОД ВО ХРВАТСКА, ХОЛАНДИЈА И БЕЛГИЈА 169

1. Вовед.....	171
2. Споредбени специфики на гарантираниот минимален приход: дефиниции, цели и форми	172
3. Гарантиран минимален приход во Хрватска (Zajamčena minimalna naknada – ZMN)	174
3.1. Висина на ЗМН	175
3.2. ЗМН и активација на работоспособни корисници.....	176
3.3 Поврзани права од Законот за социјална заштита	177
3.4. Дополнителни права од Законот за социјална заштита	177
3.5. Дополнителни права од други закони.....	179
3.6. Ефекти од воведувањето на ЗМН.....	179
4. Гарантиран минимален приход во Холандија (Participatiewet)	183
4.1. Висина на социјалната помош (минимален приход).....	183
4.2. Социјална помош и реинтеграција на работоспособни корисници.....	185
4.3. Дополнителна социјална помош (категоријална социјална помош)	186
4.4. Дополнителни права од други закони.....	186
4.5. Ефекти од социјалната помош (минималниот приход).....	187
5. Гарантиран минимален приход во Белгија (revenu d'intégration/leefloon).....	189
5.1. Висина на приходот за социјална интеграција.....	190
5.2. Приходот за социјална интеграција и активација на корисниците.....	191
5.3. Поврзани права	192
5.4 Дополнителни права од други закони.....	192
5.5. Ефекти од приходот за социјална интеграција.....	194
6. Применливост на споредбената анализа за процесот на реформирање на социјалната парична помош во Р. Македонија	195
6.1. Адекватност на социјалната парична помош.....	196
6.2. Отстранување на ограничувачките и дестимулирачки елементи од социјалната парична помош.....	197
6.3. Поврзување на социјалната парична помош со други права	198

6.4. Активација на корисниците на социјална парична помош.....	199
Користена литература и референци.....	200
IV. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО ЕСТОНИЈА, СЛОВАЧКА И АВСТРИЈА	203
1. Вовед.....	205
1.1. Преглед на различни системи за социјална заштита во Европа	206
1.2. Клучни податоци на системите за социјална помош.....	208
2. Естонија	211
2.1. Институционална поставеност.....	212
2.2. Надоместоци за социјална заштита.....	212
2.3. Надоместок за невработеност.....	214
2.5. Детски и семеен надоместок	216
2.6. Социјални услуги и други надоместоци	217
2.7. Последни дебати за адекватноста на обезбедената социјална помош.....	217
3. Словачка	219
3.1. Институционална поставеност.....	220
3.2. Надоместоци за социјална заштита.....	221
3.3. Надоместоци за деца и семејства	226
3.4. Долгорочна нега и здравствена заштита	226
3.5. Активирачки политики на Словачка	227
4. Австрија	229
4.1. Институционална поставеност.....	229
4.2. Социјална парична помош.....	230
4.3. Надоместок за невработеност	233
4.4. Надоместок за инвалидност	233
4.5. Детски и семејни надоместоци (бенефиции).....	234
4.6. Социјални услуги и други бенефиции.....	235
References	235
V. НАДОМЕСТОЦИ ОД ДЕТСКА ЗАШТИТА ВО ЛУКСЕМБУРГ, ХРВАТСКА И ЦРНА ГОРА ...	237
1. Режији на социјална заштита во Европа	239
2. Детски и семејни престации во Луксембург.....	241
2.1. Социјално осигурување	241
2.2. Престации во случај на потреба од помош од трето лице	243
2.2.1. Концептот на помош за трето лице	244
2.2.2. Концептот за виталните животни активности	244
2.2.3. Концепт за потребата.....	244
2.2.4. Круг на корисници.....	245
2.3. Престации во случај на домашна нега	245

2.3.1. Престации во натура	245
2.3.2. Престации во готовина	246
2.4 Семејни престации	248
2.4.1. Семејни алокации	248
2.4.2. Општ детски додаток	249
2.4.3. Дополнителни специјални алокации	249
2.4.4. Додатокот за почеток на школската година (allocation de rentrée scolaire)	250
2.4.5. Алокација за новороденче (allocation de naissance)	250
2.4.6. Алокација за породилно отсуство	250
2.4.7. Бонус за дете	251
2.4.8. Родителско отсуство (indemnité de congé parental)	252
2.4.9. Додаток за образование	253
3. Детска заштита во Република Хрватска	253
3.1. Семејната политика на Република Хрватска	255
3.1.1. Детски додаток	256
3.1.2. Породилни и родителски додатоци	259
3.1.3. Еднократна парична помош за новороденче	262
3.1.4. Надоместок на родител негувател	263
3.1.5. Гарантираниот минимален надоместок	264
3.1.6. Надоместоци поврзани со образование	264
3.1.7. Финансиска поддршка за домување	265
4. Детска заштита во Република Црна Гора	266
4.1. Социјална и детска заштита на Република Црна Гора	266
4.2. Материјална помош од системот на детска заштита	268
4.2.1. Право на детски додаток	269
4.2.2. Надоместок за трошоци за исхрана во предучилишни установи	270
4.2.3. Помош за воспитување и образование	271
4.2.4. Поврат на надоместок на приход за породилно или родителско отсуство	271
4.2.5. Надоместок по основа на раѓање на дете	273
4.2.6. Надомест за новородено дете	273
4.2.7. Надомест по основа на раѓање на три или повеќе деца	274
4.2.8. Поврат на средства на работодавачот за надоместок на заработка за работа со половина работно време	274
4.2.9. Надоместоци за деца со посебни потреби	275
4.2.10. Додаток за нега и помош	275
Користена литература	276
Закони	276

ПРЕДГОВОР

Министерството за труд и социјална политика во 2017 година започна процес на сеопфатна и темелна реформа на системот на социјална и детска заштита. Овој процес беше поддржан од Светска банка и воден преку широка инклузивна консултација со сите релевантни страни со цел добивање издржани сознанија за реалните состојби и потреби. Академската заедница, исто така, беше активно вклучена во целокупниот процес на реформи заради усогласување со современите европски трендови во оваа област и базирање на реформата на научно-апликативни сознанија добиени преку истражување на состојбите.

Во таа насока, предлозите за реформа на системот на социјална и детска заштита беа изготвени како резултат на претходно спроведена компаративна анализа на релевантна правна регулација во повеќе развиени европски држави, како и длабинска квантитативно-квалитативна анализа на состојбите во дејноста социјална и детска заштита во нашата земја.

Компаративната анализа ги опфати системите на социјална заштита на следните европски држави: Финска, Данска, Естонија, Холандија, Белгија, Луксембург, Чешка, Хрватска и Црна Гора. Анализата овозможи увид во современите трендови на социјалната заштита и можностите за нивна спроведливост во нашата земја.

Квантитативно-квалитативната анализа на локалните состојби во социјалната заштита беше извршена врз база на сознанија добиени од теренско истражување спроведено на целата територија на државата. Во истражувањето беа вклучени релевантни институции и организации на национално и локално ниво: Министерството за труд и социјална политика, Заводот за социјални дејности, центрите за социјална работа, центрите за вработување, јавни и приватни установи за социјална заштита, општинската администрација, здруженија, даватели на социјални услуги. Врз основа на извршените анализи беа подготвени посебни извештаи со предлог решенија за изработка на нов текст на Законот за социјална

заштита и предлози за измени на законската регулатива за детска заштита.

Предлозите беа усмерени кон унапредување на социјалната заштита преку темелно реформирање на правата на парична помош и социјалните услуги, како и детална разработка на можни решенија за реализација на стратешките определби за децентрализација, плурализација и деинституционализација на системот на социјална заштита.

Предлозите за реформа на системот на социјална заштита беа споделени со членовите на Работната група формирана при Министерството за труд и социјална политика со широко учество на претставници од: Министерството за труд и социјална политика, Заводот за социјални дејности, Центрите за социјална работа и меѓународните организации, Светска банка и УНИЦЕФ. Врз основа на консултативен процес и сеопфатна дискусија, членовите на работната група утврдија финални смерници за реформа на системот на социјална заштита.

ВОВЕД

Публикацијата „Европски примери во регулирањето на социјалната заштита“ е изготвена како резултат на извршени споредбени анализи на системите на социјална заштита во неколку европски држави, во рамките на Проектот за условени парични надоместоци на Светска банка во соработка со Министерството за труд и социјална политика. Целта на споредбената анализа направена во текот на 2017 година беше да се утврдат трендовите во развојот на социјалната заштита во европските држави, а во функција на подготовката за реформите на системот на социјалната заштита на Република Македонија.

Монографијата содржи пет дела во чии рамки од различни аспекти се анализира регулацијата на системите на социјална заштита во избрани европски држави.

Во првиот дел се врши анализа на правната и институционалната рамка на системите на социјална заштита во Естонија, Чешка и Хрватска. Предмет на анализа се спецификите на нормативното уредување на социјалната заштита во избраните држави, како и структурата, карактеристиките и административните решенија на системите на социјална сигурност. Во фокусот на анализата се прашањата поврзани со институционалната поставеност, организацијата и составот на социјалната заштита, давателите на социјалните услуги, финансирањето и надзорот над вршењето на работите од социјалната заштита. Делот завршува со приказот на трендовите во европските држави во однос на примената на различните модалитети на организацијата на социјалната заштита.

Вториот дел е посветен на анализата на секторите на социјалните услуги и лиценцирањето на професионалците и давателите на услуги во: Хрватска, Финска и Данска. Овој дел содржи преглед на давателите на социјалните услуги во избраните држави, опис на видот и содржината на социјалните услуги во системот на социјалната заштита, како и одредбите поврзани со надлежноста и

постапката за лицензирањето на професионалците и давателите на социјалните услуги. Делот завршува со поглавјето за трендовите во европските држави за развојот на социјалните услуги.

Во третиот дел се претставени спецификите на правото на гарантиран минимален приход во три држави: Хрватска, Холандија и Белгија. Во анализата фокусот е ставен на различните аспекти на остварувањето на правото и тоа: дефиниции, цели и форми, висина на правото, активација на корисници, поврзани права и ефектите од примената на правото. Во овој дел е даден посебен осврт на применливоста на гарантираниот минимален приход во Република Македонија со цел да се посочат можните придобивки, како и евентуалните недостатоци и предизвици од неговото воведување во системот на социјалната заштита.

Четвртиот дел започнува со прегледот на различните системи за социјална заштита и некои основни индикатори за разликите кои постојат во ЕУ земјите (стари и нови членки) земајќи ги предвид позициите на трите избрани земји: Австрија, Естонија и Словачка. Потоа поглавјето се фокусира на трите избрани европски држави анализирајќи ги нивните достигнувања во последните 20 години, а потоа и нивната тековна институционална организација, како и надоместоците од системот на социјалната заштита.

Петтиот дел од монографијата ги разработува семејните и детските престации во три држави: Луксембург, Хрватска и Црна Гора. Делот почнува со кратка анализа на режимите на социјална заштита во Европа и опис на нивните клучни карактеристики. Во овој дел од монографијата се дава системски преглед на законското регулирање на правата поврзани со детската и семејната заштита, од аспект на видовите права, нивната содржина, условите за остварување, како и надлежноста и постапката за нивно користење.

Содржината на монографијата во целина нуди богата сознанија за актуелните трендови во уредувањето на социјално заштитната функција на современите социјални држави во Европа. Иако секој од авторите обработува различни сегменти од легислативата за социјална заштита, тој пристап дава широк и детален приказ на диверзитетот на правните решенија приспособени на историските, културните, политичките и социоекономските специфики на секоја држава.

Се очекува дека монографијата ќе биде од посебно значење за проширувањето и збогатувањето на знаењата на студентите по социјална работа и социјална политика, како и за студентите од другите сродни општествени науки. Воедно, се надеваме дека содржината на монографијата ќе биде од интерес и за креаторите на политиките и практичарите во областа на социјалната заштита.

I

ПРАВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА НА СИСТЕМИТЕ НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА ВО ЕСТОНИЈА, ЧЕШКА И ХРВАТСКА

Наташа Богоевска

ВОВЕД

Рефлектирајќи го значењето на институционалните структури (поставеност и организација) како клучен услов за постигнувањето на социјално прифатените цели, европските земји во последниве неколку декади спроведуваат реформи за унапредување на институционалните аспекти на системите за социјална заштита. Во повеќето случаи земјите воведуваат административни модалитети засновани на менаџерските доктрини на управување (нов јавен менаџмент) додека другите експериментираат со некоја форма на децентрализација, која обично вклучува иницијативи за локална достава на социјалните услуги и во одредени случаи, поврзување со службите за вработување.

Република Македонија, исто така, се наоѓа пред значаен предизвик за реформата на системот на социјалната заштита. Искуствата на другите земји со административни реформи во оваа област може да претставуваат значаен ресурс во развивањето на нормативни решенија и јакнењето на институционалните капацитети за реализација на социјално заштитната дејност. Научените лекции од спроведените реформи досега, покажуваат дека клучен фактор во процесите на трансферот на знаење и добрите практики е приспособувањето на локалниот контекст. Врз основа на тоа, земјите кои бараат нови институционални решенија за реструктурирањето на системите на социјална заштита, треба да ги разгледаат примерите на реформски активности кои се имплементирани во општествено-политичка рамка слична на нивната.

Во основа идентификувани се три главни димензии кои треба да се земат предвид при анализата на институционалната поставеност: поширокиот општествен контекст во кој се спроведува реформата (историја, традиција, влијанија, стратешки цели), политичкото уредување (политички систем, организација на локалната самоуправа, степен на централизација/децентрализација) и постоечките институционални аранжмани што го карактеризираат системот на социјална сигурност.

Оттука, целта на оваа компаративна анализа е да се направи преглед на институционалната рамка на системите на социјална заштита на три европски земји: Естонија, Чешка и Хрватска. Иако фокусот на анализата е ставен на сегашната состојба на институционална поставеност и организација, анализирани преку позитивната законска рамка, таа во голема мера дава една поширока слика на системите на социјална сигурност и административна организација на секоја од земјите вклучени во анализата. Во исто време, во анализата се дава краток преглед на административните реформи низ кои поминуваат земјите во последните неколку децении со фокус на процесите на децентрализација и плурализација на доставата на социјалните услуги. Сето тоа треба да го олесни разбирањето на општествениот контекст во кој се одвивал институционалниот развој на социјалната заштита во трите земји со цел пренесување на добрите институционални решенија со соодветни приспособувања.

Во процесот на избирањето на земјите беа земени предвид следните елементи кои ги доближуваат нивните системи до системот на социјална заштита во Република Македонија, а во исто време обезбедуваат податоци за системите во земјите со различен режим на социјална држава:

- унитарни држави со релативно едноставна организација на системот на локална самоуправа;
- потекнуваат од бившиот комунистички блок и во последните три декади во голема мера ги смениле траекториите на развојот на социјалните политики;
- своите политики во голема мера ги развивале под влијание на Европската Унија и другите меѓународни организации преку заеми/техничка помош и други регулаторни рамки;
- системите на социјална сигурност на трите земји се изградени на бизмарковите идеи за социјално осигурување. Во естонскиот случај системот на социјалната заштита ги комбинира елементите на либералните и нордиските (социјалдемократски) режими на благосостојба. Чешката Република покажува типични карактеристики на континенталниот или уште посспецифично, централноевропскиот корпоративен тип на социјална држава. Хрватска спаѓа во групата на јужноевропски земји или т.н. медитерански модел на социјална држава иако под влијанието на различните фактори развила хибриден тип на социјална држава;
- демографските промени влијаеле врз насоките на развојот на системите на социјална сигурност;
- во сите три земји се спроведуваат реформите за реорганизација на институционалната рамка на социјалната заштита.

Институционалниот приказ за секоја од земјите вклучува неколку основни елементи: административна организација на земјата, краток преглед на развојот на системот на социјалната заштита во последните две декади со фокус на најновите институционални реформи, приказ на системот на социјалната

заштита (бенефиции и социјални услуги) и надлежните институции, давателите на услугите, финансирањето и надзорот. Содржински се јавуваат одредени разлики во фокусот на посебните анализи како резултат на разликите во нормативното уредување, спецификите на институционалните аранжмани и нивните историски патеки, како и потребата да се потенцираат различни аспекти како добри иновативни решенија во секоја од земјите вклучени во анализата.

На крајот, преку анализата на релевантната литература се претставени општи заклучоци за трендовите на институционален развој на системите на социјалната заштита со цел да се даде поширока слика за состојбите и предизвиците во оваа област на европско ниво.

1. ПРЕГЛЕД НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАМКА НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА НА РЕПУБЛИКА ЕСТОНИЈА

1.1. АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИЈАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА НА ЕСТОНИЈА

Естонија е унитарна држава според Уставот од 1992 година. Уставот ја воспостави Република Естонија како демократска парламентарна држава со единствен парламент (Riigikogu) кој е составен од 101 директно избран член.

Административната поделба на територијата на Естонија опфаќа окрузи, рурални општини и градови. Општините се единственото ниво на самоуправа со оглед на тоа што окрузите (15 окрузи) претставуваат пренесено ниво на централната власт. Не постои регионално ниво на организација на локалната самоуправа. Сепак, постојат регионални агенции на државната администрација на чело со гувернери на окрузи, кои ги назначува централната влада.

Во јули 2017 година е извршена повторна територијална реорганизација при што е предвидено во септември 2017 година да влезе во сила актот според кој целата територија административно ќе биде поделена на 15 града и 64 општини.

Законот за локална самоуправа¹ ги утврдува функциите, одговорностите и организацијата на локалната самоуправа и односите на локалните власти меѓусебно и со државните органи. Функциите на локалната власт во руралните општини и градовите вклучуваат организација на социјални услуги, бенефиции и друга социјална помош, социјални услуги за стари лица, младинска работа, домување и комунални услуги. Локалната власт управува со предучилишни установи за детска грижа, основни училишта, средни училишта, библиотеки, центри за услуги во заедницата, музеи, спортски објекти, засолништа, домови за нега, здравствени установи и други локални агенции ако установите се во

¹ Local Government Organization Act, consolidated text, RT I 1993 37, 558

надлежност на локалната власт. Плаќањето на одредени трошоци за работата на установите или другите извори на финансирањето може да се пропишат со закон. Локалните власти имаат право да формираат здруженија и заеднички агенции со други локални власти врз основа на и во согласност со постапката предвидена со закон².

1.2. СПЕЦИФИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА НА ЕСТОНИЈА

Во последните неколку децении системот на социјална заштита на Естонија помина низ брзи промени како резултат на новонастанатите социјални состојби, идеолошките, политичките и економските промени. Естонија, како и другите транзициони општества по 90-тите години на минатиот век тргна по историски непознати развојни патеки кон главните текови на Европската Унија при што развиваше соодветни социополитички средства за решавањето на тековните проблеми. Сегашната комбинација на системот на социјална заштита на Естонија во литературата најчесто класифициран како либерален модел со одредени бизмаркови елементи, е резултат на голем број меѓусебно поврзани фактори на влијание: историјата, политичката средина, социоекономските услови, демографските промени, како и општиот менталитет на луѓето.

Врз политичката средина на Естонија во која се развива новиот систем за социјална заштита, влијаат неколку фактори (Trumm, 2006).

- Наследство од минатото

Наследството на социјалистичките државни традиции остави огромен печат врз сегашниот систем на социјалната политика. Системот на социјалната заштита во рамките на социјалистичкиот режим беше финансиран главно од придонесите на работодавачите во државниот буџет. Во основа, политиките беа насочени кон целосната вработеност и развивањето на дополнителни целни услуги на ниво на претпријатија. Поранешниот државно-социјалистички систем предвидуваше старосни пензии, релативно великодушна поддршка на децата, субвенционирано домување и основни производи. Имаше ограничен фокус на паричните бенефиции и поголем акцент беше ставен на развивањето на услугите, особено во здравството и образованието. Некои елементи од претходниот систем (на пример, финансирањето на социјалната политика во значајна мера се базира на придонесите на работодавачите, релативно развиен систем на семејни и детски бенефиции) се карактеристични за системот на социјалната заштита на Естонија и денес.

² Local Government Associations Act, consolidatedtext, RT I 2002, 96, 565

- Преовладувањето на десничарските влади

Пропорционалниот даночен систем, напуштањето на системот на субвенции, значителниот пад на универзалните шеми и воведувањето на давања условени со материјален цензус се главните резултати од спроведувањето на новата либерална идеологија во системот на социјалната заштита.

- Влијанија од нордиските модели на организација и управување на системите на социјална заштита

Научените лекции од нордиските социјални традиции се евидентни во различни законски акти што ја регулираат областа на социјалната политика. Во естонскиот случај системот на социјалната заштита ги комбинира елементите на либералните и социјалдемократските режими на благосостојба уште од самиот почеток. Легислативната рамка на социјалната политика вклучува концепти земени од нордиските модели на социјална држава (еднакви права, универзализам, централна улога на државата итн.). Законот за социјална заштита (1995) кој копира цели глави и членови од законите за социјална заштита на Данска, Шведска и Финска, го демонстрира влијанието на нордиските држави. Учењето од нордиските социјални традиции, исто така, може да се види во случајот на Законот за социјални бенефиции за лицата со попреченост (2001).

- Политички насоки од Европската Унија

Насоките на Европската Унија за спроведувањето на политиките (Европскиот социјален модел, Отворениот метод на координација итн.) во најголема мера влијае врз дизајнирањето на денешниот систем на социјална заштита на Естонија. Прашањата за социјалниот развој добија големо внимание во процесот на пристапувањето во Европската Унија. Стратегијата на ЕУ за вработување и заедничкиот меморандум за инклузија формираа силна рамка за развојот на социјалната политика на Естонија денес.

- Насоките на наднационалните агенции

Како дополнителен фактор врз обликувањето на политичката средина за развојот на социјалната политика во Естонија, како и во другите земји од Централна и Источна Европа, треба да се спомне влијанието на наднационалните институции (Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка итн.). Влијанието на овие агенции на пензиските системи и таргетирањето на шемите за социјална помош, широко дискутирани во литературата за социјалната политика, се видливи и во овој случај.

- Демографските промени

Значаен фактор кој влијае врз насоката на политиките врз основа на кои се гради системот на социјална сигурност се демографските промени.

Демографскиот развој на Естонија може да се опише со намалувањето и стареењето на населението. Бројот на населението во Естонија постојано се намалува од 1991 година бидејќи двете клучни компоненти на демографските промени (природниот прираст и нето миграцијата) имаат негативен тренд.

1.2.1. Развој на социјална заштита по 90-тите години на минатиот век

Развојот на системот на социјална сигурност во Естонија како резултат на горенаведените фактори на влијание минува низ следните фази (Kore, 2015):

Период на транзициони реформи (1989-1994):

- создаден е нов систем за социјално осигурување (социјален данок, пензиско и здравствено осигурување, социјални услуги);
- трансфер на политики (ММФ/Светска банка).

Период на стабилизација (1995-1999 година година):

- системот за социјална сигурност ги задржа елементите карактеристични за либералната социјална држава;
- преговорите за пристап со ЕУ започнаа во 1998 година.

Период на раст на благосостојбата (2000-2007 година):

- корекција на системите за социјално осигурување (пензиско и здравствено осигурување);
- создавање на нови системи (осигурување на невработеност, надоместоци за попреченост, родителски надоместок);
- членство во ЕУ и НАТО 2004 година.

Криза (2008-2011 година)

Интеграција на пасивните и активните мерки за вклучувањето на пазарот на трудот 2009-

1.2.2. Неодамнешни реформски иницијативи во системот на социјалната сигурност

За да одговори на новонастанатите предизвици поврзани со промените на пазарот на трудот и социјалните последици, Естонија иницира административна реформа со цел поголема ефикасност и ефективност на институционалните аранжмани. Реформата имаше три главни цели: а) поедноставување и зголемување на флексибилноста во однос на плаќањето на бенефициите; б) зголемување на подготвеноста за работа на барателите на работа со посилен акцент на политиките за активација; и в) зголемување на сигурноста на приходите на невработените преку зголемени нивоа на бенефиции.

Преземените реформски иницијативи доведоа до спојувањето на

администрирањето на пасивните мерки во вид на парична помош за невработени лица и политиките за активација. Институционалната промена која произлезе од реформата беше преземањето на надлежностите на Одборот за пазар на трудот (ОПТ) од страна на Фондот за осигурување од невработеност (ФОН). Управувањето на Одборот за пазар на трудот и Фондот за осигурување од невработеност беше споено во мај 2009 година.

Одборот за пазар на труд во Естонија, кој беше одговорен за плаќањето на надоместоците за невработеност и обезбедувањето на услугите за вработувањето е основан во 1990 година. Во почетокот доставата на услугите беше вршена од страна на локалните канцеларии на општините, а потоа од канцелариите формирани и раководени од страна на ОПТ. ОПТ беше субординиран на Министерството за социјални работи. До 2002 година, бенефицијата за невработеност администрирана од канцелариите на ОПТ беше единствениот вид пасивна поддршка наменета за невработените лица. Шемата за осигурувањето при невработеност е создадена во 2002 година со основањето на Естонскиот национален фонд за осигурување од невработеност.

Фондот за осигурување од невработеност е независно јавно тело управувано од тричлениот надзорен одбор составен од претставници на Владата, работници (Конфедерацијата на синдикатите на Естонија и Конфедерацијата на организации на работници на Естонија) и работодавачи (Конфедерација на работодавачи на Естонија). Оваа структура остана непроменета по институционалните промени. Одборот е одговорен за управувањето со работењето на фондот. ФОН е организиран во една централна канцеларија, 15 регионални и 26 локални канцеларии низ целата земја.

Помеѓу 2002 и 2009 година, единствената одговорност на Естонскиот фонд за осигурувањето на невработеност беше администрирањето и исплатата на бенефициите за невработеност. Преку пренесувањето на одговорностите од ОПТ до ФОН во 2009 година, придонесите за невработеност, пасивните марки и мерките за активни политики се концентрираат во едно тело (one stop services) со што се обезбедува заштеда и интегрираност во пристапот кон корисниците на овие бенефиции.

1.3. СТРУКТУРА НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА СИГУРНОСТ

Системот на социјална сигурност на Естонија³ се состои од социјално осигурување и социјална помош. Социјалната сигурност се состои од седум шеми: здравствено осигурување, осигурување од невработеност, пензиско

³ Податоците за системот на социјална сигурност се обезбедени од базата на податоци Заеднички информативен систем за социјална заштита на земјите-членки на Европската Унија со последно ажурирање 1.1.2017 <http://www.missoc.org/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>

осигурување, државни надоместоци во случај на невработеност, државни семејни бенефиции, социјални бенефиции за лицата со попреченост и погребни надоместоци. Социјалните парични давања и социјалните услуги се обезбедуваат преку системот на социјалната заштита кој е одвоен од системот на социјално осигурување.

Надлежни органи да постапуваат по соодветни области се:

» **Социјална сигурност и социјална заштита**

Министерството за социјални работи (Sotsiaalministeerium) е одговорно за социјалната сигурност и социјалната заштита. Улогата на Министерството вклучува креирање на политики и изготвувањето на законодавство. Под надлежност на Министерството е владината агенција Одбор за социјално осигурување (Sotsiaalkindlustusamet) и две јавни правни тела – Фондот за здравствено осигурување (Eesti Haigekassa) и Фондот за осигурување од невработеност (Eesti Töötukassa) кои се одговорни за администрирањето на различните гранки на социјална сигурност.

Одборот за социјално осигурување ги администрира шемите на пензиско осигурување, семејните бенефиции, социјалните бенефиции за лицата со попреченост и потребните давања. Во исто време, води регистар на осигуреници и корисници. Одборот обезбедува пензиите и бенефициите да се исплаќаат во редовно време според националното законодавство и меѓународните договори. Медицинскиот преглед за утврдувањето на трајната неспособност за работа го врши Одборот за социјално осигурување со помош на медицински експерти. Регионалните бироа подредени на Одборот за социјално осигурување ги обработуваат апликациите за горенаведените бенефиции и го организираат плаќањето преку банките или на сопствен трошок на корисникот во местото на неговиот престој.

Социјалните парични давања и социјалните услуги за обезбедувањето на социјална заштита се администрираат од страна на единиците на локалната самоуправа.

» **Здравствено осигурување**

Фондот за здравствено осигурување ја води шемата за здравствено осигурување која вклучува медицински услуги, компензација за лекови и парични надоместоци (болест, породилно отсуство и бенефиции за неџа). Фондот склучува годишни договори со давателите на здравствените услуги и ги покрива трошоците за медицинската грижа на осигурените лица кон давателите на услугите според овие договори. Фондот, исто така, ги плаќа надоместоците за болести, породилно отсуство и неџа на осигурените лица. Под капата на Министерството за социјални работи се вклучени и Одборот за здравство (Tervizetam) и Државната агенција за лекови (Ravimiam).

» **Пензиско осигурување**

Тристоронниот систем на пензиско осигурување во Естонија е воведен во

2002 година. Дополнителната пензиска шема која подлежи на задолжително финансирање, ја спроведуваат индивидуалните пензиски фондови под надзор на Министерството за финансии (Rahandusministeerium). Плаќањата според Законот за финансирани пензии се вршат од 2009 година. Плаќањето на придонесите во т.н. трет столб на пензискиот систем е доброволно за сите лица и износот на висината на придонесите не е пропишан од државата. Лицето има право да добива исплати по завршувањето на 55 години или во случај кога е целосно и трајно онеспособено и не може да работи.

Придонесите за социјално осигурување (социјалните даноци и придонесите за осигурување во случај на невработеност) ги собира Даночниот и Царинскиот одбор (Maksu- ja Tolliamet).

» Осигурување во случај на невработеност

Фондот за осигурување во случај на невработеност е задолжен за шемата за осигурување во случај на невработеност, чија цел е да ги исплаќа надоместоците за невработеност (työtuskindlustushüvitis), надоместоците за технолошки вишок и надоместоците во случај на несолвентност на работодавачот. Од 2009 година Фондот, исто така, ја администрира шемата за исплата на бенефиции за невработеност (töötutoetus). Обработката на барањата, доделувањето и плаќањето на надоместоците се врши од страна на регионалните канцеларии за вработување, подредени на Фондот.

1.3.1. Институционална рамка за социјална заштита

Социјалната заштита во Естонија се реализира на централно и локално ниво.

Државната социјална заштита ја спроведува министерот надлежен за областа и гувернерите на окрузите. Министерот во управувањето и администрирањето на социјалната заштита ги врши следните работи:

- развој на националната политика за социјална заштита;
- изготвување на закони и други акти со кои се регулира социјалната заштита;
- развој, координација и администрирање на национални програми и проекти за социјална заштита;
- спецификација на стандарди за обука на работници во социјалната заштита, учество во организирање на обуки;
- организација на производство и набавка на протетски, ортопедски и други помагала и идентификација на побарувачката за нив;
- собирање и анализа на информации и статистики во врска со социјалната заштита и споделување со општата јавност;
- утврдување на формата на статистичките извештаи во врска со социјалната заштита и постапката за нивно поднесување;
- барање дополнителни финансиски средства за локалните власти за

социјална заштита;

- организација на посвојување од и до странски држави и одржување на соодветен регистар;
- лиценцирање на институции за социјална заштита и работници во социјалната заштита;
- извршување на други должности поврзани со социјалната заштита доделени на министерот за социјални работи со други акти или закони.

Во соработка со органите на локалната самоуправа и со други правни и физички лица, гувернерите на окрузите учествуваат во администрирањето на социјалната заштита во рамките на нивните овластувања. Должности на гувернерот на округот во администрирањето на социјалната заштита се:

- развој на политиките на социјалната заштита на округот;
- развој, координација и администрација на програмите и проектите за социјална заштита во округот;
- организација на обуки за работници во социјалната заштита во округот;
- организација на набавка на протетски, ортопедски и други помагала во округот;
- собирање и анализа на информации во врска со социјалната заштита во округот и ширење на информациите до руралната општина и градските власти и пошироката јавност;
- прибирање на статистички извештаи во врска со социјалната заштита во округот и подготовка и доставување на консолидирани извештаи во постапката утврдена со закон;
- организирање на услуги за супституција на семејство за деца без родителска грижа и финансирање на услуги за згрижување на деца финансирани од страна на државата;
- организација на посвојување и одржување на соодветен регистар;
- извршување на други должности поврзани со социјалната заштита доделени на министерот за социјални работи со други закони или акти.

Гувернерот на округот има право да делегира врз основа на договор според јавното право, извршување на должностите во негова надлежност на локалната самоуправа.

Социјалната заштита на локално ниво ја спроведува руралната општинска или градска власт преку обезбедување социјални услуги, социјални бенефиции, итна социјална помош и друга помош за лица кои живеат во општината. Руралните општини или градските власти може да обезбедуваат и други социјални услуги. Локалната самоуправа го изработува планот за развој на локалната социјална заштита како интегрален дел на развојниот план на руралната општина или на градот и доставува извештаи до гувернерите на окрузите.

1.4. СОСТАВ НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Законот за социјална заштита (Social Welfare Act)⁴ е системски закон со кој се воспоставуваат и регулираат правата на парични давања и социјални услуги, како и други прашања од значење за социјалната заштита. Бенефициите и социјалните услуги опфатени со законот, кои се прикажани во табеларниот приказ бр. 1 во најголема мера се остваруваат на локално ниво.

Табеларен приказ бр. 1: Социјални услуги и социјални бенефиции

ЗАКОН ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА		
СОЦИЈАЛНИ БЕНЕФИЦИИ	бенефиција за задоволување на егзистенцијални потреби, дополнителна социјална бенефиција платена од државниот буџет, бенефиција заснована врз проценка на потреби.	Општинските и градските власти
СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ	социјално советување, услуги за рехабилитација, услуги за поддршка на секојдневното живеење, услуги за поддршка на вработување, услуги за поддржано живеење, услуги за поддршка на живеење во заедницата, 24-часовни услуги за посебна грижа, обезбедување на протетски, ортопедски и други помагала, услуги за грижа за децата, услуги во домашни услови, услуги за домување, згрижувачко семејство, услуги за супституција на семејството.	Општинските и градските власти Окрузите Одборот за социјално осигурување

Покрај услугите утврдени со закон, општинските и градските власти имаат право да воспостават дополнителни социјални бенефиции и услуги. Тие се обврзани да обезбедат заштита на лицата со посебни социјални потреби: деца, лица со попреченост, постари лица, лица ослободени од казнено-поправните установи и други лица на кои им е потребна помош. На локално ниво, исто така, се обезбедува итна социјална помош на лицата кои се наоѓаат во социјално беспомошна состојба поради губењето или недостигот на средствата за издржување.

Заштита на децата претставува значаен сегмент на социјалната заштита. Отворени се работни позиции за давање помош на децата, семејствата со деца и други лица кои одгледуваат деца во одделенијата за социјална и здравствена заштита во окрузите и доколку е потребно, во руралните општини и градовите.

⁴ Social Welfare Act, consolidatedtext, RT I 1995, 21, 323

Исто така, се предвидува законска можност за формирање Комитет за детска заштита како советодавно тело во руралната општина или градот. Општинската администрација ги поддржува и ги советува децата и лицата кои се грижат за нив, именува лица за поддршка, помага во организацијата на посвојувањето и организира згрижување на детето во згрижувачко семејство.

1.4.1. Бенефиции во системот на социјална заштита

Лицето кое живее само или во семејство чиј месечен нето приход по одбивањето на фиксните трошоци поврзани со домувањето е под нивото на егзистенција утврдено со закон, има право да добива бенефиција за задоволувањето на егзистенцијалните потреби. Нивото на егзистенцијата се утврдува врз основа на минимум трошоци направени за конзумирање на прехранбени производи, облека, обувки и други стоки и услуги кои ги задоволуваат основните потреби. Парламентот го утврдува нивото на егзистенција за лицето кое живее самостојно или за првиот член на семејството за секоја буџетска година од државниот буџет. Нивото на егзистенцијата за секоја следна година не смее да биде пониско од утврденото во претходната година.

Барањето за остварувањето на бенефицијата се поднесува до руралната општина или градската влада на чие административно подрачје се наоѓа престојот на подносителот. Примателот на бенефицијата за задоволувањето на егзистенцијалните потреби чии членови на семејството се малолетни лица, има право да добие дополнителна социјална бенефиција. Руралната општина или градската власт врши плаќање на дополнителната социјална бенефиција, како и на бенефицијата за задоволувањето на егзистенцијалните потреби од средствата префрлени за оваа намена од државниот буџет. Ако барем еден член на семејството е дете кое прима детски додаток врз основа на Законот за семејни бенефиции, семејството има право да добие бенефиции засновани врз основа на проценка на потребите доколку семејството ги исполнува условите утврдени со законот во однос на материјалниот праг за остварување на правото.

1.4.2. Социјални услуги

Основните социјални услуги се обезбедуваат од општините. Посложените социјални услуги (рехабилитација, помагала и услуги кои вклучуваат посебна нега) се обезбедуваат на национално ниво. Како организационен облик заради остварувањето на одредени услуги се формираат следните установи:

- установа за социјална заштита која работи во текот на денот или 24 часа на ден, каде што за лицата кои живеат во институцијата се гарантира грижа соодветна на нивната возраст и состојба, вклучувајќи третман, нега, образование и развој;

- дневна институција за социјална грижа во која преку дневната грижа за лицата кои престојуваат во установата се поддржуваат лицата или членовите на нивните семејства за самостојно справување со ситуацијата;
- 24-часовна институција за социјална заштита во која престојуваат лица кои не се способни да живеат самостојно поради нивните посебни потреби или социјална ситуација и ако нивната способност да се справат со ситуацијата не може да се гарантира со обезбедување други социјални услуги или помош.

Доколку е потребно, советот на руралната општина или градскиот совет може да основаат мешовита 24-часовна институција за социјална заштита каде што во посебни одделенија се обезбедуваат услуги за лица на кои им се потребни различни видови на грижа.

Табеларен приказ бр. 2: Видови установи за социјална заштита според видот на услугите и категоријата на корисниците

Дневни центри	Установи за дневна заштита
Установи за поддршка на лицата со попреченост	Установи што обезбедуваат дневна или периодична 24-часовна заштита за лицата со попреченост кои живеат во своите домови
Шелтер центри	Установи што обезбедуваат привремена 24-часовна помош, поддршка и заштита
Установи за згрижување деца	Места каде што се обезбедува услугата за супституција на семејството за деца без родителска грижа
Установи за млади	Установи за живеење и рехабилитација на млади луѓе над 15 години без родителска грижа.
Установи за стари лица и лица со попреченост	Установи за живеење, грижа и рехабилитација на стари лица и лица со попреченост
Установи за згрижување и образование на деца со пречки	Установи за живеење, грижа, развој и образование на деца со пречки во развојот на училишната возраст
Центар за рехабилитација	Установа за интензивна рехабилитација на лицата со попреченост
Центар за посебна грижа	Простории во сопственост или владение на давателот на услугата каде што се обезбедуваат услуги за поддршка на живеењето во заедница или 24-часовна посебна грижа на повеќе од 5 лица со попреченост
24-часовни установи за социјална заштита	24-часовна установа за социјална заштита специјализирана за деца, стари лица, лица со ментална попреченост или друга категорија на лицата во социјална потреба

1.5. ДРУГИ ПРАВА И УСЛУГИ ВО СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА СИГУРНОСТ

Естонија има сложена нормативна рамка со која се регулира системот на социјална заштита. Покрај Законот за социјална заштита, постои низа на други закони со кои се воспоставуваат одредени бенефиции и услуги за граѓаните. Дел од нив се засноваат на принципот на надоместоци, а дел се даночно финансирани.

Табеларен приказ бр.3 : Услуги и бенефиции во системот на социјална сигурност

ЗАКОН ЗА СЕМЕЈНИ БЕНЕФИЦИИ		
СЕМЕЈНИ БЕНЕФИЦИИ	Месечни семејни надоместоци (детски додаток, додаток за грижа за дете, детски додаток за самохран родител, додаток за згрижување, додаток на родител за семејства со седум или повеќе деца), Еднократни надоместоци за едно семејство (додаток за раѓање на дете, додаток за посвојување, додаток за започнување на самостоен живот), родителски додаток, додаток за издржување.	Одборот за социјално осигурување
ЗАКОН ЗА БЕНЕФИЦИИ ЗА ЛИЦА СО ПОПРЕЧЕНОСТ		
БЕНЕФИЦИИ ЗА ЛИЦА СО ПОПРЕЧЕНОСТ	додаток за деца со пречки во развојот, додаток за лице со попреченост на работоспособна возраст, додаток за лице со попреченост на возраст за пензионирање, додаток на родител на лице со попреченост, додаток за образование, додаток за работа, додаток за рехабилитација, додаток за обука на работното место	Одборот за социјално осигурување
ЗАКОН ЗА БЕНЕФИЦИИ ПОВРЗАНИ СО ПАЗАРОТ НА ТРУДОТ И ВРАБОТУВАЊЕ		
БЕНЕФИЦИИ	додаток за невработеност, грантови, бенефиции за превоз и сместување, бенефициите на пазарот на трудот утврдени со програмата за вработување	
УСЛУГИ	обезбедување информации за состојбата на пазарот на трудот и услуги и бенефиции поврзани со пазарот на трудот, посредување за работа, обука за работа, советување за кариера, работна практика, тренинг за јавна работа за работниот живот, субвенција за започнување бизнис, адаптација на простории и опрема, специјална помош и опрема, поддршка за комуникација на интервјуата, работа со лице за поддршка, професионална рехабилитација, услугите воспоставени со вработување, субвенција за плата	Фонд за осигурување од невработеност
ЗАКОН ЗА ДОДАТОК ЗА СПОСОБНОСТ ЗА РАБОТА		
БЕНЕФИЦИИ	додаток за способност за работа	Фонд за осигурување од невработеност

Во текстот што следи ќе се даде краток приказ на неколку законски акти со кои се регулира оваа материја со фокус на институционалните аранжмани за секоја област поединечно.

1.5.1. Социјален законик

Социјалниот законик⁵ ја регулира организацијата на социјалната заштита и обезбедувањето на социјалната заштита од страна на јавните власти. Со овој закон се утврдуваат принципите и организацијата на социјалната заштита, организационите основи за обезбедувањето на бенефициите од социјална заштита, правата, обврските и одговорностите на лицата кои аплицираат за социјалната заштита, постапките за социјална заштита, организацијата на финансирањето на социјалната заштита, како и основите за управувањето со информатичкиот систем за социјална заштита.

1.5.2. Заштита на децата

Законот за заштита на децата⁶ ги предвидува обврските и функциите на државните и локалните владини агенции и државните службеници, правните лица во јавното и приватното право и физичките лица во заштитата на правата и благосостојбата на децата, како и организацијата на детската заштита. Заштитата на децата претставува збир на активности, поддршка, услуги и друга помош што му се обезбедуваат на детето во согласност со принципите предвидени во законот во насока на остварувањето на правата и благосостојбата на децата.

Институционалната рамка за заштита на децата ги вклучува: Владата на Републиката, Советот за заштита на децата, Министерството за социјални работи, Одборот за социјално осигурување, гувернерите на окрузите и локалните власти врз основа на функциите предвидени со овој закон.

Службеник за заштита на децата е службеник вработен во Одборот за социјално осигурување, управата на округот или локална власт кој ги извршува функциите предвидени со овој закон или други закони за правата и благосостојбата на децата. Лице што работи со детето е лице во директен контакт со детето во текот на неговата или нејзината работа или професионалната дејност, како и лице во директен контакт со децата во текот на вршењето на волонтерските активности, алтернативната услуга, учеството во службите за вработување или во работата како приправник.

⁵ General Part of the Social Code Act, consolidatedtext, RT I, 30.12.2015, 3

⁶ Child Protection Act, consolidatedtext, RT I, 21.12.2016, 24

1.5.3. Семејни бенефиции

Целта на Законот за семејни бенефиции⁷ е поддршката на семејствата со деца и подигнувањето на децата. Со него се регулираат видовите, целта и степенот на семејните бенефиции, како и условите и постапката за доделувањето и плаќањето на истите.

Семејните бенефиции се парични давања финансирани од државниот буџет преку Министерството за социјални работи кои се исплаќаат за да се обезбеди благосостојба на семејствата со деца. Видови на семејни бенефиции се: државни семејни додатоци, родителски додаток и надоместок за издржување.

Одборот за социјално осигурување одлучува за користењето на правото на семејните додатоци и родителскиот додаток врз основа на податоците внесени во информативниот систем за социјална заштита и усогласеноста на лицата со условите за примање семејни додатоци. За да аплицира за семејни бенефиции, лицето треба да поднесе барање до Одборот за социјално осигурување. Барањето се испраќа по пошта или по електронски пат.

Руралната општина или градска власт има обврска веднаш да го извести Одборот за социјално осигурување за околности кои влијаат врз суспензијата, продолжувањето или престанокот на плаќањето на семејните бенефиции. Руралната општина или градската влада, исто така, треба веднаш да го извести Одборот за одвојувањето на детето од семејството, склучувањето на договор за згрижувачко семејство, сместувањето на детето во безбедна куќа или алтернативна форма и неможност за утврдување на живеалиште на детето на територијата на руралната општина или градот или преселба на семејството во странска држава.

1.5.4. Социјални бенефиции за лицата со попреченост

Со Законот за социјални бенефиции за лицата со попреченост⁸ предвидени се видовите на социјални бенефиции за лицата со попреченост, условите за нивно остварување, износите на надоместоците и постапката за доделувањето и плаќањето на истите. Врз основа на овој Закон, за децата до 16 години и лицата од старосната граница за пензионирање за кои е утврден умерен и тежок степен на попреченост, се воспоставува процедура за проценка на потребата од лична асистенција и супервизија (надзор). Лична асистенција или водење значи обезбедување помош за лицата кои не се самостојни во активности како што се: јадење, хигиена, облека, движење или комуницирање. Надзорот подразбира обезбедување на сигурност за лицата кои со дејство или пропуст може да

⁷ Family Benefits Act , consolidatedtext,RT I, 24.12.2016, 4

⁸ Social Benefits for Disabled Persons Act, consolidatedtex,RT I, 13.12.2014, 27

претставуваат опасност за животот, здравјето или имотот, сопствен или на други лица.

Врз основа на овој Закон, заради сериозноста на степенот на попреченост и потребата за дополнителни трошоци предизвикани од попреченоста на лице на возраст од 16 години до стекнувањето на старосната граница за пензионирање се предвидува исклучувања за плаќање на партиципација за учество во дневни активности и социјалниот живот. Дополнителните трошоци предизвикани од попреченоста подразбираат: трошоци за лекови, транспорт, одржување на медицински помагала, самостојна нега и домаќинство, употреба на средства за комуникација, облека и обувки кои не се финансираат од здравственото осигурување и други средства се покриваат од државниот буџет најмалку еднаш месечно со цел да се намалат ограничувањата предизвикани од инвалидноста.

Барањата за остварување социјални бенефиции се доставуваат до Одборот за социјално осигурување. Социјалните бенефиции за лицата со попреченост се доделуваат во износи што ги определува Одборот за социјално осигурување. Степенот на сериозноста на попреченоста и дополнителните трошоци ги одредува Одборот за социјално осигурување со вклучувањето на медицински експерти. Медицински експерти се вклучуваат во согласност со Законот за државно пензиско осигурување.

Одборот за социјално осигурување на лицето со попреченост му издава лична карта (сертификат) за попреченост со која го потврдува степенот на сериозноста на попреченоста и времетраењето. Картата на лицето со попреченост е валидна заедно со документ за идентификација во смисла на Законот за лични документи.

1.5.5. Услуги и бенефиции за вклучувањето на пазарот на трудот

Целта на Законот за услуги и бенефиции за вклучување на пазарот на трудот⁹ е преку обезбедување услуги и исплата на бенефиции за вклучување на пазарот на трудот, постигнување на максимална можна стапка на вработеност меѓу работното население и спречување на нивната долгорочна невработеност и исклучување од пазарот на трудот. Со овој закон се регулира одржувањето на евиденцијата за невработените и барателите на работа, податоците за обезбедувањето на услугите на пазарот на труд, податоците за исплатени бенефиции од пазарот на трудот и годишно рефундирање на нископлатените вработени лица, подготовка на програма за вработување врз основа на потребите на пазарот на трудот, спорови кои произлегуваат од спроведувањето на овој закон, како и одговорност за прекршување на законот. Надлежен орган за постапување е Фондот за осигурување од невработеност. Естонскиот фонд за осигурување од невработеност осигурува дека невработените лица, лицата кои бараат работа и другите лица пропишани со овој закон и работодавачите се во можност да ги

⁹ Labour Market Services and Benefits Act, consolidatedtext, RT I, 29.6.2017, 10

остварат своите права и да ги извршуваат своите обврски барем во еден округ на регионално ниво.

Надоместокот за невработеност се финансира од средствата доделени од државниот буџет преку буџетот на Министерството за социјални работи како присвојување на буџетот на Естонскиот фонд за осигурување од невработеност.

1.5.6. Додаток за способност за работа

Целта на Законот за додаток за способност за работа¹⁰ е поддршка на вработувањето и пристапот до вработувањето на лицата со намалена работна способност предизвикани од долгорочна здравствена штета и обезбедување приход за нив под услови и до степен утврден со закон. Со овој закон се утврдуваат основите за проценката на работната способност и условите и постапката за доделувањето и исплатата на додатокот за работна способност.

Се проценува работната способност, се одобрува додатокот за работна способност и се исплаќа од Естонскиот фонд за осигурување од невработеност. Додатокот за работна способност се финансира од државниот буџет преку буџетот на Министерството за социјални работи.

Лицето може да поднесе барање за проценка на работната способност до Фондот за осигурување од невработеност преку Одборот за социјално осигурување доколку пријавата е поднесена заедно со барањето за утврдувањето на степенот на сериозноста на попреченоста доставена до Одборот за социјално осигурување врз основа на Законот за социјални бенефиции за лицата со попреченост.

Фондот за осигурување при невработеност склучува договор со давателите на здравствените услуги. Фондот за осигурување при невработеност утврдува дека лицето има делумна или целосна работна неспособност при поднесувањето на пријавата за оценувањето на работната способност до пет години, но не подолго од старосната граница за пензионирање, освен ако не е поинаку определено со закон.

Одборот за социјално осигурување има право да добива информации од Фондот за осигурување при невработеност за извршувањето на своите функции предвидени со закон.

1.6. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА УСЛУГИ ОД НЕДРЖАВНИ ДАВАТЕЛИ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ

Недржавните актери (граѓанските организации и приватниот сектор) се вклучени во доставата на социјални услуги преку склучување на договори од

¹⁰ Work Ability Allowance Act, consolidatedtext, RT I, 29.6.2017, 2

јавното право за обезбедување на социјални услуги. Договорите се склучуваат со руралната општинска или градска власт, освен за услугите за рехабилитација и услугите за посебна нега. Во таков случај, целокупната постапка за објавување на повик и склучување на договор за достава на услуги ја администрира Одборот за социјално осигурување.

Во Естонија не е позната формата организација (корпорација) од јавна корист каква што се среќава во легислативата и практиката на другите европски земји. Граѓаните имаат право да се здружуваат во непрофитни здруженија¹¹, фондации¹² и договорни партнерства¹³. Граѓанските организации се вклучени во доставата на социјални услуги иако и општинските власти се јавуваат како директни даватели на социјални услуги.

1.6.1. Дозвола за работа (лиценца)

За да може да се вклучат во обезбедувањето на услугите, приватните даватели мора да исполнат одредени услови предвидени со закон и друга секундарна регулација. За одреден вид социјални услуги, потребна е дозвола за работа (лиценца). Дозволата за работа е потребна за давањето на следните социјални услуги: услуги за детска грижа финансирани од државата или локалната самоуправа, услуги за рехабилитација, услуги за супституција на семејството, услуги за поддршка на секојдневно живеење, услуги за поддршка на вработување, услуги за поддржано живеење, услуги за поддршка на живеење во заедницата и услуги за 24-часовна посебна грижа.

За вклучувањето во доставата на услугите за детска грижа финансирани од државата или локалната самоуправа, како и услугите за супституција на семејството, гувернерот дава лиценца на округот.

Барањето се поднесува:

- во случај на физичко лице до гувернерот на округот во местото на живеење евидентирано во регистарот и во случај на правно лице до гувернерот на округот во кој е седиштето доколку барателот сака да врши достава на услуги за детска заштита во местото на живеење на детето примател на услугата;
- во сите други случаи до гувернерот на округот каде што е местото на деловното работење.

За другите услуги како што се услуги за поддршка на секојдневното живеење, услуги за поддршка на вработување, услуги за поддржано живеење, услуги за поддршка на живеење во заедницата и услуги за 24-часовна посебна грижа, дозвола за работа дава Одборот за социјално осигурување. Во дозволата за

¹¹ Act No. RT I 1996, 42, 811 on Non-profit Associations, consolidatedtext

¹² Act No. RT I 1995, 92, 1604 Foundations Act, consolidatedtext

¹³ Law of Obligations Act RT I 2001, 81, 487, consolidatedtext

работа на давателот на социјални услуги се одредуваат следните дополнителни услови:

- максималниот број на лица на кои им е дозволено да им ја даваат услугата во исто време;
- во случај на 24-часовна посебна грижа, спецификација за степенот на попреченост на лицата за кои е наменета услугата;
- место на делување на давателот на услугите каде што е дозволено да работи.

Одредби за постапката за давањето на лиценцата за вршењето на дејноста се содржани во Општиот дел на законикот за економски активности (General Part of the Economic Activities Code Act)¹⁴.

1.6.2. Обезбедување услуги за посебна нега

Услуги кои вклучуваат компонента на посебна нега и грижа, согласно Законот за социјална заштита се: услуги за поддршка на секојдневното живеење, услуги за поддршка на вработување, услуги за поддржано живеење, услуги за поддршка на живеење во заедницата и услуги за 24-часовна посебна грижа. Одборот за социјално осигурување одлучува за одобрување или одбивање на барањето за посебна грижа, освен во случај на лице сместено во установа за социјална заштита со одлука на судот.

Услугите за посебна нега се финансираат од државниот буџет преку буџетот на Одборот за социјално осигурување од страна на лицата кои имаат право да ја користат услугата за поддршка на живеењето во заедницата или 24-часовната услуга за посебна нега, а во одредени случаи од страна на локалната власт. Во случај давателот на услуги да биде владин орган или орган што е администриран од владин орган, обезбедувањето услуги за посебна нега се финансира од буџетот на Министерството за социјални работи. Заради обезбедување единствени основи за финансирање на услугите и заштита на корисниците, Владата со посебен пропис ги утврдува:

- максималниот трошок за услуги за посебна нега финансирани од државниот буџет по лице во еден календарски месец;
- компонентите на трошоците за услугите за посебна грижа кои се опфатени со државниот буџет во рамките на максималниот трошок;
- компонентите на трошоците за сопствен придонес за услугата за поддршка за живеење во заедница и услугата за 24-часовната посебна грижа од страна на лицето.

Максималниот трошок за 24-часовна услуга за посебна нега по лице сместено во установа за социјална заштита со одлука на судот во еден календарски месец се утврдува од државниот буџет за секоја фискална година. Утврдената максимална

¹⁴ General Part of the Economic Activities Code Act, consolidatedtext, RT I, 11.7.2013, 14

цена не смее да биде помала од цената што е на сила.

Лицето барател на услуги за поддршка на живеењето во заедница или 24-часовна посебна грижа е должен да го плати придонесот за храна и сместување. Ако лицето нема доволно финансиски средства, дефицитот се покрива од државниот буџет преку буџетот на Одборот за социјалното осигурување.

1.6.3. Социјално договарање

Услугите за посебна грижа се обезбедуваат од страна на поединци, правни лица, локални власти и државата преку органите на извршната власт кои ги исполнуваат условите утврдени со законот и имаат дозвола за работа (лиценца) за давање на соодветната услуга. Одборот за социјално осигурување со договор според јавното право, овластува еден или повеќе поединци, правни лица или локални власти кои дејствуваат или сакаат да дејствуваат како даватели на посебни услуги за неа да обезбедуваат услуги за посебна неа.

Постапката за склучување на договори е транспарентна и инклузивна. Одборот за социјално осигурување објавува известување за намерата да склучи договор според јавното право на веб-страницата. Доколку е потребно, може да објави дополнителни известувања во врска со намерата да склучи договор во текот на една календарска година. Давателот на услуги доставува писмено барање за склучување на договор, а Одборот за социјално осигурување склучува договор со давателите на услуги кои поседуваат лиценца за вршење на услуга во рок од три месеци по објавувањето на годишниот Закон за државниот буџет. Одредбите од Законот за административна соработка (Administrative Co-operation Act) се применуваат за влегување во сила на договорот кој се склучува.

Согласно договорот, трошоците за обезбедената услуга се надоместуваат на давателот на услугата секој месец врз основа на доставените фактури во износ утврден во фактурите, но не повеќе од висината на максималниот трошок на услугата утврдена од Владата на републиката ако:

- услугата се обезбедува на лице кое има право да добие услуга за посебна неа врз основа на одлука за упатување донесена од страна на Одборот за социјално осигурување;
- услугата е обезбедена во согласност со условите утврдени со Законот за социјална заштита;
- услугата е обезбедена од давателот на услуги наведен во одлуката за упатување;
- услугата била обезбедена во временски рок наведен во одлуката за упатување.

Одборот за социјално осигурување има право пред време да го раскине договорот доколку давателот не ги почитува условите за давањето на услугите утврдени во законот и договорот.

1.6.4. Регистар за социјални услуги и бенефиции

Регистарот за социјални услуги и бенефиции е централна база на податоци која припаѓа на државниот информативен систем кој е воспоставен за евидентирање и обработка на податоците за социјалната работа која се врши врз основа на принципот на водењето на случај (case management), евидентирање и обработка на податоците за обезбедување на социјални услуги и бенефиции и друг вид на поддршка, организација на посвојување и старателство, собирање на податоци за социјална помош и социјални бенефиции што ги плаќаат локалните власти. Главниот оператор на Регистарот за социјални услуги и бенефиции е Министерството за социјални работи. Трошоците за воспоставувањето и одржувањето на Регистарот за социјални услуги и бенефиции се покриваат од државниот буџет.

1.7. ФИНАНСИРАЊЕ НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Социјалната заштита се финансира од:

- буџетите на локалната самоуправа;
- државниот буџет;
- средства на правни лица и физички лица кои доброволно се вклучуваат во социјалната заштита;
- други фондови.

Трошоците за социјална заштита на локалната самоуправа кои не се финансираат од државниот буџет, се покриваат од буџетот на локалната власт. Степенот на државното финансирање на трошоците за социјална заштита е определен со Законот за државниот буџет за соодветната буџетска година. Министерството за социјални работи, окружните гувернери и руралните општински и градски власти можат да склучат договори за обезбедување на социјална заштита со правни и физички лица и можат да им доделат финансиски и материјални средства за покривање на трошоците поврзани со социјалната заштита.

1.8. ДРЖАВЕН И АДМИНИСТРАТИВЕН НАДЗОР

Вршењето на државниот и административниот надзор во системот на социјалната заштита е уредено во законите во кои се регулираат посебните области.

» **Вршење на државен и административен надзор согласно Законот за социјална заштита**

Државниот и административниот надзор над исполнувањето на условите предвидени во Законот за социјална заштита и регулативата донесена врз основа на тој закон го вршат следните органи:

- Одборот за социјално осигурување - административен надзор и/или државен надзор над давателите на услугите;
- Округен гувернер - државен надзор над давателите на услугите;
- Здравствениот одбор - државен надзор на медицинските проценки.

Гувернер на округот или лице овластено од него врши административен надзор над квалитетот на социјалните услуги и друга помош што се обезбедува во округот и употребата на финансиски средства доделени од државата за социјална помош. Соодветниот извештај се доставува до Владата на републиката најмалку еднаш годишно.

» **Вршење на државен и административен надзор согласно Законот за заштита на децата**

Државниот надзор над исполнувањето на условите предвидени во Законот за заштита на децата и на другите прописи донесени врз основа на овој закон врши Одборот за социјално осигурување, округниот гувернер, одборот за заштита на потрошувачите и локалната власт.

Одборот за социјално осигурување врши државен надзор над исполнувањето на условите утврдени за работа со деца во однос на лицата што даваат услуги за деца, локалните власти и установите за грижа за деца, освен за услугите за домашна нега, супституција на семејството и услугите за детска заштита финансирани од државата. За последните услуги надзорот го врши гувернерот на округот.

Административниот надзор над исполнувањето на условите утврдени за локалните власти и над исполнувањето на условите утврдени за службениците за заштита на децата на локалните власти го врши Одборот за социјално осигурување.

» **Вршење на државен и административен надзор согласно Законот за услуги и бенефиции за вклучување на пазарот на трудот**

Министерството за социјални работи врши државен и административен надзор над извршувањето на обврските на Естонскиот фонд за осигурување на невработеност предвидени со овој закон. Административниот надзорен орган има право да ги вклучи експертите во вршењето административен надзор.

2. ПРЕГЛЕД НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАМКА НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА НА РЕПУБЛИКА ЧЕШКА

2.1. АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИЈАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА НА РЕПУБЛИКА ЧЕШКА

Република Чешка како независна парламентарна држава со демократско уредување е формирана во јануари 1993 година со поделбата на поранешната федерална држава Чехословачка.

Локалната самоуправа е организирана на ниво на општини и на ниво на региони кои претставуваат повисоки единици на локалната самоуправа. Новата административно-територијална организација е воспоставена во 2000 година, паралелно со процесот на децентрализација.¹⁵ Регионите постепено се вклучија во остварувањето на некои функции претходно обезбедувани на ниво на подрачни канцеларии или министерства. Надлежностите на подрачните единици на државната администрација беа укинати на крајот од 2002 година при што нивните овластувања беа пренесени на општините со проширени овластувања и регионалните канцеларии.¹⁶

Поради административни причини, територијата на земјата е поделена во региони и главниот град Прага при што секој од нив има регионален статус, дистрикти и општини. Во Република Чешка постојат 13 региони и градот Прага, 76 дистрикти и 6 253 општини. Со 10,5 милиони жители и 6 253 општини, Чешка се смета за земја со најфрагментирана организација на локалната самоуправа меѓу европските земји. Една четвртина од сите општини е населена со помалку од 200 жители, а повеќе од една половина од вкупниот број на овие единици е населен со помалку од 500 жители (Jüptner 2008; Radzik-Maruszak, 2016).

Општинските власти во Република Чешка имаат генерални надлежности. Според тоа, општинските власти во принцип имаат право да управуваат со сите локални работи, дури и во отсуство на посебни законски прописи. Сите општини се одговорни за развојот на социјалната заштита, задоволувањето на потребите на граѓаните, особено во однос на домувањето, заштитата и унапредувањето на здравјето, транспортот и комуникацијата, образованието, културата и заштитата на јавниот ред. Надлежностите се исти за сите општини без оглед на нивната

¹⁵ Act on Municipalities (the Municipal Order) No 128/2000 Coll., as amended by Act No 273/2001 Coll., Act No 320/2001 Coll., Act No 450/2001 Coll., Act No 311/2002 Coll., and Act No 313/2002 Coll.

¹⁶ Act on Regions (Establishment of Regions) No. 129/2000 Coll., as amended by Act No. 273/2001 Coll., Act No. 320/2001 Coll., Act No. 450/2001 Coll. and Act No. 231/2002 Coll.

големина со исклучок на главниот град Прага и 23 други градови. Меѓутоа, специфичните надлежности на општините се базираат на нивната големина одговорна и за т.н. „пренесени овластувања“. Најмалите општини немаат пренесени надлежности или им се пренесени само основни одговорности кои ги извршуваат во рамките на нивната територијална администрација. Вториот тип на општини со општински канцеларии, извршуваат дел од пренесените овластувања во околните области. Конечно, општините од третиот тип имаат таканаречена „проширена надлежност“, што значи дека тие се одговорни за поширок опфат на пренесени одговорности извршувајќи ги во многу поголема околина. Се проценува дека повеќе од 90% од сите општини припаѓаат на првиот тип, околу 5% во вториот додека само 3% ја сочинуваат третата категорија (Illner, 2012; Jüptner, 2012; Radzik-Maruszak, 2016). Сепак, како што укажуваат Јуптнер и Крунторадова релативно широките овластувања на чешките општини остануваат во видлив контраст со нивната ограничена финансиска автономија поради што особено во најмалите општини, градоначалниците реагираат со спојувањето на мандатите и формирањето на интересни асоцијации (Jüptner, Kruntorádová, 2015).

2.2. СПЕЦИФИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА ЧЕШКА

Република Чешка покажува типични карактеристики на континенталниот или уште поспецифично, централноевропскиот бизмарков корпоративен тип на социјална држава. Тоа произлегува од неговата модерна историја и е ревитализирано по повеќе од четири децении на етатистички бирократски колективизам (Deacon 1997; Potůček, 2009). Системот на социјална сигурност на Република Чешка се базира на три основни столба: традиционално осигурување (социјално и здравствено осигурување), социјална помош и услуги и т.н. „државна социјална субвенција“ (главно семејни бенефиции).

2.2.1. Развој на социјалната заштита по 90-тите години на минатиот век

Чешкиот развој на социјалната политика, од почетокот на 90-тите години на минатиот век, се дели на следниве периоди (Potůček, 2008, Klimentová, K. Thelepnová, 2014):

- **Период на нова институционализација на социјалната политика (1989-1992).** Во социјалната сфера документот наречен „Сценарио за социјални реформи“ стана суштински концептуален документ за спроведувањето на промените. Сценариото беше изградено со цел да се создаде универзален и унитарен систем на социјална сигурност кој пред сè ќе ги вклучува задолжителните системи за здравствено и пензиско осигурување и систем на државна социјална помош како гаранција за луѓето во ситуации на социјална

потреба. Следните елементи беа дефинирани како основа на социјалната реформа: активна социјална политика, либерализација и плурализација на системот на социјална сигурност, воспоставување на мрежа за социјална сигурност.

- **Од социјализам до корпоратизам.** Вториот период од развојот на социјалната политика е обележан со нови и значајни промени во законодавството. Легислативните промени беа прв значаен чекор кон реформа на пензискиот систем што немаше постигнато задоволителен резултат дотогаш. Со усвојувањето на Законот за државна социјална поддршка¹⁷ се создаде комплексен систем за поддршка на семејствата и поединците во ризик кој не се базира на концептот на осигурувањето. Повеќето од придобивките се наменети за семејствата со деца. Најзначајна промена беше промената на универзалното (рамно) плаќање на семејни бенефиции во форма на давања ограничени со материјален цензус. Системот понуди опции како да се балансира и да се утврди минимумот на приходот на семејствата во ризик од материјална потреба како основа за остварување на правата. Резултат на сето тоа беше стабилизација на првиот (социјално осигурување) и вториот (државна социјална поддршка) столб на дизајнираниот тристолбен систем на социјална сигурност. Во овој период имаше голем напредок во непрофитната сфера. Донесени се два важни закони: Законот за добротворни компании и Законот за фондации. Министерството за социјални работи ги утврди правилата за субвенции врз основа на кои невладините непрофитни организации ја градеа својата позиција на еднакви партнери во социјалната сфера.
- Комплексен систем на социјална сигурност. Новиот бран на значителни промени во системот на социјална сигурност започна во 2000 година. Главен носител на промените беше огромната реформа на територијалната администрација на Чешка. Подрачните канцеларии кои управуваа со голем дел од државната администрација вклучувајќи ја и социјалната заштита, завршија со своите активности. Нивните надлежности претежно беа преземени од општинските канцеларии во општините со проширен обем (има повеќе од 200). Регионите почнаа да влијаат на состојбата на невладините непрофитни организации преку нивната грантовна политика. Пристапувањето на Република Чешка во Европската Унија во мај 2004 година уште повеќе ја засили ваквата тенденција. Невладините непрофитни организации добија различни форми на поддршка од ЕУ дури и пред тоа во процесот на подготовка за приклучување кон ЕУ. Во тој период се пристапи кон носењето на нова законска регулатива: Законот за вработување¹⁸ кој ги рефлектираше промените на пазарот на трудот и вработувањето, нов

¹⁷ Act No 117/1995, on State Social Support, as amended

¹⁸ Act on Employment No. 435/2004 Coll., as amended

Законик за работни односи¹⁹, Закон за здравствено осигурување²⁰. Последен чекор кон систематизација на системот за социјална сигурност беше донесувањето на Законот за помош во случај на материјални потреби.²¹ Целта на новите легислативни иницијативи беше подобрувањето на состојбата на луѓето во материјална потреба и гарантирањето на социјална сигурност. Следната административна реформа со широки последици беше започната со донесувањето на Законот за социјални услуги²² во 2006 година. Целни групи на законот се: поединци во ризик од социјална исклученост, главно лица со попреченост, стари лица, жртви на криминал, бездомници и неприлагодени луѓе. Донесувањето на овој акт предизвика силни промени во финансирањето на социјалните услуги бидејќи формулираше ново парично давање надоместок за грижа. Овој акт, исто така, ги формулираше критериумите за квалитетот на социјалните услуги и квалификациите или други барања за професионалните социјални работници и другите даватели на социјална грижа.

2.2.2. Неодамнешни реформски иницијативи во системот на социјална сигурност

Од 2007 година започнуваат реформски иницијативи за промени во системот на социјална заштита како најрадикален пресврт од загубата на динамиката на посткомунистичкиот развој. Република Чешка мораше да одговори на последиците од светската економска криза и да ги бара потребните заштитни мерки во социјалната сфера. За таа цел, чешката Влада преку Министерството за социјални работи формулираше план за таканаречени социјални реформи кои започнаа да се реализираат во 2012 година. Законодавците сакаа да го направат социјалниот систем поедноставен, поевтин и поудобен за корисниците. Преку реформските активности тие, исто така, сакаа да ја прошират контролата над системот. Овие цели требаше да се исполнат преку поефикасна државна администрација, намалувањето на документацијата за корисниците на социјалните услуги, подобра цел и таргетирањето на социјалните давања. Заедно со социјалното законодавство, социјалната реформа беше поделена на неколку фази или чекори (Klimentová, K. Thelenová, 2014):

- **Централизација на системот за исплата на социјалните давања** кои не се засноваат на социјално осигурување на едно место. Надлежен орган во оваа област е Чешката канцеларија за труд која по оваа реформа покрај

¹⁹ Labour Code No. 262/2006 coll., as amended

²⁰ Act No 187/2006., on Health Insurance as amended

²¹ Act No 111/2006, on the Assistance in Material Need, as amended

²² Act. No 108/2006 on Social Services, as amended

надоместоците за невработеност, ги администрира сите бенефиции кои не се засноваат на системот на социјално осигурување: бенефициите за државна социјална поддршка, бенефициите за лицата со материјални потреби, бенефициите за згрижување, бенефициите за лицата со попреченост и бенефициите за нега. Со тоа, се обезбеди интегрирање на администрирањето на надоместоците за вработување и социјалните бенефиции.

- **Промена на заштитата на лицата со попреченост** преку донесувањето нов Закон за социјалните бенефиции за лицата со попреченост²³ кој стапи на сила во 2012 година. Денес Чешката канцеларија за труд обезбедува две главни придобивки за оваа целна група, со кој се интегрираа сите бенефиции што претходно постоеле и не биле соодветно таргетирани: бенефиции за мобилност и грант за специјална помош. Исто така, се предвиде право на посебен сертификат за лицата со попреченост. Оваа карта им овозможува на лицата да остваруваат дополнителни социјални бенефиции, на пример пониски цени во јавниот превоз.
- **Промени во обезбедувањето социјална заштита на лицата со материјални потреби** при што надлежноста за администрирање на бенефициите и социјалните услуги се одземени од овластените општински канцеларии и пренесени како овластување на Чешката канцеларија за труд.
- **Промени во семејната политика.** Се промени начинот на кој се доделуваа родителските бенефиции, а некои промени беа направени и во рамките на згрижувањето. Со измените на Законот за социјалната и правната заштита на децата се опфати и регулацијата на формата згрижувачко семејство²⁴. Како резултат на социјалната реформа, администрирањето на семејните бенефиции кои не се засноваат на социјално осигурување се префрлени во надлежност на Чешката канцеларија за труд.

Владата на Република Чешка го измени Законот за социјални услуги во 2014 година и делумно модифицира некои аспекти на системот на социјални услуги (квалитетот, финансирањето, планирањето на социјалните услуги, поддршка за социјална работа). Исто така, подготвена е националната стратегија за развојот на социјалните услуги (2016-2020). Активностите за подобрувањето на квалитетот на социјалните услуги се преземаат преку системскиот проект наречен „Иновација на квалитетот на социјалните услуги“. Постоечкиот законски концепт на квалитет кој е во сила речиси десет години, се ревидира со цел воведување на модифициран пристап кој ќе го почитува повеќегодишниот процес на имплементација на стандардите за квалитет и ќе ги специфицира критериумите (објективно формулирани и проверливи). Со измените на Законот за социјални услуги и Законот за помош во материјална потреба се предвидуваат

²³ Act No 329/2011, on the Provision of Benefits to Persons with Disabilities, as amended

²⁴ Act No. 359/1999 on Social and Legal Protection of Children, as amended.

грантови поврзани со социјалната работа во јавната администрација кои треба да овозможат зголемување на бројот на социјалните работници во општините и регионите, а со тоа подобрување на достапноста на услугите за оние кои имаат потреба од помош.

2.3. СТРУКТУРА НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА СИГУРНОСТ

Концепцијата за социјална сигурност во Чешката Република, во литературата се опишува како систем на „три столба“:

- **социјално осигурување:** граѓаните или групите на граѓани ја намалуваат нивната сегашна потрошувачка заради несигурни идни социјални настани: здравствено осигурување, осигурување при невработеност, пензиско осигурување.
- **државна социјална поддршка:** граѓаните се заштитени од одредени општествени настани дефинирани од државата. Државната социјална поддршка, всушност, претставува шема за солидарност организирана од државата и се заснова на принципот на прераспределба на ресурсите.
- **социјална помош:** за разлика од осигурувањето и поддршката, социјалната помош се остварува индивидуално. Таа подразбира заштита на граѓаните во ситуации во кои не може да се применат правата на социјалното осигурување, ниту пак правата на државна социјална поддршка.

Надлежни органи да постапуваат по соодветни области се²⁵:

» Здравствена заштита

Централен орган на Државната администрација за здравствена заштита е Министерството за здравство (Ministerstvo zdravotnictví), кое, меѓу другото, ја подготвува законската рамка во оваа област. Здравственото осигурување е задолжително за сите лица со постојан престој или вработување од работодавач чие седиште е на територијата на Република Чешка, како и оние што се опфатени со регулативите на ЕУ или билатералните договори. Осигурувањето го обезбедуваат седум компании за здравствено осигурување како независни правни лица. Осигурениците имаат право на слободен избор меѓу друштвата за здравствено осигурување и меѓу давателите на здравствени услуги кои имаат договор со нивното друштво за здравствено осигурување. Правилата за склучувањето договори и пристапноста и квалитетот на здравствената заштита се загарантирани со закон.

²⁵ Податоците за системот на социјална сигурност се обезбедени од базата на податоци Заеднички информативен систем за социјална заштита на земјите-членки на Европската унија со последно ажурирање 1.1.2017 http://www.missoc.org/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOC_DATABASE/comparativeTableSearch.jsp

» Старост, инвалидитет, парични давања за болест

Министерството за труд и социјални работи (Ministerstvo práce a sociálních věcí) изготвува законодавство за целата сфера на социјално осигурување (со исклучок на здравственото осигурување). Администрацијата е организирана преку канцелариите на Чешката управа за социјална сигурност (Česká správa sociálního zabezpečení, CSSZ) која е субординирана и надгледувана од Министерството. Седиштето на Чешката управа за социјална сигурност (Ústředí České správy sociálního zabezpečení, CSSZ) врши надзор над 77 административни окрузи за социјална сигурност (Okresní správa sociálního zabezpečení, OSSZ).

Главната задача на Чешката управа за социјална сигурност е да собира и да спроведува исплати на надоместоци за основниот систем на пензиско осигурување, шемата за здравствено осигурување и системот на државната политика за вработување. Чешката управа за социјална сигурност е, исто така, одговорна за водење евиденција за осигурените лица (со исклучок на државниот систем за вработување).

» Невработеност

Канцеларијата за труд на Чешката Република (Úřad práce ČR) функционира во одделни региони и е подредена на Одделот за вработување и социјални бенефиции кои не се засновани на социјално осигурување (Sekce zaměstnanosti a nepojistných sociálních dávek). Нејзините главни активности во областа на невработеноста се водењето евиденција за лицата кои бараат работа и за слободни работни места, како и за промовирањето и создавањето можности за вработување. Таа развива и организира програми за вработување (вработување, професионално насочување, советување, преквалификација итн.), врши исплата на надоместоци за невработеност (или бенефиции за преквалификација) и соработува со работодавачите и другите засегнати страни на пазарот на трудот.

» Семејство

Шемите за државна социјална помош кои ги покриваат семејните бенефиции и погребални надоместоци, ги администрира Канцеларијата за труд на Чешка (Úřad práce ČR). Оваа канцеларија е одговорна за сите активности поврзани со администрирањето на бенефициите поврзани со државната социјална поддршка, особено за прибирањето на пријави, регистрирањето на апликанти, составувањето на потребни податоци и управувањето со националниот информативен систем, како и решавањето во однос на поединечни случаи и носење на решение. Со цел да им се олесни на граѓаните да аплицираат, регионалните канцеларии за труд воспоставија контакт места во некои мали градови.

» Социјална помош

Помош за материјални потреби: Под помош за лица со материјални потреби, се обезбедуваат следните повторливи или еднократни парични надоместоци: додаток за живеење, додаток за сместување и вонредна непосредна помош. Бенефициите се наменети за лица со ниски приходи или во случај на вонредна

ситуација. Канцеларијата за труд на Република Чешка (Úřad práce ČR) ја администрира помошта за материјални потреби на сметка на централниот буџет (општото оданочување). Регионалните канцеларии за труд воспоставија контакт места во некои мали градови.

Бенефиции за лицата со посебни потреби: Споредшемата, постојат две парични давања кои имаат за цел да ги ублажат социјалните последици од попреченоста и да обезбедат поддршка за социјална вклученост: еднократен грант за специјална помош (Příspěvek na zvláštní pomůcku) и додаток за мобилност (Příspěvek na mobilitu). Овие задолжителни бенефиции се финансираат од централниот буџет (општото оданочување) и се администрирани од Канцеларијата за труд на Чешка преку регионалните канцеларии за труд (и нивните места за контакт). Овие канцеларии се одговорни за сите аспекти поврзани со администрацијата на паричните давања за лицата со попреченост, а исто така ги издаваат релевантните сертификати за попреченост.

Социјални услуги: Социјалните служби обезбедуваат помош и поддршка на лицата во неповолни социјални ситуации и додаток во однос на потребата од неа. Додатокот за неа е повторлив месечен додаток обезбеден за лице кое е зависно од помошта на друго лице поради долгорочна неповолна здравствена состојба. Додатокот за неа се спроведува од Канцеларијата за труд на Чешка (Úřad práce ČR) преку своите регионални канцеларии за труд (и места за контакт) на сметка на централниот буџет (општото оданочување).

2.3.1. ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Клучни институции на централно ниво кои ги креираат и администрираат системите на социјално осигурување и социјална помош се:

Министерството за труд и социјални работи (МТСП) основано во 1990 година е одговорно за социјалната политика (социјалните бенефиции, социјалните услуги, семејната политика, лицата со попреченост), социјалната сигурност (пензиите, инвалидитет, осигурување во случај на невработеност) вработување (пазарот на работна сила, поддршка за вработување, вработувањето на странци), трудовото законодавство, безбедноста и здравјето при работа, еднакви можности на жените и мажите, Европскиот социјален фонд и други прашања поврзани со социјалните и трудовите прашања.

Министерството за труд и социјални работи има основачки, надзорни и/или управни функции над:

- МТСП обезбедува методолошки насоки за Канцелариите за труд, Чешката управа за социјална сигурност, Државниот завод за трудова инспекција, Регионалните трудови инспекторати и Канцеларијата за меѓународна правна заштита на деца;
- МТСП ги надгледува трите организации финансирани од Владата:

Истражувачкиот институт за труд и социјални работи, Институтот за едукации за безбедност при работа и Институтот за истражување за заштита при работа;

- МТСП управува со пет специјализирани социјални установи за деца и возрасни со физички или ментални пречки;
- Во однос на социјалните услуги, примарна задача на МТСА е подготовката на долгорочните систематски мерки и релевантните законски прописи, како и поддршката за подобрувањето на квалитетот на обезбедувањето на социјални услуги;
- планирање на мрежата на социјални услуги во регионите и општините врз основа на потребите на луѓето
- подобрување на квалификациите за професионална работа;
- граѓански и заеднички активности со непрофитниот сектор;
- Во областа на поддршката за непрофитниот сектор, Министерството спроведува политика на субвенционирање со цел функционирање и развој на социјални услуги што ги обезбедуваат невладини организации. Субвенциите се нудат на годишно ниво.

Канцеларијата за труд на Чешката Република

Новиот закон за канцелариите за труд на Чешката Република²⁶ внесе институционални промени во организационата структура, управувањето и работењето на јавните служби за социјална заштита. Главната цел на овие промени беше да се намалат кадровските и оперативните трошоци преку спојувањето на агендата за сите социјални бенефиции кои не се засноваат на системот на социјално осигурување и политиките за вработување во една институција. Како резултат на тоа, беше формирана нова Канцеларија за труд на Чешката Република, независно владино тело со национални одговорности и три нивоа на управување. Со новата легислатива се воведо ново ниво на управување во организациската структура на службите за труд на регионално ниво и беа воведени 14 регионални канцеларии помеѓу постоечките на централно и локално ниво. Локалните (окружни) канцеларии повеќе не беа управувани директно од централната власт и наместо тоа, регионалните канцеларии беа воспоставени како нивно директно надредено тело.

Општинската и регионалната администрација

За одредени видови социјални услуги, општините и регионите издаваат решенија за користење на услуги преку спроведување на административни постапки. Тоа се однесува особено на услугите за нега и услугите поврзани со престој во установи за лицата со попреченост и за старите лица. Остварувањето на правото се врши преку поднесувањето на барање за социјална услуга. Доколку

²⁶ Act No 73/2011, on the Labour Office of the Czech Republic, as amended

давателот на услугата не е јавно правно лице, корисникот склучува договор со давателот на услуги. Решението или договорот, исто така, вклучува клаузула во врска со финансиското учество на корисникот во дадената услуга.

2.4. ПРАВА И УСЛУГИ ВО СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА

Република Чешка има разгранета нормативна рамка во која се регулираат правата на парична помош и социјални услуги.

2.4.1. Социјални парични давања

Во Република Чешка не постои системски закон со кој интегрално се уредуваат бенефициите и услугите во системот на социјалната заштита. Правата на парични давања кои не се засновани на системот на социјално осигурување се регулирани со повеќе законски акти во зависност од целта и групата на корисници за која се наменети. Во основа, паричните бенефиции се групираат како: надоместоци за семејна поддршка регулирани со Законот за државна социјална поддршка, надоместоци за задоволувањето на материјални потреби регулирани со Законот за помош за материјални потреби, надоместок за нега регулиран со Законот за социјални услуги и надоместоци за лицата со попреченост регулирани со Законот за социјални бенефиции за лицата со попреченост. Сепак, нормативното уредување во посебни акти не влијаело врз тенденциите за централизација на системот за исплата на социјалните парични давања на едно место. Надлежен орган за администрирање на сите парични давања е Чешката канцеларија за труд. Со тоа се обезбедува поголема ефикасност и заштеда, како за државната управа, така и за корисниците.

Табеларен приказ бр 4: Права на парични бенефиции кои не се засновани на системот на социјално осигурување

Законски основ	Паричен надоместок	Надлежност за администрирање
Закон за државна социјална поддршка	Детски додаток	Регионалните канцеларии на трудот преку нивните контакт места во општините
	Додаток за домување	
	Родителски додаток	
	Еднократна помош за раѓање	
	Грант за раѓање на второ дете	
	Погребална бенефиција	
Закон за помош при материјални потреби	Надоместок за живеење	
	Додаток за домување	
	Вонредна непосредна помош	
Закон за социјални услуги	Надоместок за нега и грижа	
Закон за социјални бенефиции за лицата со попреченост	Додаток за мобилност	
	Паричен надоместок	
	Детски додаток	

2.4.2. Социјални услуги

Системот на социјални услуги е регулиран со Законот за социјални услуги усвоен во 2006 година. Целта на законот е обезбедување поддршка и помош на лицата во неповолна социјална ситуација на начин кој го зачувува нивното човечко достоинство и ги почитува индивидуалните потреби, а истовремено ја зајакнува можноста за социјално вклучување на секој поединец во природната социјална средина. Врз основа на тоа, социјалните услуги претставуваат збир на специјализирани активности кои му помагаат на лицето да ја надмине својата неповолна социјална ситуација.

Социјалните услуги во чешкото законодавство се класифицирани во три основни групи: социјално советување специјализирано за специфични целни групи или ситуации при што основното советување е интегрална компонента на сите социјални услуги, услуги за социјална грижа чија главна цел е задоволување на основните потреби на луѓето кои не можат да се исполнат без неа и помош од друго лице и услуги за социјална превенција кои служат за спречување на социјалното исклучување на лицата кои се загрозени од негативните општествени феномени. Социјалните услуги се класифицираат и според местото каде што се обезбедуваат: теренски услуги кои се обезбедуваат во местото на живеење на лицето, односно во неговото домаќинство, на местото каде што работи, студира или го поминува слободното време, вонинституционални услуги при што корисниците посетуваат специјализирани установи како што се советувашишта, дневни центри за лица со попреченост или центри за лица, корисници на дрога и институционални услуги кои се обезбедуваат во објекти каде што едно лице живее во текот на целата година во одредена фаза на неговиот/нејзиниот живот. Тие главно вклучуваат установи за стари лица и установи за лица со попреченост.

Табеларен приказ бр. 5: Социјални услуги во системот на социјална заштита согласно Законот за социјални услуги

СОЦИЈАЛНА УСЛУГА	НЕ СЕ НАПЛАЌА ЗА УСЛУГАТА	КОРИСНИКОТ УЧЕСТВУВА ВО ФИНАНСИРАЊЕТО НА УСЛУГАТА
Социјално советување	√	
Услуги во домашни услови		√
Лична асистенција		√
Риспајт		√
Дневни и неделни центри		√
Институционална заштита на стари лица и за лица со попреченост		√

Заштитено и поддржано живеење		√
Услуги за рана интервенција	√	
Шелтер		√
Куќи на половина пат		
Итна помош во кризни ситуации	√	
Аутрич програми	√	
Услуги за деца од семејства со ниски приходи	√	
Центри за зависници од дрога	√	
Терапевтски заедници		√

Општините со проширена надлежност одлучуваат за користењето на одредена услуга во системот на социјалната заштита. По жалбите против решенијата на локалните власти од општините со проширена надлежност, одлучуваат регионалните власти.

2.4.3. Социјална и правна заштита на децата

Заштитата на децата во чешкото законодавство е регулирана со Законот за социјална и правна заштита на децата²⁷ со кој се гарантира заштитата на правата на децата на поволно опкружување за нивно растење и соодветно воспитување, заштита на законските интереси на децата вклучувајќи заштита на нивниот имот, преземање активности за намалување на дисфункционалноста на семејствата, како и обезбедување супституција за семејното опкружување за деца кои не можат да бидат трајно или привремено одгледувани од нивните родители.

Надлежни органи за постапување во областа на социјалната заштита на децата се: локалните власти во општините и локалните власти во општините со проширена надлежност, регионалните власти, Министерството за труд и социјални работи, Канцеларијата за меѓународна правна заштита на децата.

Регионалните власти се клучните органи во администрирањето на правата од Законот за социјална и правна заштита на децата. Тие имаат јавни овластувања да одлучуваат со донесување на решение преку спроведена административна постапка. Регионалните власти организираат и посредуваат сместување во згрижувачко семејство, водат постапка за оценка на подобноста на одредени лица

²⁷ Act No. 359/1999 Coll., on social and legal protection of children, as amended

да бидат посвоители, згрижувачи или привремени згрижувачи и водат регистеар на деца за посвојување и сместување во згрижувачко семејство, лица подобни да ја вршат улогата на посвоител и згрижувач, како и лица кои обезбедуваат привремено згрижување. Тие, исто така, воспоставуваат и администрираат центри за професионална грижа за децата, социообразовни центри и центри за деца на кои им е потребна итна помош.

2 4.4. Политики за вработување

Законот за вработување²⁸ ги регулира владините политики за вработување чија цел е постигнување на целосна вработеност и заштита во случај на невработеност. Со овој закон се предвидуваат:

- инструменти за имплементација на активните политики на вработување: советување, доквалификација, иницијативи за инвестирање, услуги во заедницата, општокорисна работа, придонеси за премостување, придонеси за првична обука, придонеси за започнување и премин на нови бизниси, како и таргетирани програми за помагање на вработување;
- надоместоци за невработеност и преквалификација;
- мерки за поддршка на вработување на инвалидни лица: професионална рехабилитација, специјализирани курсеви за лица со попреченост, заштитени работни места, парцијално покривање на оперативни трошоци за отворање на заштитено работно место, олеснувања за заштитни работилници во кои повеќе од 50% се лица со попреченост.

Институционалната рамка надлежна за спроведувањето на политиките на вработување ја сочинуваат Министерството за труд и социјални работи и Чешката канцеларија на трудот организирана преку регионалните канцеларии и контакт местата во општините. Канцеларијата на трудот воспоставува советодавно тело составено од: претставници на синдикатите, организациите на работодавачите, организации на лицата со попреченост и регионалната административна управа. Целта на Советот е координација на имплементацијата на политиките за вработување во релевантната административна единица.

Регионалните канцеларии на трудот се надлежни за администрирање на надоместоците за невработеност и доквалификација, како и за мерките за поддршка на вработување на инвалидни лица. Регионалната канцеларија на трудот одлучува за доделувањето на главните надоместоци за невработеност и преквалификација. Тие, исто така, се надлежни за утврдувањето на видот и степенот на попреченост преку соработка со давателите на здравствени услуги, кои се должни за одредена компензација на трошоците на барање од страна на регионалната канцеларија да ја испитаат здравствената состојба на физичкото лице.

²⁸ Act. No. 435/2004 Coll., the Employment Act, as amended

Регионалните канцеларии водат регистар на баратели на работа и регистар на лица со попреченост на кои им обезбедуваат услуга согласно овој закон.

2.5. НЕДРЖАВНИ ДАВАТЕЛИ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ

Услугите се обезбедуваат во рамките на социјалниот сектор и не се регулирани со унифициран правен аранжман администриран од една централна и/или регионална институција. Позицијата на државата како поранешен мнозински давател на социјални услуги се намали со укинувањето на подрачните канцеларии во 2002 година. Според тоа, државата ги уредува условите за обезбедување на социјални услуги преку регулација и надзор, но не ги обезбедува овие услуги, освен пет специјализирани установи под администрација на МТСП. Државата ја поддржува регионалната и локалната самоуправа за да ги процени потребите на населението за формирање на достапна мрежа на социјални услуги.

Социјалните услуги се обезбедуваат од неформални негуватели (членови на семејството т.н. помошници за социјална нега) или од професионални даватели на социјални услуги или преку комбинација од двете. Од 2007 година сите даватели на услуги се обврзани да се регистрираат (лиценцираат) за давање на социјални услуги. Регистрацијата за давателите на социјалните услуги претставува важен предуслов за вклучување во обезбедување на социјални услуги и субвенционирано финансирање од јавните буџети. Со воведувањето на регистарот на давателите на социјални услуги, во исто време, се создадоа услови за добивање преглед на обемот и карактерот на мрежата на достапни социјални услуги.

Лиценцирањето на давателите на социјални услуги се заснова на процедура за регистрација на ниво на регионална администрација. Давателот на услугите може да биде физичко или правно лице со одговорност за обезбедување на соодветни работни услови и стручни квалификации на кадарот, технички и хигиенски услови и квалитет на грижа. Регистрацијата не е ограничена само на одредени типови на даватели на услуги. По завршувањето на постапката за регистрација, давателот на услугата се внесува во официјалниот електронски регистар (база на податоци) кој е формиран од страна на Министерството и го користат регионалните канцеларии. Врз основа на регистрацијата, давателите на социјални услуги стануваат способни за аплицирање и добивање на јавни субвенции.

Контролата на квалитетот на регистрираните услуги се врши преку воспоставени стандарди за квалитет на социјалните услуги. Министерството за труд и социјални работи препорача стандарди за квалитет на социјалните услуги во 2002 година. Сепак, стандардите станаа задолжителна регулатива во 2007 година кога беа вклучени во уредбата бр. 505/2006 донесена во согласност со Законот за социјални услуги. (стандардите се вклучени во додатокот број 2 од Уредбата).

Давателите на социјални услуги, покрај обврската за регистрација, се обврзани

да ја следат регулацијата на цените поставена од страна на Министерството за социјални работи. Регулацијата на цените предвидува максимални цени за индивидуални социјални услуги.

Давателите на социјални услуги се финансираат преку комбинација на дотации од централната и локалната власт, дополнети со придонеси на корисниците што не може да биде повеќе од 85% од приходот.

2.5.1. Обезбедување на социјални услуги од граѓански организации

Граѓанските организации се препознаваат како даватели на социјални услуги бидејќи тие играат доминантна улога во доставата на одредени видови услуги, како што се социјалното советување и социјалната превенција. Во исто време, тие се даватели и на приватна социјална помош.

Граѓанските организации учествуваат во обезбедувањето на услуги од политичките промени во 90-тите години на минатиот век. Тоа делумно беше поттикнато од економските реформи по независноста, каде што приватизацијата беше доминантна карактеристика не само во однос на државните средства (како и во повеќето други земји), туку и во однос на јавните услуги. Пристапот беше рефлектиран и во законодавството. Република Чешка беше прва земја во регионот која создаде посебна форма за обезбедување на јавни услуги, корпорација од јавна корист (public benefit corporation)²⁹. Тоа е непрофитно правно лице кое не се заснова на членство. Нејзина главна функција е да ги спроведува социјалните, образовните и другите услуги од јавен интерес на еднакви основи. Овие корпорации првично беа создадени за да се овозможи приватизација на државните ентитети кои обезбедуваат услуги од јавен интерес. Меѓутоа, во практиката, најчесто се користеа како алтернативна правна форма за фондациите создадени пред 1998 година, кои не можеа да ги исполнат критериумите за основање на фондација според новиот Закон за фондации³⁰. Другите организации кои даваа услуги за стари лица, корисници на дрога и други видови социјални непрофитни услуги во заедницата, се регистрираа како корпорации по донесувањето на законот.

Новата регулација за граѓанските организации е усвоена во 2012 година со донесувањето на Граѓанскиот законик при што повторно се предвидува категоријата правно лице во јавна корист (publicly beneficial legal person)³¹.

2.5.2. Субвенционирање на давателите на социјални услуги

Поструктурирано и поцелосно учество на недржавните актери во доставата на социјалните услуги се обезбеди преку воспоставените практики за

²⁹ Act No. 248/1995 on public benefit corporation, as amended

³⁰ Act No 227 / 1997 on foundations, as amended

³¹ Act No. 89/2012 The Civil Code

субвенционирањето на давателите на социјални услуги вклучувајќи ги и граѓанските организации. Во Чешка има пренесена одговорност за распределба на субвенциите за давателите на услуги од Министерството за труд и социјални работи до регионите. Регионот одлучува за распределба на субвенциите за давателите на социјални услуги врз основа на Законот за територијални правила за буџетирање и регулативи на ЕУ³² и врз основа на Законот за регионите³³. Субвенциите се наменети за регистрираните даватели на услуги за обезбедување на социјални услуги. Финансирањето се врши врз основа на утврдените приоритети за конкретен временски период и оперативна програма координирана од Министерството за труд и социјални работи.

2.5.3. Социјални договори

Системот на обезбедување социјални услуги во Чешка се заснова на договорниот принцип. Давателите на социјални услуги се натпреваруваат да добијат лиценца за да може да се регистрираат и да ги извршуваат услугите. Чешкиот систем со договорениот принцип поврзан со транспарентен и релевантен систем за акредитација на давателите на социјални услуги претставува кориснички центриран, децентрализиран пристап кој нуди простор за квалитативни подобрувања. Граѓанските организации се вклучени во обезбедувањето на социјални услуги, но не постои општа шема која ќе им помогне да станат одржливи и сигурни партнери за централната и локалната власт во обезбедувањето на социјалните услуги за населението.

Лиценците за конкретни видови услуги ги издаваат регионалните власти врз основа на проценка дали давателот е способен да ги исполни сите услови пропишани со законот. Условите вклучуваат стандарди за квалитетот на услугите и редовно се проверуваат. Основната мерка за квалитетот на социјалните услуги е усогласувањето со човековите права при обезбедувањето на социјалните услуги.

Услуги може да обезбедуваат само организации или индивидуалци кои се регистрирани од страна на регионален надлежен орган како дозволени даватели на одредени видови на услуги. Условите за регистрација како даватели на услуги вклучуваат чисто криминално досие на давателот на услугите, обезбедување на хигиенски и други соодветни услови и обврска да ги почитуваат и реализираат правата на корисниците.

Стандардите за квалитет се дефинирани со регулација донесена од страна на Министерството за труд и социјални работи. Стандардите се однесуваат на следните три аспекта во однос на доставата на социјалните услуги:

- процесите на работа: начин на работа и достава на услугата, заштита на правата на корисниците, склучување на договор меѓу давателот и корисникот,

³² Act No. 250/2000 on territorial budgeting rules and regulations of the EU, as amended

³³ Act on Regions (Establishment of Regions) No. 129/2000 Coll., as amended

и индивидуално планирање на давањето на услугата;

- човечки ресурси: профил и ниво на образование на професионалците вклучени во доставата на услугата, како и професионален развој на вработените.;
- оперативни аспекти: лесен пристап до услугата во соодветно место и време, споделување на информации, услови за достава на услугата и квалитет на услугите кои ги дава на одредена категорија на корисници.

Стандардите се применливи на сите видови даватели на услуги, независно дали се општински, невладини или приватни.

Принципот на конкурентност е вклучен во шемата за социјално договарање кој го гарантира еднаквиот пристап на сите даватели во обезбедувањето на социјалните услуги. Граѓанските организации, приватните фирми, па дури и поединците може да станат даватели на услуги. Покрај годишните ревидирани приоритети во социјалното договарање, иновативни проекти надвор од овие приоритети, исто така, се финансираат доколку давателот може да ја покаже додадената вредност на иновацијата. Како специфична карактеристика на чешкиот социјален систем, Законот за помош во случај на материјални потреби овозможува обезбедување на социјални надоместоци во натура. Обезбедувањето во натура може да се реализира во форма на ваучери (токени) кои се наменети за купување на основна храна, облека или во форма на посебна шема за кредитни картички.

Во 2016 година, Чешката Република се приклучи на Словачка во воведувањето на нова мерка за транспарентност правејќи храбар потег од пасивна транспарентност со поднесувањето на барање за пристап до информации до проактивна транспарентност со јавно објавување на социјалните договори. Со одредени исклучоци, владините субјекти вклучувајќи ги и големите општини, треба да ги објават целосните текстови на нивните договори и одреден сет на податоци во централниот регистар³⁴.

2.5.4. Систем на ваучер

Системот на ваучер кој е вклучен во законот, но сè уште не е широко применет, може да се смета за добра практика. Во овој систем, Владата ги дистрибуира ваучерите за корисниците на услугите кои ќе го изберат снабдувачот (меѓу оние кои се лиценцирани), а Владата ќе им ги надомести трошоците за услугите на давателот врз основа на актуелната употреба. Овој систем обезбедува избор за корисниците на услугите, им овозможува да обезбедат директни повратни информации за услугите и ја поттикнуваат конкуренцијата меѓу давателите на услугите. Исто така, постојат контрааргументи, особено во врска со фактот дека корисниците на услугите честопати се недоволно информирани и можат да

³⁴ Act no. 340/2015 on the Register of Contracts

направат погрешен избор (од професионален аспект).

Посебната програма развиена со примената на ваучер системот од страна на Чешката канцеларија за труд во 2012 година ги опфаќа семејствата со деца, со најмалку еден родител зависен од алкохол, дрога или коцкање. Корисниците можат да користат ваучери за да пристапат до голем број основни производи како што се: храна, пијалаци, производи за бебиња и деца или медицински предмети во продавници со големи синџири или локални продавници. Детските интереси се заштитени бидејќи алкохол, тутун и луксузни стоки не можат да се купат со ваучери. За оваа намена се трошат околу 390 000 евра месечно при што се даваат околу 7 000 ваучери месечно (Znamenáčková, Jankovský, 2015).

2.6. ФИНАНСИРАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ

Извори на финансирање на социјалните услуги се:

- приходи на корисниците на услуги: што може да се смета како приход се определува во согласност со Законот за утврдување на минималниот износ за живеење и егзистенција³⁵;
- финансиско учество на друго лице: по плаќањето на сите трошоци за сместување и прехранбени услуги што се нудат во установи за лица со попреченост, домови за стари лица, установи со посебен режим согласно Законот за социјални услуги на корисниците треба да им остане најмалку 15% од нивниот приход. Доколку корисникот на услугата има недоволен приход за покривањето на трошоците за социјална услуга, давателот може да се согласи финансиските трошоци да се покријат од страна на лице во семејни или други односи со корисникот на услугата;
- донации од физички или правни лица;
- субвенции од државниот буџет;
- буџетите на општините.

Државата е главен гарант за финансирањето на услугите во државните и во недржавните социјални установи. Трансферот на финансиски средства од централно на локално ниво за обезбедувањето на социјални услуги, се врши врз основа на проценката на потребите за социјални услуги за различни категории на население која ја вршат регионите. Државата, исто така, обезбедува финансии за социјални бенефиции за семејствата на корисникот (членови на семејството т.н. помошници за социјална нега) кои имаат потреба од долгорочна нега. Доколку не е можно да се добие поддршка од семејството или приватниот непрофитен сектор, државата обезбедува доволен број на институции основани од градовите, регионите или директно од Министерството.

Согласно Законот за социјални услуги, услугите се обезбедуваат: без плаќање,

³⁵ Act No 110/2006, on the Living Minimum and the Existence Minimum, as amended

со делумно надоместување на трошоците од страна на корисниците и целосно надоместување од страна на корисниците. За користењето на социјална услуга од институционален карактер, максималниот износ на плаќање за сместување, оброци и социјална грижа е пропишан со Правилникот на Министерството за труд и социјални работи. Износот на надомест за социјални услуги треба да се преговара во договорот за услуги помеѓу давателите на услуги и корисниците при што максималните цени за сите услуги се пропишани од страна на Министерството.

2.7. НАДЗОР НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Надзорот над органите на државната управа кои учествуваат во администрирањето на паричните давања од системот на социјална сигурност, се врши во согласност со Законот за државна контрола³⁶ и Законот за финансиска контрола на јавната администрација³⁷, како и со посебните закони со кои се регулираат правата. Надлежен орган е Министерството за труд и социјални услуги.

Врз основа на Законот за социјални услуги се утврдени условите за безбедно, квалитетно и ефективно обезбедување на социјални услуги. Задоволувањето на условите претпоставува низа обврски за давателите на социјални услуги и спроведувањето на системот на надзор заради проверка на почитувањето на законските одредби.

Регионалните органи спроведуваат инспекциски надзор врз обезбедувањето на социјални услуги од страна на давателите на социјални услуги на кои им е издадена дозвола за работа преку системот на регистрација. Во ситуација кога давателите на социјални услуги се воспоставени или основани од регионите, инспекциски надзор врши Министерството за труд и социјални работи. Надзорот опфаќа:

- усогласеност со условите предвидени за регистрација на давателите на социјални услуги, освен ако не се однесува на давател на социјални услуги за кој не е потребна регистрација;
- усогласеност со обврските на давателите на социјални услуги предвидени во законот;
- квалитет на обезбедените социјални услуги.

Постапката за вршење инспекциски надзор се уредува со Законот за државна контрола, освен во случаите кога со Законот за социјални услуги е поинаку предвидено.

Инспекцијата секогаш се врши на местото на обезбедувањето на социјални услуги. Во секој поединечен случај инспекцијата ја спроведува инспекциски тим

³⁶ Act 552/1991 Coll., on State Controls

³⁷ Act No. 320/2001 Coll., on Financial Control in the Public Administration, as amended

составен најмалку од три члена од кои еден член на инспекциски тим е вработен во регионалната администрација или во Министерството во случај на спроведување на инспекција за која надлежност има Министерството. Не смее да биде ангажиран инспектор во работен однос или сличен однос со кој било давател на социјални услуги во регионот во кој врши инспекција. Во интерес на квалитетно изведување на надзорот, може да бидат поканети експерти да учествуваат во инспекција. Давателот на социјални услуги кој е предмет на инспекција, ќе му овозможи на поканетиот специјалист да учествува во инспекцијата. Извештајот за спроведениот надзор се подготвува врз основа на резултатот од инспекцијата според регулацијата (извештај) утврдена во Законот за државна контрола.

Покрај стандардната надзорна постапка која се спроведува од Министерството за труд и социјални работи и регионите, постои и систем на надзор на квалитетот на социјалните услуги (введен со Законот за социјални услуги) преку проверка на квалитетот на социјалните услуги заснована на стручна проценка на условите и постапките за обезбедување на социјални услуги. Законот воспоставува услови за професионални вештини за вршење на професијата на социјални работници.

3. ПРЕГЛЕД НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАМКА НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА НА РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

3.1. АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИЈАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА НА РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

Со Уставот на Република Хрватска усвоен во 1990 година, се пропишува дека државната власт е организирана врз основа на начелото на поделба на власта, а ограничена со уставно загарантираните права на граѓаните на локална и подрачна (регионална) самоуправа.

Системот на локална самоуправа во Република Хрватска, првично е поставен по осамостојувањето во 1992 година со усвојувањето на основната законска рамка за локална самоуправа. Тој започнал да функционира во 1993 година со влегувањето во сила на законите кои ја регулираат територијалната организација, самоуправувањето, изборниот систем и финансирањето на локалната самоуправа.

Со промените на Уставот во 2000 година е воведен поимот подрачна (регионална) самоуправа и се создадени можности за проширување на делокругот на локалната самоуправа. Процесот на децентрализација на надлежностите од државната на локалната управа започнува во 2001 година со одредени

интервенции во нормативното уредување. Донесени се нови законски прописи³⁸ со кои одредени работи во надлежност на државната управа се децентрализираат и се пренесуваат во делокругот на локалната и подрачната (регионална) самоуправа. Делокругот на надлежностите на локалната самоуправа е одреден на начин кој е близок на т.н. општа клаузула, а на ниво на региони се поделени надлежностите на државната управа и самоуправа. Со промените во законите локалните и регионалните единици добија нови задачи пред сè во областа на основното и средното образование, здравството, социјалната грижа и културата.

Единици на локалната самоуправа се општините и градовите, а единици на регионалната (подрачна) самоуправа се жупаниите. Територијата на Хрватска административно е поделена на 428 општини, 127 градови и 20 единици на регионалната самоуправа или окрузи (жупанији). Како големи градови се утврдени единиците на локалната самоуправа кои се економски, финансиски, културни, здравствени, сообраќајни и научни центри во пошироката околина и кои имаат повеќе од 35.000 жители. Градот Загреб, како главен град на Републиката, има посебен статус на град и жупанија. Според тоа, во Република Хрватска има 576 единици на локалната и регионалната самоуправа (Министерство за управата на Република Хрватска, 2017).

Согласно Законот за локална и подрачна (регионална) самоуправа, општините и градовите во рамките на својот самоуправен делокруг извршуваат работи од локално значење со кои непосредно се остваруваат потребите на граѓаните, а кои не се со Уставот или друг закон доделени на државните тела, меѓу кои спаѓаат: грижа за децата, социјалната грижа, примарната здравствена заштита, воспитувањето, основното образование и други работи утврдени со закон. Со посебните закони со кои се уредуваат посебните дејности, се одредуваат и работите кои општините и градовите се должни да ги организираат, како и работите кои може да ги извршуваат.

3.2. СПЕЦИФИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА НА ХРВАТСКА

По распадот на Југословенската Федерација, очекувањата беа дека земјите (или барем Словенија и Хрватска) во отсуство на високо влијателни работнички

³⁸ Закон o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13 - pročišćeni tekst, 137/15-ispravak)

Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (NN 86/06, 125/06-ispravak, 16/07-ispravak, 95/08, 46/10-ispravak, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13 i 110/15)

Zakon o Gradu Zagrebu (NN 62/01, 125/08, 36/09, 119/14)

Zakon o lokalnim izborima (NN 144/12 i 121/16)

Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samo-uprave (NN 117/93, 69/97, 33/00, 73/00, 127/00, 59/01, 107/0, 117/01)

партии, под влијание на надворешниот долг и со помало учество на црквата, постепено ќе развиваат либерален режим на социјална држава (Deacon, 1993). Сепак, влијанијата беа покомплексни и посложени:

- Бизмарковите идеи за социјално осигурување традиционално влијаат врз развојот на хрватскиот модел на социјална заштита;
- демографските промени, како и слабеењето на традиционалните форми на семејна солидарност ја намалија традиционалната улога на семејството во обезбедувањето на благосостојба и социјална вклученост со што Хрватска делумно се оддалечи од групата на јужноевропски земји или т.н. медитерански модел на социјална држава.;
- европеизацијата на социјалната политика во процесот на пристапување во ЕУ влијаеше врз хрватскиот систем на социјална сигурност во различни аспекти;
- како и во случајот на другите посткомунистички земји големо е влијанието на меѓународните организации, како што се: Светската банка, ММФ, МОТ врз националната социјална политика преку заеми/техничка помош и регулаторни рамки.

Развојот на хрватската социјална држава под влијание на различни фактори, ја отежнува класификацијата во однос на режимот на социјална заштита. Со Бизмаркови корени во социјалното осигурување, со традиција на патерналистичка држава од комунистичкиот период вткаена со егалитаристички синдром и силни синдикати на вработените во јавниот сектор и во државните претпријатија, либералните реформи направени под притисок на Светската банка и клиентелистичката политика кон жртвите на војната и воените ветерани, Хрватска се карактеризира со хибриден тип на социјална држава (Baturina et al., 2013).

3.2.1. Развој на социјалната заштита по 90-тите години на минатиот век

Развојот на системот на социјална сигурност во Хрватска, во последните три декади, може да се подели на неколку фази (Vošnjak, et al, 2002; Žganec, 2016):

- Хрватска го наследи системот на социјална заштита од предвоениот социјалистички југословенски период кој беше дефиниран со тогашниот Закон за социјална заштита. Во однос на социјалнатата помош, законот предвидуваше три вида на парични давања (постојани, повремени и еднократна парична помош) за лица кои немале доволно приходи за живот. Сепак, пред дезинтеграцијата на југословенската држава, беше воведена т.н. минимална социјална помош наменета за домаќинствата, чиј износ зависеше од средствата на корисникот и бројот на членови на домаќинството. Од југословенската војна, поточно од 1992 година, во Хрватска се развиваат два паралелни државни системи за грижа за социјално загрозените граѓани:

систем кој обезбедува заштита за жртвите на војната и систем за другото население.

- Со усвојувањето на Законот за социјална грижа во јули 1997 година се означува преминот од систем на социјална грижа во време на војна кон систем на социјална грижа наменет за мирновременски услови. Законот за социјална грижа отвори пошироки можности за вклучување на приватните и невладините организации во социјалниот сектор преку регулација на барањата за основање на приватни установи за социјална заштита. Како резултат на тоа, недржавните актери се вклучија во достава на социјални услуги, претежно преку основање домови за старите лица, со што се прошири опсегот на достапни социјални услуги. Во тој период, се јавуваат почетни форми на денационализирани и деинституционализирани структури на социјалната заштита, што е важно за развојот на новиот концепт на социјална политика.
- Новата фаза од развојот на социјалната заштита беше обележана со новите промени вклучени во измените и дополненијата на Законот за социјална грижа. Со законските промени се предвидени нормативни основи за постепена децентрализација на системот на социјална заштита во делот кој се однесува на финансирање и организација, пред сè преку пренесување на основачките права над домовите за стари лица и установите за лица со попреченост основани од страна на Република Хрватска. Законот предвидува учество на локалните единици и во финансирањето на трошоците на центрите за социјална грижа почнувајќи од 2001 година, што е постигнато со прераспределба на средствата во локалните буџети.
- Најновата фаза во развојот на системот на социјална грижа вклучува реформски активности насочени кон консолидирање на паричните давања, поедноставување на институционалните структури и јакнење/промена на механизмите за остварување на правата на лицата со попреченост.

3.2.2. Неодамнешни реформски иницијативи во системот на социјална сигурност

Владата на Република Хрватска најави амбициозна реформска агенда за решавањето на клучните слабости на системот за социјална заштита. Преку проектот за модернизација на системот за социјална заштита (СПСМП) кој започна на крајот од 2015 година, се иницираа активности за реализација на владината намера за промени во социјалната заштита. Целта на предложените реформи за кои е предвидено да се реализираат до 2019 година, е постигнување на финансиска и процедурална рационалност и ефикасност на системот на социјална помош преку:

- намалување на фрагментацијата во администрирањето на паричните давања

на социјална помош преку формирање на единствен центар за парични давања - едношалтерски систем;

- усогласување на постапките за проценка на инвалидност;
- намалување на грешките и измамите во програмите за социјална помош;
- унапредување на агендата за деинституционализација;
- насочување на мерките за активација кон лицата изложени на ризик од долгорочна невработеност.

Напорите за консолидирање на програмите за трансфер на парични давања и подобрување на таргетирањето се видливи во измените на Законот за социјална грижа усвоени во 2013 година. Законот воведе ново парично давање за гарантирање на минимум приход, со кој се обединија четири различни социјални давања (социјалната помош, проширеното давање за невработеност, давањата за воените ветерани од татковинската војна и надоместоците за поддршка на инвалидните лица) и примена на парични давања условени со материјален цензус преку изменетата скала на еквивалентност за заштита на ранливите групи на граѓани (сами стари лица и самохрани родители).

Консолидацијата на администрирањето на главните парични давања и надоместокот за невработеност ќе продолжи преку најавеното воведување на едношалтерски систем (one-stopshop services). Мрежата постепено ќе се проширува, првично преку вклучувањето на паричното давање за минимален гарантиран приход, потоа надоместокот за детски додаток и надоместоците за мајчинство/ татковство за кои не се плаќаат придонеси и на крајот ќе се вклучи и администрирањето на надоместокот за невработеност.

Втората цел на големата административна реформа започна да се реализира преку усвојувањето на новиот Закон за единствено тело за експертиза³⁹, во сила од 2014 година, со кој се предвидува формирање на единствен орган за проценка на попреченоста како организациона единица на Институтот за вештачење, професионална рехабилитација и вработување на лицата со попреченост. Институтот воведе нов систем на проценка на физичките, интелектуалните, сензорните и менталните нарушувања на лицата, потребата за поддршка и работен капацитет на лицето преку функционална анализа на инвалидност. Целта на законот е унифицирање на постапките за проценка на попреченоста водени од различни постоечки тела во Хрватска врз основа на единствена методологија за остварувањето на правата во различни системи: социјална заштита, пензиско осигурување, професионална рехабилитација и вработување на лицата со попреченост, заштита на воените и цивилни жртви на војување, правата на детето во образовниот систем, како и заради остварувањето на правата во други области. По воспоставувањето на единственото тело за експертиза, административните чекори на постапката за проценка на попреченоста значително се намалени. Претходно корисникот мораше да биде предмет на повторена проценка за

³⁹ Zakon o jedinstvenom tijelu vještačenja (Narodne novine, broj 85/14 i 95/15)

остварувањето на правата во различни системи при што покрај дополнителните трошоци, се наметнуваше и непотребна обврска за корисникот.

3.3. СТРУКТУРА НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА СИГУРНОСТ⁴⁰

Шемата за социјална сигурност во Република Хрватска се состои од пензиско осигурување, здравствено осигурување и здравствена заштита, осигурување за невработеност, семејни бенефиции (додатоци за деца) и социјална грижа. Најчесто се заснова на осигурување, со исклучок на семејните бенефиции и програмите за социјална грижа. Даночните власти ги собираат придонесите за социјално осигурување.

» Пензиско осигурување

Шемата опфаќа ризици од старост, смрт, инвалидност вклучувајќи и инвалидност од незгода при работа и професионално заболување. Таа се заснова на два задолжителни столба: шема за исплата заснована на тековно финансирање и шема заснована на финансиско капитално осигурување. Придонесот се плаќа од платата на осигурените вработени лица и од основата за пензиското осигурување за самовработени лица. Надлежен орган е Министерството за труд и пензиски систем (Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava) кое дава законски предлози и врши општ надзор над спроведувањето на шемата. Хрватскиот завод за пензиско осигурување (централни и регионални единици) го администрира системот за исплата. Приватните задолжителни пензиски друштва кои управуваат, заедно со Централниот регистар на осигуреници (Središnji registar osiguranika), се задолжени за вториот столб од пензиското осигурување. Хрватската агенција за надзор на финансиските услуги има улога на тело за супервизија за вториот и третиот столб на пензиското осигурување кој е поставен на доброволна основа.

» Здравствено осигурување и здравствена заштита

Шемата го покрива ризикот од привремена неспособност за работа поради болест и породилна и здравствена заштита. Шемата се состои од основно и дополнително осигурување. Основното осигурување се финансира со придонес на работодавачите и самовработените лица, а дополнителното осигурување се финансира со дополнителен придонес на лица кои доброволно го договориле ваквото осигурување. Постои обврска за партиципација на осигурените лица кои користат здравствена заштита. Надлежен орган е Министерството за здравство

⁴⁰ Податоците за системот на социјална сигурност се обезбедени од базата на податоци Заеднички информативен систем за социјална заштита на земјите-членки на Европската Унија со последно ажурирање 1.1.2017 http://www.missoc.org/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOC_DATABASE/comparativeTableSearch.jsp

(Ministarstvo zdravlja) кое дава законодавни предлози и врши општ надзор над спроведувањето на шемата. Основното осигурување го администрира Хрватскиот завод за здравствено осигурување (централни и регионални единици). Дополнителното осигурување најчесто го администрира Фондот за здравствено осигурување и приватни осигурителни компании.

» Невработеност

Шемата го покрива ризикот од невработеност, го промовира вработувањето и процесот на рехабилитација на невработените инвалидни лица. Покрај тоа, опфаќа право на професионална обука за работа без договор за вработување во приватниот и јавниот сектор, со цел зголемување на вработливоста и конкурентноста на младите луѓе на пазарот на трудот. Надлежен орган е Министерството за труд и пензиски систем (законски предлози и општ надзор над спроведувањето на шемата). Шемата ја спроведува Хрватскиот завод за вработување (централни и регионални единици).

» Семејни бенефиции

Шемата за семејни бенефиции се состои од шема за детски додатоци, родителски додаток, државни субвенции за дневна нега и даночно олеснување врз основа на бројот на деца за кои се грижи даночниот обврзник. Бенефициите се финансираат од државниот буџет и се условени со материјалната состојба на семејството. Надлежен орган е Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика (законски предлози и општ надзор над спроведувањето на шемата). Шемата за детски додаток ја администрира Хрватскиот институт за пензиско осигурување додека шемата за родителски надоместоци ја спроведува Хрватскиот фонд за здравствено осигурување.

» Социјална грижа

Шемата за социјалната грижа е универзална шема која ги опфаќа социјалните услуги и паричните давања. Ги покрива сите хрватски државјани на кои им е потребна помош и бенефиции врз основа на проверка на средства. Надлежен орган е Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика (Ministarstvo za demografiju, mlade, obitelj i socijalnu politiku) кое дава законски предлози и врши општ надзор над спроведувањето на шемата. Активностите ги спроведуваат органите на државната управа, единиците на локалната и регионалната самоуправа преку основање на центри за социјална грижа и другите социјални заштитни установи. Како даватели на социјални услуги се јавуваат приватни лица, верски заедници, здруженија на граѓани. Јавните установи и паричните давања што се доделуваат според Законот за социјална грижа се финансираат главно преку државниот буџет, а делумно и од локалните буџети.

3.3.1. Институционална рамка за социјална заштита

Хрватска има комплексен систем на социјална сигурност кој повлекува многу трошоци и е скап за администрирање. Три министерства учествуваат во креирањето на политики и четири министерства администрираат програми за социјална заштита. Министерството за труд и пензиски системи ги опфаќа политиките за вработување и пензионирање спроведувани преку две специјализирани агенции и нивните мрежи: Хрватскиот институт за пензиско осигурување и Хрватската служба за вработување. Мерките за социјална заштита за воени ветерани се поставени и спроведени од страна на Министерството за воени ветерани. Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика има овластувања за повеќето програми во областа на социјалната грижа, но администрира само некои од нив, заедно со социјалните услуги преку мрежата на Центрите за социјална грижа. Програмата за детски додаток ја спроведува Хрватскиот институт за пензиско осигурување додека грантовите за раѓање и надоместоците за мајчинство и татковство ги спроведува Хрватскиот институт за здравствено осигурување. Секоја од овие агенции има своја канцеларија во секој регион во Хрватска. Вака фрагментираната администрација создава трошоци за корисниците кои аплицираат за бенефиции во повеќе агенции, го зголемува ризикот од грешки и измами во системот на социјална заштита и го попречува креирањето на политиките, особено во областа на социјалната грижа.

Дејноста за социјална грижа ја вршат: Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика; установите за социјална грижа; канцелариите на државната управа во жупаниите, односно надлежната канцеларија во градот Загреб; единиците на локалната и регионалната самоуправа; здруженијата; верските заедници; другите правни лица и физички лица кои вршат социјална грижа согласно условите предвидени со Законот за социјална грижа, како и посебните закони и секундарната регулација.

Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика (МДСМСП) е централно владино тело за креирање и спроведување на социјалните политики и спроведување на државен надзор. МДСМСП е релативно ново министерство, основано во 2012 година под името Министерство за млади и социјална политика со одвојување од Министерството за здравство и социјална политика.

Социјалната грижа главно се спроведува преку **национална мрежа на установи за социјална грижа**. Активноста на установите за социјална грижа се врши како јавна служба доколку со овој закон не е поинаку определено. Установи за социјална грижа се: центар за социјална грижа, дом за социјална грижа, центар за давање услуги во заедницата, центар за помош во домашни услови. Установите за социјална грижа се запишуваат во судскиот регистар и во регистарот на установи за социјална грижа кој го води Министерството.

Хрватска има мрежа на локално поставени **центри за социјална грижа** кои

се основаат како јавни установи со јавни овластувања. Во основа, нивната работа опфаќа статутарна социјална заштита, постапување во семејно-правни и кривично-правни работи, детска заштита, професионално-аналитичка работа и други работи утврдени со закон. Бидејќи интегралниот квалитет на социјалната грижа во голема мера зависи од квалитетот на работата на центрите за социјална грижа, тие беа во фокусот на сите социјални реформи кои се спроведуваа во периодот по осамостојувањето на државата. Сепак, центрите за социјална грижа се значително оптоварени, не само со големиот опсег на надлежности, туку и со примената на релативно застарени работни методи и процеси кои ја прават нивната секојдневна работа уште потешка (Žganec, 2016).

Хрватската комора на социјални работници е независна струкова организација со статус на правно лице со јавни овластувања. Основач на Хрватската комора за социјални работници е Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика и Хрватското здружение на социјални работници.

Комората ги претставува и ги застапува интересите на магистрите по социјална работа, магистрите по социјална политика и дипломираните социјални работници кои доколку вршат дејности на социјална работа, задолжително се здружуваат во Комората.

Комората во вршењето на јавните овластувања одлучува за издавање, обновување и одземање на дозволи за самостојна работа на социјалните работници и врши стручен надзор над нивната работа. Покрај јавните овластувања, Комората ги врши и следните работи: го следи, проучува и стручно го надгледува вршењето на дејноста на социјалната работа, воспоставува стандарди и нормативи за дејноста на социјалната работа, го усвојува етичкиот кодекс за социјална работа и врши други работи утврдени со закон, статут и други прописи на Комората.

3.4. СОЦИЈАЛНА ГРИЖА И ПОЛИТИКИ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Законот за социјална грижа⁴¹ е системски закон со кој се регулира системот на социјална заштита во Република Хрватска. Со овој закон се уредува дејноста, правата на парични давања и социјалните услуги, постапките за нивно остварување, давателите на услуги и механизмите за финансирањето, надзорот, како и други прашања од значење за вршење на дејноста.

Социјалната грижа е организирана дејност од јавен интерес за Република Хрватска чија основна цел е давање помош на социјално загрозени лица, како и на лица во неповолна лична или семејна ситуација која вклучува превенција, поттикнување промени, помош во задоволувањето на основните животни потреби и поддршка на поединецот, семејството и заедницата. Мерките на социјалната грижа се насочени кон унапредувањето на квалитетот на животот и зајакнувањето

⁴¹ Zakon o socijalnoj skrbi (Urednički pročišćeni tekst, „Narodne novine“, broj 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17)

на корисникот за самостојно задоволување на основните животни потреби, како и негово активно вклучување во општеството.

Во текстот што следува, покрај правата и услугите утврдени со Законот за социјална грижа, накратко ќе бидат прикажани детските додатоци регулирани со Законот за детски додаток и политиките за вработување регулирани со Законот за посредување при вработување и правата за време на невработеност.

3.4.1. Парични давања согласно Законот за социјална грижа

Во Законот за социјална грижа се утврдени правата на парична помош кои се реализираат во системот на социјална заштита. (Види табела бр. 6).

Табеларен приказ бр. 6 : Видови бенефиции и надлежноста за одлучување

СОЦИЈАЛНИ БЕНЕФИЦИИ	НАДЛЕЖНОСТ ЗА ОДЛУЧУВАЊЕ
Гарантиран минимален надоместок	Канцеларијата на државната управа во жупанијата, односно надлежната канцеларија на град Загреб (соработка со Центарот за социјална грижа кој за секој корисник изработува индивидуален план за грижа)
Надоместок на трошоци за домување	Единицата на локалната самоуправа, односно градот Загреб
Надоместок на трошоци за греење	Единицата на подрачната (регионална) самоуправа, односно градот Загреб
Надоместок за лични потреби на корисникот на сместување	За признавање на правото се одлучува со решението за признавање на правото на сместување или организирано домување кое го носи Центарот за социјална грижа
Еднократни надоместоци	
Зголемен еднократен надоместок	Центар за социјална грижа
Еднократен надоместок за погребални трошоци на корисникот на загарантиран минимален надоместок и корисникот на сместување или организирано домување	Центар за социјална грижа
Надоместоци за образование	
Надоместок за редовно студирање	
Надоместок на трошоци за сместување во ученички дом	Центар за социјална грижа
Надоместок на трошоци за превоз	

Персонална инвалиднина	Центар за социјална грижа
Додаток за помош и нега	Центар за социјална грижа
Статус на родител негувател или статус на негувател	Центар за социјална грижа со согласност на Министерството
Надомест до вработување	Центар за социјална грижа
Надоместоци за загрозен купувач на енергенци	Центар за социјална грижа

Иако правата се регулирани во ист закон, повеќе тела се утврдени како надлежни за одлучување по барањата за остварување на парична помош. Најголем дел од правата се реализираат од страна на Центарот за социјална грижа, а администрирањето на три парични давања е децентрализирано на ниво на единиците на локалната, односно регионалната самоуправа. Најзначајната новововедена бенефиција (со која се интегрираат дел од надоместоците за кои претходно се предвидувала посебна регулација и постапка) - паричен надоместок за минимален гарантиран приход се реализира од Канцеларијата на државната управа во жупанијата, односно надлежната канцеларија на град Загреб.

Нормативните решенија, кои предвидуваат вклученост на различни органи на државната и локалната, односно регионалната управа во постапките за одлучување, наметнале потреба за регулација на соработката помеѓу нив од една страна и со службата за вработување од друга страна:

- Канцеларијата на државната управа во жупанијата, односно надлежната канцеларија на град Загреб има обврска да го информира Центарот за социјална грижа за остварено право на гарантиран минимален надоместок. По приемот на решението за признавање на правото, Центарот за социјална грижа врз основа на проценката на потребите на корисникот, а во соработка со корисникот и членовите на неговото семејство, изготвува план за индивидуална грижа за корисници. Корисникот е должен да учествува во изработката и спроведувањето на индивидуалниот план за грижа.
- Канцеларијата на државната управа во жупанијата, односно надлежната канцеларија на градот Загреб се обврзани на службата надлежна за вработување да достават известување за доделувањето на правото на загарантиран минимален надоместок на невработени работоспособни или делумно работоспособни корисници, како и за лицата за кои е утврдена привремена неможност за вработување од страна на надлежен орган. За време на остварувањето на правото на гарантиран минимален надомест, невработеното работоспособно или делумно работоспособно лице е должно да прифати вработување во согласност со прописите за вработување.
- Службата за вработување е должна да ја извести Канцеларијата на државната управа во жупанијата или надлежната канцеларија на градот Загреб за фактот дека работоспособен или делумно работоспособен sameц или

член на домаќинството, кој е корисник на право на гарантиран минимален надоместок го изгубил статусот на невработен, со назнака за причините за бришење од регистарот на невработени лица.

- Центарот за социјална грижа, Канцеларијата на државната управа во жупанијата, односно надлежната канцеларија на град Загреб и службата за вработување се должни да соработуваат едни со други во спроведувањето на мерките за социјално вклучување на работноспособните корисници на гарантиран минимален надоместок.
- Локалната самоуправа поднесува барање со податоци за корисниците на гарантиран минимален надоместок кои се греат на дрва до надлежната единица на подрачната (регионалната) самоуправа.
- Министерството преку Центарот за социјална грижа врши пресметка и исплата на надоместокот за родител негувател или лице со статус на негувател и ги исплаќа сите придонеси за задолжително осигурување, а средствата за таа намена се обезбедуваат од државниот буџет.
- Единиците на локалната и регионалната самоуправа се должни на пропишан начин да водат евиденција и документација за остварување на правата во системот на социјална грижа во согласност со овој закон, како и други права од социјална заштита утврдени со општите акти на единиците на локалната и регионалната самоуправа и да поднесуваат извештаи до канцеларијата на државната управа во жупанијата.

Сето горенаведено ја усложнува работата на поединечните управни тела и создава дополнителни обврски за корисниците. Токму поради тоа, хрватската Влада ја реализира реформата за создавање на единствен паричен центар за администрирање на сите парични давања.

3.4.2. Социјални услуги

Социјалните услуги вклучуваат активности, мерки и програми наменети за спречување, препознавање и решавање на проблемите и тешкотиите на поединците и семејствата и подобрување на квалитетот на нивниот живот во заедницата. Социјалните услуги може да се обезбедат во текот на подолг период или привремено, во зависност од потребите на корисникот. Социјалните услуги се организирани како услуги за деца, млади, семејства и возрасни.

Сместувањето на дете во згрижувачко семејство, како социјална услуга што се нуди во системот на социјална грижа во Хрватска, е регулирано со Законот за згрижување.⁴² Згрижувачките семејства се предвидени како даватели на социјални услуги со Законот за социјална грижа и на нив се однесуваат одредбите кои не се поинаку регулирани во посебниот закон со кој се уредува згрижувањето.

⁴² Zakon o udomiteljstvu (Narodne novine, broj 90/11 i 78/12)

Во Хрватска има посебен Закон за услуги⁴³, како општ закон со кој се регулираат прашањата кои не се регулирани со специфичниот закон.

Табеларен приказ бр. 7: Видови социјални услуги со вонинституционален (ВИ) и институционален (И) карактер и надлежност за давање на услугата

СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ	НАДЛЕЖНОСТ	ВИ	И
прва социјална услуга	центар за социјална грижа	√	
	центар за социјална грижа, дом за социјална грижа		
советување и помагање	центар за услуги во заедницата, центар за помош во домот, други даватели на услуги, физичко лице	√	
	центар за помош во домот, дом за социјална грижа		
помош во домот	центар за услуги во заедницата, други даватели на услуги, физичко лице	√	
психосоцијална поддршка	дом за социјална грижа, центар за услуги во заедницата, други даватели на услуги		√
рана интервенција	дом за социјална грижа, центар за услуги во заедницата, други даватели на услуги	√	
помош при вклучување во програми за воспитание и редовно образование (интеграција)	дом за социјална грижа, центар за услуги во заедницата, други даватели на услуги на деца со потешкотии во развојот и помлади полнолетни лица со попреченост	√	
престој	дом за социјална грижа, центар за услуги во заедницата, други даватели на услуги, физичко лице кое дава услуги за престој како професионална дејност	√	
сместување	дом за социјална грижа, центар за услуги во заедницата, други даватели на услуги, физичко лице		√
организирано домување			
згрижување ⁴⁴	згрижувачко семејство	√	

За признавање на правото на социјални услуги, центарот за социјална грижа одлучува со решение. Примателот на услугата може да избере социјална услуга и давател на социјални услуги со кој ќе склучи договор за користење на услуги

⁴³ Zakon o uslugama („Narodne novine“, broj 80/11)

⁴⁴ Услугата е уредена со посебен закон за згрижување.

и без решение на центарот за социјална грижа. Во таков случај, примателот на услугата целосно ги сноси трошоците за користењето на социјалната услуга. Родителот на детето, односно неговиот старател или законски застапник не може директно да избере, ниту да се согласи детето да користи услуга за сместување или престој кај одреден давател на социјални услуги. Детето може да ја користи услугата за сместување, престој или организирано домување само врз основа на решение на центарот за социјална грижа.

Доколку центарот за социјална грижа решава за правата кои ги обезбедуваат единиците на локалната или регионалната самоуправа, меѓусебните права, обврски и одговорности се утврдуваат со договор склучен помеѓу центарот за социјална грижа и единицата за локална или регионална самоуправа.

Против решението на центарот за социјална грижа може да се изјави жалба. Министерството решава по жалбите против решението на центарот за социјална грижа и канцелариите на државната управа во жупанијата, односно надлежната канцеларија на градот Загреб. По жалбите против решенијата на единицата на локалната самоуправа одлучува единицата на регионална самоуправа, а по жалбата против решението на градот Загреб одлучува министерството.

3.4.3. Парични давања согласно Законот за додаток за деца

Со Законот за додаток за деца⁴⁵ се регулира семејната бенефиција додаток за деца како парично примање наменето за родител или друго лице кое се грижи за детето во согласност со законот заради поддршка во издржувањето и воспитанието на детето. Децата имаат право да користат детски додаток до 15 години ако се на редовно школување во средно образование до завршувањето на образованието, а најдоцна до навршени 19 години. Право на додаток има дете со тешка попреченост, сè додека таквата состојба трае. На корисникот на детски додаток му припаѓа дополнителен додаток за трето и четврто дете.

Правото на додатокот за деца се стекнува и остварува во зависност од вкупниот приход на членовите на семејството при што приходот по член на семејството во претходната година не смее да надминува 50% од буџетската основа. Стапката на надоместокот е прогресивна и изнесува 9% од буџетската основа по дете ако приходот по член на семејство не надминува 16,33% од буџетската основа, 7,5% ако приходот е помеѓу 16,34 и 33,66% од буџетската основа и 6% од буџетската основа ако вкупниот приход по член на семејството е помеѓу 33,67 и 50% од буџетската основа. Буџетската основа се утврдува секоја година со Законот за извршување на државниот буџет на Република Хрватска.

За правото на додаток за деца во прв степен одлучува организационата единица на Хрватскиот завод за пензиско осигурување. По жалба против првостепената

⁴⁵ Zakon o doplatka za djecu (Urednički pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 94/01, 138/06, 107/07, 37/08 - OUSRH, 61/11, 112/12 i 82/15)

одлука одлучува централната единица на заводот. Надзор над работата на заводот врши министерството. Средства за финансирање на додатокот за деца се обезбедуваат од државниот буџет.

3.4.4. Политики за вработување

Надлежен орган за спроведувањето на политиките за вработување е Хрватскиот завод за вработување како јавна установа во сопственост на Република Хрватска за кој се однесуваат прописите за установи ако со специфичниот закон не е поинаку одредено. Заради вршењето на стручни, административни, и други работи, заводот основа единствена стручна служба. Извори на финансирањето на дејностите за вработување се: придонесите на работодавците, придонесите на лицата кои вршат самостојна дејност, придонесите на вработените во странство и други извори на финансирање. Организацијата, управувањето и вршењето на дејноста на заводот се уредуваат со Законот за посредување при вработување и правата за време на невработеност⁴⁶. Согласно овој закон, заводот ги администрира следните три групи на мерки и активностите:

- права на невработено лице врз основа на осигурување во случај на невработеност: паричен надоместок, пензиско осигурување, парична помош и надомест на трошоците за превоз за време на образованието и оспособувањето на работното место, еднократна парична помош и надомест на трошоците за патни трошоци и трошоци за преселба;
- подготовка за вработување и посредување при вработување: професионално насочување, развој на вештини за управување со кариерата, поддршка во дефинирањето и изработката на индивидуалниот план за барање работа, образование за вработување и професионална рехабилитација;
- мерките на активна политика: програми за вработување на млади невработени лица за стекнување работно искуство и зголемување на нивото на вработливост, програми за вработување на долготрајно невработени лица и други групи на потешко вработливи невработени лица, програми за самовработување на невработени лица, вработување на невработени лица на јавни работи, програми за стручно оспособување за работа без засновање на работен однос, програми за зачувување на работните места и задржување на вработеноста и други активности предвидени со закон.

Постапката за остварување на правата се покренува на барање на невработеното лице. За остварување на правото во прв степен одлучува регионалната, односно подрачната единица на заводот со решение. По жалбата против решението одлучува централната организациона единица на заводот. Заводот води евиденција на невработените лица врз основа на пријава на

⁴⁶ Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti („Narodne novine“, broj 16/17)

невработено лице.

Мерките за поттикнување на вработување и работа на лицата со инвалидност се регулираат со Законот за професионална рехабилитација и вработување на лицата со инвалидност⁴⁷. Законската регулација ги опфаќа правилата за вработување и работа на лицата со инвалидност на отворениот пазар на трудот и под посебни услови, основање, активност и организација на центрите за професионална рехабилитација, интегративните работилници и заштитните работилници, како и активностите и надлежностите на Институтот за вештачење, професионална рехабилитација и вработување на инвалидни лица.

3.5. ДАВАТЕЛИ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ

Дејноста на социјалната грижа ја вршат: установи за социјална грижа, здруженија, верски заедници, други правни лица и трговци поединци, физички лица како професионална дејност и згрижувачки семејства.

3.5.1. Мрежа на социјални услуги и социјално планирање

Мрежата за социјални услуги го одредува потребниот број и видовите на социјални услуги на територијата на Република Хрватска. Одлуката за мрежата на социјални услуги ја донесува министерот надлежен за социјални работи со претходно добиено мислење од единицата за регионалната самоуправа или градот Загреб. Социјалните услуги може да се обезбедат во мрежата и надвор од мрежата на социјални услуги. Единиците на регионалната самоуправа (жупаниите), односно градот Загреб основаат Совет за социјална грижа заради планирање и развој на мрежата на социјални услуги и остварување на правата, обврските, мерките и целите на социјалната заштита на своето подрачје.

Советот за социјална грижа во жупанијата се основа со одлука на Собранието на единицата за регионална самоуправа и Советот за социјална грижа на град Загреб со одлука на Собранието на градот Загреб. Бројот на членови на советите за социјална грижа се утврдува со одлуката за основање и е составен од претставници на единиците на регионалната и локалната самоуправа, центрите за социјална грижа, установите за социјална грижа, центри за помош во домот, корисници, верски заедници и други правни лица и физички лица кои вршат дејност на социјална грижа, установи од областа на образованието, здравствената заштита, вработувањето, професионалните комори и здруженија за унапредување на правата на корисниците на социјална грижа. Советот за социјална грижа предлага план за социјална грижа за подрачјето на

⁴⁷ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (narodne novine 157/13, 152/14)

единицата на регионалната самоуправа, односно градот Загреб кој го усвојува претставничкото тело на единицата за регионална самоуправа, односно градот Загреб. Социјалниот план вклучува анализа на капацитетите и достапноста на мрежата на социјалните услуги, како и специфичните цели за развојот на институционалните и вонинституционалните социјални услуги со посебен акцент на услугите за групи со поголем ризик од социјална исклученост.

3.5.2. Цени и учество на корисникот во плаќањето на социјални услуги

Министерот надлежен за работите на социјална грижа со уредба ја пропишува методологијата за утврдувањето на цените на социјалните услуги кои се обезбедуваат во мрежата на социјалните услуги.

Установите за социјална грижа и центрите за давање услуги во заедницата основани од Република Хрватска обезбедуваат услуги по цена утврдена од министерот надлежен за социјални работи. Цената на услуги надвор од мрежата на социјални услуги самостојно ја одредуваат давателите на социјалните услуги. Учесството на корисникот во плаќањето на цената на услугата и начинот на плаќање на услугите ги пропишува министерот надлежен за социјални работи.

Корисник – возрастно лице кое користи социјална услуга врз основа на решение на центарот за социјална грижа, должен е да учествува во плаќањето на цената на услугата со својот приход. Корисникот чиј приход не е доволен за плаќањето на утврдениот износ на учество во плаќањето на цената на услугата е должен да го продаде имотот што не му служи нему и на членовите на неговото домаќинство за намиривање на основните станбени и другите животни потреби.

Родителите на детето се обврзани да плаќаат во целост или да учествуваат во плаќањето на услугите кои детето ги остварува врз основа на закон, освен ако родителите се корисници на гарантиран минимален надоместок. Родителите или другите лица кои се должни да го издржуваат детето и центарот за социјална грижа склучуваат договор за утврдувањето на плаќањето на услугата. Договорот има сила на извршна исправа.

3.5.3. Минимални услови за давање социјални услуги

Социјални услуги во мрежата на социјални услуги даваат установите основани од Република Хрватска и другите даватели на услуги (здруженија, верски заедници, трговски друштва, други домашни и странски правни лица и трговци поединци), како и физички лица со кои Министерството склучило договор за давање социјални услуги. Надвор од мрежата, социјални услуги вршат здруженија, верски заедници, трговски друштва, други домашни и странски правни лица, занаетчии и физички лица кои добиле решение за исполнување минимални услови за обезбедување на социјални услуги во согласност со закон и посебен пропис.

Исполнувањето на минималните услови за давање социјални услуги го проверува комисија назначена од министерот надлежен за работите на социјална грижа, освен за обезбедување на услуги за стари и немоќни лица, бездомни лица, услуги за помош во домот и услуги што ги даваат физички лица како професионална дејност, за кои постапката ја спроведува единицата на регионалната самоуправа, односно градот Загреб. Решението за исполнувањето на минималните услови за давање на социјални услуги (лиценца) врз основа на наодите од комисијата, го издава Министерството, освен решението за утврдување на минимални услови за обезбедување на социјални услуги за стари и немоќни лица, бездомни лица, услуги за помош во домот и услуги што ги даваат физички лица како професионална дејност, кое го издаваат единиците на регионалната самоуправа, односно градот Загреб. Против решението на Министерството не е дозволена жалба, но може да се поведе управен спор пред надлежен управен суд.

Домовите за социјална грижа и другите правни и физички лица кои ја вршат дејноста на социјална грижа може, на доброволна основа, да се подведат на надворешна оценка на квалитет, преку примена на процесот на акредитација. Начелата и составот на мерилата за остварување и унапредување на квалитетот на социјалната грижа, како и постапката за акредитација на домовите за социјална грижа и другите правни и физички лица вклучени во социјална грижа се уредуваат со посебен Закон за квалитет на здравствената заштита и социјалната грижа⁴⁸. Во согласност со овој закон се основа Агенција за квалитет и акредитација во здравството и социјалната грижа. Агенцијата има обврска да му предлага на министерот за социјални работи програми со предлог минимални и оптимални услови за квалитет.

3.5.4. Стандарди за квалитет на социјалните услуги

Социјалните услуги во мрежата се обезбедуваат во согласност со стандардите за квалитет на социјалните услуги и насоките за нивно воведување кои со правилник ги пропишува министерот надлежен за работите на социјална грижа. Министерот ги пропишува и мерилата за усогласеност со стандардите за квалитет на социјалните услуги врз основа на кои се издава оценка за усогласеност со стандардите за социјални услуги. Оценката претставува јавна исправа која на давателот на услуги чиј основач е Република Хрватска му овозможува давање на социјални услуги во мрежата. За другите даватели на социјални услуги оценката за усогласеност со стандардите е предуслов за учество во преговорите за склучување договори за давање социјални услуги во мрежата. Постапката за доделување оценка за усогласеност со стандардите за социјални услуги подразбира анализа и вреднување на:

- стручни и просторни услови во согласност со стандардите за давање услуги во мрежата пропишани со правилник;

⁴⁸ Закон o kvaliteti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (Narodne novine broj 124/11)

- состојби на усогласеност со стандардите за квалитет во согласност со мерилата пропишани со уредбата;
- предложени цени на индивидуалните услуги во согласност со методологијата за пресметка на цената на услугите.

Министерството најмалку еднаш годишно објавува јавен повик за поднесување понуди за доделување оценка за усогласеност со стандардите за социјални услуги. Сите даватели на социјални услуги кои имаат извршно решение за исполнување на минималните услови за обезбедување на социјални услуги (лиценца) може да поднесат понуда, со што стануваат понудувачи во постапката за доделување оценка за усогласеност со стандардите за социјални услуги.

Анализата и вреднувањето ги врши комисија за вреднување назначена од министерот надлежен за работите на социјална грижа. Министерот на предлог на комисијата за вреднување, носи одлука за оценка на понудата за секој поединечен понудувач. Одлуката за оценка на понудата е управен акт. Во одлуката задолжително се наведува бројот на остварени бодови на понудувачот, како и рангот на понудувачот во однос на бодовниот праг пропишан со правилникот. Одлуката заедно со копија од записникот од извршената анализа и вреднување на понудата се доставува до понудувачот без одлагање. Не е дозволена жалба против решението, но може да се поведе управен спор пред надлежниот управен суд.

Резултатите од спроведената постапка за вреднувањето и бодовната оценка за секој поединечен понудувач се објавуваат јавно на веб-страницата на Министерството. На понудувачот кој ги исполнил условите согласно законот и чија оценка го надминува бодовниот праг пропишан со правилникот, ќе му се издаде оценка за усогласеност со стандардите за социјални услуги за период од три години. Оценката за усогласеност со стандардите за социјални услуги престанува да важи за давателот на услуги кој нема да ги отстрани недостатоците утврдени со решение донесено врз основа на извршен инспекциски надзор во дадениот рок или решение со кое инспекторот ја забранува работата на давателот на услуги.

3.5.5. Постапка за преговарање и склучување на договор

За давањето услуги во мрежата на социјални услуги, Министерството спроведува постапката за преговарање и склучување договори за давање социјални услуги во мрежата. Во постапката на преговори, Министерството преговара со давателите на услуги кои добиле оценка за видот, количината и цената на услугите по редослед почнувајќи со највисоко оценетиот давател на услуги во постапката за доделување оценка за усогласеност со стандардите на социјалните услуги. Процесот на преговарање завршува со склучување договор помеѓу Министерството и најповолните даватели на услуги во согласност со утврдените потреби во мрежата. Условите за склучување договори за давање

социјални услуги во мрежата и спроведувањето на договорите ги пропишува министерот надлежен за работите за социјална грижа. Прифатилиштата и преноќиштата за бездомници обезбедуваат услуги во мрежата на социјални услуги врз основа на договор за давање на услуги без обврска за спроведување на постапката на преговарање.

3.5.6. Јавно-приватно партнерство во подрачјето на социјалната грижа

Во доставата на социјални услуги може да се примени модел на јавно-приватно партнерство. Предмет на јавно-приватно партнерство може да биде изградба, реконструкција, реновирање или проширување и одржување на зграда со јавна намена со цел давање социјални услуги во рамките на надлежностите на јавниот партнер. Социјалните услуги реализирани по пат на јавно-приватно партнерство, може да се обезбедуваат во мрежата на социјалните услуги.

Јавен партнер е едно или повеќе јавни тела кои склучуваат договор со приватен партнер за јавно-приватно партнерство или основаат заедничко акционерско друштво со приватен партнер со цел реализација на проект за јавно-приватно партнерство. Јавни тела може да бидат Министерството и единиците на локалната и регионалната самоуправа. Ако проектот на јавно-приватно партнерство се спроведува од заедница на јавни тела, овие тела меѓусебните права и обврски и другите прашања поврзани со реализацијата на проектот ги уредуваат со договор.

Јавно-приватното партнерство во областа на социјалната грижа ќе се применува само ако овој модел или услуги имаат социоекономска оправданост и ги исполнуваат сите други критериуми утврдени со прописите за регулација на јавно-приватното партнерство.

Во државниот буџет, односно во буџетот на единиците на локалната и регионалната самоуправа се обезбедуваат средства за исплата на приватниот партнер според договорот за јавно-приватно партнерство.

На предлог на Министерството, Владата на Република Хрватска носи програма за примена на моделот на јавно-приватно партнерство во областа на социјалната грижа. Покрај содржината на програмата која се однесува на јавно-приватните партнерства, Владата има обврски доколку во текот на подготовката се утврди како оправдано, во програмата да се анализираат и други алтернативни модели на финансирање и развој на системот за обезбедување на социјални услуги.

3.6. ФИНАНСИРАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ

Средствата за финансирањето на дејноста на социјална грижа се обезбедуваат преку:

- средства од буџетот на Република Хрватска;
- буџетски средства на единиците на регионалната самоуправа и градот

Загреб,;

- буџетски средства на единиците на локалната самоуправа;
- приходи остварени со учество на корисниците и лицата со обврски за издржување во плаќање на трошоците за реализираните социјални услуги;
- сопствени приходи, донации, помош и друг наменски приход.

Државната, регионалната и локалната управа обезбедуваат средства за финансирањето на социјалната грижа.

Република Хрватска обезбедува средства во државниот буџет за: правата на паричната помош во системот на социјалната грижа, правата на социјалните услуги, тековното функционирање, инвестициите и итните интервенции на центрите за социјална грижа, установите за социјална грижа и центрите за давање услуги во заедницата чиј основач е Република Хрватска.

Единиците на локалната и регионалната самоуправа обезбедуваат средства за вршењето на дејноста на социјалната грижа во согласност со социјалниот план и мрежата на социјални услуги во своето подрачје. Тие обезбедуваат средства за работа, инвестирање и тековно одржување на установите за социјална грижа кои ги основале на своето подрачје. Единиците на локалната и регионалната самоуправа може да обезбедат средства за обезбедување на парични надоместоци и социјални услуги за жителите на нивното подрачје во поголема мера од што е утврдено со закон, како што е пропишано со нивниот општ акт доколку во нивниот буџет имаат обезбедено средства за тоа.

Градовите и општините обезбедуваат средства за подмирување на трошоците за домување (кирија, комунална такса, електрична енергија, гас, греење, вода, одводнување и други трошоци за домување).

Единиците на регионалната самоуправа обезбедуваат средства за покривање на трошоците за огревно дрво.

Големите градови и градовите - седишта на жупанијата обезбедуваат средства во буџетот за прехрана во народните кујни, како и давање услуги на сместување во засолништа или преноќишта за бездомници.

Децентрализираните функции на социјалната грижа во единиците на регионалната самоуправа и градот Загреб се:

- средства за работа на домови за стари и немоќни лица над кои се пренесени основачките права;
- материјални и финансиски расходи на центарот за социјална грижа;
- трошоци за греење за корисници кои се греат на дрва.

Владата на Република Хрватска за секоја година по усвојувањето на државниот буџет за наредната година, донесува одлуки за минимални стандарди, критериуми и одредници за финансирањето на децентрализираните функции.

Во кризни ситуации, доколку семејства со малолетни деца останат без својот дом и не се во можност сами да обезбедат сместување, единиците на локалната

и регионалната самоуправа се должни да обезбедат привремено сместување во социјални станови или на друг начин да спречат одвојување на децата од возрастните членови на семејството.

3.7. НАДЗОР НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Надзорот над работата на центрите за социјална грижа и другите социјални установи, канцеларијата на државната управа во жупанијата и надлежната канцеларија на градот Загреб, телата на единиците на локалната и регионалната самоуправа, верските заедници, здруженијата и другите даватели на услуги од областа на социјалната грижа опфаќа: внатрешен надзор, инспекциски надзор и административен надзор.

Инспекциски надзор се спроведува над примената и извршувањето на законите, другите прописи, општите и поединечните акти, над стручната работа на домовите за социјална грижа, центрите за услуги во заедницата, центрите за помош во домот и други правни или физички лица кои вршат активности на социјална грижа во согласност со овој закон и посебните прописи. Инспекцискиот надзор го спроведуваат инспектори вработени во Министерството.

Управниот надзор опфаќа надзор над законитоста на работата и постапувањето, решавањето во управните работи, ефикасноста, економичноста и целта на работата во извршувањето на работите на државната управа, внатрешната организација и оспособеноста на службениците и вработените лица за вршење на работите на државната управа, односот на службениците и вработените лица кон граѓаните. Управниот надзор го вршат овластени државни службеници.

Стручен надзор над работата на магистрите по социјална работа, магистрите по социјална политика и дипломираните социјални работници кои вршат социјална работа во приватна практика и кај приватен работодавач врши Хрватската комора на социјални работници. Комората врши стручен надзор над работата на магистрите по социјална работа, магистрите по социјална политика и дипломираните социјални работници. Стручниот надзор се врши врз основа на Законот за дејноста на социјалната работа⁴⁹ со кој се уредува содржината и начинот на дејствувањето, стандардот на образованието, условите за вршењето на дејноста социјална работа, обврските, вршењето на стручен надзор и спроведувањето на социјалната работа како дејност од интерес за Република Хрватска.

Стручниот надзор го спроведува комисија за стручен надзор назначена од страна на Комората. Комисијата ги врши следниве задачи:

- носи стручни мерила за спроведување стручен надзор;

⁴⁹ Zakon o djelatnosti socijalnog rada (Urednički pročišćeni tekst, „Narodne novine“, broj 124/11 i 120/12)

- изготвува годишен план за стручен надзор;
- води евиденција за извршениот стручен надзор и предложените, односно преземените мерки;
- изготвува годишен извештај за стручен надзор;
- врши и други работи во согласност со статутот и општите акти на Комората.

Стручниот надзор опфаќа оценка на стручноста и етиката на вршењето на дејноста на социјалната работа, како и квалитетот и обемот на услугите за социјална работа. Комората е должна да спроведе стручен надзор на предлог на физичко или правно лице кога за тоа постојат оправдани причини. Постапката и начинот на вршењето на стручен надзор (со претходна согласност на министерот) со општ акт го пропишува Комората.

Надзорот во врска со стручната работа на здравствените работници во дејностите на социјална грижа го вршат надлежните комори, а санитарниот надзор во делот на здравствената заштита во областа на исправноста и квалитетот на исхраната и хигиената на просторот и опремата во правно лице во кое се обезбедуваат социјални услуги, го врши санитарна инспекција.

Надзор над обезбедувањето на образовни услуги во установите за социјална грижа врши образовниот инспекторат на Министерството надлежно за образование.

4. ОПШТИ ЗАКЛУЧОЦИ ЗА ПРЕДИЗВИЦИТЕ И ТРЕНДОВИТЕ НА РАЗВОЈ НА ЕВРОПСКИТЕ СИСТЕМИ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Системите на социјална заштита, вклучително на трите европски држави што се предмет на оваа компаративна анализа, покажуваат разноликост на полето на регулација, организација, финансирање и надзор на мерките и политиките насочени кон заштитата на социјално ранливите категории на граѓани. Тоа се должи на влијанието на низа фактори поврзани со историските, географските, политичките и социоекономските карактеристики на земјите.

Пошироките анализи покажуваат дека иницијативите за социјални реформи се дел од владините агенди на скоро сите европски земји. Воведувањето поддршка за домаќинствата преку гарантирањето на минимум приходи, активација на корисниците на социјална парична помош, како и развивање на интегрирани услуги во локалната заедница и местото на живеење се главните предизвици на современите системи на социјална заштита. Земјите се во потрага по подобри институционални аранжмани со цел максимизација на ефектите од политиките насочени кон социјална инклузија и намалување на социјалните тензии во општествата. Иако дел од административните реформи се спроведуваат со иста цел, водат кон различни институционални решенија како резултат на општествениот контекст во кој се реализираат.

Во основа, европските земји кои воведуваат институционални промени може

да се поделат во две групи: развиените западноевропски држави со стабилни системи на социјална сигурност кои мораа да одговорат на новопојавените предизвици и промени на пазарот на трудот и земјите од бившиот комунистички блок кои спроведоа целосна трансформација на системот на социјална сигурност како резултат на промената на општествено-политичкото уредување и потребата за справување со социоекономските проблеми кои го следеа овој процес. Неодамнешната глобална криза и последиците врз пазарот на трудот наметнаа повеќе предизвици за социјалните држави, а особено за службите за социјална заштита и вработување. Повеќето од овие предизвици не се нови бидејќи постиндустриските пазари на труд се предмет на чести структурни промени предизвикани од технолошкиот развој, демографските трендови и глобализацијата. Во земјите од Централна и Источна Европа предизвиците се уште поголеми со оглед на сè уште недоволната стабилизација на системите на социјална сигурност и новоусвоените принципи и методи на работа.

Иако надворешните предизвици се слични, политичкиот одговор на европските социјални држави покажува значителни варијации. Тоа се должи на различниот карактер и природата на потребата за промени, но и на диверзитетот во однос на актерите и институциите кои го обликуваат процесот на креирање политики во овие земји. Различни фактори (политичкото уредување, изборниот систем, неопходноста или традицијата за формирање коалициона влада, силата на опозицијата, степенот на децентрализација, правото на вето дадени на различни актери или политичката рамка на економските односи) влијаат врз процесот на промените. Спецификите на секоја земја настанати како резултат на различни влијанија, покажуваат зошто одредени реформи кои имаа слична идеологија и цел (неолибералните политики на пример) не довеле до исти резултати кај секоја од нив (Scharle, 2014).

Сепак, може да се забележат одредени тенденции во развојот на социјалната заштита кои тука ќе бидат прикажани од аспект на достава на услуги и администрација на парични бенефиции.

» **Нормативно уредување**

Европските земји имаат различен нормативен пристап во регулирањето на системите на социјалната заштита. Дел од нив имаат системски закони во кои се регулираат сите поважни прашања за социјалната заштита (состав, организација, финансирање), а дел од нив, правните регулативи ги разделиле во повеќе законски акти. Во земјите со системска регулација на социјалната заштита, се среќаваат примери на нормативно одвојување на одредени сегменти во посебни закони (пр. сместувањето во згрижувачко семејство). Земјите кои го прифатиле пристапот на фрагментирано регулирање, најчесто имаат еден закон во кој ги регулираат социјалните услуги (со посебна регулација на одредени услуги) и еден или повеќе закони со кој ги регулираат социјалните бенефиции. Социјалната заштита на децата и семејните бенефиции најчесто се предмет на посебна регулација, а исто

така се среќаваат посебни закони за социјална заштита на стари лица и лица со попреченост.

Анализата покажува дека пристапот на правно нормирање не влијае врз структурата на системот на социјална заштита. Имено, недостатокот на интегрален правен документ и регулацијата преку поголем број правни акти, не води секогаш кон усложнување на системот или одредени аспекти на социјалната заштита. Напротив, посебната регулација овозможува полесно читање на законските текстови кои не се обременети со низа на општи правила и во исто време претставува покорисна алатка за остварувањето на правата на граѓаните. Исто така, анализата покажа дека нормативното уредување (еден или повеќе законски текстови) не влијае врз комплексноста на институционалната рамка. Примерот на Чешка ни покажува релативно едноставна организациона структура за администрирање на паричните надоместоци иако не постои еден системски закон со кој се регулира областа за разлика од Хрватска каде што има поедноставна нормативна рамка, но сложена институционална рамка и фрагментирана администрација на паричните надоместоци.

» Организација на социјалната заштита

Начинот на организација на социјалната заштита е условен од повеќе фактори: политичкиот систем, карактерот на државата, степенот на централизација, административно-територијалната организација, традицијата и сл. Сите европски земји го усвоиле принципот на т.н. мала држава, според која министерствата (централната власт) кои ги вршат работите од областа на социјалната заштита, имаат регулаторна и надзорна функција. Се јавува разноликост во однос на областите кои се покриваат од страна на министерствата (социјална заштита, социјално осигурување, здравство, семејна и детска заштита), како и бројот на министерствата кои учествуваат во вршењето на работите од областа на социјалната заштита. Федералните држави имаат комплицирана организациона структура која опфаќа поделба на надлежностите помеѓу централната власт и федералните единици и најчесто има разгранета структура која вклучува повеќе надлежни министерства (Австрија, Германија, Швајцарија, Белгија). Модалитетите на организација во унитарните држави, исто така, се најразлични и се движат од наједноставна структура претставена преку едно министерство (Грција, Холандија, Италија, Бугарија, Словенија, Полска, Чешка) кое во одредени случаи покрива и здравствени прашања (Финска, Естонија) до посложени структури во кои се јавуваат повеќе министерства (Данска, Франција, Хрватска). Во некои земји се јавува структура која опфаќа две министерства од кои едното е надлежно за вработување и социјална сигурност, а другото за социјални услуги и здравство (Шведска и Шпанија).

Распределбата на надлежностите помеѓу централната и локалната власт е условена од општите правила на земјата, пред сè во однос на функционалната и фискалната децентрализација на овластувањата. Централната власт

најчесто е вклучена во администрирањето на паричните надоместоци преку формирањето на самостојно тело на државната управа (биро, агенција, центар) за администрирање на паричните давања. Во одредени земји централната власт има деконцентрирани единици кои имаат овластувања во системот на социјална заштита (Естонија). Во земјите со силна повеќестепена локална самоуправа, администрирањето на паричните бенефиции е во надлежност на регионалните или општинските власти. Социјалните услуги, најчесто, се децентрализирани и се вршат од страна на локалните власти.

» Реформски иницијативи во земјите-членки на Европската Унија

И покрај разликите во нормирањето и организацијата на системите на социјална заштита, се забележуваат одредени трендови во реформските активности кои земјите ги преземаат и во целите кои ги поставуваат. Во табелата бр. 8 се претставени иницијативите за промени на политиките групирани по области 2014-2015 година.

Табеларен приказ бр. 8: Реформи во областа на социјалната заштита 2014-2015

ОБЛАСТ НА ПРОМЕНИ ВО ПОЛИТИКИТЕ	ЗЕМЈИ-ЧЛЕНКИ НА ЕУ
Намалување на сиромаштијата и поддршка за вклучување на пазар на труд	Социјална парична помош и шеми за поддршка преку гарантирање на минимум приходи Белгија, Кипар, Чешка, Естонија, Финска, Франција, Хрватска, Литванија, Латвија, Луксембург, Малта, Романија, Шведска, Словенија
	Поддршка за вклучување на пазарот на труд и активни политики Белгија, Бугарија, Германија, Данска, Шпанија, Ирска, Литванија, Латвија, Малта, Холандија, Полска, Португалија, Словенија, Романија
	Мерки насочени кон групи во повисок ризик од сиромаштија Австрија, Белгија, Естонија, Финска, Хрватска, Ирска, Литванија, Холандија, Романија, Словенија
Детска заштита	Превенција од детска сиромаштија Белгија, Бугарија, Чешка, Шпанија, Луксембург, Малта, Полска, Португалија, Романија, Словенија
	Поддршка за вработување на лица од домаќинства со деца Унгарија, Ирска, Малта, Португалија, Англија
	Пристап до мерки за грижа и нега на децата Австрија, Белгија, Бугарија, Чешка, Германија, Естонија, Финска, Франција, Хрватска, Ирска, Малта, Полска, Романија, Англија

Извор: Social Protection Committee, 2015

» Администрирање на бенефиции

Најновите трендови покажуваат насоченост на владите кон намалување на институционалната фрагментација во администрацијата на паричните давања преку формирање на едношалтерски систем (onestop services). Консолидацијата на социјалните бенефиции кои не се засноваат на системот на социјално осигурување, а во одредени случаи и со надоместоците за невработеност, во единствен специјализиран центар за исплата се очекува да обезбеди финансиска и процедурална рационалност и ефикасност, како и повисок степен на заштита на правата на граѓаните. Фрагментираната администрација за иста категорија на корисници или членови на семејства, дури и во рамките на една институција, предизвикува помала ефикасност и ефективност заради загубата на времето и зголемените трошоци. Директните ефекти од ваквите административни аранжмани се: олеснување на администрирањето и полесен пристап на граѓаните, избегнување на удвојувањето на активностите и идентификација на евентуалните празнини, избегнување на сложените регулативи за интерагенциска соработка, олеснето споделување на информациите и знаењето, намалени трошоци за администрирање.

Многу од земјите во планирањето на административните реформи за социјалните бенефиции вклучија иницијативи за комбинација со политиките за вработување, посебно активирање на корисниците на социјална помош. Таквите трендови доведоа до организациски промени дизајнирани да обезбедат интегрирана испорака на услуги. Интеграцијата се реализира вертикално помеѓу различни нивоа на управата (како деконцентрирана надлежност на канцелариите на државната управа или децентрализација на локалната управа) или хоризонтално (се поврзуваат надлежностите на различни агенции/канцеларии на исто ниво на управување). Реформи за вертикална интеграција се евидентирани во Данска, Германија, Италија и Полска. Земјите кои презеле активности за хоризонтална интеграција се делат на три групи: интеграција на администрирањето на надоместоците за невработеност (даночно финансирани и засновани на придонеси: Естонија), интеграција на администрирањето на надоместоците за долготрајна невработеност (соработка меѓу службите за вработување и општинските управи: Финска, Германија, Украина) и интеграција за сите функции за сите видови на корисници (Австрија, Норвешка) (Scharle, 2014). Во литературата веќе се идентификувани и неколку успешни обиди за интеграција на службите, генерално на нордиските земји и Велика Британија. Велика Британија, на пример, ја концентрира одговорноста за услугите за вработување и социјалните бенефиции (и во однос на надоместоците за невработеност и за корисниците на социјална парична помош) во една национална агенција додека во Франција и Холандија има историски значајна фрагментација на одговорноста меѓу различните агенции и нивоа на власта. (Mosley, 2011).

» Доставка на социјални услуги

Насоките за подобрувањето на доставата на социјалните услуги во земјите од Југоисточна Европа се трасираат од неколку состојби карактеристични за нивниот развој (Fultz, Tracy, 2004).

- Во периодот по 90-тите години на минатиот век, земјите се соочија со ситуација во која социјалната заштита, во голема мера, се потпираше на големи институции за згрижување и заштита, особено деца, стари лица и лица со попреченост. Таквата организација е во конфликт со заштита заснована на принципот на човековите права. Исто така, институционалната заштита е скапа, бара големи инвестиции, одржување и персонал. Како резултат на тоа, напорите се насочени кон намалувањето на институционалната заштита во корист на услугите базирани во локалната заедница, како и услугите кои се даваат во домот на корисникот.
- Процесот на деинституционализација е особено актуелен во земјите од бившиот комунистички блок со слабо развиена мрежа на услуги. Во овие земји, дополнително, транзицијата доведе до појава на нови социјални проблеми (невработеност, сиромаштија, социјална исклученост) и препознавање и признавање на претходно постоечките (зависност од алкохол и дрога, семејно насилство, трговија со луѓе). Заедно, овие состојби создадоа огромна потреба за развивање на широк опсег на социјални услуги. Многу од земјите ги ревидираа нормативните акти со кои ги регулираат овие прашања и правно предвидоа широк спектар на услуги, пред сè со вонинституционален карактер.
- Јавните напори за развивање на систем на услуги се ограничени од недостигот на ресурси, неефикасната координација помеѓу различните нивоа на управата, слабото користење на партнерства со недржавните актери и недостатокот на обучен персонал. Како резултат на тоа, иницијативите за административна реформа се насочени кон намалувањето на монополот на државата во социјалната сфера и вклучувањето на недржавните актери во доставата на социјалните услуги. Тоа подразбира развивање на детална легислатива за воведување на социјалните договори и вклучување на различни механизми за финансирање на социјалните услуги.
- Прашањето за квалитетот на услугите кои ги нудат приватните даватели и граѓанските здруженија, наметна потреба за воведување процедури за регистрација и услови за добивање дозвола за работа. Исто така, за различни услуги државите развиваат стандарди за давање на услуги со цел унифицирана достава и постигнување одреден минимум на квалитет на услугите.
- Значителна новина претставува маркетингизацијата на социјалните услуги и можноста за нивно купување на пазарот на услуги преку утврдена цена со јасни регулативни политики за целосно или делумно ослободување од плаќање на корисниците со ниски материјални приходи.

Интеграцијата во Европската Унија и споделувањето на заедничките вредности и принципи со старите земји-членки, доведоа до одреден степен на конвергенција на социјалните политики. Сепак, модалитетите за адаптирање и реорганизација на социјалните услуги согласно новите потреби, варираат и помеѓу земјите-членки што се рефлектира со разлики во националните институционални рамки. Во суштина, четири насоки, секоја со цел да се зголеми ефикасноста и ефективноста на обезбедувањето на услуги, ги карактеризираат организациските и менаџерските реформи на социјалните услуги во земјите-членки⁵⁰:

- **мерење на перформанси** преку воспоставување системи за мерење на перформансите вклучувајќи показатели за успешност и користење на информациите за перформансите како основа за донесување одлуки;
- **ориентација кон корисникот и пристап до социјални права:** подобрување на квалитетот и ефикасноста, особено преку директни повратни информации помеѓу корисниците и давателите на услуги, зголемена автономија на корисниците и капацитет да учествуваат во општеството. Постојат различни модели на вклученост на корисниците кои зависат од тоа дали корисникот се третира како граѓанин со права (welfarist approach), потрошувач со можности за избор и излез (consumerist approach) или инволвиран во процесите (participationist approach). Во практиката избраните стратегии генерално се мешавина од овие различни модели;
- **интеграција на социјалните и здравствените услуги.** Историски гледано, здравствените и социјалните услуги се организирани од различни институционални актери, фрагментирани во специјализирани услуги. Интеграцијата на здравствените и социјалните услуги е сложен процес во кој професионалните истории и практики, како и културните контексти често се разликуваат. Примери за интеграција на услугите во полето на долготрајна нега може да се најдат во Италија (Ломбардија) каде што се користат ваучери за домашна нега (социјални и здравствени).;
- **децентрализација:** општа тенденција во земјите-членки иако во повеќето земји-членки голем број инструменти за социјална политика остануваат (на различен степен) во рацете на централните власти. Покрај донесувањето на законодавството и формулирањето на политичките цели и насоки, државата има регулаторна и контролна власт над повеќето национални институции за социјално осигурување, социјална заштита и вработување;
- **промена на формите на регулирање и управување со социјалните мрежи:** зголемената улога на пазарно-ориентирана регулација (од регулативи за јавно програмирање кон пазарно регулирање).

» Генерални забелешки

Од искуствата на другите земји вклучени во реформски активности на институциите на системот на социјалната заштита, произлегуваат следните

⁵⁰ Social Protection Committee, 2008.

решенија кои одговараат на локалниот контекст:

- Нормативното уредување на целиот систем на социјална заштита во еден законски текст не е секогаш најдобро легислативно решение бидејќи создава комплицирана законска рамка со многу општи одредби, кои е тешко да се следат, особено од аспект на корисниците. Се препорачуваат две можни решенија: 1) еден системски закон со општа регулација (принципи, состав, организација, финансирање и надзор) и посебни специјализирани закони во кои се регулираат одредени аспекти на системот на социјална заштита (закон за деца, стари лица, лица со попреченост), 2) два посебни закони со кои се регулираат социјалните бенефиции и социјалните услуги и значителна секундарна регулација.
- Централното управување со системот на социјална сигурност преку едно министерство овозможува холистички пристап и поврзување меѓу системите на социјална заштита и социјално осигурување. Поделбата на овластувањата во рамките на повеќе министерства води кон често преклопување на надлежностите, губење на енергија во долги и мачни процеси на преговарање за одредени промени или буџетски решенија, воспоставување на различни агенции и зголемени трошоци за административниот апарат.
- Интегрирање на администрацијата на парични давања кои не се засноваат на социјално осигурување во еден специјализиран централен систем со деконцентрирани регионални канцеларии и контакт места во локалните единици. Разгледување на можноста за поврзување со системот на вработувањето и интегрирањето на надлежностите.
- Децентрализација на услугите на локално ниво преку создавање на силен централен механизам за регулација, надзор и финансирање. Создавање на јасни, едноставни и транспарентни правила за социјално договарање со недржавните даватели на социјални услуги, минимум стандарди за квалитет, дозвола за работа (лиценца), регулација на цени и учество во плаќањето.

Во спроведувањето на реформите, треба да се имаат предвид неколку клучни фактори кои го условуваат успехот на реформите: јасна распределба на надлежностите меѓу централната и локалната власт, сигурни извори за финансирање на социјалните услуги, транспарентни договорни механизми и систем на правен и стручен надзор. Квалитетот на јавната администрација, односно нејзиниот капацитет за артикулирањето на целите и имплементирањето на политичките решенија значително влијае врз резултатите од политиките, особено во случај на комплексни институционални реформи. На крај, институционалните промени може да бидат ограничени од историските корени на режимите на благосостојба кои ги поставуваат државите на различни траектории кои имаат тенденција да бидат тешко менливи. Разликите во бирократската традиција или институционалната култура на организациите кои треба да се менуваат, исто така, се идентификувани како важни бариери за успешна институционална реформа на социјалната заштита. Таквата ригидност влијае врз преносливоста и

успехот на одредени институционални аранжмани од други земји. Тоа значи дека лекциите добиени од искуствата на одредени земји, може да се применат само со значителни приспособувања засновани на темелна анализа и земање предвид на сите разлики во локалниот контекст (Scharle, 2014).

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА И РЕФЕРЕНЦИ

Arpe, J. et. al., 2016, Social Policy Reforms in the EU: A Cross-national Comparison Social Inclusion Monitor Europe (SIM) – Reform Barometer.

Bošnjak, V., et al., 2002, Social policies and welfare in Croatia, Zagreb: UNICEF.

Barnett, S., et al. Contracting for Quality: ESN research study on the relationships between financier, regulator, planner, case-manager, provider and user in long-term care in Europe, 2010, European Social Network.

Commission of the European Communities, 2008, Biennial report on social services of general interest, Brussels, 2.7.2008 sec(2008)2179 .

Deacon B. (1997), International Organizations and the Making of Post-Communist Social Policy, in: Deacon B., Hulse M., Stubbs P. (eds.), Global Social Policy, London: Sage.

Deacon, B. 1993. Developments in East European social policy. In New Perspectives on the Welfare State in Europe, edited by C. Jones. London: Routledge.

European Community Programme for Employment and Social Solidarity, 2011, Achieving Excellence in Social Service Provision Synthesis Report, Brussels.

Ferrera, M. 1996. The „Southern“ Model of Welfare in Social Europe, in Journal of European Social Policy 6 (1).

Golinowska, S., et al., 2009, Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model, ed. Golinowska, S., et al. Friedrich-Ebert-Stiftung and Wydawnictwo Naukowe Scholar .

Greve, B., 2015, Introduction: Europeanization of Welfare, in: Social Policy & Administration, Regional Issue: Europeanization of Welfare, Volume 49, Issue 4.

Jüptner, P., Kruntorádová, I., 2015, Local Government in the Czech Republic Petr, Les éditions IMODEV.

Kõre, J., 2015, Ten years as the member of European union: Estonian social policy development 2009-2014, presentation at the International conference „The State of the Welfare State in EU“.

Lendvai, N., 2007, Europeanization of social policy? Prospects and challenges for South East Europe. In B. Deacon & P. Stubbs (Eds.), Social policy and international interventions in South East Europe (pp. 22-44). Cheltenham: Edward Elgar.

MISSOC (2017) Comparative Tables Database, January 2017 : <http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>.

Ministry of Labour and Social Affairs, 2016, Basic indicators of labour and social protection in the Czech Republic time series and graphs 2015, Prague: Ministry of Labour and Social Affairs of the Czech Republic.

Moreno, L., 2006, The Model of Social Protection in Southern Europe. Enduring Characteristics? in: *Revue française des affaires sociales* 2006/5.

Mosley, H. G., 2011, Decentralisation of Public Employment Services, The European Commission Mutual Learning Programme for Public Employment Services DG Employment, Social Affairs and Inclusion.

Potček, M., 2009, The Czech national model of the welfare state, in: *Tradition and changes*.

Potček, M., 2008, Metamorphoses of Welfare States in Central and Eastern, in Seeleib-Kaiser, M. (ed.): *Welfare State Transformations*, Basingstoke: Palgrave.

Radzik-Maruszak, K., 2016, Roles of Municipal Councils in Poland and in the Czech Republic: Factors Shaping the Roles and the Dynamic of Change, in: *Journal of Universal Excellence*, year 5, number 1, pp. 47–64.

Scharle, A., 2014, Literature review and identification of best practices on integrated social service delivery, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014.

Social Protection Committee, Council of the European Union, 2015, Review of recent social policy reforms 2015 Report of the, 23 September 2015 (OR. en) Brussels.

Fultz, E., M. Tracy: *Good Practices in Social Services Delivery in South Eastern Europe*, Budapest, International Labour Office, 2004.

Social Protection Committee, 2014, *Social Europe - Aiming for inclusive growth - Annual report of the on the social situation in the European Union (2014)*.

Social Protection Committee, 2013, *Policy reforms for growth and cohesion: Review of recent structural reforms*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Social Protection Committee, 2015, *Review of recent social policy reforms*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Trumm, A., 2006, *Recent developments of Estonia's social protection system*, U-8 Social Policy Reviews initiated and financed by the World Bank and coordinated by the Maastricht Graduate School of Governance.

Znamenáčková, H Jankovský, M., 2015, Vouchers for people in material need in the Labour Office of the Czech Republic, presented at „Promoting local development through smart subsidies' solutions addressing poverty and strengthening social inclusion“ 13th European Week of Regions and Cities.

Žganec, N., 2016, The reform of the system of social care in Croatia and the role of the Social Care Centres as institutions within, and outside, the community, in: *DI-ALOGUE IN PRACTICE: A Social Work International Journal* 1, 2016, The Inter-University Centre Dubrovnik.

<http://paulstubbs.pbworks.com/f/SPACroatia+Stubbs+Zrinscak+Final.pdf>

<https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-politicki-sustav-i-organizaciju-uprave/lokalna-i-podrucna-regionalna-samouprava/popis-zupanija-gradova-i-opcina/846>

<https://www.eesti.ee/en/disabled-people/benefits-and-services-for-disabled-persons/social-services/#social-services-organised-by-local-governments>

<https://www.eesti.ee/en/licences-and-notice-of-economic-activity/>

<https://www.eesti.ee/en/pensions-and-allowances/>

https://www.msk.cz/en/socialni_oblast/child-protection-64463/

http://www.mpsv.cz/files/clanky/4088/Annex_3_social_services_act.pdf

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC2179&from=EN>

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=758&langId=en>

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7744>

http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/country-specific-recommendations/2014/index_en.htm

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1169&langId=en>

https://www.eu-ems.com/practical.asp?event_id=119&page_id=4771

<http://www.mpsv.cz/en/1608>

<http://www.mpsv.cz/en/1613>

Правна регулатива на Република Естонија

Local Government Organisation (consolidatedtext) RT I 1993, 37, 558. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502012017004/consolide>.

Local Government Associations Act (consolidatedtext) RT I 2002, 96 565 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013002/consolide>.

Social Welfare Act (consolidatedtext) RT I 1995, 21, 323 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530062015001/consolide>.

General Part of the Social Code Act (consolidatedtext) RT I, 30.12.2015, 3 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/505022016003/consolide>.

Family Benefits Act (consolidatedtext) RT I, 24.12.2016, 4 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527122016007/consolide>.

Social Benefits for Disabled Persons Act(consolidatedtext) RT I, 13.12.2014, 27 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/509012015003/consolide>.

Labour Market Services and Benefits Act(consolidatedtext) RT I, 29.6.2017, 10 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/511012017005/consolide/current>.

Work Ability Allowance Act(consolidatedtext) RT I, 29.6.2017, 2 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/504012017004/consolide/current>.

Child Protection Act (consolidatedtext) RT I, 21.12.2016, 24 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530122016001/consolide/current>.

General Part of the Economic Activities Code Act (consolidatedtext) RT I, 11.07.2013, 14 <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013062/consolide>.

Act No. RT I 1996, 42, 811 on Non-profit Associations (consolidatedtext) <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/510042014003/consolide>.

Act No. RT I 1995, 92, 1604 Foundations Act, (consolidatedtext) <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529012015010/consolide>.

Law of Obligations Act RT I 2001, 81, 487, (consolidatedtext) <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide>.

Правна регулатива на Република Чешка

Act on Municipalities (the Municipal Order) No 128/2000 Coll., as amended by Act No 273/2001 Coll., Act No 320/2001 Coll., Act No 450/2001 Coll., Act No 311/2002 Coll., and Act No 313/2002 Coll.

Act on Regions (Establishment of Regions) No. 129/2000 Coll., as amended by Act No. 273/2001 Coll., Act No. 320/2001 Coll., Act No. 450/2001 Coll. and Act No. 231/2002 Coll.

Act. No 108/2006 on Social Services, as amended

Act No 117/1995, on State Social Support, as amended

Act. No 108/2006 on Social Services, as amended

Act No 110/2006, on the Living Minimum and the Existence Minimum, as amended

Act No 111/2006, on the Assistance in Material Need, as amended

Act No 73/2011, on the Labour Office of the Czech Republic, as amended

Act No 329/2011, on the Provision of Cash Benefits to Persons with Disabilities, as amended

Act No. 89/2012 the Civil Code, as amended

Act 552/1991 on State Controls, as amended

Act no. 340/2015 on the Register of Contracts

Act No. 248/1995 on public benefit corporation, as amended

Act No 227 / 1997 on foundations, as amended

Act No. 250/2000 on territorial budgeting rules and regulations of the EU, as amended

Act No 73/2011, on the Labour Office of the Czech Republic, as amended

Act No. 359/1999 on Social and Legal Protection of Children, as amended

Act on Employment No. 435/2004 Coll., as amended

Act No. 262/2006 coll., Labour code as amended

Act No 187/2006., on Health Insurance as amended

Act No. 359/1999., on social and legal protection of children, as amended

Act No. 320/2001 Coll., on Financial Control in the Public Administration, as amended

Правна регулатива на Република Хрватска

Zakon o djelatnosti socijalnog rada (Urednički pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 124/11, 120/12).

Zakon o uslugama (Narodne novine, broj 80/11).

Zakon o doplatak za djecu (Urednički pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 94/01, 138/06, 107/07, 37/08 - OUSRH, 61/11, 112/12, 82/15).

Zakon o udomiteljstvu (Narodne novine, broj 90/11, 78/12).

Zakon o djelatnosti socijalnog rada (urednički pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 24/11, 120/12).

Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (Narodne novine, broj 16/17).

Zakon o socijalnoj skrbi (Urednički pročišćeni tekst, Narodne novine, broj (157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17).

Zakon o roditeljskim potporama (Narodne novine, broj 85/08, 110/08, 34/11, 54/13, 152/14, 59/17).

Zakon o doplatku za djecu (Narodne novine, broj 94/01, 138/06, 107/07, 37/08 Odluka Ustavnog suda U-I-3851/2004 od 12. ožujka 2008., 61/11, 112/12, 82/15).

Obiteljski zakon (Narodne novine, broj 103/15).

Zakon o jedinstvenom tijelu vještačenja (Narodne novine, broj 85/14, 95/15).

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine, broj 76/14).

Zakon o potvrđivanju europske povelje o lokalnoj samoupravi (Narodne novine, Međunarodni ugovori 14/97, 4/08).

Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, (Narodne novine, broj 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13 - pročišćeni tekst, 137/15-ispravak).

Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, broj 86/06, 125/06-ispravak, 16/07-ispravak, 95/08, 46/10-ispravak, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13 i 110/15).

Zakon o Gradu Zagrebu (Narodne novine, broj 62/01, 125/08, 36/09, 119/14).

Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Narodne novine, broj 117/93, 69/97, 33/00, 73/00, 127/00, 59/01, 107/0, 117/01).

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (Narodne novine, broj 157/13, 152/14).

II

СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ И ЛИЦЕНЦИРАЊЕ ВО ХРВАТСКА, ФИНСКА И ДАНСКА

Сузана Борнарова

ВОВЕД

Секторот на социјални услуги во рамките на системите за социјална заштита во последните години насекаде низ Европа забележува интензивен развој. Големо влијание врз насоката во која се развиваат социјалните услуги имаат демографските промени, особено изразени преку менувањето на старосната структура на населението и опаѓањето на стапките на фертилитет под нивото потребно за репродукција на населението (2.1). Промените во семејната структура и неформалната заштита како една од важните семејни функции, исто така, резултираат во слабеење на семејните капацитети за згрижување и нега на зависните членови. Како што ќе истакнат Ранчи и Паволини (2015), во многу држави потребите за долгорочна заштита на населението се само делумно адресирани преку јавните услуги, а одговорноста за грижата во голема мера лежи на семејствата кои имаат потреба од поддршка. Под влијание на стареењето на населението и сè поизразените барања за хармонизација на работниот и семејниот живот на европско тло, сè поголем број на граѓани се во неминовна потреба од подобра и посеопфатна социјална грижа. Сето ова ја условува потребата од сè позначително задоволување на социјално-заштитните потреби на граѓаните преку социјални услуги. Всушност, токму оваа потреба е двигател на растечката побарувачка за квалитетни социјални услуги. Дополнително, улогата на социјалните услуги добива на важност бидејќи не претставува само сектор кој апсорбира голем дел од вработувањата, туку претставува и стратешка алатка за зајакнување на социјалната кохезија и активната инклузија.⁵¹

Дополнително, на значење добива и потребата за заштита на корисниците на услугите преку воспоставувањето минимални стандарди на услугите, подобрувањето на компетенциите на професионалците кои работат во овој сектор, како и зголемувањето на довербата на корисниците кон

⁵¹ <https://www.socialserviceseurope.eu/staffhr>

професионалците. Ова во голем дел се постигнува преку воведувањето на лиценцата како инструмент (дозвола за работа) кој го издава официјален орган на лица – професионалци, институции, програми и проекти, а со помош на кој државата го супервизира целокупниот процес на развој на социјалната дејност и тоа од аспект на: обезбедување квалитет на услугите; соодветно функционирање на институциите; како и стекнување професионални квалификации и усовршување на професионалците (Борнарова, Илиевски, 2016).

Социјалните услуги се разликуваат од една до друга држава, пред сè поради тоа што се условени и дизајнирани согласно специфичностите на историскиот развој, социоекономската ситуација, како и доминантните социјални проблеми и потреби на граѓаните. Воедно, меѓу државите постојат разлики и од аспект на лиценцирањето во областа на социјалната заштита. Република Македонија е држава која декларативно се определила да го развива секторот на социјалните услуги, зацртано во законските одредби и стратешките документи преку промовирање на процесите на децентрализација, плурализација и деинституционализација. Сепак, сè уште е изразена потребата да се проширува, надградува и зајакнува овој сектор во рамките на системот на социјална заштита.

Целта на оваа компаративна анализа е да се согледаат достигнувањата во секторот на социјалните услуги и лиценцирањето во три избрани европски држави, со фокус на законската поставеност и регулација. Имајќи предвид дека Република Македонија стои пред предизвикот на изградба на сеопфатна мрежа од социјални услуги кои ќе бидат во согласност со националните специфичности, сознанијата од компаративната анализа би послужиле за генерирање идеи и евентуално искористување на добри законски решенија и практики кои би одговарале или би можеле да се приспособат на националните услови.

Во анализата ќе бидат вклучени три земји. Ќе бидат анализирани социјалните услуги во Хрватска како балканска држава блиска до Република Македонија, не само географски, туку и историски, а со која дели исти корени или база врз која се развивани системите на социјална заштита во рамките на поранешна Југославија. Другите две држави се Финска и Данска, чии сектори за социјални услуги се избрани за анализа во оваа студија имајќи предвид неколку релевантни критериуми: а) богат и развиен сектор на висококвалитетни социјални услуги од различни категории (услуги за помош во домот, во локалната заедница и во резиденцијални установи); б) разлики во системската поставеност, давателите на услуги и законското регулирање на социјалните услуги преку општ и посебни закони за одредени категории корисници; како и в) различни пристапи во законската класификација на социјалните услуги. На крајот од анализата ќе биде даден и преглед на општите трендови поврзани со социјалните услуги и лиценцирањето во развиените европски земји.

1. ХРВАТСКА

1.1. Социјални услуги

1.1.1. Вовед во правните и институционалните основи за достава на социјални услуги

Социјалните услуги во Хрватска се во надлежност на Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика, кое е централно владино тело за креирање и имплементација на социјалните политики. Социјалните услуги се во надлежност на Управата за социјална политика, односно неколкуте сектори во нејзини рамки: Секторот за развој на социјалните услуги и координација на давателите на услуги, Секторот за координација на реформските процеси и модернизација на системот на социјална грижа, како и Секторот за координација на политиките и унапредување на стручната работа во центрите за социјална грижа.

Активностите од областа на социјална заштита ги спроведуваат органите на државната управа, единиците на локалната и регионалната самоуправа (жупаниите), преку основање на центри за социјална грижа и други социјално-заштитни установи. Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика ги администрира социјалните услуги преку мрежата на центрите за социјална грижа и врши контрола врз нивната достава.

Социјалните услуги во Хрватска се уредени со неколку закони: Законот за социјална грижа⁵² кој претставува системски закон кој ги дефинира основните социјални услуги, Законот за услуги⁵³ и Законот за згрижување⁵⁴ како посебен закон со кој се уредува само згрижувањето како посебна социјална услуга. Остварувањето на правата и облиците на социјална заштита од Законот за социјална грижа, меѓу кои и социјалните услуги, се уредува со посебен подзаконски акт, односно правилник.⁵⁵

Според Законот за социјална грижа социјалните услуги опфаќаат активности, мерки и програми чија цел е спречување, препознавање и решавање на проблемите и потешкотиите на поединецот и семејството, како и подобрување на квалитетот на нивниот живот во заедницата. Зависно од потребите на корисникот, можат да се даваат во текот на подолг временски период или привремено. Социјалните услуги се организирани како услуги за деца, млади, семејство и возрасни лица, со уважување на социјалните врски и средината на корисникот и семејството.

⁵² Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, broj 157/13, 152/14, 99/15, 52/16 i 16/17.

⁵³ Zakon o uslugama, Narodne novine, broj 80/11.

⁵⁴ Zakon o udomiteljstvu, Narodne novine, broj 90/11 i 78/12.

⁵⁵ Pravilnik o ostvarivanju socijalne zastite, Narodne novine, br. 10/1991 do 82/2002.

1.1.2. Даватели на социјални услуги

Хрватска има 21 жупанија (регионална самоуправа) во кои спаѓаат 128 градови и 428 општини (локална самоуправа). Доставата на социјалните услуги не е децентрализирана на општините. Клучни **даватели на социјалните услуги** во Хрватска се:

а) установи за социјална грижа (центар за социјална грижа, дом за социјална грижа, центар за давање услуги во заедница, центар за помош во домот);

б) други даватели на услуги (организации, верски заедници, трговски друштва и други домашни и странски правни лица и трговци-поединци);

в) физички лица (кои самостојно како професионална дејност даваат услуги на сместување или престој во семеен дом, услуги на советување во советувалиште и услуги за помош во домот);

г) згрижувачки семејства (Види преглед 1).

Преглед 1. Даватели на социјални услуги во Хрватска

НАЗИВ НА УСЛУГА	ДАВАТЕЛИ НА УСЛУГИ						
	Центар за с.грижа	Дом за с.грижа	Центар за услуги во заедница	Други даватели на услуги	Физички лица	Центар за помош во домот	Згрижувачко семејство
1. Прва социјална услуга	√						
2. Советување и помагање	√	√	√	√	√	√	
3. Помош во домот		√	√	√	√	√	
4. Психосоцијална поддршка		√	√	√			
5. Рана интервенција		√	√	√			
6. Интеграција		√	√	√			
7. Престој		√	√	√	√		
8. Сместување		√	√	√	√		√
9. Организирано домување							

1.1.3. Видови и содржина на основните социјални услуги

Социјалните услуги кои постојат во системот на социјална заштита во Хрватска се поделени во 9 групи без класификација по некој критериум и тоа: 1) прва социјална услуга; 2) советување и помагање; 3) помош во домот; 4) психосоцијална поддршка; 5) рана интервенција; 6) помош при вклучување во програми за воспитание и редовно образование (интеграција); 7) престој; 8) сместување; и 9) организирано домување. Од нив, сите социјални услуги, освен услугите 4) психосоцијална поддршка и 8) сместување, се сметаат за вон-институционални услуги во семејството и локалната заедница. Услугата „сместување“ се смета за услуга вон сопственото семејство, која се остварува како институционална грижа во дом за социјална грижа, центар за давање услуги во заедницата и други даватели на услуги или како вонинституционална грижа во згрижувачко семејство или семеен дом.

Центарот за социјална грижа примарно му го признава правото на корисникот на социјалните услуги во семејството и локалната заедница, а по исклучок, доколку на корисникот со тие услуги не можат да му се задоволат сите потреби и доколку во локалната заедница не е развиена мрежа на вонинституционални услуги, на корисникот му се признава правото на грижа вон сопственото семејство, во вид на услугата – сместување.

Подетален опис на социјалните услуги, нивниот опфат и корисниците следи во продолжение:⁵⁶

1) Прва социјална услуга

Претставува услуга за информирање на корисникот за социјалните услуги и давателите на услуги, помош при утврдување на неговите потреби, почетна проценка на можностите на корисникот и поддршка и помош при избор на правата во системот на социјалната грижа.

2) Советување и помагање

2а) Советување и помагање на поединец

Потребна е системска стручна помош на поединецот заради надминувањето потешкотии и создавањето услови за зачувување и развој на личните можности и одговорен однос на поединецот кон себе, семејството и општеството. Стручната помош му се дава на корисникот заради надминувањето на потешкотиите во врска со болест, старост, смрт на член на семејството, инвалидност, тешкотии во развој, вклучување во секојдневен живот по подолг престој во дом за социјална грижа или кај друг давател на социјални услуги, здравствена или пенална установа и во други неповолни околности или кризни ситуации.

⁵⁶ Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, broj 157/13, 152/14, 99/15, 52/16 i 16/17.

2б) Советување и помагање на семејство

Ги опфаќа сите облици на стручна помош при семејни потешкотии и потешкотии на родителите во воспитувањето и грижата за децата, како и оспособување на семејството за функционирање во секојдневниот живот. Вклучува и поддршка на семејството, интензивна поддршка на семејството во криза и долгорочна работа со членови на семејството заради подобрувањето на семејните односи, како и психолошката подготовка на детето за заминување на родителите на издржување казна затвор и контакти на детето со родителот – затвореник во пенална установа. Услугата интензивна поддршка на семејство во криза е советодавно-тераписка и социјално-едукативна услуга која му се дава на семејство во криза, како и на згрижувачко семејство со цел унапредување на семејните односи, надминување на кризни ситуации и усвојување знаења и вештини за успешно родителство, односно згрижување. Услугата за интензивна поддршка на семејство во криза се спроведува по сеопфатна проценка на семејните ризици, силни страни и потреби во согласност со планот за промени и планот за интервенции, а со помош на која во временски ограничен период од најдолго 6 месеци, се очекува зајакнување на семејството за промени и оспособување на родителите за грижа за децата во семејството.

3) Помош во домот

Претставува социјална услуга која му се признава на постаро лице на кое според проценката на центарот за социјална грижа му е потребна помош од друго лице поради телесно, ментално, интелектуално или сетилно оштетување или трајни промени во здравствената состојба, но и на лице на кое ваква помош му е потребна поради привремени промени во здравствената состојба. Оваа услуга опфаќа: организирање на прехрана (подготовка или набавка и достава на готови оброци во домот); извршување домашни работи (достава на свежа храна, помош во готвење, миеење садови, расчистување на домот, носење вода, огрев и сл., перење алишта, набавка на лекови и други потребштини и др.); одржување лична хигиена (помош во облекување и соблекување, бањање и други хигиенски потреби) и задоволување на други секојдневни потреби.

Услови за признавање на услугата се: лицето да нема можност помошта да ја добие од родител, брачен другар или деца; да нема склучен договор за доживотно издржување; во местото на живеење на лицето да може да се обезбеди таков вид помош под услови и на начин пропишани со Законот за социјална грижа; лицето да не отуѓило движен или недвижен имот во поголема вредност во текот на последната година од денот на поднесување барање за признавање на правото на социјалната услуга или од денот на покренување постапка по службена должност; просечните месечни приходи на самецот или приходите по член на домаќинство во претходните три месеци пред месецот во кој е покрената постапката, да не надминуваат износ од 300% од основницата утврдена со Законот за социјална грижа. Доколу приходот надминува 300% од

основицата, но не надминува 400%, му се признава право на 50% од цената на трошоците за услугата помош во домот.

4) Психосоцијална поддршка

Претставува социјална услуга која подразбира рехабилитација со која се поттикнува развојот на когнитивните, функционалните, комуникациските или социјалните вештини на корисникот. Услугата се признава на дете со потешкотии во развојот, возрасно лице со инвалидитет, зависник, жртва на семејно насилство и на други лица во потреба согласно проценката на стручниот тим од надлежниот центар за социјална грижа. Услугата може да се реализира индивидуално и во група. Се дава во семејството на корисникот, односно згрижувачкото семејство (до 5 часа неделно) или кај друг давател на услугата (до 12 часа неделно, притоа најмногу 6 часа индивидуално, а останатото во група). За дете со тешкотии во развојот, односно возрасно лице со инвалидитет од еднородителско семејство на чиј родител му е признаено правото на статус на родител – негувател, услугата може да се признае во семејството на корисникот (до 5 часа неделно) и кај друг давател на услугата (до 18 часа неделно, притоа најмногу 6 часа индивидуално, а останатото во група). Центарот за социјална грижа го признава правото на оваа услуга врз база на претходно прибавено мислење од горенаведените даватели на услуги за видот, траењето и зачестеноста на услугата.

5) Рана интервенција

Рана интервенција е социјална услуга која опфаќа стручна стимулативна помош за деца и стручна и советодавна помош за нивните родители, вклучително и други членови на семејството или згрижувачот на детето, поради некој утврден развоен ризик или потешкотија кај детето. Се дава на деца и родители, односно згрижувачи на деца во нивното семејство или кај давателите на услуги заради вклучување на детето во пошироката социјална мрежа, доколку таква услуга не е обезбедена во рамките на здравствената дејност. Услугата се дава на дете кај кое во рана возраст е утврдено отстапување во развојот, развоен ризик или потешкотии, по правило до навршени 3 години од животот, а најдолго до навршени 7 години од животот на детето. Може да се дава во семејството на корисникот, односно во згрижувачкото семејство и кај давателот на услугите, а се признава во траење до 5 часа неделно. Корисникот на рана интервенција не може истовремено да користи услуга на психосоцијална поддршка.

По претходно прибавено мислење од лекар специјалист неонатолог или педијатар, а по исклучок лекар со друга соодветна специјализација, центарот за социјална грижа бара оценка од давателот на услугата за траењето и зачестеноста на давањето на оваа услуга и со решение го признава правото на давањето на услугата.

6) Помош при вклучување во програми за воспитание и редовно образование (интеграција)

Помош при вклучување во програми за воспитание и редовно образование (интеграција) се однесува на вклучување на дете со тешкотии во развојот или помладо полнолетно лице со инвалидитет во програмите на редовните предучилишни или училишни установи како социјална услуга која се дава на негуватели, учители и наставници во предучилишни и училишни установи.

Центарот за социјална грижа ја признава оваа услуга по претходно прибавено мислење од предучилишна или училишна установа и давател на услуга за траењето и зачестеноста на давањето на услугата, а може да се одреди во траење до 5 часа неделно.

7) Престој

Престој е социјална услуга која опфаќа целодневен или полудневен престој. Целодневниот престој може да трае од 6 до 10 часа, а полудневниот од 4 до 6 часа дневно. Во ова време се обезбедува задоволување на животните потреби на корисникот преку давање услуги за прехрана, одржување лична хигиена, грижа за здравјето, чување, воспитување, нега, работни активности, психосоцијална рехабилитација, организирање на слободно време, организиран превоз зависно од утврдените потреби и изборот на корисникот. Целодневниот и полудневниот престој можат да се признаат еден ден во неделата, неколку дена во неделата или во текот на сите работни денови во неделата.

8) Сместување

Сместување е социјална услуга која може да опфати услуги на домување, прехрана, нега, грижа за здравјето, социјална работа, психосоцијална рехабилитација, физикална терапија, работна терапија, работни активности, активно минување на времето, воспитување и образование зависно од утврдените потреби и изборот на корисникот. Покрај нив, сместувањето може да опфати и подготовка на корисникот за враќање во сопствено семејство, згрижувачко семејство или за самостоен живот, како и подготовка на дете за посвојување или сместување во згрижувачко семејство. Може да биде признаено како привремено и трајно сместување во текот на сите денови во неделата или во текот на пет работни денови.

8а) Привремено сместување

Се признава во кризни ситуации заради спроведување на пократки рехабилитациски програми, заради сместување на деца без соодветна родителска грижа и во други случаи пропишани со Законот за социјална грижа.

- Привремено сместување во кризни ситуации. Се признава на дете затекнато без надзор од родители или во скитање, возрасно лице затекнато вон местото на живеење или престој, односно кое нема живеалиште или престој и не е во можност да се грижи за себе, бездомник, трудница или родител со дете до една година живот на детето, деца и возрасни – жртви на семејно насилство и трговија со луѓе, возрасни лица на кои им е загрозен животот, здравјето и сигурноста поради болест, немоќ, зависност или социјална исклученост. Привременото сместување трае додека не се изврши враќање во сопственото или згрижувачкото семејство или додека не се обезбеди сместување на друг начин, но најдолго до 6 месеци. По исклучок, привременото сместување може да трае и до 1 година за: бездомник, дете и возрасно лице – жртви на семејно насилство или трговија со луѓе и трудница или родител со дете до 1 година кои немаат стан, решено домување или поради нарушени односи во семејството не можат да останат со детето во семејството.
- Привремено сместување заради спроведување кратки рехабилитациски програми. Оваа услуга се признава на: дете со тешкотии во развој и возрасно лице со инвалидитет, дете и помладо полнолетно лице со проблеми во однесувањето и лице зависно од алкохол, дрога, коцкање и други видови зависност заради спроведување кратки рехабилитациски програми кои опфаќаат услуги на психосоцијална рехабилитација со цел усвојување и развој на социјални вештини. Услугата може да се признае на родител на дете со тешкотии во развој упатено на кратка рехабилитациска програма заради негово активно учество во спроведувањето на психосоцијалната програма, врз основа на утврдена проценка и програма на давателот на услуги, но најдолго до 15 дена во текот на календарската година. Привременото сместување може да трае додека трае потребата, а најдолго до: 1 година за дете со тешкотии во развој или лице со инвалидитет и 3 години за дете и помладо полнолетно лице со проблеми во однесувањето и лице зависно од алкохол, дрога, коцкање и други видови зависност.
- Привремено сместување на деца без соодветна родителска грижа. На дете, особено дете помладо од 7 години, центарот за социјална грижа може да му го признае правото на привремено сместување во дом за социјална грижа, центар за давање услуги во заедница или друг давател на услуги, само во случај кога во моментот на постоењето на потребата не може да му се обезбеди сместување во згрижувачко семејство или семеен дом додека трае потребата, а најдолго до 6 месеци. Во случај на потреба од третмански или здравствени услуги кои не му се достапни на згрижувачот, оваа услуга може да трае и подолго, односно најдолго до 1 година. Ако интересите на детето тоа го бараат, услугата се признава на дете чии родители поради болест, нерешено станбено прашање или други животни неприлики привремено не се во можност да се грижат за детето (најдолго до 1 година).
- Привремено сместување во други случаи. Привремено сместување се

признава на дете и возрасно лице заради користење на одмор од страна на неговиот родител – негувател, односно негувателот во вкупно траење од најмногу 30 дена во текот на една календарска година или поради привремена неспособност за пружење нега поради болест на родителот – негувател, односно негувателот додека трае потребата, а најдолго 60 дена во текот на една календарска година. Привремено сместување во згрижувачко семејство во текот на празници или училишни празници се признава на дете и возрасно лице со инвалидитет сместено во дом за социјална грижа, центар за давање услуги во заедница или друг давател на услуги заради стекнување на искуства за семејно опкружување, под услови пропишани со Законот за социјална грижа. Услугата може да се признае и на дете и возрасно лице со инвалидитет заради постепено приспособување на долгорочно сместување вон сопственото или згрижувачкото семејство (додека трае потребата, но најдолго 6 месеци). Услугата може да се признае и на дете и возрасно лице заради подготовка за вонинституционална грижа (додека трае потребата, но најдолго 6 месеци), како и на дете со тешкотии во развој и возрасно лице со инвалидитет најдолго до 21 година живот заради школување по посебна програма вон местото на живеење ако школувањето не може да се обезбеди во местото на живеење (додека трае потребата за редовно школување).

86) Долготрајно сместување

Се признава на корисник на кој во текот на подолг временски период треба да му се обезбеди интензивна заштита и задоволување на други животни потреби. На дете без родители, дете кое родителите го занемаруваат или ги злоупотребуваат своите родителски должности, им се признава долготрајно сместување во згрижувачко семејство, семеен дом или организирано домување. Оваа услуга се признава на лице со инвалидитет, со телесно, ментално, интелектуално или сетилно оштетување согласно на возраста, видот и степенот на оштетување кога не е можно да се обезбеди заштита во семејството преку соодветни вонинституционални облици. Услугата се признава и на функционално зависно постаро лице и тешко болно лице на кое поради трајни промени во здравствената состојба му е потребна постојана помош и нега од друго лице, како и на лице неспособно за работа кое се наоѓа во посебно тешки животни околности кои не можат да се отстранат со примена на други права од социјална грижа или на друг начин. Долготрајното сместување нема да се признае на лице со склучен договор за доживотно издржување на кое помош и нега можат да му обезбедат членовите на семејството или на друг начин.

- Сместување во згрижувачко семејство

Во Законот за социјална грижа, згрижувачките семејства се дефинирани како даватели на социјални услуги покрај установите за социјална грижа, други даватели на услуги и физички лица. Сепак, начинот на остварувањето

на згрижувањето е уредено со посебен Закон за згрижување.⁵⁷ Во овој закон, згрижувањето се дефинира како облик на грижа вон сопственото семејство со кое на детето или возрасното лице му се обезбедува сместување и грижа во згрижувачко семејство. Корисник на оваа услуга може да биде дете, помладо полнолетно лице до завршување на редовно школување и најдолго 1 година по завршувањето на редовното школување доколку не може да се вработи, а најдолго до 26 години или возрасно лице кое остварило право на сместување во згрижувачко семејство врз основа на решение од центарот за социјална грижа.

Според потребите на згриженото лице, постојат четири типови згрижување:

1) *Традиционално*: за дете и помладо полнолетно лице без соодветна родителска грижа чиј психофизички развој и ниво на функционирање не отстапува значително од развојот и растот на деца од иста возраст, а за кое се проценува дека примената на згрижувањето е во негов најдобар интерес; за возрасно лице за задоволување на секојдневните животни потреби поврзани со неговата возраст или здравствена состојба; како и за малолетна трудница, трудница со едно или повеќе деца до 7-годишна возраст, малолетна мајка со дете или малолетни родители со дете ако на тој начин се зајакнува нивното родителство и ако немаат семејна поддршка.

2) *Специјализирано*: за корисници на кои им се дава специјализирана грижа за задоволување на нивните основни и дополнителни животни потреби поврзани со нивниот психофизички развој и ниво на функционирање кои значително отстапуваат од развојот и растот на лицето од иста возраст или со поголеми проблеми во однесувањето, потешка здравствена состојба или инвалидитет при што потребната грижа ја дава специјализиран згрижувач со посебни знаења и вештини, како и членовите на неговото семејство. Корисници се деца/млади, но и возрасни лица.

3) *Итно*: за корисници на кои заради сигурност, заштита или други животни интереси во кризна ситуација, мора итно да им се обезбеди привремено сместување во згрижувачко семејство до престанокот на таа ситуација и создавање услови за нивно враќање во сопственото семејство или до обезбедување други облици на грижа во согласност со нивниот индивидуален план на промена. Може да трае најдолго 1 месец во непрекинато траење, а може да го извршува згрижувач кој извршува традиционално и специјализирано згрижување како несроднички или сроднички згрижувач ако за сместување на корисникот ги исполнува пропишаните услови.

4) *Повремено*: за деца и возрасни на кои им се обезбедува грижа преку привремено сместување во тек на подготовка за постојано сместување во тоа згрижувачко семејство; за деца и возрасни лица кои се на подолго сместување во дом за социјална грижа заради нивно приспособување на семеен начин на живот и/или подготовка за самостоен живот; за дете со развојни или здравствени

⁵⁷ Zakon o udomiteljstvu, Narodne novine, broj 90/11 i 78/12.

потешкотии или за возрасно лице со инвалидитет кои живеат во сопствено или згрижувачко семејство, па се упатуваат на сместување во друго згрижувачко семејство на пократко време (викенд, празници) заради одмор и зачувување на капацитетите на сопственото или згрижувачкото семејство и спречување на неповолни ситуации кои би можеле привремено да го загрозат функционирањето на семејството и добросостојбата на детето. Може да трае најдолго до 3 месеци во непрекинато траење, а може да го извршува згрижувач кој извршува традиционално и специјализирано згрижување како несроднички или сроднички згрижувач ако за сместување на корисникот ги исполнува пропишаните услови.

Според статусот на згрижувачот, згрижувањето се дели на: а) *сродничко*: го обавуваат згрижувачот и членовите на згрижувачкото семејство кои се во крвно и/или сродство по сватовство со корисникот; и б) *несродничко*: го обавуваат згрижувачот и членовите на згрижувачкото семејство кои не се во крвно и/или сродство по сватовство со корисникот, а може да биде традиционално, специјализирано, итно и повремено.

Согласно Законот за згрижување, згрижувачот (освен кај сродничкото згрижување) мора да располага со сопствени приходи за издржување. Возрасната разлика меѓу згрижувачот и згриженото дете не смее да биде помала од 20 години, а меѓу згрижувачот и згрижениот корисник не може да биде поголема од 50 години, освен ако се работи за сродничко згрижување или тоа е во интерес на корисникот. Во згрижувачко семејство можат да бидат сместени најмногу 3 деца или 1 дете со тешки телесни, интелектуални, сензорни, комуникациски и комбинирани тешкотии во развојот (ако згрижувачот е sameц, тогаш може да згрижи најмногу 2 деца или 1 дете со тешкотии во развојот). Во згрижувачко семејство можат да бидат сместени најмногу 4 возрасни лица (или повеќе кај итно или повремено згрижување), а доколку згрижувачот е sameц, може да згрижи најмногу 2 возрасни лица или 1 возрасно лице со тежок инвалидитет.

Оспособувањето и едукацијата на згрижувачите ја врши центарот за социјална грижа на чие подрачје на месна надлежност живее згрижувачкото семејство. Во оспособувањето и едукацијата, центарот за социјална грижа може да вклучи стручњаци од домовите за социјална грижа, здравствени установи, научни институции и други правни лица. Притоа, оспособувањето и едукацијата се состои од заеднички дел за сите згрижувачки семејства независно од видот на корисниците и посебен дел во зависност од видот на корисникот.⁵⁸

9) Организирано домување

Станува збор за социјална услуга со која на едно или повеќе лица во текот на 24 часа дневно преку организирана постојана или повремена помош од стручно или друго лице, во станот или надвор од него, им се обезбедуваат основните

⁵⁸ Pravilnik o sadržaju i trajanju osposobljavanja i edukacije udomiteljske obitelji, Narodne novine, br. 48/08.

животни потреби, како и социјални, работни, културни, образовни, рекреациски и други потреби. Под организирано домување се смета и домување во заедница на станбени единици кои се наоѓаат на иста локација. Во една станбена единица можат да живеат најмногу 8 корисници.

Сумативен приказ за социјалните услуги и видот на заштита што ја нудат (види преглед 2 долу)

Преглед 2. Социјалните услуги во Хрватска, според видот на заштита

НАЗИВ НА УСЛУГА	ВИД НА ЗАШТИТА	
	Вонинституционална	Институционална
1. ПРВА СОЦИЈАЛНА УСЛУГА	- Информирање, поддршка, помош при избор на права	
2. СОВЕТУВАЊЕ И ПОМАГАЊЕ	- Помош во надминување потешкотии и создавање услови за развој на поединец	
2.1. На поединец	- Помош на семејство за надминување семејни потешкотии	
2.2. На семејство	(интензивна поддршка на семејство во криза – најдолго 6 месеци)	
3. ПОМОШ ВО ДОМОТ	- Помош во домот на старо лице за прехрана домашни работи, одржување хигиена, други потреби	
4. ПСИХОСОЦИЈАЛНА ПОДДРШКА	- Индивидуална и групна рехабилитација за развој на вештини кај корисникот	
5. РАНА ИНТЕРВЕНЦИЈА	- Стручна стимулативна помош за деца и стручна и советодавна помош за родител/згрижувач поради развоен ризик или потешкотија кај детето (до 5 часа неделно)	
6. ИНТЕГРАЦИЈА	- Помош при вклучување во програми за воспитување и образование на дете со тешкотии во развој или младо полнолетно лице со инвалидитет (се дава на учител/наставник до 5 часа неделно)	

<p>7. ПРЕСТОЈ</p> <p>7.1. Целодневен престој (6-10 часа дневно)</p> <p>7.2. Полудневен престој (4-6 часа дневно)</p>	<p>- Задоволување на основните потреби на корисникот: храна, хигиена, здравје, чување, нега, работни активности, рехабилитација и др.</p>	
<p>8. СМЕСТУВАЊЕ</p> <p>8.1. Привремено (во криза, за рехабилитација, за сместување деца без соодветна родителска грижа)</p> <p>8.2. Долготрајно (за интензивна заштита)</p>	<p>- Сместување во згрижувачко семејство</p> <p>- Сместување во семеен дом</p>	<p>- Сместување во дом за социјална грижа</p> <p>- Сместување во центар за давање услуги во заедница</p> <p>- Сместување кај други даватели на услуги</p>
<p>9. ОРГАНИЗИРАНО ДОМУВАЊЕ</p>	<p>- Домување во стан или станбени единици (до 8 корисника) со организирана постојана или повремена помош од стручно или друго лице</p>	

1.2. Лиценцирање

1.2.1. Лиценцирање на даватели на услуги

Во Хрватска дејноста на социјална грижа ја извршуваат: установите за социјална грижа; згрижувачките семејства; здруженија, верски заедници, други правни лица и трговци-поединци; физички лица како професионална дејност. Установи за социјална грижа се: центар за социјална грижа, дом за социјална грижа, центар за давање услуги во заедница и центар за помош во домот.

Лиценцирањето на давателите на социјални услуги се реализира преку воспоставен механизам за исполнување на минимум услови за давање социјални услуги. Исполнувањето на минимум условите го испитува комисија именувана од министерот за демографија, семејство, млади и социјална политика, освен за давање услуги на стари и немоќни лица, бездомници, услуги за помош во домот кои ги даваат физички лица како професионална дејност за кои постапката ја спроведува единицата на подрачна (регионална) самоуправа, односно градот Загреб. Решението за исполнување на минималните услови за давање социјални услуги (лиценца), врз основа на наводите на комисијата, го носи министерството, односно единицата на подрачна (регионална) самоуправа, односно градот Загреб. Доколку во текот на извршувањето на дејноста се сменат условите на

просторот во кој давателот на услугата ја извршува дејноста или дел од дејноста или доколку дејноста за која е добиено решение се проширува или менува, давателот на услугата е должен да поднесе барање за издавање ново решение до надлежното тело.⁵⁹ Минимални услови за давање услуги се: минимални услови за простор и опрема за давање услуги; вид, минимална содржина и опсег на услугите во однос на одредена корисничка група; како и структура и траење на непосредната стручна работа со корисниците, структура и траење на другите работи и услови и минимален број на стручни и други работници потребни за одредена услуга.⁶⁰

Со посебен правилник се утврдуваат стандардите за квалитет на социјалните услуги, смерници за нивно воведување и мерила за утврдување на усогласеноста со стандардите. Со Правилникот за стандардите за квалитет на социјалните услуги опфатени се 17 стандарди кои се применуваат на сите социјални услуги и тоа: достапност на информации; достапност на услуги; поврзување и соработка; проценка и планирање; прием и отпуст; одлучување и самоопределување; приватност и доверливост; заштита од експлоатација; рестриктивни постапки; приговори и жалби; раководење; управување; вработени; работа на волонтери, студенти на практика и приправници; пристапност; услови приспособени на корисниците; сигурност и заштита.⁶¹

Центарот за социјална грижа е установата која издава дозволи за извршување на згрижувачката функција на згрижувачките семејства, врши надзор над нивната работа, води евиденција на издадените дозволи за работа, регистар на згрижувачките семејства и регистар на сместени корисници. Центарот за социјална грижа со седиште во единицата на подрачна (регионална) самоуправа, односно Центарот за социјална грижа на градот Загреб, дополнително одлучува во прв степен по исполнувањето на условите за извршување на дејноста на дадилките, упис во именикот на дадилки и помошнички дадилки, води регистар за нив и надзор над нивната работа. Центрите за социјална грижа и нивните подружници мора да исполнат услови за простор, опрема и број на потребни стручни и други работници, согласно посебен правилник.⁶²

1.2.2. Лицензирање на професионалци

Стручните работи во центарот за социјална грижа ги извршуваат: социјален работник, правник, психолог, социјален педагог и едукациски рехабилитатор со положен стручен испит. Стручните работи во домот за социјална грижа и кај

⁵⁹ Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, broj 157/13, 152/14, 99/15, 52/16 i 16/17.

⁶⁰ Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, Narodne novine, broj 40/14 i 66/15.

⁶¹ Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga, Narodne novine, br. 143/14.

⁶² Pravilnik o minimalnim uvjetima prostora, opreme i broja potrebnih strucnih i drugih radnika za socijalnu skrb i podruznice, Narodne novine, br. 57/14.

други даватели на социјални услуги ги извршуваат: социјален работник, психолог, социјален педагог, едукациски рехабилитатор, логопед, медицинска сестра, физиотерапевт, работен терапевт, кинезитерапевт и негувател со положен стручен испит. Стручните работници имаат идентификациона картичка со која го докажуваат својството на службено лице, идентитет и овластувања.⁶³

Оспособување на стручните работници за самостојна работа. По завршеното образование стручните работници се должни да се оспособат за самостојна работа во текот на приправнички стаж кој трае 12 месеци при што договорот за работа со приправникот се склучува на определено време. Приправничкиот стаж може да се спроведува и како стручно оспособување за работа без засновање на работен однос (во натамошниот текст: стручно оспособување за работа), а договорот за стручно оспособување за работа се склучува во писмена форма. По исклучок, овие одредби не се применуваат на здравствените и другите стручни работници кои во дејноста на социјална грижа извршуваат работи уредени со посебни прописи. Содржината и начинот на спроведувањето на приправничкиот стаж и стручниот испит поблиску се уредува со подзаконски акт – Правилник за приправнички стаж и полагање на стручен испит во дејноста социјална грижа.⁶⁴ По истекот на приправничкиот стаж, приправниците се стекнуваат со право на полагање стручен испит пред испитна комисија при министерството кое го издава уверението за положен стручен испит. Овие одредби не се применуваат за здравствени и други стручни работници во дејноста на социјална грижа за кои прашањата од овие одредби се уредени со прописи на министерството надлежно за нивните работи. Стручниот работник кој во време на засновањето на работниот однос во дејноста на социјална грижа има соодветно работно искуство на работи со одреден степен на образование и соодветна струка предвидено за приправнички стаж, не се применуваат одредбите за приправничкиот стаж, но мора во рок од 1 година од приемот во работен однос да го положи стручниот испит. Стручниот работник кој го положил стручниот испит во соодветната стручна спрема во друга дејност, ќе се прими на работа во установата за социјална грижа или кај друг давател на услуги без обврска за полагање на стручниот испит. Стручниот испит не е должен да го полага ниту стручен работник кој има научен степен магистер или доктор на науки од подрачјето на општествени, педагошки и медицински науки во оние подрачја, односно гранки кои имаат допирна точка со дејноста социјална грижа или положен правосуден испит или државен стручен испит во склад со прописите за државни службеници, односно кој има повеќе од 20 години работен стаж во струката.

По успешно положен стручен испит и запишување во именикот на Хрватската комора на социјални работници, социјалниот работник има должност да поднесе барање за издавање лиценца (одобрение за самостојна работа) до Комората

⁶³ Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, broj 157/13, 152/14, 99/15, 52/16 i 16/17.

⁶⁴ Pravilnik o pripravnickom stazu i polaganju strucnog ispita u djelatnosti socijalne skrbi, Narodne novine, broj 66/15.

во рок од 30 дена. Лиценцата која ја издава Комората е јавна исправа која се обновува секои 6 години. Обновувањето ќе се изврши доколку социјалниот работник има доволно бодови кои ги добил од стручно усовршување согласно посебен правилник за содржината, роковите и постапката за проверка на стручноста на Комората и поднесе барање за обнова на лиценцата најдоцна 3 месеци по истекот на важноста. Комората може привремено или трајно да ја одземе лиценцата. Лиценцата се одзема привремено за период од 1 година или додека траат условите поради кои е одземена во случаи на: неисполнети обврски за стручно усовршување; привремена забрана за занимавање со дејноста социјална работа од страна на судот на честа на Комората или со правосилна одлука на суд или друго тело и неисполнети услови за занимавање со дејноста.⁶⁵

Стручно усовршување на стручните работници. Стручните работници во дејноста на социјална грижа имаат право и должност континуирано стручно да се усовршуваат, поединечно и организирано, во подрачјето на социјална работа, право, социјална педагогија, психологија, логопедија, едукациска рехабилитација, работна терапија, воспитување, информациско-комуникациски технологии, советодавна работа, управување, социјална политика и други подрачја важни за ефикасно и квалитетно извршување на работата. Притоа, годишната програма за усовршување на стручните работници во установите за социјална грижа чиј основач е Република Хрватска, ја носи министерството. Стручните работници можат да напредуваат во структурата, односно занимањето и да стекнат звање ментор и советник. Правилникот за постапката и критериумите за оценување на работата и унапредување на стручните работници во установите за социјална грижа утврдува критериуми за вреднување на работата на стручните работници кои со својата стручна активност и креативност, како и со квалитетот и опсегот на работи кои ги извршуваат во зададените рокови, постигнуваат резултати за пример и на тој начин придонесуваат за развој на социјалната грижа. Притоа, стручните работници со висока стручна спрема кои ги исполнуваат критериумите за оценување, можат да напредуваат во звањата ментор и советник. Критериумите според кои се оценуваат стручните работници се: стручноста, креативност и самоиницијативност во извршување на работните задачи; квалитет и опсег на извршени задачи и придржување до зададените рокови; стручно усовршување и учество на стручни советувања со стручни трудови и нивно објавување; почитување на работното време.⁶⁶

Воедно, стручните работници имаат право на супервизија како процес на учење, развој и метод за поддршка на стручните работници кој им овозможува усвојување нови знаења, развивање вештини, усвојување професионални и лични сознанија преку лично искуство во стручната работа, со цел подобрување на квалитетот на работа со корисниците. Супервизијата можат да ја обавуваат

⁶⁵ Pravilnik o strucnom nadzoru, Narodne novine, br. 43/15.

⁶⁶ Pravilnik o postupku i kriterijima ocenjivanja rada i unapredjenja strucnih radnika ustanova socijalne skrbi, Narodne novine, br. 38/04.

лиценцирани супервизори. Нивото, соодветното звање, условите и начинот на напредување на стручните работници во дејноста социјална грижа се уредуваат подетално со посебен правилник.⁶⁷

Стручниот надзор над работата на социјалните работници вработени во пошироката дејност на социјална заштита го врши Хрватската комора на социјални работници како правно лице со јавни овластувања. Стручниот надзор опфаќа оценка на стручноста и етичноста во извршувањето на дејноста социјална работа преку: увид во документација за стручни квалификации на социјалниот работник, неговиот опис на работни задачи и одговорности и стручно усовршување; проверка на стручната работа, особено од аспект на примена на професионални методи во превентивните и третманските постапки и почитување на одредбите од етичкиот кодекс на социјални работници и општите акти на Комората; водење и чување на пропишана евиденција и документација. За стручниот надзор се формира комитет кој се состои од 5 членови (најмалку магистри по социјална работа или социјална политика) кој предлага листа на стручњаци за спроведување на стручен надзор за период од 1 година, која ја усвојува Управниот одбор на Комората и изготвува годишен план за спроведување на стручниот надзор. Стручниот надзор се спроведува како: редовен, вонреден и контролен.⁶⁸

2. ФИНСКА

2.1. Социјални услуги

2.1.1. Вовед во правните и институционалните основи за достава на социјални услуги

Социјалните услуги во Финска се во надлежност на Министерството за социјални прашања и здравје, одговорно за општо планирање, водење и супервизија поврзана со социјалната заштита. Регионалните државни административни агенции се одговорни за планирање, водење и супервизија поврзана со социјалната заштита во рамките на нивниот регион. Националното тело за супервизија на здравствената и социјалната заштита (VALVIRA) кое работи под Министерството за социјални прашања и здравје, ги насочува активностите на регионалните државни административни агенции за да се хармонизираат принципите на работа, процедурите и практиките на одлучување при водење и супервизија на социјалната заштита. Воедно, постои и Национален истражувачки

⁶⁷ Pravilnik o razini, odgovarajucem zvanju, uvjetima i nacinu napredovanja strucnih radnika u djelatnosti socijalne skrbi, Narodne novine, broj 66/15.

⁶⁸ Pravilnik o strucnom nadzoru, Narodne novine, br. 43/15.

и развоен центар за социјална и здравствена заштита кој претставува експертска државна агенција.

Во рамките на Министерството за социјални прашања и здравје има четири сектори одговорни за подготовка и развој на основните задачи поврзани со социјалната и здравствената заштита, социјалната сигурност, рамноправност и професионално здравје и безбедност, како и супервизија на имплементацијата и координацијата на овие задачи. Министерството е одговорно за социјалната политика во Финска и за подготовката на легислативата од областа на социјалната заштита преку Секторот за социјални и здравствени услуги.⁶⁹

Социјалните услуги се регулираат преку основниот Закон за социјална заштита⁷⁰ додека со посебно законодавство се регулирани: детска заштита, дневна заштита на деца, третман на зависници од дроги, посебна заштита на лица со интелектуални пречки, услуги за лица со инвалидност, поддршка на неформалната заштита, семејна заштита, рехабилитација и стари лица. Од нив позначајни се: Законот за заштита на деца,⁷¹ Законот за семејни негуватели,⁷² Законот за поддршка на функционалниот капацитет на старите лица и за социјални и здравствени услуги за старите лица.⁷³

Согласно Законот за социјална заштита, социјалната заштита опфаќа: социјални услуги, социјална помош, социјални надоместоци, социјални грантови и други мерки чија цел е промоција и одржување на социјалната сигурност и функционалните капацитети на индивидуата, семејството и заедницата.

За користење на некои социјални услуги може да се изврши наплата, согласно Законот за партиципација од корисници на социјална и здравствена заштита.⁷⁴ При користењето на социјалните и здравствените услуги корисниците не плаќаат, плаќаат во износ подеднаков за сите или плаќаат во износ кој се утврдува согласно приходот и семејството. Наплатата на услугите придонесува со 9% во финансирањето на социјалните и здравствените услуги. Максималниот износ се уредува со посебен закон и одлука, но општините можат да користат и наплата во понизок износ или да ја обезбедат услугата бесплатно. Притоа, се води сметка наплатата да е на разумно ниво и да не претставува пречка за корисникот да ја добие потребната услуга. Ако корисникот е незадоволен од износот, може да бара негово приспособување до соодветната институција. Во тој случај општините мора да го намалат износот или да не наплаќаат за

⁶⁹ <http://stm.fi/en/social-services>

⁷⁰ Social Welfare Act. (710/1982-1301/2014) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

⁷¹ Child Welfare Act (417/2007)(as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

⁷² Family Carer Act (312/1992)(as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

⁷³ Act on Supporting the Functional Capacity of the Older Population and on Social and Health Services for Older Persons (980/2012)(as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

⁷⁴ Act on Client Fees in Social Welfare and Health Care (734/1992)(as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

услугите за социјална грижа (*fee reduction/waiver*) и да го утврдат износот кој треба да се плати за здравствената услуга согласно можноста на корисникот да плати доколку нивното наплаќање би го загрозило приходот и задолжителните финансиски обврски на корисникот и неговото семејство. Ревизија на износите за користење на социјални и здравствени услуги се прави еднаш на две години.

2.1.2. Даватели на социјални услуги

Финска е поделена на 311 општини и 19 региони. Во Финска доставата на социјални услуги е децентрализирана на општините. Обврските на општините да обезбедат социјални и здравствени услуги се утврдуваат со неколку закони: Закон за планирање и државни грантови за социјална и здравствена заштита⁷⁵, Закон за централни државни трансфери кон локалната власт за основни јавни услуги⁷⁶ и Закон за реструктуирање на локалната власт и услуги.⁷⁷

Согласно Законот за социјална заштита, надлежностите поврзани со имплементација на социјалната заштита, како и надлежностите кои се одговорност на Општинскиот одбор за социјална заштита или друг сличен орган, се извршуваат преку еден или повеќе повеќе члени органи кои ги назначува општината. Овие органи ја застапуваат општината, ги остваруваат правата, постапуваат во поединечни случаи за решавање поврзани со имплементација на социјалната заштита, склучуваат спогодби и извршуваат други правни работи за сметка на општината. Кога сите функции поврзани со социјалната заштита на две или повеќе општини ги врши еден заеднички општински одбор за социјална заштита, тој ќе назначи и заеднички повеќе член орган. Притоа, повеќе члениот орган може да ја делегира моќта за одлучување и правото на акција преку официјални регулативи на службените лица кои се субординирани на органот, освен кога станува збор за недоброволна грижа за корисник.

Граѓаните ги добиваат социјалните услуги од општините каде што имаат место на живеење. Во итни ситуации, граѓаните имаат право на социјални услуги во општината во која престојуваат во зависност од нивните индивидуални потреби, на начин што не го загрозува нивното право на неопходна егзистенцијална помош и грижа. Општините се должни да обезбедат:⁷⁸

- поддршка на граѓаните во секојдневниот живот;
- обезбедување поддршка во областа на домувањето;
- обезбедување финансиска поддршка;

⁷⁵ Act on Planning and Government Grants for Social Welfare and Health Care (733/1992) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

⁷⁶ Act on Central Government Transfers to Local Government for Basic Public Services (1704/2009)(as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

⁷⁷ Act on Restructuring Local Government and Services (169/2007)(as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

⁷⁸ <http://stm.fi/en/social-services>

- превенција на социјална исклученост и промоција на инклузијата;
- одговор на потребите од поддршка поради интерперсонално и домашно насилство и други форми на насилство и злоупотреба;
- одговор на потребите за поддршка во акутна криза;
- следење на урамнотежениот развој и добросостојбата на децата;
- одговор на потребата за поддршка предизвикана од злоупотреба на алкохол и други ментални проблеми, други болести, инвалидност или старост;
- одговор на потребата за поддршка поврзана со физичкиот, психолошкиот, социјалниот или когнитивниот функционален капацитет на граѓаните;
- поддршка на семејството и пријателите на оние кои имаат потреба од помош.

Општинските социјални услуги кои се имплементираат со владина поддршка ја прават основата на системот на социјална заштита во Финска. Воедно, приватни компании, исто така, се јавуваат како даватели на социјални услуги покрај јавниот сектор. Дополнително, Финска има развиен сектор на организации за социјална заштита кои обезбедуваат социјални услуги.

Општините се одговорни за организирање на социјалната заштита. Тие можат да обезбедат базични социјални услуги сами или да формираат меѓуопштински институции со други општини. Општините, исто така, можат да купуваат социјални услуги од други општини, организации или приватни даватели на услуги.

Преглед 3. Даватели на социјални услуги во Финска

НАЗИВ НА УСЛУГА	ДАВАТЕЛИ НА УСЛУГИ		
	Општински одбор за социјална заштита	Јавни установи + приватни компании и организации (преку купување на услуги)	Семејства згрижувачи
1. Социјална работа	√		
2. Детска заштита и семејно советување	√		
3. Услуги за помош во домашни услови		√	
4. Помогнато домување		√	
5. Институционална заштита		√	

6. Семејно згрижување			√
7. Пристап до вработување на лица со инвалидност	√		
8. Обезбедување издршка на дете	√		

2.1.3. Видови и содржина на основните социјални услуги

Основните социјални услуги предвидени со Законот за социјална заштита во Финска се: 1) социјална работа; 2) детска заштита и семејно советување; 3) услуги за помош во домашни услови; 4) помогнато домување; 5) институционална заштита; 6) семејно згрижување; 7) поддршка на пристап до вработување и специфична работа за лица со инвалидност; 8) мерки за обезбедување издршка на дете.

Општините се, исто така, одговорни за организирање на: заштита на деца и млади, посебна заштита на лица за ментални пречки во развој, услуги и поддршка за лица со инвалидност, услуги за лица зависници од дроги, статутарни функции на службениците за детска заштита (*child welfare officers*), други мерки поврзани со утврдување на татковство, советување при посвојување, семејно помирување, мерки поврзани со спроведување одлуки за старателство над дете и видувања, експертски услуги за помирување во случаи поврзани со старателство над дете и остварување на права, поддршка на неформалната заштита и други.

1) Социјална работа

Претставува услуга за водење, советување и проценка на социјалните проблеми од страна на професионални работници во областа на социјалната заштита и други мерки на поддршка со цел одржување и промовирање на сигурноста на индивидуите и семејствата, нивната способност да се справуваат со проблемите и функционалноста на заедниците.

2) Детска заштита и семејно советување

Опфаќа обезбедување експертска помош во врска со воспитувањето на децата и семејни потешкотии, како и социјални, психолошки и медицински анализи и грижа за промоција на поволен развој на децата.

3) Услуги за помош во домашни услови

Се однесуваат на извршување или помош во функции и активности поврзани со домување, лична нега, грижа за деца и нивно воспитување и други конвенционални функции и активности од секојдневниот живот. Услугите за помош во домашни услови се обезбедуваат врз основа на оштетен функционален капацитет, семејни околности, истоштеност, болест, раѓање на дете, повреда или други слични

причини на лица кои имаат потреба од помош во извршување на горенаведените функции и активности од секојдневниот живот.

4) Помогнато домување (supported accommodation)

Означува обезбедување на помогнато домување и домување со поддршка. Овие услуги се обезбедуваат на лица кои поради специфични околности имаат потреба од помош или поддршка во организирање на домувањето или на нивните животни услови. Општините можат да отворат, обезбедат или изнајмат онолку станбени единици за помогнато домување и домување со поддршка колку што се потребни за задоволување на локалните потреби. Исто така, општините можат да обезбедат или изнајмат и други објекти кои повеќечлениот орган може да ги користи за решавањето на проблемот на домување на овие лица.

5) Институционална заштита

Подразбира обезбедување на третман, издржување и рехабилитација во институција за социјална заштита која дава континуирана заштита. Институционалната заштита се обезбедува во случај кога на лицето му е потребна помош, третман или друга заштита која не може или не е корисно за него да му се обезбеди во неговиот дом преку користење на други социјални услуги. Општините можат да отворат, обезбедат или изнајмат онолку објекти колку што се потребни за задоволување на локалните потреби за институционална заштита.

6) Семејно згрижување (family care)

Означува обезбедување на заштита, воспитување или друг вид на 24-часовна грижа за лица во приватен семеен дом, различен од нивниот. Целта е да се обезбеди грижа во средина слична на семејството и блиски човечки односи, како и промоција на основната социјална сигурност и развој на згриженото лице. Семејното згрижување се обезбедува за лица на кои не им е потребна институционална заштита и на кои не може да им се обезбеди соодветна заштита, воспитување и грижа во нивниот дом, ниту преку користење на други социјални и здравствени услуги.

Семејното згрижување се регулира со посебен Закон за семејни згрижувачи.⁷⁹ Максималниот број на лица кои можат да бидат згрижени во семеен дом во исто време е 4, вклучително и деца под школска возраст и други лица на кои им е потребна специјална грижа кои живеат во исто домаќинство со згрижувачот, освен во случај на грижа за браќа/сестри или членови на исто семејство. Доколку одговорноста за грижата и воспитувањето ја вршат најмалку 2 лица кои живеат во семејниот дом и ги исполнуваат условите за квалификации согласно Законот за семејни згрижувачи, тогаш максималниот број на лица згрижени во

⁷⁹ Family Carer Act (312/1992-604/1996) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

семеен дом во исто време може да изнесува 7 лица. Дозвола за извршување на семејната згрижувачка функција се уредува со Законот за приватни социјални услуги.⁸⁰ Згрижувачката функција овозможува остварување право на пензиско осигурување, како и осигурување во случај на повреда при работа. Згрижувачот, исто така, има право на платен одмор од еден ден во неделата во текот на месецот за време на кој работел најмалку 14 дена како згрижувач. Притоа, Општинскиот одбор за социјална заштита е одговорен да обезбеди или помогне во соодветна заштита на згриженото лице за време на одморот на згрижувачот. Општинскиот одбор за социјална заштита или заедничките одбори се должни да обезбедат соодветна обука, супервизија и едукација за згрижувачот. Згрижувачот добива надоместок за грижа кој е регулиран со посебен подзаконски акт. Износот на надоместокот се утврдува во зависност од времето поминато во згрижувањето и тежината на згрижувањето (најмалку 234 евра по лице месечно, а најмногу 701 евро кога згрижувачката функција е базирана на полно работно време или 351 евро кога тоа не е случај; максималниот износ може да се удвои доколку се работи за лице на кое му е потребна огромна и интензивна грижа). На згрижувачот, исто така, му се исплаќа и надоместок на трошоци настанати во текот на згрижувањето и обезбедувањето на егзистенцијалните потреби на згриженото лице, како и за неопходните трошоци направени на почетокот од згрижувањето што се уредува со посебен подзаконски акт. Згрижувачот со Општинскиот одбор за социјална заштита потпишува договор кој содржи: надоместок за згрижување; надоместок за трошоци за згрижување; надоместок на специјални трошоци зависно од индивидуалните потреби на згриженото лице; проценето траење на згрижувањето; правата на згриженото лице, мерките за поддршка на тоа лице и неговите активности во слободно време; правото на згрижувачот на одмор, како ќе биде организиран, како и исплата на трошоци за време на одморот; обука, супервизија и едукација и начин на нивна реализација; услови за прекин на договорот и друго. Договорот воедно вклучува и план за социјалните и здравствените услуги и други мерки кои треба да се обезбедат за згриженото лице и згрижувачот, а кои се неопходни за обезбедување на семејното згрижување. Договорот е подложен на ревизија од аспект на времетраењето, содржината на згрижувањето или од друг аспект кога е тоа неопходно.

7) Поддршка на пристап до вработување и специфична работа за лица со инвалидност

Подразбира активности за поддршка на вработувањето на лица со инвалидност преку специфична рехабилитација и други мерки на поддршка. Овие услуги се обезбедуваат на лица кои поради инвалидност или болест, особено долгорочни потешкотии во извршувањето на секојдневните животни функции покрај мерките кои ги обезбедуваат агенциите за вработување (*labour*

⁸⁰ Act on Private Social Services (922/2011) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

administration), имаат потреба и од дополнителни мерки на поддршка за да се пласираат на отворениот пазар на трудот. Како дел од активностите за поддршка на пристапот на лицата со инвалидност до вработување, можно е вработување на лицето кај даватели на услуги. Специфичната работа со лица со инвалидност подразбира одржување на нивниот функционален капацитет и активности за негова промоција кои се организираат за лица кои не се способни за работа, кои поради нивната инвалидност не се во можност да работат, а чии приходи се првенствено бенефиции кои ги добиваат по основа на болест или неспособност за работа.

8) Мерки за обезбедување издршка на дете

Во случаи кога не се плаќа издршка за детето, кога обврската на родителите за обезбедувањето издршка не е потврдена или е во недоволен износ за задоволување на потребите на детето, повеќечлениот одбор има право да преземе правна акција за потврдување или зголемување на износот. Доколку детето прима општинска издршка (*municipal maintenance allowance*), повеќечлениот орган има право да покрене правна акција за потврдување на издршката или зголемување/ намалување на износот. Одредбите со кои се уредуваат надлежностите поврзани со издршката на дете се уредени со посебен закон – Закон за издршка на дете.

Специфично за социјалните услуги во Финска е тоа што за одредени категории корисници на социјална заштита се посебно законски уредени. Во продолжение ќе бидат анализирани социјалните услуги за: стари лица, лица со инвалидност и деца.

2.1.3.(a) Социјални услуги за стари лица

Во Финска постои посебен Закон за поддршка на функционалниот капацитет на старите лица и социјални и здравствени услуги за стари лица.⁸¹ Социјалните услуги за стари лица ги обезбедува општината врз база на индивидуална проценка на потребите од услуги. Притоа, може самата да биде давател на услугите или да ги купи од други општини или приватни даватели на услуги. Најзначајни социјални услуги за стари лица се:

- Превентивни услуги: со нивна помош се поддржува функционалниот капацитет на старите лица, а вклучуваат домашни посети, дневни центри, информации за сениори (Senior Info);
- Проценка на потреби од услуги: се врши на локално ниво од страна на општинските стручни лица за проценка на потребата од услуги за помош во домашни услови, неформална заштита, институционална заштита, услуги за нега и други;

⁸¹ Act on Supporting the Functional Capacity of the Older Population and on Social and HealthCare Services for Older Persons (980 /2012) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

- Услуги во областа на домувањето: независното живеење на старите лица во сопствениот дом се поддржува со услуги во областа на домувањето преку исплата на надоместоци за реновирање и приспособување на домовите и сл;
- Услуги за помош и нега во домашни услови: се обезбедуваат кога на старото лице му е потребна помош во домот поради намален функционален капацитет или болест;
- Институционална заштита: се применува кога не е можно старото лице да живее дома или во приспособени домашни услови;
- Неформална заштита: општината обезбедува грант за неформална грижа од страна на роднина или пријател на старото лице кои се грижат за него;
- Рехабилитација во случаи на загуба на меморија: професионалците од областа на социјалната и здравствената заштита нудат насочување и совети за лицата со проблеми во меморијата на кои им требаат специјални услуги. Во многу општини работат медицински сестри, советници или координатори за лица со нарушувања во меморијата. Исто така, совети и насоки даваат и регионалните специјалисти и центрите за поддршка на асоцијациите на лица со нарушувања во меморијата и деменција.

2.1.3.(б) Социјални услуги за лица со инвалидност

Услугите за лица со инвалидност се дополнително уредени со посебен Закон за услуги за инвалидни лица.⁸² Одговорни за обезбедување на услуги за лицата со инвалидност се општините кои изработуваат личен план за потребни услуги и поддршка. Најважните услуги се:

- Асистивни помагала: кои се обезбедуваат преку здравствените центри или упатување од страна на одделенијата за асистивни помагала на регионалните здравствени центри. Услугите опфаќаат и инструкции за користење, обнова и одржување на помагалата. Овие услуги се бесплатни. Се обезбедуваат и асистивни помагала за секојдневен социјален живот и рекреација, услуга која ја даваат локалните органи за социјална заштита;
- Реновирање на домот: за лицата со тешка инвалидност им се надоместуваат трошоците за реновирање на домот и за апарати инсталирани во домот, како и трошоците за набавка на апаратите и опремата;
- Личен асистент: општината ги надоместува трошоците за плата за личен асистент. Притоа, лицето со инвалидност или негов/нејзин старател или згрижувач е работодавач на личниот асистент;
- Посебни услуги: во областа на домување, работа и секојдневни активности, семејно згрижување или институционално згрижување;
- Транспортни услуги: општините обезбедуваат бесплатни транспортни услуги

⁸² Disability Services Act (380/1987) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

за целите на работа, студирање, купување храна, социјална партиципација и рекреација;

- Рехабилитација: здравствените центри и болниците се одговорни да обезбедат задолжителна рехабилитација за лицата со инвалидност;
- Поддршка на неформалната заштита: на лица кои му помагаат и се грижат за лице со инвалидитет;
- Помогнато домување: за лица со тежок инвалидитет на кои им е потребна редовна помош во извршување на секојдневни функции неколку пати во текот на денот;
- Институционална заштита: за лица на кои им е потребна континуирана 24-часовна грижа;
- Семејно згрижување: претставува 24-часовна грижа во приватен дом (згрижувачко семејство) близок до семејна средина;
- Адаптација и рехабилитација: обука за адаптација се обезбедува како помош за лицата со инвалидитет да се приспособат и живеат со инвалидноста. Совети за рехабилитација се нудат како помош на лицата со инвалидност да аплицираат и да ги добијат потребните услуги во општеството;
- Услуги за превод: лицата со тешки оштетувања на слухот, видот и говорот имаат право на бесплатни услуги за превод;
- Услуги за вработување: поддршка за вработување на лица со инвалидност, како и рехабилитација заради одржување на работниот капацитет.

2.1.3.(в) Социјални услуги за деца

Покрај Законот за социјална заштита, со Законот за заштита на деца⁸³ се регулираат дополнително социјалните услуги за заштита на децата. Целта на заштитата на децата е да се гарантира правото на детето на безбедна средина за раст, балансиран и сеопфатен развој и специјална заштита. Поради тоа во Законот за заштита на децата се посветува посебно внимание на превентивната заштита на децата и обезбедувањето на рана поддршка преку т.н. мерки за промоција на добросостојбата на децата и младите. Социјалните услуги предвидени со Законот за заштита на децата ги обезбедуваат општините кои можат да се јават како директни даватели на услугата или да ја купат. За секое дете во потреба од социјална заштита се назначува личен социјален работник. Основните услуги се:

- Отворена заштита (open care)

Доколку здравјето или развојот на детето се загрозени од средината во која тоа расте и се развива или од него самото, мерки за поддршка во вид на отворена заштита се применуваат без одлагање. Во нив спаѓаат: терапија, лица за поддршка, работа со семејството, групна работа со врсници, рекреативни активности и сл.

⁸³ Child Welfare Act (417/2007-1292/2013)(as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

- Сместување во итни ситуации (emergency placement)

Доколку детето е во непосредна опасност или од друга причина во потреба од итно сместување и супституција на грижата во семејството, може да биде згрижено по итна постапка.

- Сместување (taking into care)

Доколку здравјето или развојот на детето се загрозени од средината во која тоа расте и се развива или од него самото, а мерките за поддршка преку отворена заштита не се соодветни, можни или се недоволни, детето мора да се смести надвор од средината во која живеело. Кон ова се прибегнува само доколку супституцијата на грижата во семејството се оценува дека е во најдобар интерес на детето. Пред да се смести детето надвор од домот во кој живеело, се проценува дали детето може да живее со лица кои му се блиски и дали овие лица би можеле на поинаков начин да учествуваат во обезбедувањето поддршка на детето. Важноста на сместувањето надвор од семејството има неограничено траење, но може да се прекине доколку повеќе не постои потреба од него или доколку прекилот е во најдобар интерес на детето. Одлуката за сместување ја носи органот за социјални услуги на општината при што доколку родителите или детето ако е постаро од 12 години се спротивставуваат на оваа одлука, неа ја носи судот.

- Супституција на семејната грижа (substitute care)

Подразбира обезбедување на грижа и воспитување за дете за кое е донесена одлука за сместување надвор од семејството кое е сместено во итна ситуација или со одлука на суд. Супституцијата на семејната грижа се организира во две форми: како семејна грижа во згрижувачко семејство или институционална грижа во дом за деца, поправно училиште или друга институција за заштита на деца. Максималниот број на деца или млади кои можат да се сместат во резиденцијална единица е 7 додека максималниот број на деца или млади во една зграда е 24. Една резиденцијална единица мора да има минимум 7 вработени на грижа и воспитување. Доколку има повеќе резиденцијални единици во иста зграда, мора да има минимум 6 вработени на грижа и воспитување. Исклучок од ова правило за бројот на вработени може да има кога вработениот на грижа и негување живеат заедно со децата или младите за кои се грижи.

- Грижа по завршувањето на сместувањето (after care)

Се обезбедува за дете или младо лице по завршувањето на супституцијата на семејната грижа или сместувањето доколку сместувањето траело најмалку 6 месеци. Овој вид на грижа се обезбедува сè додека младото лице наполни 21 година, а може да се обезбеди и на млади лица кои користеле и други услуги за заштита на деца. Грижата подразбира, на пример, помош во обезбедување домување за младо лице во текот на студирањето или поддршка од страна на социјален инструктор.

Преглед 4. Социјалните услуги во Финска според видот на заштита

НАЗИВ НА УСЛУГА	ВОНИНСТИТУЦИОНАЛНА	ИНСТИТУЦИОНАЛНА
1. Социјална работа	- Водење, советување, проценка на социјалните проблеми	
2. Детска заштита и семејно советување	- Помош во воспитување на децата и решавање на семејни потешкотии и проблеми	
3. Услуги за помош во домашни услови	- Помош во реализација на функции и активности во домот поврзани со лична хигиена, исхрана, грижа за деца и сл.	
4. Помогнато домување	- Помош и поддршка во организирање на домувањето и животните услови во станбени единици	
5. Институционална заштита		- Третман, издржување и рехабилитација во институција со 24-часовен престој
6. Семејно згрижување	- Сместување во семеен дом (згрижувачко семејство)	
7. Пристап до вработување на лица со инвалидност	- Поддршка на вработување на инвалидни лица преку специфична рехабилитација - Специфична работа на одржување на функционалниот капацитет на овие лица	
8. Обезбедување издршка на дете	- Потврдување и зголемување/ намалување на издршка на деца од страна на родители - Потврдување и зголемување/ намалување на општинска издршка на деца	

2.2. Лиценцирање

2.2.1. Лиценцирање на даватели на услуги

Надлежни за издавање лиценци на приватни даватели на услуги во Финска се регионалните државни административни агенции⁸⁴. Тоа се агенции за управување, лиценцирање и надзор над секторот за социјална заштита на нивната територија, чија цел е да обезбедат висок квалитет на услугите за граѓаните. Агенциите ги насочуваат и вршат супервизија врз општинските и приватните даватели на социјални услуги, но и даваат совети во случаи на сериозни недоследности или недостатоци во расположливоста или квалитетот на услугите и во случаи кога корисник на некоја услуга е третиран несоодветно. Трите клучни надлежности на регионалните агенции се:

- а) насочување и надзор над социјалните услуги;
- б) лиценцирање и регистрација на приватни даватели на социјални услуги (издавање лиценци);
- в) процесуирање на жалби.

Квалитетот на услугите и исполнувањето на стандардите го надгледува Министерството преку Националното тело за супервизија на социјалната и здравствената заштита. *Националното тело за супервизија на социјалната и здравствената заштита (VALVIRA)*⁸⁵ одлучува по случаи од супервизија кои се од национална важност и ги насочува регионалните државни административни агенции заради хармонизирање на нивната работа низ целата држава. Заедно со овие агенции, Националното тело подготвува различни национални програми за супервизија во социјалната заштита, на пример на заштитата на стари лица, заштитата на деца, заштитата на лица корисници на дроги и сл. Ова тело во поддршка на својата работа поврзана со водење и супервизија, вработува надворешни експерти од областа на социјалната заштита.

Локалната власт која е одговорна за достава на социјалните услуги може да ги обезбеди директно или да ги купи од надворешни даватели на услуги и во тој случај врши супервизија над нивната работа.

2.2.2. Лиценцирање на професионалци

Согласно Законот за социјална заштита, секоја општина треба да има професионален кадар за реализација на функциите поврзани со имплементација на социјалната заштита т.е. службени лица кои се ангажирани на работа со корисници, а кои ги исполнуваат професионалните квалификации кои се бараат од социјалните работници кои работат во повеќечлените органи при општинските одбори за социјална заштита.

⁸⁴ <http://www.avi.fi/en/>

⁸⁵ <http://www.valvira.fi/web/en/>

Министерството за социјални прашања и здравје ја администрира работата на стручните работници во областа на социјална и здравствена заштита на национално ниво и е одговорно за развој на човечките ресурси во овие сектори. За оваа цел, има воспоставено *Национална развојна програма за социјална и здравствена заштита (Kaste)* која обезбедува сеопфатни мерки за регрутирање на стручен кадар, експертиза и менаџмент.

Условите кои треба да ги исполнат стручните работници во областа на социјалната заштита, како и нивните права и обврски, се уредени со Законот за професионалци во областа на социјална заштита.⁸⁶ Основна цел на Законот е подобрување на сигурноста на корисниците и нивното право на квалитетни услуги од социјална заштита.

Националното тело за супервизија на здравствената и социјалната заштита (VALVIRA) е надлежно по поднесување на барање, за давање на правото за практикување на професијата социјална заштита како лиценциран професионалец за социјална заштита и за регистрација на правото на професионалците за социјална заштита едуцирани во Финска или во странство, да го користат заштитениот професионален назив „професионалец за социјална заштита“ (*social welfare professional*). На професионалците за социјална заштита, Националното тело им доделува три различни права на практикување на професијата:

- правото на делување како лиценциран професионалец за социјална заштита;
- правото на користење на заштитениот назив на професијата;
- ограничена лиценца за практикување на професијата.

Поднесувањето на барање за лиценца или регистрација на заштитениот назив на професијата може да се направи по стекнување на релевантните квалификации поради што не можат да бидат регистрирани студенти во централниот регистар на професионалци за социјална заштита.

Лиценцирани стручњаци за социјална заштита се:

- социјални работници;
- професионалци за социјални услуги (*social service professionals*);
- професионалци за грижа за стари лица (*elderly care professionals*).

По поднесување на барање, Националното тело го доделува правото на горенаведените професии.

Заштитени називи на професии се:

- * практична негувателка/сестра (*practical nurse*);
- * работник за поддршка во домашни услови (*home support worker*);
- * работник за поддршка на лица со инвалидност (*disability support worker*).

⁸⁶ Act on Social Welfare Professionals (817/2015) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

За добивање на правото да се користи заштитен назив на професија во рамките на социјалната заштита, лицето мора да биде регистрирано како лице со заштитен назив на професија во централниот регистар на професионалци од социјална заштита.

Сите лиценцирани професионалци за социјална заштита и лица со заштитен назив на професија се регистрираат во централен регистар на професионалци за социјална заштита кој го одржува Националното тело за супервизија на здравствената и социјалната заштита (VALVIRA).

Согласно Европската рамка за квалификации (EQF), потребните квалификации за социјалните работници се: магистерски студии (7 степен), во некои области и дополнителна специјализација (8 степен), за работници на нега и грижа стручна спрема (ниво 5) или додипломски студии на универзитет за применети науки (ниво 6), а за најбазични практични работници на нега и грижа, стручна спрема (ниво 3) (Matthies, 2011).

3. ДАНСКА

3.1. СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ

3.1.1. Вовед во правните и институционалните основи за достава на социјални услуги

Социјалните услуги во Данска се во надлежност на Министерството за деца и социјални прашања. Во рамките на Министерството се работи на седум области за кои се креираат соодветни политики: загрозени деца, маргинализирани возрасни, лица со инвалидност, граѓанско општество, семејно право, меѓународна соработка, рана детска грижа и образование.⁸⁷

Социјалните услуги се регулирани со Законот за социјални услуги.⁸⁸ Дополнително, социјалните услуги се регулираат и со Законот за правна заштита и администрација на социјални прашања,⁸⁹ како и Законот за социјална супервизија.⁹⁰

Основна цел на Законот за социјални услуги е да се обезбеди поддршка за превенција на социјални проблеми, општи услуги кои се користат како превентивни

⁸⁷ <http://www.english.sm.dk/>

⁸⁸ Consolidation Act on Social Services (1053/2015). Ministry of Social Affairs and the Interior. Denmark.

⁸⁹ Consolidation Act on Legal Protection and Administration in Social Matters (2013). Ministry of Social Affairs and Integration. Denmark.

⁹⁰ Act on Social Supervision (608/2013) (as amended). Ministry of Social Affairs and Integration. Denmark.

мерки и задоволување на потребите на граѓаните кои произлегуваат од нарушени физички или ментални функции, како и посебни социјални проблеми. Целта на помошта е подобрување на капацитетот на индивидуата да биде независна, да се олесни секојдневниот живот и да се подобри квалитетот на животот воопшто. Помошта се базира на личната одговорност на корисникот и одговорноста за неговото/нејзиното семејство. Право на помош согласно овој закон има секое лице кое легално престојува во Данска.

3.1.2. Даватели на социјални услуги

Данска е поделена на 5 региони и 98 општини. Министерството за деца и социјални прашања ги креира политиките на национално ниво. Министерството воспоставува и го финансира работењето на две советодавни тела: Совет за инвалидност и Совет за деца. На национално ниво е воспоставен и Национален одбор за жалби по социјални прашања кој носи административни одлуки и им налага на општинските совети да ги спроведуваат. Во негови рамки функционира и Комитет за вработување. Националниот одбор за жалби по социјални прашања има надлежност да врши и координација, да дава насоки и да врши ревизија на административните практики кои ги спроведуваат општинските одбори. За поддршка на надлежната за координација на практиките, Одборот воспоставува Советодавен комитет. Националниот одбор за социјални услуги е, исто така, државна агенција воспоставена под Министерството за деца и социјални прашања. Националниот одбор за социјални услуги работи на промоција на нови развојни трендови и иницијативи во социјалните услуги и ги поддржува и советува локалните власти за обезбедување услуги до граѓаните (деца, млади, социјално маргинализирани групи и инвалиди). Овој одбор води сметка политичките иницијативи во областа на социјалната заштита и услуги да се имплементираат во практиката од страна на општините. Одборот се грижи за тоа најефективните методи и практики од областа на социјалната работа да бидат комуницирани и ова знаење да биде споделено со општините заради негова примена во практиката, преку советување и поддршка. Тој нуди и специјализирани консултантски услуги и проценки во комплицирани индивидуални случаи од практиката на општините, но и на граѓаните, а и надзор и супервизија на општините од аспект на реализација на социјалните услуги. Националниот одбор за социјални услуги во одредени случаи може да им наложи на општинските или регионалните совети да воспостават, да продолжат активност на некоја услуга или установа поврзана со специјализирани услуги за некои целни групи, да продолжат или обноват договор со постоечка приватна установа за истата цел или да групираат неколку помали услуги или установи кои опслужуваат иста целна група во една услуга/установа.

На регионално ниво се воспоставени пет регионални совети кои покрај надлежностите во други области (здравствена заштита, животна средина, образование, регионален развој и сл.), имаат значителна надлежност и во областа на социјалните услуги. Во договор со општинските совети во регионот,

регионалните совети воспоставуваат:

1) установи за заштитено вработување за лица под пензиска возраст кои поради значително оштетување на физичките или менталните функции или посебни социјални проблеми, не можат да најдат и задржат работа на пазарот на трудот под нормални услови; обезбедување услуги за социјални и други активности за лица со значително оштетување на физичките или менталните функции; привремено сместување за лица со значително оштетување на физичките или менталните функции кои имаат потреба од нега или значителна помош во дневното функционирање или на кои им треба поддршка за одреден период поради специјален третман и за лица со оштетени ментални функции или посебни социјални проблеми на кои им треба нега или третман, а кои не можат самите без поддршка да се грижат за себе поради наведените потешкотии; сместување во установа за долгорочен престој за лица на кои поради значително оштетување на физичките или менталните функции им треба значителна помош во дневното функционирање или нега и третман; привремено сместување во установи за жени жртви на насилство, закани од насилство или слични кризи во семејните или партнерските односи; привремено сместување во установи за лица со посебни проблеми кои немаат дом или не можат да останат во својот дом, на кои им треба сместување, поддршка за активација, грижа и соодветна помош;

2) установи за специјално дневно згрижување и клубови за деца и млади со значителни и трајни оштетувања на физичките или менталните функции;

3) резиденцијални установи за деца и млади со оштетувања на физичките и менталните функции;

4) безбедни резиденцијални установи;

5) установи за третман на лица зависници од дроги;

6) установи за долгорочно сместување на лица со значителни и трајни оштетувања на физичките и менталните функции (согласно Законот за социјално домување) и субвенционирано домување во рамките на корпорации за приватно домување.

Воедно, во договор со општинските совети во регионот, регионалните совети помагаат во обезбедувањето на безбедни и соодветни технички помагала за граѓаните на кои им се потребни. Општинските совети пак, можат да ги воспостават установите под 1, 3 и 4. Општинските и регионалните совети склучуваат годишен рамковен договор за професионален развој, менаџирање и координација на општинските и регионалните установи лоцирани во регионот, договор кој се испраќа до Министерството за деца и социјални прашања, односно Националниот одбор за социјални услуги.

На локално ниво, општинските совети се одговорни да ги обезбедат сите услуги и установи согласно Законот за социјални услуги, преку користење на сопствени услуги и установи или преку соработка со други општини, региони или приватни установи. Согласно Законот за правна заштита и администрација на социјални

прашања, општинскиот совет е одговорен да го утврди начинот на планирање и реализација на социјалните услуги. Во секоја општина се воспоставуваат: Комитет за деца и млади (одговорен за носење одлуки за деца и млади), Совет за стари лица (советодавна улога на општинскиот совет во врска со политики поврзани со старите лица), Совет за инвалидност (советодавна улога на општинскиот совет во врска со политиките за лицата со инвалидност).

Посебно внимание во делот на социјалните услуги се посветува на вклученоста на корисниците. Согласно Законот за социјални услуги,⁹¹ општинскиот совет треба да обезбеди корисниците на услугите да имаат можност да влијаат врз планирањето и користењето на услугите и установите, за која цел подготвува писмени насоки за вклученост на корисници и воспоставува посебни советодавни тела. Општинскиот совет соработува со доброволни социјални организации и асоцијации и издвојува средства за доброволна социјална работа секоја година. За соработката со доброволните организации поднесува извештај до Министерството за деца и социјални прашања.

Преглед 5. Даватели на социјални услуги во Данска

НАЗИВ НА УСЛУГА	ДАВАТЕЛИ НА УСЛУГИ					
	Општински совет/комисии	Регионален совет	Општински установи	Регионални установи	Приватни/невладини услуги	Национален одбор за с.услуги
1. Превенција и советување	√				√	√
2. Социјални услуги за деца	√		√	√	√	√
3. Социјални услуги за возрасни	√		√	√	√	√
4. Техничка помош	√	√				
5. Поддршка на семејни негуватели	√					
6. Принудни мерки	√					

3.1.3. Видови и содржина на основните социјални услуги

Согласно Законот за социјални услуги, основните социјални услуги во Данска се групирани во шест категории: 1) превенција и советување; 2) социјални услуги за деца и млади; 3) социјални услуги за возрасни; 4) помош преку технички

⁹¹ Consolidation Act on Social Services (1053/2015). Ministry of Social Affairs and the Interior. Denmark.

помагала; 5) услуги за поддршка на семејни негуватели и 6) услуги поврзани со принудни мерки.

1) Превенција и советување

Општинскиот совет е должен да обезбеди бесплатно советување за превенција на социјални проблеми и да им помогне на граѓаните да ги надминат непосредните потешкотии, со цел долгорочно да се оспособат да се справуваат со проблемите без надворешна помош. Советувањето се обезбедува самостојно или како дополнување на друг вид помош. При советувањето стручните работници од општинскиот совет се должни да проценат дали на корисникот му треба и друг вид на помош.

1а) Советување на деца, млади и родители

Општинскиот совет преку работа на терен обезбедува семејно советување за родители на деца и млади или други лица кои се грижат за нив, како и за родители кои очекуваат принова заради надминување на проблеми и потешкотии во семејството. Како превентивни мерки се користат: консултации, вклучување во мрежи и групи на поддршка, советување за планирање на семејството и други мерки. Советот може да донесе одлука за финансиска поддршка за покривање на трошоците поврзани со консултациите доколку родителот/старателот нема доволно приходи, трошоци за контрацепција или трошоци за организирање на слободното време на децата и младите на кои им треба посебна поддршка. Советот обезбедува бесплатно советување, проценка и третман за деца и млади со воспитни проблеми или значително оштетување на физичките и менталните функции и нивните семејства. За децата под 18 години со значителни и трајни оштетувања на физичките и менталните функции, советот е должен да воспостави шема/програма за семејно советување кое се спроведува во период од 3 месеци откако советот ќе биде информиран дека е дијагностицирано функционално оштетување.

1б) Советување на возрасни

Општинскиот одбор обезбедува бесплатно советување и за возрасни лица со оштетени физички или ментални функции или со посебни социјални проблеми, вклучително и работа на терен.

1в) Советување од страна на Националната организација за знаење и специјалистичка консултација (VISO)

Оваа организација работи во рамките на Националниот одбор за социјални услуги и обезбедува за општините и граѓаните бесплатни советодавни услуги за специјализирани и комплексни индивидуални случаи. Се обезбедува бесплатно специјално советување и стручна помош за идентификација на потребни услуги за општините, регионите, училиштата, институциите и граѓаните во врска со

специјално образование и специјална образовна помош, преку упатување од страна на општинскиот совет. Оваа организација обезбедува советодавни услуги за општините во случаи на посвојување, како и за иницијативи за превенција на криминал меѓу деца и млади воопшто и посебно во индивидуални случаи. Воедно, врши систематско собирање, развој, анализа и презентација на професионални знаења за социјалните услуги и специјализираното образование и образовна помош, како и тестирање, истражувања и споделување информации во врска со техничките помагала потребни на корисниците на услуги. Кога нуди специјализирано советување, организацијата е должна да ги плати транспортните трошоци за граѓаните.

1г) Советување од страна на независни консултанти

Се обезбедува за лица со оштетени физички или ментални функции.

2) Социјални услуги за деца и млади

Општинскиот совет се грижи за тоа мерките за превенција и третман на деца и млади да бидат имплементирани во насока на промоција на нивниот развој, добросостојба и независност. За таа цел, секоја општина подготвува, усвојува и публикува два документа: Кохезивна детска политика (која содржи план за превенција на малолетничка деликвенција) и План за превенција, рано откривање и процесуирање на случаи поврзани со злоупотреба на деца и млади, кој се ревидира најмалку еднаш во четири години. Основните социјални услуги за деца и млади се:

2а) Специјални дневни центри

Се користат за деца во посебна ситуација од помош и поддршка поради значителни и трајни оштетувања на физичките и менталните функции. Општинскиот совет соработува со родителите и децата во идентификување на потребите и планирање на случајот. Советот води сметка да има на располагање доволно конвенционални и специјализирани дневни центри во кои функционираат и совети на родители. Министерството за деца и социјални прашања изготвува правила за пресметка на субвенции и партиципација за користење на специјалните дневни центри. Во Данска дневното згрижување е поблиску уредено со посебен Закон за дневно згрижување.

2б) Помош во домот од страна на родител/старател

По барање на родителот/старател, општинскиот совет може да одобри на родител да обезбеди помош и обука на детето или младото лице доколку утврди дека тој за тоа има капацитети при што врши редовна супервизија. Во овие случаи родителот има право на т.н. компензација за изгубени приходи. Општинскиот совет обезбедува опрема за обука, курсеви, асистенти и слична помош потребна на родителот кој се грижи за дете со значителни и трајни оштетувања на физичките

и менталните функции во домот, чии трошоци во основа ги покрива во утврден годишен износ кој не треба да се надмине (500.000 ДКК).

2в) Специјални клубови

Претставуваат места за престој на деца и млади со посебни потреби за поддршка и третман поради значителни и трајни оштетувања на физичките или менталните функции. И во овој случај Министерството за деца и социјални прашања ги утврдува правилата за пресметка на субвенционирано користење на специјалните клубови и партиципација од корисниците.

2г) Субвенции

Се исплаќаат како дополнителна поддршка за родителите кои се грижат за дете со посебни потреби. Постојат три вида:

- Субвенции за родители кои се на родителско отсуство поради грижа за дете како дополнителна поддршка. Општинскиот совет одлучува кому ќе ги исплаќа овие субвенции (може да ги фокусира само на деца од одредена возрастна група), го утврдува годишниот износ на субвенцијата (максимум 35.000 ДКК), а може да определи и различна висина во зависност од возраста на детето. И оваа проблематика е уредена со посебен Закон за родителско отсуство заради грижа за дете, како и со Законот за осигурување во случај на невработеност;
- Посебни субвенции за самохрани родители кои се вработени или самовработени (имаат деца на возраст од 24 недели до 5 години) се на родителско отсуство, а за кои општинскиот совет не успеал да обезбеди пристап до дневен центар. Вкупниот износ на посебната субвенција и бенефициите кои се добиваат при родителското отсуство не треба да надминуваат 80% од претходното ниво на приходи;
- Поврат на дополнителни трошоци се врши од страна на општинскиот совет за направени екстра трошоци за грижа за детето со значително оштетени физички или ментални функции или сериозни, хронични или долгорочни болести во сопствениот дом. Повратот на средства се пресметува врз основа на претпоставени трошоци за индивидуално дете, на пример екстра трошоци за транспорт и активности за рекреација. Се исплаќа доколку проценетите екстра трошоци изнесуваат не помалку од 4.596 ДКК годишно. Министерството ги пропишува правилата во врска со тоа кои трошоци можат да се покријат и под кои услови;
- Загуба на приходи – Општинскиот совет исплаќа компензација за загуба на приходи за лица кои се грижат за дете под 18 години во домот, а чии физички и ментални функции се значително или трајно оштетени или пак има сериозна, хронична или долготрајна болест, во максимален износ од 27.500 ДКК месечно. Министерството ги утврдува правилата за

калкулирање и приспособување на исплатата заради загуба на приходи. Се плаќа дополнителен износ за лица кои се невработени во траење од 3 месеци откако лицето станало невработено лице, а се исплаќа независно од приходите и имотната ситуација на примателот и неговиот брачен партнер. Министерството, исто така, ги утврдува поконкретно правилата за плаќање на придонеси за пензиско осигурување за овие лица од страна на општинскиот совет.

2д) Лична асистенција

Општинскиот совет обезбедува 15 часови месечно лична асистенција за деца од 12-18 годишна возраст чија слобода на движење е ограничена поради значителни или трајни оштетувања на физичките или менталните функции, освен за деца од 12-18 годишна возраст сместени во институции. Детето може да избере лице кое ќе му биде личен асистент, а тоа лице потоа го одобрува и вработува општинскиот совет. Корисникот има право да ги чува предвидените часови во период од 6 месеци. Општинскиот совет, исто така, ги надоместува паните трошоци за личниот асистент и за други активности поврзани со неговата работа во максимален износ од 633 ДКК годишно, на барање на корисникот. Правилата поврзани со личната асистенција ги изготвува Министерството за деца и социјални прашања.

2f) Посебна поддршка на деца и млади

За деца и млади со посебни потреби се обезбедува посебна поддршка во рана фаза и на континуирана база заради справување со проблемите во домот на детето и непосредната средина, развој на неговите вештини и подготовка за независен живот. Таа опфаќа повеќе активности и мерки:

- **Вклучување на семејството и социјалната мрежа:** При изборот на мерките во голема мера се почитува мислењето на детето, а општинскиот совет одлучува дали и кога систематски ќе го вклучи и семејството и социјалната мрежа. Доколку тоа е во интерес на детето, општинскиот совет може да се консултира со детето пред определувањето на некоја мерка и без одобрение и присуство на родителите;
- **Советник за деца и млади:** Детето има право на помош од трета страна, т.н. советник. Сепак, општинскиот одбор може да одлучи да не се користи ова право кога тоа не е за благосостојба на детето и неговите интереси;
- **Размена на информации за рани или превентивни мерки:** Стручните работници од училишта, училишни установи за рекреација, медицински сестри, стоматолози, општински работници во здравствени установи, од дневни центри, приватни институции и клиники, општински социјални установи, полиција, разменуваат информации за приватни аспекти на личниот и семејниот живот на детето или младиот човек, доколку таа размена е неопходна за рана или превентивна интервенција и соработка;

- **Проценка на состојба на дете заради негова заштита:** Се врши кога се претпоставува дека дете или млад човек се во потреба од посебна поддршка, делумно и како резултат на оштетени физички или ментални функции. Проценката се спроведува во соработка со родителот и детето постаро од 15 години, освен кога тоа не е во интерес на детето. Проценката се фокусира на детскиот развој и однесување, семејството, училиштето, неговата здравствена состојба, активностите во слободно време, врсниците и други релевантни аспекти, а се врши заради избор на соодветни мерки на заштита. Во проценката се вклучуваат професионалци кои го познаваат детето и неговото семејство (здравствени посетители, наставници, психолози, лекари). Проценката мора да се заврши во период од 4 месеци по донесувањето одлука на општинскиот совет, а може по потреба да се врши и заедничка проценка на повеќе деца од семејството. Проценка се врши и на бремена жена доколку се очекува дека на детето ќе му биде неопходна помош веднаш по раѓањето. За целите на проценка на состојбата на деца предмет на злоупотреба, општинските совети воспоставуваат детска куќа (children's house) во секој регион, чија работа ја уредува Министерството за деца и социјални прашања. Стручните работници од детските куќи соработуваат со полицијата, обвинителството, здравствените и локалните социјални власти во интерес на детето. Кога има непосреден ризик за штета и опасност по здравјето и развојот на детето, Комитетот за деца и млади при општинскиот совет може да ја спроведе постапката на проценка без согласност од родителот и детето над 15-годишна возраст во текот на неговиот престој во институција, болница или психијатриско одделение или во неговиот дом, во рок од 2 месеци од одлуката на Комитетот.
- **Мерки на заштита:** По завршувањето на проценката на состојбата на детето заради негова заштита или во некои случаи паралелно, општинскиот совет може да ги примени следниве мерки за заштита: а) прием во дневен центар, центар за активности по завршување на часови на училиште, младински клуб, центар за обука или едукација и сл.; б) практична, образовна или друг вид поддршка во домот на детето; в) семејна терапија или специфичен третман за проблемите на детето или кој било друг член на семејството; г) резиденцијално сместување за родителот, детето и друг член на семејството во згрижувачко семејство, во лиценцирана установа или резиденцијална институција; д) определување привремена (респајт) заштита во згрижувачко семејство, општинско згрижувачко семејство, мрежно згрижувачко семејство или резиденцијална институција; е) назначување на постојано лице за контакт за детето или младиот човек и за целото семејство; ж) сместување на детето или младиот човек во установа надвор од домот; з) обезбедување обука на работно место за млад човек кај приватен или јавен работодавач; з) друга поддршка за обезбедување советување, третман и практична или образовна поддршка. Кога е тоа од витално значење за детето, а родителот нема задоволителни приходи, општинскиот совет може да

обезбеди финансиска поддршка за родителот, за целите на превенција на одвојување на детето од семејството, негово побрзо враќање во семејството, остварување контакти со детето додека е сместено надвор од семејството и сл. За време на престојот на детето надвор од семејството, општинскиот совет обезбедува поддршка за семејството за надминување на проблемите кои го предизвикале сместувањето на детето, нивно зајакнување за подобра грижа за детето по враќањето дома за што се изготвува посебен план за поддршка на родителите. Во случаи кога се работи за дете осудено според Кривичниот законик, се назначува координатор на детето кој е негов советник, остварува средби со него, неговите родители и други засегнати лица за да се реализираат целите од акцискиот план изработен за детето. При престојот во резиденцијална институција на детето му се обезбедува грижа, лична поддршка, социоедукативно советување и третман, а во случај на посебни потреби и проценка, опсервација и терапија. Кога детето нема родител-старател, општинскиот совет назначува соодветно лице за старател.

- **Родителска наредба (parenting order):** Се изрекува од страна на општинскиот совет кога ќе се утврди дека развојот на детето или младиот човек е во ризик поради неисполнување на родителски обврски (детето бега од училиште, пројавува криминално однесување, има воспитни проблеми и сл.). Наредбата има важност од 12 месеци (може да се продолжи за најмногу 6 месеци) за време на кои се очекува подобрување на состојбата и исполнување на назначените задачи од страна на родителите. Независно од согласноста на родителите ако тоа е во интерес на детето, општинскиот совет може да определи мерки на заштита за детето и пред истекот на 12-те месеци.
- **Малолетничка наредба (juvenile order):** Се изрекува на малолетно лице од 12 до 17 години кога пројавува проблеми во однесување, отсуства од училиште, пројавува знаци на криминално однесување, не соработува со локалните социјални служби. Наредбата се изрекува и без согласност на родителот, а содржи задачи кои детето треба да ги исполни. Независно од согласноста на родителот, општинскиот совет може да определи мерки за заштита на детето, за чија имплементација има обезбедено помош од полицијата.
- **Консултација со мрежи:** Најдоцна 7 дена од прием на документација од полиција дека дете под 18-годишна возраст сторило сериозен криминал, општинскиот совет го свикува детето, родителот, други релевантни лица и професионалци заради консултација, по која подготвува акциски план со активности за превенција на идни кривични дела. Доколку и по една година полицијата потврди рецидив, општинскиот совет без свикување нова консултација со мрежи, проценува дали има потреба од ревизија на планот и преземање други мерки.
- **Деца и млади деликвенти:** За деца под 18-годишна возраст кои биле на отслужување казна заради судир со законот, општинскиот совет работи на понуда за социјална интеграција која се разработува пред нивното

излегување од установата, а трае најмалку 6 месеци. Со дозвола од родителот и детето над 15-годишна возраст, за овие деца може да се спроведе психијатриски скрининг додека се на издржување на казната.

- *Сместување вон семејството (out-of-home) без согласност:* Се спроведува кога постои очигледен ризик дека здравјето и развојот на детето или младиот човек ќе бидат сериозно оштетени поради несоодветна грижа, злоупотреба, користење на дроги, криминално однесување, воспитни проблеми и слично. Комитетот за деца и млади може да одлучи без согласност од родителот и детето над 15-годишна возраст, детето да биде сместено вон семејството.
- *Медицински преглед и третман без согласност:* Комитетот за деца и млади, во случаи кога родителот не се погрижил детето да добие соодветен медицински преглед или третман за животнoзагрозувачка болест или болест која содржи ризик за значителни и трајни оштетувања на функциите, може да одлучи да се спроведе таков преглед и третман без согласност од родителот.
- *Установи за деца и млади:* Се згрижувачки семејства, општински згрижувачки семејства, мрежни згрижувачки семејства, станови, студентски хостели, установи за сместување и резиденцијални институции (вклучително и делумно затворени резиденцијални институции и делумно затворени одделенија во резиденцијални институции). Општинскиот совет треба да обезбеди основна и дополнителна обука и супервизија за згрижувачките семејства, професионална поддршка за мрежните згрижувачки семејства и семејствата кои посвоиле дете кое претходно било сместено во згрижувачко семејство. Постојат и приватни резиденцијални згрижувачки установи (private residential foster homes) за деца до 18-годишна возраст, кои се приватно менаџирани и не се јавно субвенционирани, а кои можат да работат само по добивање лиценца за работа од општинскиот совет кој ја супервизира нивната работа. Општинскиот совет е должен да обезбеди доволно слободни места во овие установи согласно потребите. Установите можат да се воспостават и менаџираат од страна на општината, регионот или како независни установи кои склучуваат договор со општинскиот или регионалниот совет. Сместувањето во овие установи прекинува со исполнувањето на целта на мерката кога не ја исполнуваат целта или со наполнување на 18-годишна возраст на детето. По напуштањето на установата општинскиот совет утврдува транзициски период до 6 месеци во рамките на кој се обезбедува приспособување на детето, планирање на потребната поддршка, ревизија на акцискиот план и утврдување дали се потребни мерки на постзгрижувачка поддршка (after-care). При изборот на установата, општинскиот совет е должен да избере соодветно сместување за задоволување на потребите на детето и има право, по добиена согласност од родителот и детето над 12 години, да донесе одлука за промена на установата, третманот, обуката или образованието ако е тоа во интерес на детето. За време на престојот, детето има право на контакти со родители, роднини, пријатели, што

општинскиот совет треба да ги обезбеди. Притоа, повторно во зависност од интересите на детето, Комитетот за деца и млади утврдува дали има потреба од ограничување на контактите, присуство на претставник од општинскиот совет додека се остварува средба меѓу родител и дете или целосен прекин на контактите, обично кога се работи за сериозна злоупотреба на детето.

- **Посвојување:** Додека детето е на подолго сместување вон семејството, а не постојат услови и можности за заштита на неговата безбедност и здравје на поинаков начин, Комитетот за деца и млади може да ја разгледа и можноста детето да се даде на посвојување преку примена на посебна процедура која е уредена со Законот за посвојување.

2е) Мерки за заштита на млади од 18 до 22-годишна возраст

Општинскиот совет обезбедува помош за млади лица на возраст од 18 до 22 години кои биле сместени вон семејството по нивна согласност, за обезбедување олеснета транзиција кон независен живот, поддршка од аспект на образование и наоѓање вработување, како и обезбедување независно домување. Овој вид на помош може да се продолжи до 23-годишна возраст доколку имало промена во состојбата и потребата од помош настанала подоцна. За дете со значително и трајно оштетување на физички или ментални функции општинскиот совет може да одреди и мерка продолжено сместување во установата или згрижувачкото семејство (но не подоцна од 23-годишна возраст), помош за транзиција кон живот како возрасно лице, утврдување на потребните услуги за нега, домување и сл.

3) Социјални услуги за возрасни

3а) Превенција и активација

Општинскиот совет може да имплементира и финансира општи мерки за активација и превенција и да утврди правила за кои целни групи ќе ги таргетира тие мерки. Општинскиот совет врши превентивни домашни посети на сите граѓани со наполнети 75 години живот (жители се на општината) најмалку еднаш годишно. Од оваа програма можат да се исклучат граѓаните кои се корисници на лична нега и практична помош.

3б) Помош за бездомници

Општинскиот совет обезбедува привремено домување за sameц или семејство бездомници, за кое се плаќа цена која не треба да биде повисока од цената за изнајмување на станот или вообичаена цена за изнајмување која се плаќа во локалната област.

3в) Лична асистенција

Општинскиот совет обезбедува лична асистенција за лица кои не се во

можност да ги извршуваат секојдневните активности поради привремено или трајно оштетување на физичките или менталните функции или поради посебни социјални проблеми. За оваа цел општинскиот совет дефинира индивидуални цели за помошта која треба да е приспособена на потребите на корисникот на тековна основа.

Зг) Домашна нега и присуство

Се обезбедува за лица болни од деменција при што општинскиот совет ги зема предвид неговите/нејзините укажувања колку што е тоа можно, во врска со идното домување, нега и присуство на други лица (care testament).

Зд) Рехабилитација

За лицата со функционални оштетувања општинскиот совет обезбедува краткорочна и временски ограничена програма за рехабилитација доколку се процени дека со неа би се подобрила состојбата на корисникот и намалила потребата за лична асистенција. Проценката е индивидуална, специфична и заснована на капацитетите и потребите на секој корисник. Општинскиот совет обезбедува и мерки за рехабилитација на оштетени физички функции предизвикани од болести кои не се третираат преку хоспитализација.

Зѓ) Помош или поддршка во домот

Се обезбедува за лица со привремено или трајно оштетување на физичките или менталните функции или посебни социјални проблеми во вид на помош во извршување на неопходните практични активности во сопствениот дом.

Зе) Услуги за достава на храна

Се обезбедуваат за лица со привремено или трајно оштетување на физичките или менталните функции или посебни социјални проблеми.

За горенаведените услуги (Зв-Зе), корисникот на услугата има право на избор на давателот на услугата на два начина: од најмалку два или повеќе даватели на услуги со кои општинскиот совет има склучено договор или преку издавање на т.н. сертификат за слободен избор (free-choice certificate) кој има одредена парична вредност утврдена за секоја услуга посебно.

Зж) Услуги за супституција или привремена респјат заштита Се обезбедуваат за брачен партнер, родители или блиски роднини кои се грижат за лице со оштетени физички или ментални функции. Општинскиот совет може да обезбеди привремено сместување за лица со специјални потреби за нега и грижа.

Зз) Субвенции

Доколку општинскиот совет не е во можност да ја обезбеди неопходната

помош за лична асистенција и нега, како и помош во домот на лицата со значителни и трајни оштетувања на физичките и менталните функции, а која му е потребна повеќе од 20 часа неделно, може да исплати субвенција за асистентот кој ќе го ангажира самиот корисник. Во одредени случаи општинскиот совет може да одлучи помошта да продолжи да се обезбедува во натура или преку исплата на блиско лице кое се грижи за корисникот, во целост или делумно. Асистент може да биде блиско лице, асоцијација или приватна фирма која нуди такви услуги. Регулацијата на правилата за исплата на овој вид субвенции ја врши Министерството за деца и социјални прашања.

3s) Придружник и контакт лице

Општинскиот совет обезбедува грант од 15 часа придружба од страна на друго лице (attendance) за стари лица, чија слобода на движење е попречена поради значително и трајно оштетување на физички и ментални функции. Старото лице има право да го назначи лицето за оваа цел, а тоа лице ќе биде вработено преку општинскиот совет. Општинскиот совет може да понуди да ја плати субвенцијата во кеш на старото лице кое потоа ќе ангажира лице кое ќе му помага. Воедно, старото лице може да ги чува часовите во период од 6 месеци. Вообичаено се покриваат и трошоците за транспорт на ангажираното лице (максимум 663 ДКК годишно). Оние лица кои користат лична асистенција, немаат право на лице за присуство. Општинскиот совет може да обезбеди помош за глуви и слепи лица преку назначување специјално контакт лице, како и за лица болни од ментални болести, лица кои страдаат од злоупотреба на алкохол и дроги, како и лица кои имаат посебни социјални проблеми кои немаат дом или не можат да живеат во него.

3и) Исплата на дополнителни трошоци

Општинскиот совет ги покрива неопходните дополнителни трошоци поврзани со секојдневната егзистенција на лица меѓу 18-годишна и пензиска возраст со трајни оштетувања на физички и ментални функции, настанати како последица на попреченоста. Се пресметуваат како претпоставени екстра трошоци, на пример за транспорт, помош, активности за рекреација. Се исплаќаат ако проценетите дополнителни трошоци не изнесуваат помалку од 6.000 ДКК годишно или 500 ДКК месечно. Министерството за деца и социјални прашања ја регулира постапката околу исплатата на овие трошоци.

3ј) Третман на зависници од дроги

Општинскиот совет обезбедува третман за зависници од дроги, не подоцна од 14 дена од денот на поднесување барање во општината, во установа која советот ја избира. Министерството за деца и социјални прашања ги пропишува условите за третман на зависници од дроги под 18-годишна возраст. Корисникот може да избере третман во друга јавна или приватна установа кога ќе се процени дека тоа

е во негов интерес. Општинскиот совет може да понуди анонимен, вонболнички третман на зависност од дроги за лица кои немаат други социјални проблеми. За оваа цел општинскиот совет склучува договор со два или повеќе даватели на услуги за вонболнички третман, од кои најмалку еден мора да биде лоциран вон територијата на општината. Општинскиот совет е должен да му обезбеди на лицето зависник кој е заинтересиран за анонимен вонболнички третман, можност да ја контактира општината анонимно преку веб-страницата или преку телефон и на тој начин да се спроведе анонимното интервју за потребата од третман, по што општината го упатува зависникот до давателите на услуги со кои има склучено договор. Овој тип на анонимен третман мора да се обезбеди на таков начин да се обезбеди анонимност.

Зк) Третман за лица со оштетувања

Општинскиот совет може да обезбеди и третман на лица со значителни и трајни оштетувања на физичките или менталните функции или со посебни социјални проблеми кога тоа е неопходно за зачувување или подобрување на физичките, менталните или социјалните функции на тие лица и кога таков третман не може да се обезбеди преку други закони.

Зл) Заштитено вработување, социјални и други активности

Заштитено вработување се обезбедува за лица под пензиска возраст кои поради значително оштетување на физички или ментални функции или посебни социјални проблеми не се во можност да најдат и задржат работа на пазарот на трудот под нормални услови. Општинскиот совет може да обезбеди специјални можности за вработување на лица со посебни социјални проблеми. Советот, исто така, обезбедува пристап до социјални и други активности за лицата со значителни оштетувања на физичките или менталните функции и лицата со посебни социјални проблеми заради зачувување или унапредување на нивните лични вештини или услови за живот. Лицата вработени на овој начин ги исплаќа општинскиот совет и тоа врз база на учинок, а ги покрива и патните трошоци. Локалната власт води сметка и ги пропишува условите за производство во заштитните работилници за да не се создаде неправедна конкуренција за останатите бизниси.

Зљ) Установи за сместување

Општинскиот совет може да понуди привремено сместување на лица на кои им е потребно поради значително оштетување на физички и ментални функции или посебни социјални проблеми и тоа: на лица со значително оштетување на физички или ментални функции на кои им треба грижа или значителна помош во секојдневното функционирање или на кои им треба поддршка поврзана со специјализиран третман за одреден временски период, како и на лица со оштетени ментални функции или посебни социјални проблеми кои имаат потреба од нега или третман и кои не се во можност поради наведените потешкотии самите да функционираат.

Општинските совети обезбедуваат сместување во установи за долгорочен престој за лица кои поради значително и трајно оштетување на физички или ментални функции имаат потреба од значителна помош во секојдневното функционирање, нега, грижа и третман, а кога тие потреби не можат да се задоволат на поинаков начин. Во овој случај, корисникот има право неговиот брачен или вонбрачен другар или регистриран партнер да биде дел од домаќинството, а тогаш сместувањето мора да биде соодветно за две лица. Доколку лицето кое е физички или ментално попречено почине, партнерот или брачниот другар има право да продолжи да го користи сместувањето.

Општинскиот совет обезбедува привремено сместување и за жени кои се жртви на насилство, закани од насилство или криза во партнерските или семејните односи каде што можат да бидат сместени со децата и притоа да добијат соодветна грижа и поддршка. Ова сместување може да биде анонимно или преку упатување од јавни органи. Прифаќањето се врши директно од страна на директорите на установите кои се должни во рок од 3 дена од приемот и најдоцна 3 дена по излезот од установата, да го известат општинскиот совет за името и матичниот број на жената која побарала прием и била сместена, како и причините за приемот (освен ако жената побарала да биде анонимна и во тој случај не се доставуваат лични податоци). Општинскиот совет обезбедува иницијална и дополнителна поддршка и советување за жените кои се сместени во овие установи, поврзана со домување, финансии, вработување, дневни центри, здравствена заштита и слично. Советувањето се иницира при подготовка за излез од установата, а трае сè додека жената и децата се сместат во сопствен дом. За децата пак се обезбедува психолошки третман од лиценциран психолог кој треба да трае најмалку 4 часа, но не повеќе од 10, зависно од потребите на детето, а овој третман е задолжителен независно од времетраењето на престојот.

- Привремено сместување се обезбедува и за лица со посебни проблеми кои немаат дом или не можат да живеат во него и кои имаат потреба од сместување и поддршка за активација, грижа и помош. Приемот се врши директно во установата од страна на директорот, може да биде анонимно ако тоа го бара корисникот или по упатување од јавен орган. Установата е должна да го известат општинскиот совет за приемот најдоцна по 3 дена од приемот или 3 дена по излезот од установата со доставување име на возрастното лице, децата, матични броеви, како и причините за прием и излез.

4) Техничка помош

4а) Набавка на технички помагала

Општинскиот совет дава поддршка за набавка на технички помагала за лица со трајно оштетување на физички или ментални функции онаму каде што помошта од ваков вид ќе ги ублажи трајните оштетувања значително, ќе го олесни секојдневниот живот во домот значително или е неопходна за лицето да се бави

со некое занимање. За набавка на техничките помагала корисникот може да го користи набавувачот со кој општинскиот совет има склучено договор или да биде надоместен доколку помагалото го купи сам (до износ на цената кај општинскиот набавувач). Апликациите за ова право се поднесуваат дигитално преку дигиталниот сервис на општинскиот совет (digital self-service), освен кога корисникот тоа не го може, па во тој случај се дозволува поднесување на барањето писмено или усно.

4б) Набавка на трајни производи/апарати за домашна употреба

Општината, исто така, ги покрива трошоците за овие производи во износ од 50% од нивната цена или во износ од 100% од нивната цена доколку се наменети исклучиво како компензација за функционалното оштетување.

4в) Субвенции за автомобили

Се даваат за лица со трајно оштетување на физички или ментални функции кај кои оштетувањето значително ја намалува можноста да се најде и одржи работно место без користење автомобил, се намалува можноста да се заврши школување без користење на автомобил, се ограничува слободата на движење на лицето заради активности надвор од домот кои бараат превоз со автомобил. Субвенциите се во вид на бескаматен заем.

4г) Помош за организирање и внатрешно уредување на домот

Општинскиот совет може да обезбеди ваков вид помош на лице со трајно оштетување на физички или ментални функции каде што тоа е потребно за поудобен и побезбеден живот на корисникот. Откако ќе се одобри помошта, корисникот ја бира фирмата за уредување, односно онаа со која општинскиот совет има склучено договор или по негов избор, па во тој случај му се надоместуваат трошоци само до висина на износот кој би го платила општината преку нејзината фирма. Во некои случаи овој тип помош е повратна. Во исклучителни случаи кога помошта од овој тип не би била доволна да се обезбеди безбедно и удобно живеење, а не може да се обезбеди ниту сместување на друго место, општинскиот совет може да учествува финансиски во купување на друг стан.

4д) Субвенции за индивидуален транспорт

Општинскиот совет може да додели субвенции за индивидуален транспорт на лица кои имаат таква потреба поради оштетени физички или ментални функции.

5) Поддршка на неформалната заштита од страна на семејни негуватели

5а) Вработување на семејни негуватели на физички и психички инвалидни и болни лица

Лицата кои се поврзани со пазарот на трудот, а кои сакаат да се грижат за

блиски лица со значителни и трајни оштетувања на физички или ментални функции или сериозни, хронични или долгорочни (вклучително и терминални) болести во нивниот дом, можат да бидат вработени од страна на општинскиот совет во случаи кога: алтернативата на грижата во домот е целодневно резиденцијално сместување далеку од домот или кога обемот на грижа соодветствува со работа со полно работно време; кога постои согласност од сите страни да се склучи таков договор; и кога општинскиот совет смета дека лицето негувател (carer) ќе се грижи за лицето кое му е блиско. Во тој случај општината го вработува негувателот за плата до 16.556 ДКК месечно, од кои 12% ќе се уплатат како придонеси за пензиско осигурување (4% од платата на вработениот, 8% прионеси од работодавачот). Негувателот се вработува за период до 6 месеци (со можност за продолжување уште 3 месеци). Овој период може да се подели на периоди по 30 дена или пократки при што периодот можат да го делат неколку лица доколку ги исполнуваат условите, а може да се дозволи само еднаш во текот на една болест или инвалидност. Доколку настане друга болест или оштетување, постои можност за вработување за уште еден период.

5б) Константен надоместок за нега на терминално болни пациенти

По поднесено барање, лице кое се грижи за близок болен кој сака да умре во сопствениот дом, има право на константен надоместок за нега. Ова се обезбедува кога ќе се процени дека болничкиот третман е медицински бескорисен, како и дека состојбата на пациентот не бара хоспитализација или сместување во геријатриски дом. Услов е пациентот да се согласи на воспоставување на овој однос на константна нега. Константниот надоместок за нега не се исплаќа на лицето кое се грижи за болниот, туку на работодавачот каде што тој работел во износ кој му го исплаќа на вработениот. За оние лица кои не се ниту вработени, ниту самовработени, константниот надоместок за нега се исплаќа во износ од 11.609 ДКК месечно (право да избере ваков начин на исплата има и вработеното лице). Ова право можат да го користат и неколку лица кои се блиски со болното лице. Правото на овој надоместок прекинува со прекин на односот на константна нега или кога општинскиот совет ќе утврди дека негата е незадоволителна. По смртта на пациентот, правото продолжува уште 14 дена. Правото не прекинува заради краткотрајни хоспитализирања по потреба. Независно од финансиската состојба на пациентот или семејството, овие лица имаат право на финансиска помош од општинскиот совет за покривање на специфични трошоци поврзани со болеста. Ако трошоците не се покриени поинаку и кога за пациентот не се грижат негови блиски, тогаш тој е сместен во некоја општинска установа или установа за терминална нега (hospice).

б) Услуги поврзани со принудни мерки (forcible measures)

Оваа категорија на услуги се однесува на сите правила, процедури и надлежности на општинските совети во однос на пенален и постпенален

третман на деца и возрасни сторители на кривични дела (притвор, домашен притвор, затвор, сместување во делумно затворени резиденцијални установи, сместување во делумно затворени одделенија на резиденцијални установи), како и надлежностите поврзани со примена на кривичните санкции.

Преглед 6. Социјалните услуги во Данска, според видот на заштита

НАЗИВ НА УСЛУГА	ВОНИНСТИТУЦИОНАЛНА	ИНСТИТУЦИОНАЛНА
1. Превенција и советување	- советување за превенција на социјални проблеми и надминување на потешкотии	
2. Социјални услуги за деца	- специјални дневни центри, помош во дом од родител, специјални клубови, субвенции за родители на деца со посебни потреби, лична асистенција, посебна поддршка на деца и млади (советници, проценка на состојба на дете, дневни центри, младински клубови, семејна терапија, контакт лица, обука на работно место, постзаштита)	- посебна поддршка на деца и млади (резиденцијално сместување надвор од семејството, сместување во згрижувачко семејство, станови, студентски хостели)
3. Социјални услуги за возрасни	- превенција и активација, домашни посети на стари лица, лична асистенција, домашна нега, помош во домот, услуги за достава на храна, субвенции, придружници и контакт лица, третман на зависници од дроги (вонболнички), третман за лица со пречки, заштитено вработување	- привремено сместување на лица без дом, рехабилитација, респајт, третман на зависници од дроги (болнички), установи за привремено сместување, установи за долгорочен престој, привремено сместување на жени жртви на насилство
4. Техничка помош	- набавка на помошни технички помагала, трајни производи/апарати за домашна употреба, субвенции за автомобили, уредување на дом, транспорт	

5. Поддршка на семејни негуватели	- вработување на семејни негуватели на физички и психички инвалидни и болни лица - константен надоместок за нега на терминално болни пациенти	
6. Принудни мерки	- постпенална заштита на деца и возрасни	- пенална заштита на деца и возрасни сместени во затвори, делумно затворени резиденцијални установи, затворени одделенија на резиденцијални установи

3.2. Лиценцирање

3.2.1. Лиценцирање на даватели на услуги

Согласно Законот за социјална супервизија,⁹² еден од општинските совети во општините во регионот се избира како вршител на функцијата одобрување (лиценцирање) и супервизија на активностите на социјалните установи воспоставени на територијата на регионот, вклучително и приватните даватели на услуги. Општинскиот совет кој е вршител на оваа функција се нарекува супервизиски орган.

Супервизискиот орган ја одобрува и супервизира работата на следните социјални установи:

- згрижувачки семејства и општински згрижувачки семејства (организира обука за нив);
- резиденцијални установи;
- установи за третман на зависници од дроги;
- домување со поддршка и слични типови на домување во кои престојуваат корисници на кои им било одобрено правото преку општинскиот одбор.

По поднесено барање, супервизискиот орган одлучува дали ќе даде согласност за работа на социјалните установи врз база на проценка дали тие ги исполнуваат општите услови за дозвола за работа. Притоа, Министерството

⁹² Act on Social Supervision (608/2013) (as amended). Ministry of Social Affairs and Integration. Denmark.

за деца и социјални прашања ги утврдува правилата за проценка на квалитетот на установите, вклучително и критериумите и индикаторите за секој аспект на квалитетот кој се проценува и тоа: образование и вработување; автономност и односи; целни групи, методи и резултати; организација и менаџмент; вештини и компетенции; финансии; физички услови.

Добиената дозвола е услов установите да бидат вклучени на листата на одобрени социјални услуги која ја води Министерството преку системот „Social Services Gateway“. Супервизискиот орган притоа може да нагласи кои посебни услови треба да се исполнат за да се добие дозвола за работа со рокови за нивно исполнување. Исто така, супервизискиот орган може да ја одземе дозволата за работа доколку установата повеќе не ги исполнува условите. И Министерството може да ги посетува установите за да ја провери нивната работа. Во практиката се користат само оние социјални услуги кои се регистрирани во овој систем.

Супервизискиот орган покрај издавањето дозволи за работа, врши и т.н. оперативна супервизија, односно ја следи работата на социјалните установи за да се обезбеди континуирано исполнување на стандардите за квалитет. За оваа цел тој врши најавени и ненајавени посети на установите (најмалку еднаш годишно), бара информации од нив и увид во годишните извештаи, бара информации од општинските совети одговорни за престој на индивидуални корисници во установата, добива информации од персоналот, граѓаните и други релевантни лица. Министерството за деца и социјални прашања ги утврдува правилата за аспектите на кои треба да се фокусира оперативната супервизија. Доколку е потребно, супервизискиот орган може да донесе одлука за зајакната супервизија со рокови за надминување на недостатоците. Супервизискиот орган е должен да стави на располагање телефонски број и електронска пошта на располагање на персоналот, корисниците и нивните роднини за да можат анонимно да пријават недоследности. Органот подготвува годишен извештај за својата работа.

3.2.2. Лиценцирање на професионалци

Ангажирани се социјални работници за директна работа со корисниците на услугите во рамките на општинските совети и комитетите за деца и млади. Квалификациите на социјалните работници во секторот на социјалните услуги, согласно Европската рамка за квалификации (EQF) е 3.5 години додипломски студии ВА на колеџ, односно потребно ниво 5-6 (на два универзитета има можност за магистерски студии МА) (Matthies, 2011). Во рамките на додипломските студии по социјална работа вклучени се 5 месеци задолжителна обука на некое соодветно работно место. Исто така, во Данска постои можност за квалификувани социјални работници да се запишат на постдипломски студии за семејна терапија или психотерапија (European Social Network, 2017).

Во социјалните установи во Данска, покрај социјалните работници (professional social workers), се вработуваат поголем број лица со посебна специјализација, меѓу кои најчестите се:

- помагатели на лица со хендикеп и домашни помагатели (handicap and home helpers);
- помошници за социјални и здравствени услуги (social and health service aids);
- асистенти за социјални и здравствени услуги (social and health service assistants);
- работници во дневно згрижување (day care workers).

Согласно Европската рамка за квалификации (EQF), потребните квалификации за асистентите за социјални и здравствени услуги се стручно ниво 4, а за помошниците за социјални и здравствени услуги потребното ниво е 3 (Matthies, 2011). За овие работници предвидени се специјализирани курсеви за обука или програми за обука на работно место (apprenticeships). За асистентите предвидена е обука во траење од 3-3.5 години, во која се комбинирани најмалку 48 недели класична школска едукација и 22 месеци практична обука. По завршувањето на обуката, сите асистенти за социјални и здравствени услуги мора да се регистрираат и да добијат дозвола за користење на називот асистент за социјални и здравствени услуги (лиценца) од страна на Данскиот орган за заштита на пациенти. Помошниците минуваат низ обука во траење од 20-26 месеци (зависно од образовната ниво) базирана на комбинација од класична школска едукација и 9 месеци практична обука. Сертификатот го издава Комитетот за педагошка помош, социјално и здравствено образование (PASS) (European Social Network, 2017).

За тоа дали одредена социјална установа ги исполнува условите во однос на соодветно образование и квалификации, како и вештини и компетенции на вработените, се грижи супервизискиот орган кој ги издава одобренјата (лиценците) за работа на социјалните установи. Овој орган може да обезбедува и консултации и обука поврзани со професионалното знаење за супервизија и практики на социјална работа на општините, регионот или установите.

Општинскиот совет дава дозвола за работа и врши супервизија над приватните резиденцијални згрижувачки семејства, а воедно врши обука и супервизија на згрижувачките семејства.

Кога станува збор за професионалното усовршување на стручните работници, во Данска е многу широко застапено синдикалното организирање на вработените во различни дејности. Преку синдикатите се штитат нивните права како припадници на одредена професија, како што и се реализира нивното професионално унапредување. Таква е на пример FOA – трета по големина синдикална организација во која членуваат преку 180.000 вработени претежно од јавниот сектор. Во оваа организација има 4 сектори од кои еден е секторот за социјални и здравствени услуги. FOA е во улога на директен преговарач за платите на вработените; се грижи за развој и унапредување на условите за обука и работа; помага во обезбедување квалитетна обука за вработените и супервизија при обуката. FOA има широка мрежа на регионални гранки покрај главната

канцеларија во Копенхаген. Во оваа организација членуваат сите горенаведени вработени во социјалните установи.

Данската асоцијација на социјални работници брои околу 15.000 членови (професионални социјални работници или студенти) или 90% од сите професионални социјални работници во Данска. Оваа асоцијација, исто така, има статус на синдикат со целосна моќ за преговарање и застапување на сите професионални социјални работници на национално и локално ниво. Асоцијацијата ги штити интересите на членовите во врска со работните услови, менаџирањето на социјалните услуги, основна обука, континуирано образование, етика и др.

Соодветна улога во професионалното усовршување на стручните работници има и Националната организација за знаење и специјалистичка консултација (VISO) која врши систематско собирање, развој, анализа и презентација на професионалните знаења за социјалните услуги.

4. КОМПАРАТИВНИ ЗАКЛУЧОЦИ – ХРВАТСКА, ФИНСКА И ДАНСКА

4.1. Социјални услуги

Анализата на секторите за социјални услуги во Хрватска, Финска и Данска упатува на неколку општи заклучоци:

- » Постојат разлики во однос на законската рамка со која се регулираат социјалните услуги (во Хрватска во рамките на Законот за социјална грижа заедно со паричните надоместоци, во Финска и Данска во посебни закони во кои се регулираат само социјалните услуги), како и во однос на критериумите за законска класификација на социјалните услуги (според вид на услуги во Хрватска и Финска, според категорија корисници по возраст: деца, млади и возрасни во Данска).
- » Социјалните услуги се децентрализирани на општините кои располагаат со посебни одбори/совети со надлежности во однос на социјалните услуги (Финска, Данска).
- » Социјалните услуги се дополнително и попрецизно уредени со посебни закони за различни категории корисници: стари лица, лица со посебни потреби, зависници од алкохол и дроги (Финска, Данска), како и за различни видови социјални услуги (на пример, Закон за дневно згрижување во Данска, Закон за семејни негуватели во Финска, Закон за згрижување во Хрватска).
- » Голема улога во планирањето и доставата на услугите имаат корисниците на услугите преку промовирање на принципот на инволвираност на корисници (user involvement) кој се реализира преку воспоставување на советодавни тела за различни категории корисници (стари лица, лица со

- посебни потреби), како и совети на корисници кои функционираат при социјалните установи (Финска, Данска).
- » Постои тенденција паричните надоместоци за покривање на трошоци за семејни негуватели на стари, болни, лица со посебни потреби, компензации за изгубени приходи, субвенции за технички помагала, транспорт, рекреација и други, да се регулираат во рамките на законските одредби за социјални услуги (Финска, Данска).
 - » Посебен фокус во заштитата преку социјални услуги е ставен на поддршката на неформалната грижа од страна на семејството, односно семејните негуватели преку услуги за помош во домашни услови, лични асистенти, како и парични бенефиции како компензација за изгубен приход поради грижа за болен или изнемоштен член на семејство (Финска, Данска).
 - » Посветеност и разработка на одредбите за превенција на социјалните проблеми, особено во делот на советувашишната работа (Хрватска, Финска, Данска) и семејната терапија (Финска, Данска).
 - » Инкорпорирање на поддршката за вработување, особено на лицата со посебни потреби како дел од социјалните услуги (Финска, Данска).
 - » Признавање на роднинското згрижување како посебна форма на заштита (Хрватска, Финска, Данска).
 - » Фокус на назначување лични советници, координатори, контакт лица за заштита на интересите на корисникот, како и на социјалните услуги поврзани со пенална и постпенална социјална работа со големи ингеренции на стручните работници во однос на изрекување и спроведување мерки за заштита на деца од занемарување и злоупотреба без согласност од родител/старател (Данска).
 - » Нагласување на важноста на услугите за постзгрижувачка заштита заради интеграција во потесната и пошироката средина на корисникот (after-care) (Финска, Данска).
 - » Поврзување на социјалните и здравствените услуги, особено видливо преку инкорпорирање на програми за рехабилитација, привремена заштита (респајт) и терминална нега (хоспис) во рамките на законските одредби кои се однесуваат на социјалните услуги (Финска, Данска).
 - » Фокус на подготовка и имплементација на индивидуални планови за мерки и активности потребни за корисниците на социјални услуги (Хрватска, Финска, Данска).
 - » Инкорпорирање на одредби за партиципација во цената на социјалните услуги од страна на корисникот во зависност од неговата социоекономска состојба (Хрватска, Финска, Данска).
 - » Развиени можности за склучување договори со други даватели на услуги, профитни и непрофитни (купување на услугите/service purchasing), како

и понуда на можност за корисникот да го избере давателот на услугата преку користење на ваучери, сертификати со утврдена парична вредност (Финска, Данска).

- » Дигитализација во поднесувањето барања за користење на социјални услуги по електронски пат (Финска, Данска).

4.2. Лиценцирање

Во однос на лиценцирањето на давателите на социјални услуги и стручните работници во Хрватска, Финска и Данска, би можеле да се издвојат следните општи заклучоци:

- » Релевантното министерство ја има клучната улога за утврдување и пропишување на потребните критериуми кои треба да се исполнат од страна на давателите на услуги за да може да им се издаде дозвола за работа (Хрватска, Финска, Данска).
- » Постои практика на регистрација, односно воспоставување регистри на лиценцирани даватели на услуги и лиценцирани професионалци (Хрватска, Финска, Данска).
- » Различни институции/тела се задолжени за давање одобрение за работа на давателите на услуги (Хрватска – надлежното министерство, Финска – регионалните одбори, Данска – супервизискиот орган, односно еден од општинските совети во регионот кој ја презема оваа функција).
- » Посебен акцент се става на одредбите за супервизија на работата на социјалните установи и исполнување на стандардите за квалитет (Финска, Данска) и на отвореноста кон корисниците на услугите во утврдување на недоследностите во работата (Данска).
- » Социјалниот работник е клучниот професионален профил ангажиран на директна работа со корисниците на социјални услуги (Хрватска, Финска, Данска).
- » Соодветно внимание се посветува на потребата од стручно унапредување и усовршување на сите стручни работници, како и на вреднување на стекнатите вештини и квалификации на работното место (Хрватска, Финска, Данска).
- » Покрај социјалните работници, постојат голем број специјализирани кадри за работа во различни социјални установи со различни категории на корисници, а за кои постојат посебни системи за обука и стекнување квалификации (Финска, Данска).

5. ТРЕНДОВИ ВО РАЗВИЕНИТЕ ЕВРОПСКИ ДРЖАВИ

5.1. Социјални услуги

Ниските стапки на фертилитет, стареењето на населението во повеќето европски држави, влезот на пазарот на трудот на традиционалните семејни негуватели – жените кои вообичаено се грижат за зависните членови на семејството и промената на моделот на традиционално семејство кон сè поголемиот број еднородителски семејства, семејства по бракоразводи и повторни бракови, се клучните демографски трендови кои особено се одразуваат врз правецот на развој на социјалните услуги во развиените европски држави (Мандеј, 2003). Дополнително, акцентот на активните наместо пасивните мерки, зголемената партиципација на жената на пазарот на трудот и барањата за поголема родова рамноправност, ја зголемуваат потребата од социјални услуги што резултира со раст на инвестициите во секторот на социјални услуги во поголемиот дел од западноевропските држави (Kautto, 2002).

Под влијание на горенаведените трендови, секторот на социјални услуги забележува интензивен развој, а актуелните анализи, дебати и реформски процеси поврзани со социјалните услуги во развиена Европа се фокусираат на неколку подрачја за кои ќе стане збор во продолжение.

5.1.1. Распределба на одговорноста за обезбедување на социјалните услуги

Во основа, се забележува доминантната улога на четири сектори во обезбедувањето на социјалните услуги со помалку или повеќе изразена вклученост и на другите сектори, а врз основа на кои може да се говори и за четири специфични модели на обезбедување на социјалните услуги (Мандеј, 2003):

1) Неформален сектор: грижа која се обезбедува слободно, не неопходно и доброволно од страна на семејството, пријателите, соседите, а која во сите држави сè уште е главен извор на грижа за немоќните и зависните членови на семејството. Во некои држави постои и формална законска обврска за реципрочна грижа меѓу родителите и децата. Доминантното учество на неформалниот сектор во обезбедувањето на неопходната грижа за зависните членови во семејството, пред државниот, волонтерскиот и профитниот сектор (кој го користат побогатите), е карактеристично за медитеранските држави. Овој модел на семејна грижа кој се нарекува и рудиментарен, е подложен на феминистичка критика поради зависноста од жените како негуватели и недостатокот на социјални услуги за згрижување на децата и поддршка на жената. Воедно, постои и недостаток во однос на утврдување и заштита на правата на корисниците на услуги.

2) Волонтерски непрофитен сектор: има значително учество преку групи за самопомош, мали и големи невладини организации вклучени во доставата на социјални услуги, волонтери кои работат во рамките или надвор од формалните

организации. Најизразено учество на невладиниот сектор во доставата на социјални услуги преку силна финансиска поддршка од државата има во континентална Европа по принципот на супсидијарност, особено во Германија (каде што услугите ги доставуваат релативно помал број невладини организации, но големи и етаблирани) и Холандија (каде услугите често ги доставуваат верски невладини организации). Семејството и во овие држави има силна улога со разлики меѓу државите (на пример, во Франција услугите за деца се претежно одговорност на државата, за разлика од услугите за старите лица за чија грижа семејството има голема улога).

3) Државен сектор: услуги кои ги обезбедува централната, регионалната или локалната власт при што социјалните услуги се обезбедуваат или преку посебни одделенија за социјални услуги или како дел од поголеми сектори за здравство, социјална сигурност, образование. Силната улога на државниот сектор по принципот на универзализам, достапните и во основа бесплатни услуги за деца во ризик, лица со посебни потреби и стари лица, се типични за скандинавските држави. Локалната власт има клучна улога за обезбедување и планирање на социјалните услуги со мал придонес од волонтерскиот сектор и минимален од профитниот сектор. Познат е како модел со многу предности за корисниците на услуги: широк обем и квантитет на расположливи услуги, родова сензитивност, почитување на правата на корисниците (на пример, преку отворен пристап до досиејата или јасно дефинирани права на корисниците на услугите). Сепак, во последните години овој модел се модифицира под влијание на економски и политички фактори. Универзализмот веќе не се прифаќа толку отворено како претходно поради растечкиот сектор на социјални услуги чии даватели се невладините организации, а кој се јавува како резултат на политиката на сè поголем плурализам во заштитата.

4) Профитен сектор: расте по обем и значење во доставата на социјални услуги. Државата се повлекува како директен давател на услугите, контрактира со даватели на услуги од другите сектори и ги таргетира услугите на оние на кои им се најпотребни. Профитниот сектор има голема улога како доставувач на услугите, но и невладините организации. Приватизацијата на социјалните услуги е силно изразена (на пример, во делот на резиденцијална заштита на старите лица). Карактеристичен е за англосаксонските држави, Велика Британија и до одреден степен Ирска.

5.1.2. Мешана економија и маркетингизација на социјалните услуги – кон нов јавен менаџмент

Политичките и економските околности во Европа налагаат соодветен мешан, односно споделен придонес во доставата на социјалните услуги од сите сектори (неформален, волонтерски, државен, профитен) или т.н. мешана економија на заштита (mixed economy of welfare). Овој тренд во повеќето држави е условен пред сè од потребата да се намали финансискиот придонес на државата

(резидуализам). Постои и паралелна потреба да се делегираат соодветни одговорности и задачи на останатите сектори, што е особено голем предизвик за државите од Централна и Источна Европа. Во оваа насока се забележува пораст во профитните даватели на услуги во Финска, преземање на услугите кои претходно ги даваа невладините организации од страна на профитниот сектор во Шпанија, ревизија на границите на приватизација на социјалните услуги од аспект на злоупотреба на корисниците во Шведска (Мандеј, 2003). Со влезот на приватниот профитен сектор во доставата на социјалните услуги, овој сектор сè повеќе го користат сите граѓани кои имаат потреба од социјални услуги, а не се неопходно сиромашни и маргинализирани (на пример, семејствата со стари лица или лица со посебни потреби на кои им е потребна поддршка преку социјални услуги во вид на целодневно, дневно или привремено згрижување – хоспис, респајт, а за кои можат да платат).

Прашањето за тоа дали услугите треба да ги обезбедува државата или приватниот пазар, е актуелно во Европа повеќе години наназад. Тенденцијата кон обезбедување услуги од страна на нејавниот сектор беше промовирана преку „Новиот менаџмент пристап“ кој се појави во време на Владите на Тачер и Реган во 80-тите години, односно во Велика Британија и САД. Се залага за поефективни и поефикасни услуги и бенефиции кои се обезбедуваат на пазарот каде што компетитивноста би требала да обезбеди пониски трошоци. Пазарот на приватни даватели на услуги (профитни и непрофитни) може да се стимулира на тој начин што државата ги контрактира давателите на услуги од приватниот сектор или им овозможува на корисниците да ги купуваат услугите преку ваучери или исплати во кеш. Пристапот се залага за помалку контрола на инпутите, а посилен фокус на ефектите и импактот од работата. Притоа, корисниците на услугите се сметаат за потрошувачи, а јавните службеници како менаџери на услугите кои го користат пристапот на менаџмент на случај (casemanagement), односно обезбедуваат пристап за корисникот до потребните услуги. Овој пристап го стави под знак прашање и универзалниот модел на социјална заштита во скандинавските држави. На пример, во 2009 година во Шведска беше донесен „Закон за системи на слободен избор“ со цел да се поттикнат општините да воведат ваучер модели со кои се поддржува правото на избор на корисникот и поголемата конкуренција меѓу давателите на услуги (European Social Network, 2016). Во Англија и Шведска, критериумите за пристап до грижа за старите лица беа ревидирани така што фокусот се стави на оние кои се во најголема потреба од помош и домашна нега, со што се зголеми бројот на нејавните даватели на услуги (Бренан, 2012).

Пристапот на нов јавен менаџмент се критикува од аспект на тоа дека целта за зголемена продуктивност иманентна на приватниот сектор може да има негативен импакт врз работните услови и квалитетот на услугите, а според Бренан и соработниците (2012) недостапноста на услугите до сите може да доведе и до класна сегрегација. Ранчи и Паволини (2015) истакнуваат дека во Шведска овој пристап довел до стандардизација на задачите и до зголемување на бројот на

корисници на услуги по стручен работник.

Еден од можните ризици кој се поврзува со овој тренд е фактот што локалните власти се повеќе ги купуваат, отколку што ги обезбедуваат социјалните услуги директно, што може да доведе до фрагментација на пазарот на услуги преку мултипликација на приватни даватели на услуги. Дополнително, развивањето на приватни пазари на услуги ја отежнува можноста на јавната власт да го планира и координира обезбедувањето на сите услуги кои се доставуваат од различни даватели.

Сепак, трендот на маркетингизација и покрај сите критики опстојува и се зајакнува, делумно и како резултат на тоа што е проследен со силни лобирања и залагања за правото на избор на услуги од страна на корисникот.

5.1.3. Децентрализација и интеграција во доставата на социјалните услуги

Паралелно со маркетингизацијата, се забележува и тренд на децентрализација на социјалните услуги кон регионалната и/или локалната власт кои се јавуваат во улога на директни даватели на услуги или купувачи на услугите во заедницата од даватели припадници на другите сектори.

Многу европски земји воведоа закони со кои се даваат поголеми одговорности за организација на социјалните услуги на локалните власти. На пример во Шведска, дури со реформата од 1992 година општините добија комплетна одговорност за обезбедување грижа за старите и лицата со посебни потреби. Во Холандија главните промени во социјалниот сектор се случија во 2015 година кога стапија на сила Законот за млади, Законот за партиципација и Законот за социјална поддршка, а со кои се изврши многу важна деволуција на задачи од национално на локално ниво (European Social Network, 2016). Во Англија, со Законот за нега од 2014 година, локалната власт доби нови одговорности за обезбедување нега и услуги за поддршка фокусирани на зајакнување на корисникот, неговиот избор и контрола. Од локалната власт се очекува да го обликува пазарот примарно преку обезбедување квалитетни и ефективни услуги кои се фокусираат на добросостојбата на корисникот (Local Government Association, 2014).

Децентрализацијата во социјалниот и здравствениот сектор, односно деволуцијата на компетенции и ресурси на локално ниво, е највидлив пример за крупните реформи во социјалната заштита кои се јавуваат во европските земји последните години, што доведе до значителна промена во однос на тоа како јавните политики се планираат и имплементираат. Поради ограничените финансиски ресурси, во некои држави се врши интегрирано давање на социјалните услуги во пакет со услугите од другите сектори (образование, здравство, вработување) преку воспоставување на т.н. систем на еден влез (one-stop-shop) заради обезбедување поголема економичност во работата и олеснување на пристапот до сите потребни услуги одеднаш за корисникот (European Social Network, 2016).

5.1.4. Рационализација (downsizing) на резиденцијалната заштита

Социјалните услуги вообичаено се обезбедуваат во три типа: услуги во домот на корисникот (home-based domiciliary care), услуги за помош и поддршка во локалната заедница преку различни видови дневни центри (community-based care) и услуги за институционална или резиденцијална заштита (institution-based care). Она што е општ европски тренд карактеристичен за скоро сите развиени држави во Европа е интенцијата да се намалува користењето на резиденцијалната заштита. Ова е така од причина што се смета дека тој тип на заштита е најскап, но и нуди понизок квалитет на услугите. Приоритет се дава на искористувањето на сите алтернативни можности за користење на услугите во домот или во локалната заедница пред да се прибегне кон резиденцијални услуги како последно неопходно решение. Трендот е во склад со принципот на „aging&living-in-place“, односно овозможување на живот во сопствениот дом што е можно подолго, преку искористување на социјалните услуги кои го олеснуваат секојдневното функционирање и задоволување на основните животни потреби во средината која му е најблиска на корисникот.

Во рамките на установите за резиденцијална заштита пак, се забележува тренд на трансформација на престојот на корисниците во овие установи во насока на: хуманизација на условите за живот; индивидуален пристап до секој корисник и вреднување на неговата посебност (user-tailored); како и организација на животот во овие институции така што средината во која престојува корисникот, колку што е тоа можно, наликува или е блиска до семејната средина (family-like).

5.1.5. Модернизација на социјалните услуги – нова менаџмент култура

Притисокот да се обезбедат финансиски средства за растечкиот број социјални услуги резултира со воведување на принципи и практики карактеристични за менаџментот во приватниот сектор, во јавниот сектор на социјални услуги. Притоа, целите се различни, а вклучуваат: постигнување економичност на социјалните услуги, јавна одговорност и заложби за добри ефекти од услугите за нивните корисници. Степенот на „инфилтрација“ на нова менаџмент култура во секторот на социјални услуги значително варира од една до друга држава, но терминологијата како „контрола на квалитет“, „индикатори за постигнати резултати“, „контрактирање“, „ориентација кон корисници“ и слични, се во зголемена употреба скоро насекаде низ развиените држави во Европа (особено во Велика Британија) (Мандеј, 2003).

5.1.6. Зголемување на инволвираноста на корисниците, партиципацијата и изборот

Се забележува силен тренд во Европа кон инволвирање на корисниците (user involvement) на различни нивоа од процесот на обезбедување социјални услуги со одредени разлики меѓу државите. Поради порастот на консумеризмот и ставањето под знак прашалник на експертизата на професионалците, системите

на социјална заштита се критикувани поради недоволната подготвеност да ги земат предвид потребите и желбите на корисниците. Како последица, традиционалниот пристап во обезбедувањето на социјалните услуги „Ние знаеме најдобро“ се заменува со пристап кој е отворен кон инволвираност на корисниците. Замената на традиционалните патерналистички практики на социјална работа и бирократскиот авторитаризам (особено во земјите од Централна и Источна Европа) се оправдува со потребата корисникот да има право на сопствен избор. Се намалува тајноста во работата на службите и се усвојува подемократски стил на обезбедување на услугите од страна на професионалците (на пример, признавање на правото на корисникот да има пристап до документацијата која се води за него). Правата на корисниците на услугите се дефинираат прецизно (на пример, службата мора да печати упатства за системот за жалби). Сè поголемо внимание се посветува и на стандардите за услугите, индикаторите за успех во работата и формалните механизми за контрола и инспекција.

Посебен тренд во промена на ориентацијата кон инволвирање на корисниците е воведувањето на т.н. буџети на корисници (client budgets) или директни исплати (direct payments). Имено, сè почесто парите се исплаќаат директно на корисникот во вид на кеш или ваучер, со што му се овозможува купување на услугите по сопствен избор (на пример, овие механизми се карактеристика на системот на осигурување за долгорочна нега во Германија).

Иако е општ тренд во сите развиени држави во Европа, во напредокот на овој план предничат нордиските држави. Во Холандија на пример, висок приоритет има ориентираноста кон корисниците на социјалните услуги, проследено со фокус на потребите на корисниците, достапни информациски услуги и воспоставување советодавни групи составени од корисниците, нивните роднини и негуватели во рамките на организациите или установите кои се даватели на услуги (Мандеј, 2003). Се обезбедува вклученост на корисниците и преку нивно присуство на интервјуата за вработување работници за нега и грижа или преку организирање состаноци меѓу корисникот и апликантот за работа (EASPD, 2013). Исто така, постојат примери на мултипрофесионални тимови во чии рамки корисниците се дел од тимот на професионалци кој работи со возрасни со проблеми во менталното здравје или потешкотии во учењето (Монтеро, 2016).

Промовирањето на правото на избор на корисникот е во директна спротивност со традиционалниот пристап во социјалната заштита бидејќи го зајакнува корисникот од аспект на тоа што му дава можност самиот да одлучи кои услуги ќе ги користи. На пример, асоцијациите на лица со инвалидност во Англија, Данска и Шведска имаа голема улога во лобирањето за поголема слобода на избор и флексибилност (Бренан, 2012). Во рамките на долгорочната заштита, некои држави спроведоа реформи базирани на директни исплати на корисниците, какви што се „АПА – Персонален надоместок за автономија“ во Франција или Законот за промоција на личната автономија и грижа за зависни лица (познат како Закон за зависност) во Шпанија (European Social Network, 2013). Во Полска, исто така,

се размислува за воведување систем на избор од страна на корисниците за да се зајакне формалната грижа и да се поттикне развојот на пазарот на социјални услуги (European Social Network, 2016).

5.1.7. Поддршка на неформалната заштита од семејството преку социјални услуги

Под влијание на демографските трендови, капацитетите на семејството за неформална заштита слабеат. Под притисок на овие трендови и тенденциите на власта да ги редуцира трошоците за социјална заштита на населението, се воведуваат бројни мерки (парични бенефиции и социјални услуги) како поддршка на неформалната заштита што ја пружисемејството. Намалувањето на капацитетите на семејството да се грижи за старите и немоќните членови, го актуелизира и прашањето за рамнотежа во одговорноста меѓу семејството и државата. Сепак, она за што постои општа согласност е дека на неформалната грижа која ја даваат семејствата ѝ е потребна формална поддршка од интегрирани социјални услуги од страна на државата, не само заради унапредување на грижата за корисниците, туку и заради заштита на здравјето и добросостојбата на оние кои се грижат за нив (Борнарова, 2009).

Во европските држави се користат различни пристапи за зајакнување на оваа семејна улога, понекогаш и преку законски одредби со кои се интервенира во семејните односи. Според Сван (2001), во скандинавските држави не постои законска обврска за децата да се грижат за своите стари родители, а се смета дека идеална политика на грижа за изнемоштените членови во семејството е онаа во која формалната грижа ја надополнува неформалната онаму каде е тоа потребно, а не обратно. Постојат и држави (Франција, Германија, Италија) во кои постои обврска роднините да придонесат (партиципираат) во услугите за домашна или резидецијална нега, во зависност од економската состојба.

Постојат разлики меѓу европските држави и од аспект на степенот во кој формалната ја надополнува неформалната грижа. На пример, семејствата во Финска, Франција и Англија најчесто ја користат јавната формална заштита како поддршка на неформалната. Во Италија и Португалија повеќе се користи приватната помош како поддршка на неформалната грижа. Во Франција, социјалните услуги од приватниот сектор се користат само како дополнување на јавните услуги кои ги обезбедува државата (Lowenstein, 2007).

Сепак, во многу европски држави долгорочните потреби за нега на граѓаните само делумно се задоволуваат преку јавните услуги, а одговорноста воедно лежи и на корисниците и нивните семејства. Поради ова, повеќе држави во Континентална, Јужна и Централно-источна Европа го враќаат фокусот на обезбедувањето нега и грижа од страна на семејствата во рамките на своите политики за долгорочна заштита (Ранчи и Паволини, 2015). Пошироко во Европа, Ростгард (2002) во компаративно истражување на европските држави ќе заклучи дека повеќето од нив го разбираат и вреднуваат придонесот на неформалните

негуватели кон општеството, кон процесите за намалување на зависноста од резиденцијална заштита (без неформална грижа голем број корисници би биле институционализирани), како и потребата да им се олесни товарот од неформалната нега и грижа, особено преку воведување на услуги за привремена респајт заштита со која им се овозможува привремен одмор и продолжување на својата улога која и самата држава им ја признава како важна.

5.2. ЛИЦЕНЦИРАЊЕ

Лиценцирањето на давателите на социјални услуги е практика која постои во сите развиени држави во Европа, со разлики единствено од аспект на тоа дали се врши преку класично лиценцирање (издавање дозвола за работа која се обновува) или преку регистрација во воспоставени системи (регистри) на даватели на услуги по исполнување на предвидените критериуми. Без исклучок, лиценцирањето на давателите на социјални услуги е во надлежност на националната, регионалната или локалната власт, односно државата која воедно го регулира процесот, ги воспоставува критериумите за квалитет кои треба да ги исполнат давателите на услуги и врши надзор и контрола над нивното работење.

Кога станува збор за лиценцирањето на професионалците кои работат во секторот на социјални услуги во европските држави, постојат значителни разлики. Во основа се среќаваат 2 форми: а) Сертификација – со која користењето на називот на одредена професија, на пример социјален работник, се ограничува само на оние професионалци со посебно знаење и квалификации. Сертификацијата е послаба и понесеопфатна форма на регулирање која всушност утврдува само кој има право да користи одредено професионално звање, не ја ограничува практиката, ниту утврдува кои активности се доволуваат или не; б) Лиценцирање – посебна постапка во рамките на која надлежен орган (на пример комора, регулаторно тело) наведува специфични барања и ја ограничува практиката само за оние професионалци кои ги исполнуваат тие барања. Лиценцирањето е порестриктивно од сертификацијата бидејќи регулира кој може да ја извршува практиката во рамките на одредена професија преку утврдување на критериуми за соодветно образование, работно искуство, администрирање на квалификациони испити, утврдување услови за обнова на лиценцата, утврдување услови под кои може да се одземе лиценцата, односно правото на практикување на дејноста.

Анализата на состојбите во овој домен во поширок европски контекст упатува на неколку клучни тенденции кои се во фокусот на јавните дебати и политики, а за кои ќе стане збор во продолжение. Се работи за забележливата специјализација на лицата кои се вработуваат во секторот на социјални услуги во насока на нивно оспособување за работа со посебни категории корисници на социјалните услуги, како и за потребата од поголема професионализација на работната сила која е карактеристична за секторот на социјални услуги, особено во делот на услугите кои се базираат на давање лична нега и грижа за корисниците (care services).

5.2.1. Специјализација и диверзитет на работната сила во секторот на социјални услуги

Професионални лица кои се ангажирани во секторот на социјални услуги се пред сè социјалните работници, но и други лица кои во различни држави имаат различни називи: социјален асистент (social assistant), аниматор (animator), работник во резиденцијална заштита (residential care worker) и сл. Во некои држави (на пример, Шпанија) локалните агенции за социјални услуги вработуваат и стручни лица од сродни професии, како психолози и социолози. Волонтерите, исто така, имаат голем придонес во доставата на социјалните услуги во многу држави (Мандеј, 2003).

Потврда за диверзитетот на вработените во секторот на социјални услуги и нивната потесна специјализација која често се стекнува преку системите за стручно образование преку специјализирани курсеви или директно преку обука на работното место, се на пример: професионалци за социјални услуги (social service professionals), професионалци за грижа за стари лица (elderly care professionals), практична негувателка/сестра (practical nurse), работник за поддршка во домашни услови (home support worker), работник за поддршка на лица со инвалидност (disability support worker) во Финска; помагатели на лица со хендикеп и домашни помагатели (handicap and home helpers), помошници за социјални и здравствени услуги (social and health service aids), асистенти за социјални и здравствени услуги (social and health service assistants), работници во дневно згрижување (day care workers) во Данска; работник за нега на стари лица (care worker for older people), професионален негувател (professional care worker), здравствен и асистент за нега (health and care assistant) во Германија; социјален асистент (social assistant worker), социоздравствен работник (social health worker), семеен асистент (family assistant) во Италија и многу други.

И додека во сите земји на Европската Унија социјалните работници имаат национални професионални асоцијации кои ги штитат нивните интереси и воспоставуваат кодови за практикување на професијата, останатите работници во секторот на социјални услуги се помалку организирани поради големиот диверзитет и недостатокот на регулација и практики на регистрирање во многу држави (European Social Network, 2017).

5.2.2. Професионализација на работната сила во социјалните услуги за нега и грижа

Демографските предизвици со кои се соочуваат развиените држави во Европа предизвикуваат специфична состојба во која сè поголем дел од социјалните услуги се дизајнираат и реализираат како услуги за нега и грижа, особено на стари, изнемоштени и лица со посебни потреби. Побарувачката за овој тип услуги на социјална нега (social care services) интензивно се зголемува, понудата не ги задоволува секогаш потребите, а воедно постои и значителен недостаток на квалификувана работна сила за која е атрактивен овој сектор од пазарот на

трудот, од причина што секторот на социјални услуги за нега се смета за напорен за работникот (labour intensive). Како последица не постојат високи и строги критериуми кои се однесуваат на стручните квалификации на работниците во овој сектор од типот на лиценцирање, па дури и регистрација. На пример, во Полска сè до 2001 година не постоеле формални квалификации потребни за работа во социјални услуги за домашна помош, резиденцијални установи или за работа со лица со посебни потреби (European Union, 2006). Дел од нив се стекнуваат со минимум квалификации преку краткорочни обуки со цел да се задоволат потребите од работна сила која е често мобилна и брзо го напушта овој сектор поради ограничените можности за напредување на работното место (European Union, 2006). Како што ќе истакне Јакобс (2013), постои акутен недостаток на работници во овој сектор во повеќето европски држави. Канседа (2001) во оваа насока истакнува дека на пример, во Велика Британија се јавува недостаток на работна сила во секторот на социјални услуги за домашна нега поради потешкотиите да се регрутираат работници кои сакаат да работат како домашни негуватели поради ниските плати, лошите работни услови, како и подобрите перспективи за наоѓање друга алтернативна работа на пазарот на трудот. Команс (2002) пак предвидува дека недостатокот на работна сила во овој сектор кој најчесто бара нискоквалификувани работници ќе расте и во иднина имајќи ги предвид трендовите во однос на подобрениот образовен статус на населението.

Ваквата состојба покренува бројни дебати и залагања за професионализација на работната сила во секторот на услугите за нега како неопходна цел за да се обезбеди квалитет во доставата на услугите до корисниците, а работниците да се стекнат со потребните компетенции за справување со барањата на работното место кое се карактеризира со професионален стрес и согорување. Поради честото инволвирање на имигрантски работници во овој сектор, посебно се истакнува потребата од јазична обука, обука за „локалната култура на нега и грижа“, како и обука за културна сензитивност. Бидејќи е сектор во кој доминираат жените како традиционални негуватели, се нагласува и важноста на вклучување и на мажите и младите при регрутирањето на работници. Воедно, се посочува и потребата од регистрација на работниците во овој сектор заради полесен пристап до соодветни обуки и создавање чувство за професионален идентитет (European Social Network, 2016a). Регистрирањето на работната сила во секторот на социјалните услуги за нега и грижа е ефективен прв чекор кон професионализација на секторот (јавните авторитети и/или регулатори добиваат увид во „скриената“ работна сила) и овозможува информирање за правата на работниците и пристап до расположливи обуки. Долгорочно, води кон подобрување на работните услови, платите и квалитетот на услугите. Од овие причини се врши регистрација на сите работници во секторот на социјални услуги за нега и грижа во Северна Ирска (European Social Network, 2017).

Во основа, во Европа како „општество базирано на знаења“ сè повеќе се бараат поголеми формални квалификации во овој сектор, но во исто време, поради

недостатокот на работници, стандардите во врска со квалификациите не се високо на агендата додека се дозволува влез на недоволно едуцирани т.н. „искусни негуватели“ во овој сектор (Matthies, 2011). Се јавуваат дури и контрадикторни политики и тенденции кон паралелно зголемување и намалување на стандардите за квалификации. На пример, во 2010 година во Финска покрај константното унапредување на квалификациите на веќе вработените во социјалните услуги за нега и грижа и обиди да се направи атрактивен овој сектор за младите луѓе (воведување барања за додипломски квалификации на универзитет за применети науки, ниво 6), паралелно била воведена нова едногодишна тренинг програма за возрасни негуватели и за мигранти како асистенти за нега за да се одговори на високата побарувачка за работници во овој сектор (Super, 2010).

Може да се заклучи дека за социјалните работници ангажирани во секторот на социјални услуги постои јасно дефинирање на стандардите за квалификации (вообичаено додипломски или постдипломски студии), но за останатите вработени во овој сектор има огромен диверзитет во поглед на потребните квалификации, се забележува мешавина на работници кои не се формално квалификувани или работници кои се обучуваат на работното место. И додека постои повеќе декларативна тенденција за унапредување на овие стандарди поради потребите на пазарот на трудот во овој сектор, се забележува т.н. „деквалификација“ на професионалните стандарди и „флексибилизација“ на регулативите на пазарот на трудот кога станува збор за социјалните услуги за грижа и нега, односно намалување на барањата за квалификации. Оваа тенденција се оправдува со неолибералната политика на пазарот на трудот според која секое невработено лице треба да биде активирано во која било работа за што овој сектор обично се гледа како соодветно решение за пласман на пазарот на трудот (Matthies, 2011).

6. РЕФЕРЕНЦИ

Brennan, D., Cass, B., Himmelweit, S., Szebehely, M. (2012). The marketization of care: Rationales and consequences in Nordic and liberal care regimes. *Journal of European Social Policy*. 22:4.

Борнарова, С. (2009). Социјалната политика и старите лица. Филозофски факултет. Скопје.

Bornarova, S., Ilievski, V. (2016). Implementation of Licensing in Social Protection: Regional Achievements and Challenges. *Journal of Social Policy*. Year 8. No 11/2. Faculty of Philosophy – Skopje.

Cancedda, A. (2001). Employment in household services. European foundation for the Improvement of living and working conditions. Luxembourg.

Coomans G. (2002). Labour supply in a European context: Demographic determinants and competence issues. Paper presented at the conference “Care workers: Matching supply and demand”, Sheffield Hallam University.

EASPD (2013). Tool kit on recruitment and retention in social services sector. The European association of service providers for persons with disabilities.

European Union (2006). Employment in social care in Europe. European foundation for the improvement of living and working conditions. Dublin. Ireland.

European Commission (2010). Common quality framework for social services of general interest. Directorate general for employment, social affairs and equal opportunities, Prometheus. Brussels.

European Social Network (2013). Independent living: making choice and control a reality. European Commission. Brussels.

European Social Network (2016). Integrated social services in Europe: A study looking at how local public services are working together to improve people's lives. European Commission. Brussels.

European Social Network (2016a). Annual review 2016. European Commission. Brussels.

European Social Network (2017). Investing in the social services workforce. European Commission. Brussels.

Jacobs, S. et al (2013). The personalization of care services and the early impact on staff activity patterns. *Journal of social work*. 13:2.

Kautto, M. (2002). Investing in services in West European welfare states. *Journal of European Social Policy*. Vol 12:1.

Local Government Association (2014). Guide to the Care Act 2014 and the implication for providers.

Lowenstein, A. (2007). Intergenerational solidarity: Strengthening Economic and

Social Ties. Background Paper. UN Department of Economic and Social Affairs.

Matthies, AL. (2011). Social service professions: Towards cross-european standardization of qualifications. *Social Work and Society*. International online journal. Vol. 9. No 1.

Montero, L., et al (2016). Integrated social services in Europe. *European social network*.

Munday, B. (2003). European social services: A map of characteristics and trends. *Council of Europe*.

Ranci, C., Pavolini, E. (2015). Not all that glitters is gold: Long-term care reforms in the last two decades in Europe. *Journal of European Social Policy*. Vol. 25:3.

Rostgaard, T. (2002). Caring for children and older people in Europe – A comparison of European policies and practice. *Policy Studies*. Vol. 23. No. 1.

Swane, E., C. (2001). The relationship between informal and formal care. *Keio Journal of Medicine*. No. 47.

Super (2010). Practical nurse training. *The finish union of practical nurses*.

Закони и подзаконски акти

Хрватска

Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, broj 157/13, 152/14, 99/15, 52/16 i 16/17.

Zakon o uslugama, Narodne novine, broj 80/11.

Zakon o udomiteljstvu, Narodne novine, broj 90/11 i 78/12.

Zakon o djelatnosti socijalnog rada, Narodne novine, broj 124/11, 120/12.

Zakon o kvaliteti zdravstvene zastite i socijalne skrbi, Narodne novine, broj 124/11.

Pravilnik o pripravnickom stazu i polaganju strucnog ispita u djelatnosti socijalne skrbi, Narodne novine, broj 66/15.

Pravilnik o razini, odgovarajucem zvanju, uvjetima i nacinu napredovanja strucnih radnika u djelatnosti socijalne skrbi, Narodne novine, broj 66/15.

Pravilnik o ostvarivanju socijalne zastite, Narodne novine, br. 10/1991 do 82/2002.

Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga, Narodne novine, br. 143/14.

Pravilnik o sadrzaju i trajanju osposobljavanja i edukacije udomiteljske obitelji, Narodne novine, br. 48/08.

Pravilnik o minimalnim uvjetima prostora, opreme i broja potrebnih strucnih i drugih radnika za socijalnu skrb i podruznice, Narodne novine, br. 57/14.

Pravilnik o postupku i kriterijima ocenjivanja rada i unapredjenja strucnih radnika ustanova socijalne skrbi, Narodne novine, br. 38/04.

Pravilnik o strucnom nadzoru, Narodne novine, br. 43/15.

Odluka o utvrđivanju mreže domova socijalne skrbi i djelatnosti socijalne skrbi, Narodne novine, broj 106/06.

Финска

Social Welfare Act. No. 710/1982 (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Child Welfare Act 417/2007 (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Act on Supporting the Functional Capacity of the Older Population and on Social and Health Services for Older Persons 980/2012 (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Act on Planning and Government Grants for Social Welfare and Health Care (733/1992) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Act on Central Government Transfers to Local Government for Basic Public Services (1704/2009) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Act on Restructuring Local Government and Services (169/2007) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Act on Client Fees in Social Welfare and Health Care (734/1992) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Family Carer Act (312/1992-604/1996) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Act on Private Social Services (922/2011) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Act on Social Welfare Professionals (817/2015) (as amended). Ministry of Social Affairs and Health. Finland.

Данска

Consolidation Act on Social Services (1053/2015). Ministry of Social Affairs and the Interior. Denmark.

Consolidation Act on Legal Protection and Administration in Social Matters (2013). Ministry of Social Affairs and Integration. Denmark.

Act on Social Supervision (608/2013)(as amended). Ministry of Social Affairs and Integration. Denmark.

Интернет страници

<https://www.socialserviceseuropa.eu/staffhr> Отворена на 18.9.2017

<http://stm.fi/en/social-services> Отворена на 21.9.2017

<http://www.avi.fi/en/>Отворена на 26.9.2017

<http://www.valvira.fi/web/en/> Отворена на 26.9.2017

<http://www.english.sm.dk/> Отворена на 27.9.2017

<https://socialstyrelsen.dk/om-os/about-the-national-board-of-social-services>
Отворена на 29.9.2017

<http://www.hksr.hr/>

<http://www.mspm.hr/>

<http://www.esn-eu.org/>

III

**ГАРАНТИРАН МИНИМАЛЕН ПРИХОД
ВО ХРВАТСКА, ХОЛАНДИЈА И БЕЛГИЈА**

Маја Геровска-Митев

1. ВОВЕД

Паричните надоместоци во системите на социјална заштита генерално, но и во Република Македонија, имаат за цел да придонесат за намалување на социјалните ризици и социјалните проблеми со кои граѓаните и домаќинствата се соочуваат, како и да го обезбедат нивниот егзистенцијален минимум. Надоместоците од системот на социјална заштита кои се исплаќаат на лица кои не се вработени или кои се со ниски приходи стремат кон нивно извлекување од ризикот на сиромаштија, но и кон поддршка за премин на пазарот на труд. Сепак, имајќи ги предвид променливите социоекономски и демографски трендови, системите на социјална заштита се соочени со потребата од постојано ревидирање на паричните надоместоци заради нивна адекватност и ефективност.

Системот на социјална заштита во Република Македонија, односно паричните надоместоци кои се исплаќаат преку него се воспоставени уште пред независноста на Република Македонија (пр. Закон за материјално обезбедување од 1977 година). Со текот на годините, особено по независноста на Република Македонија во 1991 година, паричните надоместоци се надолнуваа, така што денес лицата кои не се вработени или кои имаат ниски приходи имаат право на неколку парични права од даночно финансираниот систем на социјална заштита (пр. социјална парична помош, еднократна парична помош, субвенција за електрична енергија, условен паричен надоместок). Сепак, примарен паричен надоместок за овие лица е правото на социјална парична помош. Овој паричен надоместок заедно со останатите од системот на социјална заштита (со исклучок на пензиите) имаат многу мал ефект врз намалувањето на ризикот од сиромаштија. Имено, во 2015 година, согласно податоците на Евростат⁹³, социјалните трансфери во Р.

⁹³ Eurostat, Impact of social transfers (excluding pensions) on poverty reduction, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tespm050&language=en>

Македонија (со исклучок на пензиите) го намалиле ризикот од сиромаштијата за 13.3%, што е многу пониско од просекот во ЕУ каде што социјалните трансфери (со исклучок на пензиите) го намалиле ризикот од сиромаштијата за 33.7%. Исто така, учинотот на социјалните трансфери во Р. Македонија (со исклучок на пензиите) е понизок и од просекот кај другите ЕУ држави членки и кандидати со кои делиме слично минато во социјалната заштита, како на пример во Хрватска – 35.4% или во Србија – 31.7%.

За таа цел, социјалната парична помош како клучен социјален трансфер во Р. Македонија наменет за намалување на ризикот од сиромаштија, има потреба од редефинирање со цел негова поголема ефективност (врз сиромаштијата), адекватност (за животниот стандард на неговите корисници), како и негово поврзување со другите права и услуги од системот на социјална заштита. Имајќи ги предвид европските искуства во овој правец, споредбената анализа ќе даде осврт на функционирањето на гарантираниот минимален приход во три држави членки на Европската Унија (ЕУ). Целта на согледување на споредбените искуства со гарантираниот минимален приход е да се посочат можни придобивки, како и евентуални недостатоци и предизвици од негово воведување во системот на социјална заштита во Р. Македонија, односно негово заменување/надоградување со актуелното право на социјална парична помош.

2. СПОРЕДБЕНИ СПЕЦИФИКИ НА ГАРАНТИРАНИОТ МИНИМАЛЕН ПРИХОД: ДЕФИНИЦИИ, ЦЕЛИ И ФОРМИ

Терминот гарантиран минимален приход има различни национални поимања во рамките на Европската Унија. Согласно МИСОК базата⁹⁴ на системите за социјална заштита во ЕУ, гарантирањето на минималните ресурси е операционализирано преку различни форми, на пример: приход за социјална интеграција во Белгија, активен солидарен приход во Франција, социјален минимум приход во Португалија, социјална помош (Бугарија, Финска, Данска, Литванија, Словенија), минимален приход за социјално вклучување (Романија) или гарантиран минимален приход или надоместок (Австрија, Хрватска, Кипар, Латвија, Луксембург). Без разлика на различните терминологски определби, гарантираниот минимален приход има неколку заеднички елементи, како:

- гарантиран и неконтрибутивен: означува дека оваа поддршка е универзална и достапна за оние кои не можат да се потпрат на друга форма на бенефиции финансирана преку придонеси;
- минимален: тие се последна форма на поддршка од социјално сигурносната мрежа и се базираат на проверка на ресурси, односно условите за здобивање

⁹⁴ MISSOC – Mutual Information System on Social Protection, www.missoc.org

со правото и неговата висина се одредени од другите приходи на индивидуата или домаќинството и не смеат да надминуваат одреден минимум).

Врз основа на овие заеднички елементи, овој извештај ќе ја користи следната дефиниција за гарантиран минимум приход:

„Гарантиран минимален приход е универзален паричен надоместок, кој финансиски не се заснова на придонеси, кој се обезбедува преку проверка на ресурси, кој се исплатува како последна форма од социјално сигурносната мрежа со цел да ги превенира поединците или домаќинствата да паднат во ризик од сиромаштија или под минимален пристоен животен стандард“ (Peña-Casas R., 2005, p.3).

Теоретските и аналитичките студии на шемите за минимален приход генерално утврдуваат три форми на гарантиран минимален приход (или социјална помош) и тоа:

Генерална или универзална помош: парични надоместоци наменети за баратели кои ги исполнуваат условите и чии ресурси се под национално специфицираниот стандард за минимум приход. Стандардот за минимум приход може да биде одреден/поврзан со линијата на сиромаштија и приспособуван согласно порастот на трошоците за живот, инфлацијата, како и владините финансиски капацитети. Поврзана е со комплексни правила за специфицирање на основата за користење, како на пример: резиденцијален статус/државјанство, возраст, висина на други приходи, должина на користење, поврзаност со други парични надоместоци и слично.

Категоријална помош: парични надоместоци кои имаат за цел да го гарантираат минималниот приход за специфични групи од населениите како: невработени, стари лица, лица со попреченост, лица без минимална плата (вработени кои се во ризик од сиромаштија) и слично. За секоја категорија може да постојат посебни услови и критериуми, како и различна висина на паричниот надоместок и различен даночен третман.

Интегрирана помош: комбинација на парични надоместоци и услуги кои може да бидат дадени преку директна парична поддршка или бесплатно обезбедување услуги. Користењето на ова право претставува еден вид на „пасош“ за користење други права во системот на социјална заштита (Pena-Casas and Ghailani, 2013).

Во практиката ваквите чисти концепциски форми може да бидат предмет на меѓусебно преклопување имајќи ги предвид специфичните историски, економски и демографски контексти во кои функционираат системите за социјална заштита во Европа.

Анализата на шемите за социјална помош направена во 35 европски држави во рамките на Мрежата за европска социјална политика (Frazer и Marlier, 2016), покажува дека сите држави обезбедуваат одредена форма на минимален приход или сличен тип на неконтрибутивен надоместок, базиран на проверка на ресурси за лица кои се работоспособни и за кои се обезбедува минимален стандард на

живот. Исклучок од ова е Грција каде што во моментот има само пилот шема за социјална помош, Италија каде што шемите за социјална помош се ограничени на одредени региони и Турција која нема шема за минимален приход или слична помош. Имајќи ја предвид генералната цел на шемите за социјална помош, профилот на корисниците, како и сродните права до кои социјалната помош нуди пристап, може да се идентификуваат пет типа на шеми за минимален приход во Европа:

1. едноставни и сеопфатни шеми отворени за сите лица со недоволни приходи (Белгија, Швајцарија, Кипар, Република Чешка, Данска, Естонија и Шпанија [регионот Баскија], Финска [базична социјална помош], Исланд, одредени региони во Италија, Лихтенштајн, Луксембург, Холандија, Норвешка, Шведска, Словенија, Словачка);
2. едноставни и некатегоријални шеми, но со поограничени услови за квалификување и покриеност (Австрија, Грција, одредени региони во Шпанија, Хрватска, Унгарија, Литванија, Португалија, Србија);
3. генерални шеми со дополнителни категоријални бенефиции кои го покриваат поголемиот дел од популацијата во потреба од поддршка (Германија, Финска [дополнителна социјална помош], одредени региони во Италија, Латвија, Р. Македонија, Полска, Велика Британија);
4. комплексна мрежа на различни, често категоријални и понекогаш преклопувачки шеми кои го покриваат поголемиот дел од популацијата во потреба од поддршка (Франција, Ирска, Малта, Романија) и
5. многу ограничени, делумни или одвоени шеми ограничени на тесна категорија луѓе и кои не успеваат да покријат многу од оние на кои им е потреба поддршка (Бугарија).

Границите меѓу овие категории се флуидни и секако подложни на промени согласно промените на политичките, економските, социјалните и демографските состојби на локално, национално, но и на глобално ниво. Во продолжение ќе бидат анализирани неколку шеми за минимален приход/социјална помош во Европа. Главната цел е да се согледаат клучните придобивки и предизвици на функционирањето и реформирањето на шемите за социјална помош во Европа кои како искуства би биле корисни во процесот на реформирањето на системот на социјална заштита во Република Македонија.

3. ГАРАНТИРАН МИНИМАЛЕН ПРИХОД ВО ХРВАТСКА (ZAJAMČENA MINIMALNA NAKNADA – ZMN)

Шемата за гарантиран минимален приход (Zajamčena minimalna naknada – ZMN) во Хрватска беше воведена преку нов Закон за социјална заштита (NN 157/13), кој стапи на сила на 1 јануари 2014 година. Шемата е универзална, неконтрибутивна

и им се доделува на корисници кои го исполнуваат приходниот и имотниот праг/цензус. Гарантираниот минимален приход е под супервизија на Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика. Според ова Министерство, главна цел за воведувањето на гарантираниот минимален приход во Хрватска беше спречувањето на екстремната сиромаштија и одржување на социјалната интеграција, односно спречување на социјалното исклучување. Целта на дополнителните измени кои се предложени во 2017 година е стандардизирање на критериумите за доделување на социјалните надоместоци, разграничување по намена и консолидирање на надлежностите за нивна исплата.

Со воведувањето на гарантираниот минимален приход (ЗМН) во Хрватска се обединија четири дотогашни парични надоместоци и тоа: продолжен паричен надоместок (кој бил уреден со Законот за посредување при вработување и права за време на невработеност, а во надлежност на Министерството за труд и пензиски систем и Агенцијата за вработување), помош за издржување (која била уредена со Законот за социјална заштита, а во надлежност на Министерството за социјална политика и млади) и две права за бранители (кои биле уредени со Законот за правата на хрватските бранители од Татковинската војна и членовите на нивните семејства и Законот за заштита на воени и цивилни инвалиди во надлежност на Министерството за бранители).

Согласно членот 26 од хрватскиот Закон за социјална заштита (NN 157/13) „гарантираниот минимален приход е право на паричен износ со кој се осигурува задоволувањето на основните животни потреби на поединец или домаќинство кои немаат доволно средства за подмирување на основните животни потреби“. Врз основа на вака дефинираното право (како и промените на Законот низ годините - 152/14, 99/15, 52/16, 16/17), во продолжение се истакнати главните специфики на ЗМН.

3.1. ВИСИНА НА ЗМН

Основицата врз која се пресметува износот на ЗМН со одлука ја донесува Владата на Република Хрватска. Основицата е донесена на 8 октомври 2014 година (NN 114/14), сè уште е иста во 2017 година и изнесува 800 куни (106 евра). Износот на ЗМН за домаќинство не може да биде повисок од бруто износот на минималната плата во Р. Хрватска. Врз основа на Уредбата на Владата на Р. Хрватска (NN115/2016), висината на минималната бруто плата за периодот јануари – декември 2017 година е утврдена во износ од 3.276,00 куни (437 евра).

Висината на ЗМН за самци се утврдува во следните износи:

- за работонеспособен sameц во висина од 115% од основица (920,00 куни/121 евра);
- за работоспособен sameц во висина од 100% од основицата (800,00 куни/105 евра).

Висината на ЗМН за домаќинства се утврдува во следните износи:

- за самохран родител: 100% од основицата (800,00 куни/105 евра);
- за возрасен член на домаќинството: 60% од основицата (480,00 куни/63 евра);
- за дете (до 18 години): 40% од основицата (320,00 куни/42 евра);
- за дете на самохран родител, односно дете во еднородителско семејство: 55% од основицата (440 куни/58 евра).

Основицата на ЗМН не е поврзана со линијата на сиромаштија во Хрватска, ниту со друга референтна мерка за мерење на минималниот приход. Исто така, гарантираниот минимален приход не подлежи на автоматско индексирање или зголемување на износот со тек на времето (Stubbs и Zrinščak, 2015).

3.2. ЗМН И АКТИВАЦИЈА НА РАБОТОСПОСОБНИ КОРИСНИЦИ

Заработоспособните корисници на ЗМН постои обврска: да бидат регистрирани како невработени во хрватскиот Завод за вработување, да прифатат понуда за вработување без разлика на квалификациите или искуството, да учествуваат во активните мерки за вработување, како и во програмите за јавна работа на локалните заедници во траење од 30 до 90 часа месечно. Одбивањето на понудата за вработување или учеството во активните мерки значи прекин на користењето на ЗМН, односно намалување на износот на ЗМН за членот од домаќинството кој одбил работа, активација или преквалификација /доквалификација. Исклучок од обврската за прифаќање понудена работа и активација се: лица кои имаат помалку од пет години до исполнување на условот за старосна пензија, родители на деца под една година возраст, родители на близнаци под 3 години, родители на дете/деца со тешка попреченост под 7 години. Други лица кои не подлежат на активација се: деца под 15 години или постари од 15 години кои се во образование, лица над 65 години, лица со попреченост, лица кои од компетентен авторитет се прогласени за привремено работонеспособни, бремени жени и мајки до 6 месеци по раѓање на детето.

Работоспособните лица кои се вработиле за време на користењето на ЗМН можат да продолжат да користат ЗМН во наредните три месеци и тоа: 100% првиот месец, 75% вториот месец и 50% третиот месец. Правото на ЗМН престанува ако корисникот работи подолго од три месеци, а просечниот приход во тие три месеца е повисок од признатиот износ на ЗМН (чл. 40, NN 16/17).

Средствата кои се стекнуваат по основа на учество во јавни работи не се земаат предвид како приход во условите за користење на ЗМН додека средствата

кои се остваруваат како резултат на учество во други форми на активните мерки за вработување, се земаат предвид како приход.

3.3 ПОВРЗАНИ ПРАВА ОД ЗАКОНОТ ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Корисниците на ЗМН имаат одреден број поврзани права од системот на социјална заштита во Република Хрватска. Имено, корисниците на ЗМН имаат право и на:

- Надоместоци на трошоци за домување: наемнина, комунални трошоци, електрична енергија, плин, греење, вода и други трошоци за домување во согласност со посебни прописи. Ова право го обезбедуваат локалните заедници во износ до 50% од признатиот износ на ЗМН на поединецот или домаќинството.
- Трошоци за огрев: поединец или домаќинство кое користи ЗМН, а се грее на огрев има право на трошоци за огрев на начин на кој или еднаш годишно му се осигуруваат 3м кубни дрва или му се одобрува паричен износ за подмирување на тој трошок во висина за која одлучува локалната самоуправа.
- Трошоци за сместување на член од домаќинството во ученички дом: износот на ЗМН за домаќинство се зголемува за трошоците на сместување на член од домаќинството во ученички дом (средно образование) за време на траењето на школската година.

3.4. ДОПОЛНИТЕЛНИ ПРАВА ОД ЗАКОНОТ ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Законот за социјална заштита во Р. Хрватска нуди дополнителни права за лицата со ниски приходи или во ризик од сиромаштија кои може да се користат наместо или како надополнување на гарантираниот минимален приход.

Лична инвалиднина

Ова право се признава на лица со тежок инвалидитет или со други тешки и трајни промени во здравствената состојба, а со цел за задоволувањето на животните потреби и вклучувањето во секојдневниот живот на заедницата. Правото на лична инвалиднина не може да се користи заедно со правото на додаток за помош и нега. Личната инвалиднина месечно изнесува 250% од основицата (во 2017 година основицата изнесува 500 куни/66 евра) утврдена за другите права од социјалната заштита (согласно член 27, став 2). Ако лицето користи други приходи по која било основа, личната инвалиднина претставува разлика меѓу признатиот износ за лична инвалиднина и просечниот приход остварен во последните три месеци. Во приходот за остварување на ова право не се зема ЗМН, ниту надоместоците за трошоци за домување.

Додаток за помош и нега

Ова право се признава на лице кое не може самостојно да ги задоволи основните животни потреби поради што е потребна помош и нега од друго лице заради организирање на исхрана, лична хигиена и други основни животни потреби. Ова право не може да го користат лицата кои имаат склучено договор за доживотно издржување, лицата чиј приход надминува 250% од утврдената основица (основицата изнесува 500 куни) согласно членот 27, став 2 од Законот за социјална заштита, како и лицата кои користат лична инвалиднина. Висината на ова право во полн износ изнесува 100% од утврдената основица согласно членот 27, став 2 од Законот за социјална заштита додека во смален износ 70% од утврдената основица, согласно членот 27, став 2 од Законот за социјална заштита.

Додаток до вработување

Ова право се признава на дете со навршени 15 години и тешкотии во развојот или на лице со инвалидитет, чие телесно, ментално, интелектуално и сетилно оштетување е утврдено со посебен наод. Овие лица треба да го имаат комплетирано своето образование (основно, средно или високо образование) и да се регистрирани во Заводот за вработување. Ова право го исплатува Центарот за социјална грижа од средствата од централниот буџет. Висината на додатокот изнесува 70% од утврдената основица согласно членот 27, став 2 од Законот за социјална заштита, односно 350 куни/ 46 евра. Ова право не може да се користи истовремено со правото на додаток за помош и нега.

Еднократен надоместок

Право на лице или домаќинство кое поради моментални материјални потешкотии не може да ги подмири основните животни потреби настанати поради раѓање или школување на дете, болест или смрт на член од семејството, елементарна непогода и слично. Овој надоместок може да се исплати во готово или во натура. Вкупниот износ на признати права за еднократен надоместок во текот на една календарска година за лице не може да изнесува повеќе од пет основици, односно за домаќинство седум основици согласно членот 27, став 2 од Законот за социјална заштита.

Согласно потребите корисниците на ЗМН може да користат и социјални услуги кои ги нуди Законот за социјална заштита како: прва социјална услуга, советување и помагање, помош во домот, психосоцијална поддршка, рана интервенција, помош при вклучување во програми за воспитување и редовно образование (интеграција), престој, сместување и организирано домување.

3.5. ДОПОЛНИТЕЛНИ ПРАВА ОД ДРУГИ ЗАКОНИ

Додаток за деца

Согласно Законот за доплата на деца (NN 94/01, 138/06, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12, 82/15), додатокот за деца е парично примање кое го користат родители или други лица одредени со овој закон заради поддршка, издржување и воспитување на деца. Ова право може да го остварат корисници кои: исполнуваат приходен праг/цензус (не преоѓаат над 50% од утврдената основица, односно во 2016 година немале повеќе од 1663 куни/221 евра) и кои живеат во исто домаќинство со детето/децата. Зависно од приходите во домаќинството, постои скалест пристап до правото, односно 9%, 7.5% и 6% од утврдената основица по дете. Илустративно, ако семејство со двајца возрасни и три деца нема други приходи, тогаш добива 960 куни/128 евра преку ЗМН и 1.398 куни/186 евра преку додатокот за деца. Во користењето на ЗМН, додатокот за деца не се смета како приход. Додатокот за деца го исплатува подрачната служба на Заводот за пензиско осигурување.

Право на здравствено осигурување

Лицата со постојан престој или престојувалиште во Хрватска кои се неспособни за самостоен живот и работа и немаат средства да се издржуваат, имаат право на задолжително здравствено осигурување (Закон за задолжително здравствено осигурување, NN, 80/13, 137/13, чл. 15).

3.6. ЕФЕКТИ ОД ВОВЕДУВАЊЕТО НА ЗМН

Анализа на ефективноста на ЗМН во Хрватска врз база на издржани, подолгорочни податоци е оневозможена заради кусиот временски период од нејзиното воведување (1.1.2014) до денес. Сепак, постојат одредени индикативни податоци и извештаи кои укажуваат за одредени специфичности во спроведувањето на овој паричен надоместок.

Табела бр. 1 Број на корисници на права од социјална заштита во Р. Хрватска за период 2011-2013 (материјални облици на заштита)

ВИД НА ПРАВО	2011	2012	2013
1. Помош за издржување			
1.1. Вкупно права (лица и домаќинства)	46,189	49,254	49,901
1.2. Вкупно опфатени лица	104,112	110,794	113,358

Извор: Министерство за социјална политика и млади

Табела бр. 2 Број на корисници на права од социјална заштита во Р. Хрватска за период

2014-2016 (материјални облици на заштита)

ВИД НА ПРАВО	2014.	2015.	2016.
1. Гарантиран минимален надоместок/ Помош за издржување*			
1.1. Вкупно права (лица и домаќинства)	49,053	50,974	48,701
1.2. Вкупно опфатени лица	101,343	102,297	97,492

Извор: Министерство за демографија, семејство, млади и социјална политика

*Помош/права согласно Законот за социјална заштита (помош за издржување NN, бр.13/12, останати права NN 157/13, 152/14, 99/15 и 52/16)

Согласно административните податоци на Министерството за демографија, семејство, млади и социјална политика, бројот на корисници на ЗМН во периодот 2014-2016 не претрпува значително зголемување споредено со периодот пред неговото реструктурирање. Според Стабс и Зриншчак (2015) ЗМН опфаќа само околу 12% од лицата кои живеат во ризик од сиромаштија во Хрватска што перспективно ја намалува неговата можност за поголем ефект врз општата стапка на сиромаштија (табела бр. 3). Истите автори истакнуваат дека постои многу мала искористеност на ЗМН од лица над 65 години, главно жени, кои не исполнуваат критериуми за пензија (стр. 5, 2015). Според пресметките на Матковиќ и Цаха (2017) на крајот од 2016 година, бројот на ЗМН корисници (околу 47.000 илјади) претставувал околу 1.7% од популацијата на работна возраст, 2.6% од активната популација или 19.9% од вкупниот број на регистрирани невработени лица.

Табела бр. 3 Стапка на ризик од сиромаштија според тип на домаќинство

Р. ХРВАТСКА	2012	2013	2014	2015	2016
Стапка на ризик од сиромаштија	20.4	19.5	19.4	20.0	19.5
Стапка на ризик од сиромаштија кај самохран родител со деца	37.8	31.7	29.6	33.1	32.3
Стапка на ризик од сиромаштија кај двајца возрасни со три деца	29.2	30.1	31.3	34.1	28.9(п)

Извор: Еуростат, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Забелешка: (п) – проценка

Со воведувањето на ЗМН, висината на поддршката која ја примаат домаќинствата е зголемена само за самците и самохраните родители додека за родителите со деца, особено оние со повеќе деца, се прима во понизок износ. Табелата во продолжение ги прикажува разликите во примањата пред и по воведувањето на ЗМН за различни домаќинства и намалувањето во процентуален износ за споменатите домаќинства.

Табела бр. 4 Споредба на висината на помошта за издржување и ЗМН

	Закон за социјална заштита 2012 (основицата изнесува 500 куни)		Закон за социјална заштита 2013 (основицата изнесува 800 куни)	
	% основица	Износ куни	% основица	Износ куни
Самец	120%	600	100%	800
Возрасно лице – член на семејството	80%	400	60%	480
Дете до 7 години	80%	400	40%	320
Дете од 7 до 15 години	90%	450		
Дете од 16 до 18, но најдолго до 26 години	100%	500		
Потполно работонеспособно лице кое живее само	50%	850	/	
Потполно работонеспособно лице кое живее во семејство	+30%	550		
Трудница по 12 недели од бременост и родилка до 2 месеци по раѓање	+50%	850		
Дете на самохран родител	+25%			
Самохран родител	/		100%	800

Извор: Banjedvorac, I. (2014)

Согласно пресметките на Урбан (2014) семејство со два возрасни члена и три деца зема ЗМН во висина од 1920 куни или 255 евра додека самохран родител со дете зема ЗМН во висина од 1120 куни или 150 евра. Ваквите износи укажуваат дека самохраните родители со деца имаат на располагање 75 евра по член во семејство додека во петчлените семејства ЗМН придонесува за располагање со 51 евро по член во семејството.

Табела бр. 5 Основни износи на ЗМН според тип на домаќинство

Структура на домаќинството	Основен износ на ЗМН (куни)
Еден возрасен член (самец)	800
Еден возрасен член и едно дете	1120
Два возрасни члена	960
Два возрасни члена и едно дете	1.280
Два возрасни члена и две деца	1.600
Два возрасни члена и три деца	1.920

Извор: Урбан,И. (2014)

Анализата на активацијата на корисниците на ЗМН направена од Матковиќ и Цаха (2017) на мал примерок од 142 домаќинства корисници на ЗМН од Центарот за социјална грижа во Пожега, покажува дека една четвртина од невработените на кои им било доделена ЗМН нашле вработување во период од една година за плата пониска од 150% од гарантираната минимум плата, но исто така дека една четвртина повторно се вратиле да користат ЗМН во текот на наредната година. Ова укажува на непостојаниот карактер на активацијата, но исто така и на низа дополнителни пречки како: неповолна образовна структура на корисниците на ЗМН, како и помала веројатност за активација меѓу жените корисници на ЗМН кои во семејството имаат зависен член (2017, стр.352).

Имајќи ги предвид различните финансиски капацитети на општините во Хрватска, Шучур и др. предлагаат измени во начинот на исплата на дополнителните права на корисниците на ЗМН, односно одземање на ингеренциите на локалните самоуправи во делот на надоместоците за домување на корисниците на ЗМН и нивно заменување со 20% покачување на вкупниот износ на ЗМН, како компензација за тие трошоци (2016, стр. 113). Тие исто сметаат дека на тој начин локалните самоуправи може да финансираат дополнителни потреби за домување над износот од 20% вграден во ЗМН.

Од погореистакнатото може да се резимира дека реформирањето на социјалната помош во Хрватска преку воведувањето на гарантиран минимален приход не придонесе за поголеми промени во намалувањето на сиромаштијата кај ранливите категории на граѓани, ниту пак за поголем број на лица кои го користат ова право споредено со претходната форма на поддршка. Воведувањето на ЗМН направи најголем учинок кај самохраните родители со деца, односно се зголеми висината на поддршката за овој тип на домаќинства, што автоматски не придонесе за намалување на стапката на сиромаштија кај овие домаќинства, пред сè заради недоволниот опфат на ЗМН врз сиромашните. Искуството од Хрватска е полезно за Р. Македонија од аспект на согледување на интегративниот карактер на ЗМН, односно дека корисниците кои немаат приходи или кои имаат ниски приходи, имаат право за пристап и до други права во системот за социјална заштита, како на пример: поддршка за домување, детски надоместок и сл. Ваквата интегративна

функција на актуелната социјалната парична помош во Р. Македонија недостасува и истата треба да биде предмет на што поскоро воведување.

4. ГАРАНТИРАН МИНИМАЛЕН ПРИХОД ВО ХОЛАНДИЈА (PARTICIPATIEWET)

Социјалната помош (или шемата за минимален приход) во Холандија беше предмет на реформа во 2015 година. Законот за партиципација (Participatiewet) кој беше усвоен во јули 2014 година и применет од јануари 2015 година, ги замени: Законот за работа и социјална помош (Wet Werk en Bijstand, WWB), Законот за заштитено вработување (Wet Sociale Werkvoorziening, WSW), како и дел од Законот за помош на попреченост за хендикепирани млади лица (Wajong). Целта на ваквата легислативна измена се состоеше во поголема активација на пазарот на труд на лица кои се работоспособни. Исто така, овој Закон наметна префрлање на поголем број ингеренции на локалната власт во однос на администрирањето на социјалната помош и активацијата. Така, за реализација на Законот за партиципација, локалните власти добиваат два буџета од централните власти: еден за паричните надоместоци и еден за партиципација (за активни мерки за вработување, образование и граѓански обуки).

Законот ги покрива домените на минимален приход, услуги за реинтеграција, како и субвенционирана работа. Главната идеја на овој Закон е дека секој треба да има можност да учествува целосно во општеството, по можност преку вработување. Луѓето кои вистински не можат да најдат регуларна работа, можат да работат во заштитна средина под овој Закон. Во практиката, сè уште постојат неколку шеми поради правата на клиентите кои користат бенефиции преку старите закони.

4.1. Висина на социјалната помош (минимален приход)

Висината на социјалните бенефиции во Холандија е поврзана со висината на законски регулираната минимална плата (во нето износ)⁹⁵. Законот за партиципација ги применува националните стандарди за лицата на возраст од 18 до 20 години, за лицата од 21 до 65 години и за лицата над 65 години. Исто така, Законот прави разлика меѓу:

- брачни или вонбрачни парови кои живеат заедно;
- самохрани родители/лица кои живеат сами.

Согласно промените од 1 јануари 2015 година, висината на социјалната помош е поврзана со бројот на лицата кои живеат заедно во живеалиште без разлика дали се членови на семејство или не („стандард на споделени животни трошоци“). Исто така, висината на социјалната помош не е поврзана со бројот или

⁹⁵ Висината на минималната бруто плата за јули 2017 година во Холандија изнесувала 1.565,00 евра.

возраста на децата бидејќи корисниците се компензирани со дарезливи детски додатоци. Младите од 18 до 21 година имаат стандарден износ кој е поврзан со висината на детскиот додаток. Доколку овој износ или родителите на младите од 18 до 21 година не можат да ги подмират нивните трошоци, тие имаат право на поддршка од шемата за специјална помош, чија висина варира во различни локални заедници (Blommesteijn, Mallee и van Waveren, 2015).

Висината на социјалната помош има стандарден износ кој е поврзан со припадноста на споменатите групи.

Табела бр. 6 Износи на бенефициите за социјална помош на 1 јули 2017 година

КАТЕГОРИЈА	ИЗНОС
Лица кои се во брак или живеат заедно на возраст од 21 до 65 години	100% од минималната нето плата (заедно)
Самохран родител помеѓу 21 и 65 години	70% од минималната нето плата + дополнителни додатоци од детска заштита
Лице кое живее само помеѓу 21 и 65 години	70% од минималната нето плата
Лице на 18,19 и 20 години	Додатокот произлегува од висината на детските надоместоци

Извор: Влада на Холандија, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/vraag-en-antwoord/wat-is-de-bijstandsnorm>

Издначувањето меѓу статусот и висината на поддршката за самохраните родители и лицата кои живеат сами (на прв поглед изгледа дека е на штета на самохраните родители), сепак истите се дарезливо поддржани со голем број на додатоци од системот на детска заштита.

Лицата над 65 години (дури и да немаат никакви придонеси од вработување) имаат автоматски право на минимална пензија од државниот столб на пензискиот систем. Доколку нивната пензија не може да ги задоволи животните трошоци, имаат право на дополнителен приход за стари лица (AIO)⁹⁶.

Значајно за одбележување е дека висината на минималниот приход или социјалната помош во Холандија е над линијата на сиромаштија во оваа земја, мерена како 60% од медијалниот еквивалентен приход. Согласно Европската комисија, Холандија заедно со уште три други земји од Европа – Данска, Ирска и Велика Британија, се единствени кои имаат адекватен минимален приход, односно истиот е над висината на прагот на сиромаштија (2017, стр. 10).

⁹⁶ СББ, 2017: https://www.svb.nl/int/en/aio/hoeveel_bijstand/hoeveel_bijstand/index.jsp

4.2. Социјална помош и реинтеграција на работоспособни корисници

Корисниците на социјална помош кои се на работоспособна возраст и кои имаат преостаната деловна способност, покрај пасивната социјална помош, мора да се обидуваат да најдат работа, да прифатат работа и да бидат пријавени како баратели на работа во локалните UWV-WERKbedrijf. Исто така, корисниците на социјална помош треба да бидат подготвени да патуваат за да работат (максимално траење на патување од три часа во денот), да бидат подготвени да сменат живеалиште за да работат, да инвестираат во вештини за вработување, да се пријавени во агенции за привремено вработување и сл. Непочитувањето на овие обврски води кон намалување или прекин на социјалната помош, што може да биде во траење од еден до три месеци.

Услугите поврзани со реинтеграција на корисниците на социјална помош (реинтеграцијата може да ја користат и корисници на други права од системот на социјална заштита и социјално осигурување) постоеле уште пред Законот за партиципација во 2015 година. Со Законот од 2015 година новина е формирањето на договор за гарантирана работа. Преку оваа форма, владата, работодавците и синдикатите се согласија да креираат 125.000 работни места до 2026 година за лица потешко вработливи на пазарот на трудот. Од нив, 100.000 работни места треба да бидат во приватниот сектор. Инструменти кои имаат за цел да помогнат во оваа насока покрај другото се: распределба на плата, субвенција на плата и политика без ризик. Распределбата на платата вклучува обврска работодавецот да исплати плата еднаква на сработениот капацитет на работникот, а потоа оваа плата е надополнета од страна на државата (преку локалните заедници и буџетот за партиципација) во висина на гарантираната минимална плата. Субвенцијата за плата е компензација за работодавецот доколку исплати плата еднаква или повисока од гарантираната минимална плата. Политиката без ризик се применува во случај на болест на работникот укажувајќи дека работодавецот не треба да исплати плата доколку работникот е болен. Покрај одредбите за реинтеграција во Законот за партиципација, постои и Закон за квоти кој се однесува на задолжително вработување на лица потешко вработливи на пазарот на труд за компании кои имаат повеќе од 25 вработени.

Општините, исто така, можат да ги свикуваат корисниците на социјална помош во хуманитарни или други јавни работи. Исклучок од обврската за прифаќање понудена работа или хуманитарна/јавна работа може да следи по социјална основа која ги вклучува: зависниците, самохраните родители со деца на рана возраст, како и возрасните корисници над 57 години. Исклучокот за самохраните родители доаѓа со обврска за посетување обука.

Висината на социјалната помош се намалува доколку корисникот прима плата. Во тој случај, Законот за партиципација обезбедува износ кој претставува надополнување до утврденото ниво на социјална помош. Исто така, локалните заедници може да одлучат да не земат предвид дел од платата на корисниците

во процена на приходот. Ваквото непресметување на дел од платата во вкупниот приход може да биде во период до шест месеци, во висина до 25%, но максимум до 188 евра месечно. Локалните заедници може да исплатат и мотивирачки бонус (еднократно) кога корисниците ќе прифатат работа за период од минимум шест месеци. Ваквиот бонус може да се исплати и за корисниците за социјална помош кои учествуваат во волонтерска работа.

4.3. Дополнителна социјална помош (категоријална социјална помош)

Покрај генералната социјална помош, постојат уште два типа на категоријална социјална помош: IOAW⁹⁷ - за постари, делумно неспособни, невработени лица и IOAZ⁹⁸ - за постари, делумно неспособни, поранешни самовработени лица.

4.4. Дополнителни права од други закони

Лицата со ниски приходи, вклучително и корисниците на социјална помош можат да поднесат барање за детски бенефиции, додаток за наемнина, како и додаток за здравствена заштита од даночните авторитети (Belastingdienst). Исто така, постојат даночни кредити, социјални провизии и локални политики за борба со сиромаштијата (приходна поддршка и програми за стимулирање на учество во спорт и културни активности).

Додатоци за деца – системот за детска заштита беше предмет на неколку промени во 2015 година. Новиот систем за детска заштита го намали бројот на претходните детски бенефиции од единаесет на четири. Генералниот Закон за детски надоместоци (Algemene Kinderbijslagwet, AKW) се однесува на трошоците кои родителите ги имаат за деца до 18 години. Висината на надоместокот зависи од возраста на детето, од тоа дали детето живее со родителите и од приходот од работа кое го заработило детето. Не е поврзано со приходот или вработеноста на родителите. Останатите три детски додатоци кои се базираат врз проверка на ресурсите се: закон за детски буџет (Wet op het kindgebonden budget, WKB), додаток за згрижување на деца (Kinderopvangtoeslag) и комбинирано даночно олеснување (combinatiekorting). Во 2010 година детскиот буџет беше проширен да вклучува додаток за образовни трошоци. Детскиот буџет е поврзан со бројот на деца. Додатокот за згрижување на деца е поврзан со бројот на часови кои ги одработил родителот кој има помал број работни часови, како и со приходот на домаќинството. Комбинираното даночно олеснување може да го користат родители кои работат и кои имаат едно или повеќе деца на возраст под 12

⁹⁷ IOAW – Act on Income Provisions for Older, Partially Disabled Unemployed Persons.

⁹⁸ IOAZ - Act on Income Provisions for Older, Partially Disabled Formerly Self-employed Persons.

години. Висината на даночното олеснување се базира на приходот на родителот кој заработува помалку.

Додаток за наемнина

Домаќинствата со ниски приходи можат да искористат додаток за наемнина. Можни корисници се лица над 18 години кои изнајмуваат самостојно живеалиште. Главниот принцип е дека секое домаќинство плаќа дел од наемнината самостојно. Тоа се нарекува „стандардна наемнина“. Таа се зголемува со зголемувањето на приходот кој е предмет на оданочување. Додатокот за наемнина претставува разлика меѓу реалната цена на наемнината и стандардната наемнина. Лицата со хендикеп може да добијат повисок додаток за наемнина.

Додаток за здравствена заштита

Согласно Законот за здравствено осигурување *Zorgverzekeringswet (ZvW)* воведен во 2006 година, сите жители на Холандија се обврзани да имаат здравствено осигурување. За оние со ниски приходи, Владата придонесува за трошоците за здравствено осигурување во форма на додаток за здравствена заштита. Освен овој додаток, постојат уште две даночни регулативи кои делумно ги компензираат медицинските трошоци. Едната од нив - ('de buitengewone uitgavenaftrek' (BU) се однесува на нископриходните групи.

Додаток за одмор

Согласно Законот за минимална плата и минимален додаток за одмор, секој корисник покрај стандардниот износ на социјална помош, добива дополнителен паричен додаток за одмор кој се исплаќа еднаш годишно (вообичаено во мај) и изнесува 5% од износот на утврдената социјална помош. Ваквото право помага во намалувањето на материјалната депривација кај корисниците на социјална помош.

4.5. Ефекти од социјалната помош (минималниот приход)

Висината на процентуалните износи на социјалната помош во Холандија и нивната поврзаност со минималната плата говори за дарежливоста на социјалните бенефиции во оваа земја. Според Бломстајн, Мале и Ван Веверен системот содржи мотивациони елементи како за локалните заедници, така и за клиентите за нивен побрз излез од системот (2015, стр. 19). Имено, фокусот на активацијата и дополнителните мерки како даночни кредити и детски додатоци имаат за цел да ги вратат корисниците кон пазарот на труд и да ја направи работата поисплатлива. Истите автори истакнуваат дека придружните права придонесуваат за ефективното намалување на сиромаштијата и материјалната депривација во Холандија.

Податоците на Евростат за ефективноста на социјалните трансфери (без вклучени пензии) врз намалувањето на ризикот на сиромаштија (табела бр. 7) покажува дека во 2015 година, Холандија била над просекот над ЕУ, како и во групата на земји со висока ефективност на социјалните трансфери.

Табела бр. 7 Влијание на социјалните трансфери (без вклучени пензии) врз намалувањето на ризикот од сиромаштија*

	2015	2016
ЕУ 28	33.72	/
Холандија	47.98	41.55 процена
Австрија	45.70	46.39
Белгија	44.19	41.06
Данска	52.71	52.21
Ирска	54.97	/
Словенија	42.34	42.80
Финска	53.73	57.04
Шведска	46.10	45.82
Велика Британија	43.34	43.42
Исланд	53.40	/

Извор: Евростат, 2016

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tespm050&plugin=1>

Забелешка: Изборот на земји е направен на оние кои имаат просек на ефективност поголем или во висина на оној во Холандија.

Според Централното биро за статистика на Холандија, ефективноста на активните мерки за вработување насочени кон корисниците на социјална помош е евидентна, но различна за различни групи. Така, од 115,000 корисници чија програма за реинтеграција завршила во 2014, 31% веднаш нашле работа, што резултирало со излез од системот на социјална помош кај две третини од овие 31% на корисници. Од лицата кои излегле од системот на социјална помош, нешто поголем удел имале мажите, помал удел имале лицата со незападно мигрантско потекло, како и помал удел кај корисниците кои биле подолго во системот на социјална помош (CBS, 2015).

Примерот на Холандија може да биде од корист за искуствата во Македонија во контекст на поголемо искористување на локалната власт во дополнувањето на бенефициите за корисниците на социјална помош, како на пример: наемнина (трошоци) за домување, партиципација за културни и спортски активности и други

права кои генерално се нудат на локално ниво. Мерките за реинтеграцијата на корисниците на социјална помош се добар пример иако нивната применливост во македонски контекст не е адекватна заради различните економски капацитети на приватните фирми на локално ниво, но и заради неповолниот образовен профил на корисниците на социјална помош во Р. Македонија. Исто така, примерот на Холандија говори дека комбинирањето на социјалната помош со детските надоместоци може да придонесе за поедноставување на формите на социјална парична помош. Имено, доколку социјалната парична помош претставува „пасош“ за други права во системот на социјална и детска заштита, истата нема потреба да биде условена со број на деца во семејството. Конечно, најголема поука која може да се извлече од примерот на Холандија се однесува на поврзувањето на висината на социјалната помош со конкретна референтна мерка, односно со минималната нето плата за да може истата да нуди адекватен приход за корисниците, како и излез од ризикот на сиромаштија. Дополнителни мерки кои водат кон таква ефективност на социјалната помош (во случајот на Холандија) се: неземањето предвид на дел од платата на корисниците во вкупната процена на приходот, како и дополнителните бенефиции до кои имаат пристап корисниците на социјална помош.

5. ГАРАНТИРАН МИНИМАЛЕН ПРИХОД ВО БЕЛГИЈА (REVENU D'INTÉGRATION/ LEEFLOON)

Иако Холандија и Белгија во ЕСПН класификацијата на системите за минимален приход (2016) припаѓаат на истата категорија на едноставни и сеопфатни шеми отворени за сите лица со недоволни приходи, сепак тие се разликуваат во формите на минимален приход за различни категории на граѓани. Исто така, и покрај фактот дека во споредбените анализи на социјалните држави тие најчесто се идентификувани како претставници на ист Бизмарков или континентален модел на социјална држава, сепак како што нагласуваат и Хемерик и Маркс, Белгија и Холандија се „оддалечени светови“ (2010, стр. 154). Белгија е специфична по повеќеслојните поделености, како: етнички, лингвистички, религиозни и идеолошки. Од овие причини, но секако и поради специфичноста на гарантираниот минимален приход, Белгија е интересна за анализа во контекст на можни правци на реформирање на системот на социјална заштита во Република Македонија.

Според Шиперс и Никез (2015), гарантираниот минимален приход, кој во Белгија се нарекува „приход за социјална интеграција“, не е единствена шема за минимален приход. Постојат и две посебни шеми за минимален приход наменети за старите лица и за лицата со инвалидитет или друга здравствена попреченост. Она што е индикативно (и потенцијално поучно за примена во Р. Македонија) е дека овие две други шеми се дел од системот на социјално осигурување додека приходот за социјална интеграција е дел од системот на даночно финансираната социјална заштита.

Правото на социјална интеграција законски е воспоставено со Законот за право на социјална интеграција од 2002 година кој го заменил претходниот Закон за egzистенцијален минимум. Ова право е уредено и со Кралскиот декрет од 2002 година за генералната регулација на правото на социјална интеграција. Другите две посебни шеми за минимален приход за старите лица и лицата со здравствена попреченост се регулирани со: Законот за гаранција на приходот на старите лица од 2001 година (проследен со истоимен Кралски декрет од истата година) и Законот за надоместоци за лица со попреченост од 1987 година (проследен со Кралски декрети од 1987, 1990 и 2003 година)⁹⁹.

Приходот за социјална интеграција е под ингеренција на јавната служба за планирање на социјалната интеграција, борба против сиромаштија и социјална економија. Неговата дистрибуција е преку јавните центри за социјална асистенција.

5.1. Висина на приходот за социјална интеграција

Висината на приходот за социјална интеграција е поврзана со стандардот на живеење кој се проценува двапати годишно. Исто така, постои и автоматски ребаланс од 2% на приходот за интеграција кога индексот на потрошувачки цени варира за 2% во однос на претходниот. Приходот за социјална интеграција се исплаќа на три категории на домаќинства и согласно на тоа висината на приходот е поврзана со припадноста на една од овие три категории.

Табела бр. 8 Износ на приход за социјална интеграција според тип на домаќинство, состојба 1 јануари 2017 г.

КАТЕГОРИЈА	ИЗНОС
Прва категорија - Лице кое кохабитира, без деца	€ 578.27
Втора категорија - Самец без деца	€ 867.40
Трета категорија - Лице кое живее со зависни членови во семејството	€ 1,156.53

Извор: MISSOC, 2017.

Секое возрасно лице кое живее заедно со еден или повеќе возрасни со кој/кои заеднички го раководи домаќинството, се смета дека е кохабитант. Секое лице кое има најмалку еден зависен од приход малолетник, припаѓа на третата категорија. Доколку ваквото лице живее со брачен или вонбрачен партнер, износот се однесува заеднички и за апликантот и за неговиот партнер. Вкупните износи во табелата се максимални износи, односно доколку нема други приходи

⁹⁹ Missoc Comparative Tables Database, January 2017 : <http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>

во домаќинството. Врз основа на овие информации, на пример - разведени сами лица без деца припаѓаат на втората категорија; брачни партнери без деца припаѓаат на првата категорија; брачни партнери со две деца припаѓаат на третата категорија; исто како и самохрани родители со едно дете кои припаѓаат на третата категорија. Овие износи можат да се комбинираат со други права од системот на социјална заштита и социјално осигурување.

За споредба, висината на гарантираната минимална плата во Белгија (во бруто износ) во јуни 2017 година изнесувала 1.562,6 евра. Најнискиот износ на приходот за социјална интеграција претставува 37% од минималната плата. Сепак, поради фактот дека овие бенефиции може да се комбинираат со други права, анализата на адекватноста треба да се заснова на збирот од сите права до кои имаат пристап корисниците на приходот за социјална интеграција.

5.2. Приходот за социјална интеграција и активација на корисниците

Еден од условите за користењето на приходот за социјална интеграција е „подготвеноста за работа“. За активација на корисниците на приходот за интеграција задолжени се центрите за социјална асистенција. Јавните служби за вработување се дел од системот на социјално осигурување и тие се задолжени за нудење активни мерки на барателите на работа кои користат паричен надоместок во случај на невработеност (или права од социјално осигурување). Сепак, корисниците на приходот за социјална интеграција мора да бидат регистрирани во регионалните служби за вработување.

Согласно член 60, став седум од Законот за центрите за социјална асистенција, самиот центар може да се јави како работодавец на невработеното лице (со цел да се стекне со професионално искуство или да може да плаќа придонеси врз основа на кој би се стекнал со други права од системот на социјално осигурување) или да се јави во улога на посредник во вработувањето на корисниците на социјалната интеграција. Во двата случаи вработувањата се субвенционирани од федералната влада. Овие иницијативи имаат за цел реинтеграција на исклучените лица на пазарот на труд и повторно воспоставување на нивните права од социјално осигурување. Schepers и Nicaise (2015) истакнуваат дека проблемот со членот 60 се состои во фактот дека субвенцијата престанува кога лицето ќе се стекне со право на паричен надоместок во случај на невработеност, што резултира со голем број на корисници кои повторно стануваат невработени (стр. 17). Центрите, исто така, може да користат и други активни мерки за вработување и да направат партнерство со регионалните служби за вработување или други акредитирани партнери.

Под одредени услови, приходот за социјална интеграција може да се кумулира. Таквата можност е дадена заради стимулирањето на корисниците да прифатат понуди за вработување или да посетуваат стручна обука. Во таквите случаи дел од заработката се занемарува. За период од три години, само приходот кој е над

234 евра во нето износ месечно, се зема во проверката за стекнување со право на минимален приход. За студенти, исклучокот за занемарување на одреден приход важи за целиот период на нивното студирање. Висината на приходот кој е дозволен изнесува 65 евра месечно доколку студентот добива грант или 234 евра месечно во отсуство на грант. На лицата кои имаат непостојана артистичка активност, не им се вбројува приходот во висина до 2,814.65 евра годишно (MIS-SOC, 2015).

5.3. Поврзани права

Центрите за социјална асистенција можат да понудат покривање на поголем број трошоци преку правото на социјална помош. Во тој контекст, центрите имаат дискрециони права. На пример, центарот може да одлучи дека гарантираниот минимален приход не е доволен и да додели дополнителна финансиска помош.

Една од компонентите која е покриена со правото на социјална интеграција се однесува на домувањето. Центрите за социјална асистенција можат да обезбедат субвенција за наемнина или да ги платат авансните трошоци за наемнина. Енергетските трошоци, исто така, може да бидат подмирени преку центрите или пак центрите да помогнат во плаќањето на долгови или да развијат превентивни социјално-енергетски мерки. За бездомниците (и други ранливи категории во слична ситуација) постои можност за бонус за преселување во висина од 100% од минималниот приход. Исто така, центрите имаат и сопствени станбени единици на располагање кои можат да ги изнајмат за луѓе во кризни и интервентни ситуации, на период не подолг од 8 месеци.

Центрите можат да интервенираат и во помагањето на медицински трошоци на ранливи групи. Трошоците директно ги плаќа центарот. Корисниците на приходот за социјална интеграција, исто така, имаат и право на дополнителни услуги – како енергетска помош и посредување со долгови.

5.4 Дополнителни права од други закони

Доколку домаќинството има ограничени приходи кои не надминуваат 4,062.82 евра во период од четири месеци, тогаш корисникот на социјална интеграција има право на гарантирани семејни бенефиции (MISSOC, 2016).

Детски додаток се плаќа на семејства со деца под 18 години. Правото може да се продолжи и по 18-та година, а најдоцна до 25-та година доколку детето студира или се обучува. Постојат две шеми за детски додатоци – една за родители кои се вработени и право кое се стекнува преку системот на социјално осигурување и втората е преку системот за гарантиран детски додаток. Овој додаток (за родители кои не придонесувале во системот за социјално осигурување) се стекнува преку претходна проверка на ресурсите. Висината на детскиот додаток

зависи од редоследот на раѓањето и возраста на детето. Родителите на децата со попреченост (до 21 година) добиваат повисок износ на детски додаток.

Табела бр. 9 Износи за детски додатоци (во евра) од системот за гарантирани семејни бенефиции за 2016 г.

	Под 6 години (€)	Од 6 до 11 год. (€)	Од 12 до 18 год. (€)	Над 18 години (€)
Прво дете	136.24	167.60	184.16	197.17
Второ дете	195.54	226.90	243.46	256.47
Од трето дете нагоре	254.41	285.77	302.33	315.34
Од трето дете нагоре во еднородителско семејство	272.41	303.74	320.30	333.31

Извор: MISSOC, 2016.

Во мај 2016 година, фламанската влада усвои договор за изедначена висина за основниот износ на детскиот додаток. Од 2019 година сите новородени деца во Фландрија (фламанскиот регион) ќе добијат 1100 евра паричен надоместок за раѓање и месечен детски додаток од 160 евра. Децата кои растат во семејства со годишен приход под 30.000 евра (или 60.000 евра за семејства со три деца) ќе добиваат социјални додатоци. Во Валонија новиот систем за детска заштита е сличен со основен износ за детскиот додаток од 155 евра месечно до 18 години и 165 евра месечно од 18 до 24 години. Во регионот на Брисел сè уште не е договорена промена на системот за детска заштита.

Лицата со попреченост добиваат надоместок кој е многу сличен на гарантираниот минимален приход, соодветен на нивната возраст и степен на попреченост. Лицата со попреченост над 21 година добиваат заменски приход доколку нивната способност за заработка на приход е помала за две третини од она на лицата кои немаат попреченост. Лицата со попреченост добиваат додаток за интеграција доколку медицинскиот преглед покаже ограничена способност за самостојно живеење.

Во однос на здравствената заштита постои повластена стапка за ранливите категории кои се осигурени, а кои имаат приход под одредено ниво. Исто така, дополнителна мерка претставува „максималниот систем за наплата“ кој одредува горен праг за лични плаќања и е поврзан со висината на приходот. Кога ќе се достигне овој праг (по домаќинство), трошоците за здравствена заштита се надоместуваат во цел износ. Во одредени градови, ранливите лица може да побараат медицинска карта. Трошоците направени на оваа карта директно се наплаќаат на центрите за социјална асистенција.

5.5. Ефекти од приходот за социјална интеграција

Како што покажува табела бр. 7, Белгија спаѓа во групата на држави кои имаат поголема ефективност на социјалните трансфери врз намалувањето на сиромаштијата, со стапка на намалување од 41.06% што претставува и поголема ефективност од просекот на Европската Унија. Сепак, гледано од аспект на адекватност само на гарантираниот минимален приход (како процент од прагот на сиромаштија), се забележува дека истиот за двојките со или без деца е значително понизок (и далеку под прагот) отколку за лицата кои се сами или кои се самохрани родители.

Табела бр. 10 Гарантираниот минимален приход како % од прагот на ризик од сиромаштија

	2010	2011	2012	2013	2014
Самец без деца	75	77	75	75	75
Лице кое кохабитира без деца	66	68	67	66	/
Двојка со деца	64	66	64	64	63
Самохран родител со деца	84	86	85	83	83

Извор: Federal Public Service for Social Security (2015), Schepers и Nicaise (2015).

Во 2010 година Белгија се обврза да го намали бројот на лица кои живеат во сиромаштија за 380.000 до 2020 година. Меѓу другото, за постигнување на оваа цел Белгија вовеле годишно зголемување на гарантираниот минимален приход за 2%. Согласно анализата на белгискиот тим од Европската мрежа за минимален приход, ваквото процентуално зголемување на приходот за социјална интеграција нема да придонесе за постигнување на зацртаната цел до 2020 година (EMIN, 2017). Според Стормс и др. (2015) неадекватноста на приходот за социјална интеграција се должи на фактот што неговата висина не расте пропорционално со порастот на основните трошоци за живот во Белгија.

Може да се извлече заклучок дека гарантираниот минимален приход сам по себе не е доволно адекватен, односно дека комбинираниот ефект од приходот за социјална интеграција и придружните права кои тој ги овозможува, придонесува за негова поголема ефективност врз сиромаштијата и адекватноста на приходите за ранливите категории на граѓани.

Искуствата со активацијата на корисниците на приходот за социјална интеграција покажуваат дека изработката на индивидуалниот проект за социјална интеграција меѓу социјалниот работник и корисниците генерално води кон вклучување во обука или образовна програма или кон „активација на пасивниот трансфер“, односно уплаќање на трансферот како придонес кој само ќе го префрли корисникот кон системот на социјално осигурување (EMIN, 2017).

Белгиското искуство со функционирањето на приходот за социјална интеграција може да биде од интерес за Република Македонија во контекст на можности за сличен модел во пристапот до ова право (но и сродни права од системот на социјална заштита) за различни категории на граѓани. Имено, белгиското искуство покажува цврсто разграничување меѓу корисниците кои правото го остваруваат како резултат на претходно работно искуство (односно постоење посебни системи за лицата кои биле вработени и плаќале придонеси) или кои правото го остваруваат како резултат на немање работно искуство и друга можност за пристап до системот на социјалната заштита. Вака поставениот систем на социјална заштита – парични права врз база на придонеси и парични права за оние без контрибутивно искуство (даночно финансирани) каде што првите се префрлени во институции од системот на социјално осигурување, може да придонесе за рedefинирање и намалување на сеопфатноста на мноштво права кои се остваруваат преку Министерството за труд и социјална политика во Р. Македонија.

Од друга страна, искуството на центрите за социјална асистенција во Белгија покажува дека активацијата (односно обуките и доквалификациите) на корисниците на гарантираниот минимален приход може полесно да се реализира доколку тоа право можат да го понудат самите центри за социјална работа. Ова е поврзано со претходноспоменатото функционално разграничување каде што активацијата на невработените кои имаат претходен контрибутивен период ја администрираат службите за вработување додека останатите се префрлени на центрите за социјална работа. Генерално, ова би можело да биде применливо во Р. Македонија доколку претходно дојде до одвојување на администрирањето на паричните права и социјалните услуги кои сега се во ингеренција на центрите за социјална работа.

6. ПРИМЕНЛИВОСТ НА СПОРЕДБЕНАТА АНАЛИЗА ЗА ПРОЦЕСОТ НА РЕФОРМИРАЊЕ НА СОЦИЈАЛНАТА ПАРИЧНА ПОМОШ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Истакнатата споредбена анализа на функционирањето на гарантираниот минимален приход во Хрватска, Холандија и Белгија може да понуди неколку корисни индикации за реформа на социјалната парична помош во Република Македонија. Аспекти кои можат да се искористат од споредбената анализа се однесуваат на: адекватноста на социјалната парична помош; отстранување на ограничувачките и дестимулирачки елементи од социјалната парична помош; поврзување на социјалната парична помош со други права во системот на социјална заштита; како и промена на институционални ингеренции за исплата на социјалната парична помош.

6.1. Адекватност на социјалната парична помош

Висината на гарантираниот минимален приход и постоењето на неарбитрарна референтна точка како основица за исплаќање на овој паричен надоместок, се покажуваат како исклучително важни параметри за неговата адекватност и ефикасност. Во Холандија основицата е дефинирана како процент од минималната нето плата, во Белгија висината е усогласена со стандардот на живеење додека во Хрватска основицата, слично како во Македонија ја поставува Владата со таа разлика што во Хрватска е дефиниран горниот праг. Анализата на адекватноста на гарантираниот минимален приход согледан како процент од утврдениот праг на сиромаштија покажува дека Холандија има најдарежлив гарантиран минимален приход додека адекватноста во Хрватска и Р. Македонија е многу пониска. Сепак, во сите држави, освен во Р. Македонија, гарантираниот минимален приход се комбинира со правото на детски додатоци, со што значително се зголемува висината на приходите кај домаќинствата со деца.

Табела бр.11 Споредбена анализа на основицата и адекватноста на гарантираниот минимален приход во Хрватска, Холандија, Белгија и Р. Македонија, 2015 година

	ХРВАТСКА	ХОЛАНДИЈА	БЕЛГИЈА	Р.М
Референтна точка за висината на гарантираниот минимален приход	Основица поставена од Владата, (не може да биде повисока од бруто износот на минималната плата)	% од минимална нето плата (100% за парови, 70% за самци)	Поврзана со референтен буџет, односно стандард на живеење	Основица поставена од Владата
Висина на гарантираниот минимален приход како % од утврдениот праг на сиромаштија*				
- за едно лице	38.40	91.01	75.50	43.35
- за домаќинство со четири члена	36.57	61.90	48.0	43.50

Извор: Сопствена пресметка

* годишен праг на сиромаштија за еден возрасен и двајца возрасни со две деца под 14 години

Врз основа на гореспоменатото, се покажува дека минималната нето плата е адекватна референтна точка за висината на гарантираниот минимален приход која води кон доближување на приходот на корисниците многу блиску до горниот праг на сиромаштијата. За таа цел, а во функција на подобрувањето на ефикасноста и адекватноста на социјалната парична помош во Република Македонија, се препорачува поврзување на основицата на социјалната парична помош, односно на гарантираниот минимален приход со (процент од) минималната нето плата, согласно типот (големината) на домаќинството.

6.2. Отстранување на ограничувачките и дестимулирачки елементи од социјалната парична помош

Споредбената анализа во трите избрани држави покажува дека корисниците на гарантираниот минимален приход се мотивираат за комбинирање на социјалната помош со приходи од работа што влијае позитивно на зачувување на вештините кај работниците и зголемената можност за излез од ризикот на сиромаштија. Така, во Хрватска доколку корисниците на правото на гарантиран минимален приход се вработат, имаат право да продолжат со користење на приходот во рок од три месеци (100% првиот месец, 75% вториот месец и 50% третиот месец), по што доколку корисникот продолжи да работи, правото престанува. Холандија практикува непресметување на дел од платата во вкупниот приход во период до шест месеци, во висина до 25%, но максимум до 188 евра месечно. Во Белгија, исто така, приходот за социјална интеграција може да се кумулира. Така, во критериумите за стекнување со право на минимален приход се занемарува приходот под 234 евра во нето износ месечно, во период од три години. За студенти, исклучокот за занемарување на одреден приход важи за целиот период на нивното студирање. Висината на приходот кој е дозволен, изнесува 65 евра месечно доколку студентот добива грант или 234 евра месечно во отсуство на грант. Слично олеснување важи и за лицата кои имаат непостојана артистичка активност.

Табела бр.12 Дозволен кумулативен приход со правото на гарантиран минимален приход

	ХРВАТСКА	ХОЛАНДИЈА	БЕЛГИЈА
Висина на приход кој може да се кумулира со гарантираниот минимален приход	Да не е повисок од износот на гарантираниот минимален приход (100%, 75% и 50%)	Приход максимум до 188 евра месечно.	Приход под 234 евра нето месечно
Период на можна кумулација	3 месеци	6 месеци	3 години

Извор: Сопствена пресметка

Имајќи ги предвид ваквите споредбени искуства, се препорачува дозволување на дополнителен приход паралелно со користењето на социјалната парична помош чиј збиен износ нема да ја надминува гарантираната минимална бруто плата во РМ по лице. За домаќинства со повеќе од еден член да се применува соодветен коефициент.

6.3. Поврзување на социјалната парична помош со други права

Во сите три анализирани држави се покажува интегративниот карактер на гарантираниот минимален приход. Тоа обезбедува негова поголема адекватност и ефективност. Во сите анализирани држави гарантираниот минимален приход е поврзан со правото на детски додатоци. Во Холандија и Белгија, ваквото интегративно право придонесло за структурање на социјалната помош само според бројот на членови во домаќинството, без разлика на бројот на деца. Тоа во голема мера ја олеснува администрацијата на социјалната помош, паралелно отворајќи можност детските надоместоци да имаат поголема функција.

Табела бр. 13 Дополнителни права на корисниците на гарантиран минимален приход

	ХРВАТСКА	ХОЛАНДИЈА	БЕЛГИЈА
Комбинирање на гарантираниот минимален приход со други права од социјална заштита и социјално осигурување	Детски додаток	Детски додаток	Детски додаток
	Надоместоци на трошоци за домување	Додаток за наемнина	Субвенција за наемнина
	Трошоци за огрев	Додаток за здравствена заштита	Енергетски трошоци
	Трошоци за сместување на член од домаќинството во ученички дом	Додаток за одмор	Медицинска карта
	Здравствено осигурување		Даночни кредити
Поддршка на спортски и културни активности			Дополнителна финансиска помош

Врз основа на ефектот од овие споредбени искуства, се препорачува овозможување на користење на правото на детски додаток за корисниците на

социјална парична помош во Република Македонија. Ваквото поврзување може да се искористи и во правец на дополнително редуцирање на типот на домаќинства кои можат да ја користат социјалната парична помош, односно во пресметките на бројот на членови да не се сметаат децата (пр. самохран родител, едночлено домаќинство и двајца родители или партнери – каде што дополнителните права за децата се исплаќаат преку детскиот додаток).

6.4. Активација на корисниците на социјална парична помош

Иако институционалните ингеренции во системот на социјална заштита не се предмет на оваа анализа, сепак индиректно споредбените искуства посочуваат на добри практики во поврзувањето на минималниот гарантиран приход со активација на корисниците на пазарот на труд. Искуствата на Белгија претставуваат индикативен пример каде што постои јасна дистинкција на ингеренции меѓу институциите кои приходите главно ги добиваат од придонесите за вработување наспроти оние кои се финансираат по пат на оданочување. Следствено на тоа, ингеренциите на центрите за социјална асистенција вклучуваат обврска за спроведувањето на активација на корисниците на гарантиран минимален приход (додека активацијата на лицата кои имаат историја на претходно вработување се активираат преку службите за вработување). Ваквите ингеренции на центрите за социјална асистенција им овозможуваат на ранливите категории, кои најчесто се и потешко вработливи, да не претставуваат само „бројка за невработеност“, туку да имаат ефективен пристап до обуки, образовни курсеви и слично. Примерот на Холандија во однос на искуствата за реинтеграција покажуваат дека активните мерки многу поуспешно се спроведуваат кога се направени во договор со работодавците, синдикатите, но и локалните власти.

За таа цел, а во интерес на подобрувањето на активацијата на корисниците на социјална парична помош, се препорачува испитување на можностите активните мерки за вработување за корисниците на социјална парична помош да бидат делегирани на меѓуопштинските центри за социјална работа. Во случајот на РМ, ваквата практика би била изведлива доколку претходно меѓуопштинските центри за социјална работа се олеснат од администрирање на паричните права од системот на социјална заштита отворајќи простор за поголем фокус врз нудење социјални услуги.

KORISTENA LITERATURA I REFERENCI

Algemene Kinderbijslagwet, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0002368/2017-10-01>.

Banjedvorac, I. (2014) „Trendovi i adekvatnost programa opće socijalne pomoći u Republici Hrvatskoj“ u *Socijalna politika i socijalni rad*, Vol.2, No.1, 82-99.

Blommesteijn, M., Mallee, L. and van Waveren, B. (2015) *ESPN Thematic Report on minimum income schemes Netherlands 2015*, Brussels: European Commission.

CBS (2015). *Labour Market Policy Database 2014*, The Hague: CBS.

EMIN (2017) *Context Report Belgium - Developments in relation to Minimum Income Schemes*, Brussels: European Minimum Income Network.

European Commission (2017) *Commission staff working document on the implementation of the 2008 commission recommendation on the active inclusion of people excluded from the labour market*, Brussels: European Commission.

Eurostat (2016) *Impact of social transfers (excluding pensions) on poverty reduction*, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tespm050&language=en>

Eurostat (2016) *Impact of social transfers (excluding pensions) on poverty reduction*, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tespm050&plugin=1>

Federal Public Service for Social Security (2015) *The evolution of the social situation and social protection in Belgium*, Brussels: FPS Social Security.

Frazer, H. and Marlier, E. (2016) *Minimum Income Schemes in Europe, A study of national policies 2015*, Brussels: European Commission.

Hemerijck, A. and I. Marx (2010), *Recalibrating Continental Welfare in Belgium and the Netherlands*, in Palier, B. (ed.), *The Politics of Reform in Continental Welfare Systems*, Amsterdam University Press/ Chicago University Press.

Matković, T. and Caha, D. (2017) „Patterns of welfare-to employment transitions of Croatian Guaranteed Minimum Benefit recipients: a preliminary study“ in *Public Sector Economics* 41 (3) 335-358.

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013) *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2011-2013*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2016) *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2013-2016*, Zagreb: Ministarstvo

za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.

MISSOC (2015) Comparative Tables Database, January 2017 : <http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>

MISSOC (2016) Comparative Tables Database, January 2017 : <http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>

MISSOC (2017) Comparative Tables Database, January 2017 : <http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>

Participatiewet, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0015703/2017-10-01>.

Peña-Casas R. (2005) Guaranteed Minimum Income Schemes in EU, Brussels: Observatoire social européen.

Peña-Casas R. and Ghailani, D. (2013) Towards a European Minimum Income, Brussels: Observatoire social européen and European Economic and Social Committee.

Rijksoverheid (2017) Wat is de bijstandsnorm per 1 juli 2017?, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/vraag-en-antwoord/wat-is-de-bijstandsnorm>.

Storms, B., Penne, T., Vandelannoote, D. & Van Thielen, L. (2015), Is de minimuminkomensbescherming in ons land doeltreffender geworden sinds 2008? Wat leren we uit de referentiebudgetten, Antwerpen: VLAS.

Stubbs, P. and Zrinščak, S. (2015) ESPN Thematic Report on minimum income schemes Croatia 2015, Brussels: European Commission.

Šućur, Z., Babić, Z., Urban, I. i Baran, J. (2016) Struktura naknada, izdaci i korisnici programa socijalne zaštite u Republici Hrvatskoj, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Urban, I. (2014) „Potpore za kućanstva s djecom“, Povremeno Glasilo Instituta za Javne Financije, Br. 88, Zagreb: Institut za Javne Financije.

W. Schepers and Nicaise, I. (2015), ESPN Thematic Report on minimum income schemes Belgium 2015, Brussels: European Commission.

Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0002638/2017-07-01>.

Zakon o doplatku za djecu, NN 94/01., 138/06., 107/07., 37/08., 61/11., 112/12.

ZAKON o obveznom zdravstvenom osiguranju, NN, 80/13, 137/13.

Zakon o socijalnoj skrbi, NN 157/13.

Zorgverzekeringswet (ZvW), <http://wetten.overheid.nl/BWBR0018450/2017-07-01>

IV

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО ЕСТОНИЈА, СЛОВАЧКА И АВСТРИЈА

Лудовико Караро

1. ВОВЕД

Овој документ претставува преглед на системите на социјална заштита во три европски земји кои се дел од ЕУ: Австрија, Естонија и Словачка. Естонија и Словачка се приклучија на ЕУ во 2004 година додека Австрија припаѓа на „старата група“ на ЕУ15 иако заедно со Шведска и Финска се приклучија на ЕУ неколку години подоцна во 1995 година. Овие три земји имаат специфична историја, модели и традиции на социјална заштита, а целта на овој преглед е да се опише делумно како тие еволуирале и потоа да се фокусира на нивните сегашни карактеристики и клучните реформи кои биле преземени.

Прегледот има за цел осврт на социјалната заштита, а особено на социјалната помош. Во основа, фокусот е на системите кои се финансирани од даноци, а не од задолжителни придонеси кои вклучуваат и семејни бенефиции и шеми за минимален приход. Сепак, важно е да се има предвид дека тоа е мала подгрупа на она што генерално се смета за социјална заштита во ЕУ каде што, исто така, е вклучена здравствената заштита, системите за осигурување на стари лица, надоместоци за породилно отсуство/татковство, несреќи при работа и професионални заболувања, невработеност и долгорочна нега. Покрај тоа, степенот и функционирањето на социјална помош не може да се анализира изолирано од други форми на социјална заштита и затоа ќе започнеме со обезбедување преглед на севкупниот систем.

Исто така, важно е да се разговара дали влезот во ЕУ влијае или има влијание на политиките за социјална заштита во земјите кои неодамна се приклучија на унијата. Всушност, додека е очигледно дека развојот и спроведувањето на социјалната политика останува во надлежност на секоја земја-членка, а не постојат услови поставени од областа на социјалната политика, постои општа референца до некои заеднички вредности (еднаквост, солидарност, индивидуални права и одговорности, недискриминација, редистрибуција и пристап за сите граѓани до висок квалитет на јавни услуги), што треба да претставува основа за да се постигне интеграција и социјална кохезија. Исто така, преку отворениот метод на

координација, постои надеж за решавањето на заедничките предизвици поврзани со сиромаштијата и социјалната исклученост, невработеност, миграција, промена на семејните структури и стареењето. Тоа беше преземено за да се зголеми социјалната кохезија и надминувањето на социјалната исклученост и развивање на Лаекен индикаторите кои почнаа да се следат преку анкетата на приходи и условите за живеење (SILC).

Поглавјето започнува со преглед на различните системи за социјална заштита и некои основни индикатори за разликите кои постојат во ЕУ земјите (стари и нови членки) земајќи ги предвид позициите на трите избрани земји. Потоа поглавјето се фокусира на трите избрани европски држави (Австрија, Естонија и Словачка) анализирајќи ги нивните достигнувања во последните 20 години, а потоа и нивната тековна институционална организација, како и надоместоците од системот на социјална заштита.

1.1. Преглед на различни системи за социјална заштита во Европа

Во познатата класификација на системите за социјална помош Еспинг-Андерсен (1990 и 1999), идентификувани се три главни прототипови на социјалната држава: либерални, конзервативно-корпоративни и социјалдемократски. Овие прототипови се однесуваат на различни улоги на семејството, на пазарот и државата, а во одредени карактеристики на социјалната држава во однос на видот и основата на солидарност, степенот на декоммерцијализацијата (право врз основа на права) и целокупната карактеризација. Овие прототипови се сумирани во табела бр. 1. Целта е да се анализираат филозофските верувања на улогата на социјалната заштита, односно колку земјата троши за социјална заштита, начинот на кој се прави тоа и какви институционални аранжмани постојат. Либералниот прототип е карактеристичен за САД додека Шведска се смета за пример на социјалдемократскиот прототип и на крајот Германија претставува класичен пример на конзервативниот модел.

Табела бр. 1 Прототипови на системи за социјална заштита

	ЛИБЕРАЛЕН	СОЦИО ДЕМОКРАТСКИ	КОНЗЕРВАТИВЕН
Улога на:			
Семејството	маргинална	Маргинална	Централна
Пазарот	централна	Маргинална	Маргинална
Државата	маргинална	Централна	Дополнителна
Држава на добросостојба:			
Доминантен вид на солидарност	индивидуална	Универзална	сродство/ корпоративизам/ етатизам

Доминантна основа на солидарност	пазар	Државна	Семејство
Степен на декоммерцијализација	минимална	Максимална	висока (за главата на семејството)
Карактеризација	ресидуална	универзалистички	социјално осигурување

Извор: Вокер (2005) врз основа на Еспинг-Андерсен (1999)

Повеќе или помалку имплицитна претпоставка во дефинирањето на ваквите прототипи е дека системите за социјална заштита не се менуваат лесно, тие созреваат со текот на времето и карактеристично за нив е соочувањето со проблемите во текот на созревањето. Промената има многу високи трошоци што значи дека одредени одлуки се во голема мера детерминирани од искуството во минатото.

Во либералните режими пазарот има централна моќ и државната интервенција е минимална со цел да се поправат некои несовершености на пазарот и како олеснување на сиромаштијата повеќе отколку одржувањето на приходите или промовирањето на социјална еднаквост, социјална помош се остварува врз основа на материјален цензус и мерката е релативно ограничена. Спротивно на тоа, социјалдемократските режими ја нагласуваат повеќе еднаквоста отколку слободата иако целта не е нужно еднаквост на исходите, туку на можностите. Политичките цели се јасни и се целосно вработување, како и универзален пристап со цел да се маргинализира потребата од парична помош која се остварува со материјален цензус. Ваквиот модел е поддржан од систем кој ефикасно може да собере даноци во висок износ. Конечно, конзервативниот прототип се карактеризира со цел да се постигне социјалната кохезија преку зајакнување на реципроцитетот во рамките на одредени групи. Тука се прифаќа принципот на супсидијарност во кој семејството е првата група што треба да ја осигура „стабилноста“. Но, ако семејството не успее, тогаш се обезбедува помош во рамките на професионална група или индустрискиот сектор во кој членовите на семејството се дел и на крај ако таква група не постои, помошта се обезбедува од локалната заедница каде што семејството живее.

Некои автори, особено Ферера (1999), исто така, предложија алтернатива на прототипови со посебен осврт на медитеранските земји (Италија, Шпанија, Португалија и Грција). Овие земји имаат слични карактеристики на оние на конзервативниот модел, но силниот акцент на заштитата на трудот, значително маргиналната социјална помош и силното потпирање врз семејството, како и користењето на специфичните предности и вработувањето се алатка за да се задржи политичката моќ. Сепак, не се согласуваат сите дека ова навистина ги претставува различните прототипови, но се со мали разлики кои се преодни и се намалуваат со нивното учество во ЕУ.

Исто така, постои и дискусија за тоа дали посткомунистичките земји припаѓаат

на посебен режим на заштита. Овие земји се карактеризираат со заедничко минато искуство на комунизмот кој обезбедуваше субвенционирани храна и наем, целосно вработување, релативно високи плати за работниците, обезбедување на бесплатно или евтино здравство, образование и култура. По падот на комунизмот земјите прифатија различни политики обидувајќи се да ги усогласат своето минато и новите предизвици поставени од страна на глобализацијата и потребата од реструктурирање на нивните економии. Се смета нивната траекторија од страна на многу нестабилни и под влијание на одредени економски околности на секоја земја, но во сите од нив сè уште има некои карактеристични црти кои резултираат од нивното минато. Во основа земјите од Источна Европа се карактеризираат со релативно висока покриеност, но мали бенефиции, релативно високи нивоа на неформалност и значајно ниско ниво на доверба во државните институции, најверојатно како резултат на процесот на приватизација што се случи во овие земји во текот на годините на транзиција.

Сепак, постојат значителни разлики помеѓу блокот на земјите од Источна Европа со балтичките држави (Естонија, Литванија и Латвија) кои изразено се движат кон либералните режими, земјите од Вишеградската (Унгарија, Полска, Чешка и Словачка) сè до одреден степен поблиску на конзервативниот прототип во однос на традицијата на социјалното осигурување и значајноста на семејната политика, но конфронтирани со потребата да се направат некои структурни приспособувања, Словенија и Хрватска се слични на Вишеградските земји, но како и сите поранешни југословенски држави имаат специфични карактеристики (на пример, специфична историја на центрите за социјална работа кои функционираат на крајот на 1950 година) и на крај Романија и Бугарија сè уште во голема мера се во фаза на развивање.

Додека прототиповите илустрираат можни различни карактеристики на системите за социјална заштита, ние треба да ги препознаеме карактеристиките на секоја од земјите кои се заеднички за повеќе прототипови и во овој преглед особено сме заинтересирани да видиме како може да се реформираат некои функции и да се преземаат нови активности. Со други зборови заинтересирани сме за реформи и како тие би се оствариле.

1.2. Клучни податоци на системите за социјална помош

Со цел да се проценат различните системи на социјална заштита, ќе започнеме со споредување на трошоците за социјална заштита како процент од БДП. Овие податоци се дадени во слика бр. 1 за трите земји кои ги анализираме, просекот на ЕУ 15¹⁰⁰, а потоа и другите избрани земји (Италија, Шведска, Велика Британија

¹⁰⁰ Ова се однесува на 15 земји-членки на Европската Унија од 31 декември, 2003, пред новите земји членки да пристапат во ЕУ. 15-те земји-членки се: Австрија, Белгија, Данска, Финска, Франција, Германија, Грција, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија, Шведска и Обединетото Кралство

и Унгарија). Може да се види како во земјите на агрегатно ниво кои припаѓаат на ЕУ15, се спојуваат во слични нивоа (ова важи и за земјите кои не се прикажани во графиконот, како што се Шпанија и Португалија кои имаа расходи од околу 20% во 1990 година за да им се зголемат расходите на повеќе од 25% до крајот на 2010 година). Сепак, нивото на расходите во новите земји кои пристапија во ЕУ се многу пониски. Особено, балтичките земји се карактеризираат со ниско ниво на расходи што е речиси половина од тоа што преовладуваат во ЕУ15 (Латвија и Литванија имаат слично ниво на трошоци, како и Естонија). Словачка, Полска, Чешка и Унгарија се на средно ниво (иако Словачка е на долното ниво на вишеградските земји, а Унгарија на врвот). На крај, Романија и Бугарија не се прикажани на графиконот, но, исто така, имаат многу ниски расходи, слични на оние на балтичките држави.

Сепак, сличностите во земјите на ЕУ15 во однос на целокупното ниво на расходи кријат големи разлики кога ќе почнеме со разложувањето на таквите расходи. Најголемиот дел од расходите се однесуваат на трошоците за стареење и семејни пензии проследени со трошоците за здравство. Сепак, треба да бидеме свесни дека трошоците за старост, исто така, се погодени од различната застапеност на населението. На пример, Италија има највисок процент на население на возраст од 65 години и повеќе и тоа 21,4% во 2014 година, споредбено со Словачка која има само 13,5% такво население. Социјалната заштита која вклучува семејни бенефиции, инвалидност, домување и бенефиции за социјалната исклученост на крај претставува околу 5% од БДП за земјите од ЕУ15, но има и некои варијации, како на пример во Шведска каде што се трошат околу 8% од БДП додека во Италија само 3% што е уште помалку од Словачка и Естонија

Покрај тоа, постојат драстични разлики во однос на начинот на обезбедувањето на социјална помош, во смисла на тоа дека за неа постои материјален цензус или е дадена како универзална основа за некои категории. Шведска обезбедува бенефиции кои се остваруваат без материјален цензус додека во Велика Британија има највисок процент на надоместоците за социјална помош кои се обезбедуваат врз основа на материјален цензус. Словачка драстично ги намали бенефициите кои се остваруваат врз основа на материјален цензус од 2003 година, речиси достигнувајќи го ниското ниво на Естонија додека Австрија повеќе од двојно ги зголеми овие расходи, 5-1,1% од БДП.

Секако дека од голем интерес е да се нагласи како различните системи за социјална заштита влијаат врз распределбата на приходот, сиромаштијата и социјалната исклученост. Тоа може да го направиме со разгледување на некои Лаекен индикатори.

Ќе започнеме со извештајот за нееднаквоста во однос на висината на приходот што постои во одбраните земји вклучувајќи ја и Македонија (ова се проценките за 2012 год.). Одбраниот индикатор на нееднаквост е односот помеѓу делот на приходот на највисокиот квантил врз делот на приходот на делот на најнискиот квантил.

Словачка, како и Шведска изгледа како егалитарна земја при што Естонија и Италија се релативно нееднакви, но Македонија има однос што е скоро двапати поголем од оној на овие земји.

Дефиницијата за сиромаштија што се применува во Европа е фундаментално мерка на нееднаквост при што гледа во делот на луѓето што спаѓаат под одредена разлика од средната дистрибуција. Ова е, исто така, познато како релативна дефиниција за сиромаштија. Се употребуваат два различни прага т.е. граници, 40% од средниот приход и 60% од средниот приход каде што вториот праг е официјална статистичка линија за сиромаштија во Европската Унија. Јасно е дека овие индикатори се во цврста корелација со нееднаквоста, така што Словачка има низок степен на сиромаштија, а Естонија и Италија имаат значително повисок степен. Како и да е, можеме, исто така, да се осврнеме на повеќе апсолутни нивоа земајќи ги предвид нивоата на сиромаштија кои постојат во овие земји измерени по оние кои не се во можност да си платат 4 или повеќе од следните работи: кирија/станбен кредит или комуналните сметки, соодветно затоплени домови, да се соочат со неочекувани трошоци, да јадат месо или протеини редовно, да одат на одмор, да имаат телевизор, фрижидер, автомобил, па и телефон.

Сиромаштијата се зголемила во периодот помеѓу 2005 и 2013 година во нашите одбрани земји. Можеме да видиме растечки трендови во Унгарија, Италија и Велика Британија, но добар напредок во Словачка додека во Естонија прво има едно опаѓање, а потоа пораст. Другите земји ги одржувале релативно стабилно таквите индикатори, особено Шведска и Австрија. Овој период е особено значаен поради економската криза од 2008 година. Некои земји беа подобро екипирани за да реагираат на кризата за разлика од другите.

Ефектот на прагот од 40% е многу важен и сиромаштијата се намалува драстично и во земјите од ЕУ15, па така таа изнесува 16% во споредба со сиромаштијата пред да се исплатат социјални трансфери. Сепак, пензиите се многу поефикасни во Италија отколку во Велика Британија додека социјалните трансфери значително го намалуваат ризикот од сиромаштија во Велика Британија, Шведска и Унгарија. Намалувањето е многу помало во Македонија каде што ризикот од сиромаштија е преполовен. Јасно е дека ефектот на намалувањето на сиромаштијата е ефект на покриеност и дарежливост. Нивото на дарежливост и зголемувањето на покриеност покажува зошто со повисок праг на сиромаштија влијанието е значително помало, но сè уште позитивно. Со овој повисок праг на сиромаштија Унгарија и Австрија станаа многу поефикасни од другите земји.

Следи детално разгледување на Естонија, Словачка и Австрија со цел подетално да се разберат нивната институционална структура, програми и реформа.

2. ЕСТОНИЈА

Естонија стананезависна земја во 1991 година по поделбата на СССР. Системот на социјална заштита во оваа земја беше под влијание на комунистичкото минато, нивните историски референци и врските со скандинавските земји, особено со Шведска и Финска, а економската транзиција доминираше со либералната идеологија. Естонија се приклучи на ЕУ во 2004 година и го усвои еврото во 2011 година.

Естонскиот систем на социјална помош се карактеризира со универзални бенефиции за децата и семејството и релативно силен систем на придонеси од работен однос за финансирање на социјалната политика. Дизајнот на посебна поддршка за лицата со попреченост во однос на аспирациите е сличен на шведскиот систем, но фактичките трошења/буџет и нивото на бенефициите се многу ниски. Во принцип, се чини дека при донесувањето на одлуката од страна на Естонија било водено од потребата прво да се реструктурира нивната економија, а потоа постепено да се зајакнува системот на социјална заштита. Неодамна земјата се соочи со поднесоци на претставки до Уставниот суд во однос на ниското ниво на бенефициите кои се во спротивност со обврската за придржување до Европскиот графикон.

Развојот на законодавството за социјалните надоместоци на многу начини беше под влијание на економската транзиција. По првичната фаза во која имаше економски колапс на крајот на 80-тите и почетокот на 90-тите години на XX век, имаше фаза на прилагодување и стабилизација (1994-1996), а потоа следеше фаза на заздравување и економски раст. Нешто слично се случи и во Латвија и Литванија по што се појави терминот на „балтичките тигри“. За време на руската економска криза (1998-1999) имаше забавување на растот, но растот остана позитивен иако Естонија беше многу тешко погодена од економската криза во 2008 и 2009 година (со кумулативен пад на БДП од повеќе од 20%), потоа почна да се опоравува. Сепак, посебен предизвик Естонија имаше во однос на високото ниво на невработеност, особено долгорочна невработеност. На долг рок, економскиот раст не значи повеќе работни места и само во 2000 година бројот на вработени се зголеми повторно од осамостојувањето. Стапката на невработеност достигна многу ниско ниво во 2007 година (под 5%), но потоа се зголеми на речиси 17% во 2010 година. Стапката на вработеност сè уште се намалува од околу 80% во 1989 година на 65-67% во последните неколку години. Исто така, Естонија има негативен пораст на населението поради миграцијата и ниската стапка на наталитет и постепено стареење на населението (Purju 2013, Trumm 2006).

Естонија се соочи со многу висока стапка на сиромаштијата и бедата на почетокот на 90-тите години во XX век која резултираше со Законот за социјална заштита во 1995 година со што се воведоа бенефиции со материјален цензус за сиромашните и невработените со цел справување со кризата. Слично на тоа,

развојот на пазарот на трудот влијаеше на воведување на социјална политика за невработените. Додатоците/бенефициите за семејствата и децата јасно имаат за цел поттикнување на растот на населението.

2.1. Институционална поставеност

Министерството за социјална политика (Ministry of social affairs) е одговорно за социјалната сигурност и социјалната заштита и нивната улога вклучува и развој на политики и подготовка на закони. Во рамките на Министерството постои владина агенција (Одбор за социјално осигурување) и две јавни правни тела (Фондот за здравствено осигурување и Фондот за осигурување од невработеност). Одборот за социјално осигурување осигурува дека плаќањата се направени во согласност со законската регулатива и меѓународните договори, но вистинското администрирање на барањата се врши од страна на регионалните бироа преку банка или пошта. Фондот за осигурување при невработеност не исплаќа само на осигурениците, туку исплаќа и надоместоци за невработеност (надоместок со материјален цензус за невработените без осигурување), но повторно ова се администрира преку регионални канцеларии од аплицирање до процес на плаќање. Паричните надоместоци за социјална помош и социјални услуги се обезбедени од страна на локалните општини, но се финансираат од централно ниво додека социјалните услуги се финансирани од страна на локалните власти. Исто така, постои и задолжителна шема на пензиско осигурување, како и дополнителна пензија спроведена од страна на индивидуални пензиски фондови надгледувани од страна на Министерството за финансии.

Во Естонија социјалното осигурување доминира во социјалната заштита на начинот на кој таа е конципирана и институционално поставена. Бенефициите кои произлегуваат од задолжителните осигурувања (пензиско, здравствено, невработеност) се околу 80 % од сите бенефиции, што е меѓу највисоките стапки во Европа и другите видови на бенефиции (кои не произлегуваат од задолжително осигурување) кои се остваруваат без материјален цензус се бенефициите/надоместоците за инвалидност. Бенефитите/надоместоците кои се остваруваат со материјален цензус се минимални и се намалуваат (Trumt 2006). Ниски трошоци, исто така, се карактеристика на бенефициите за невработеност, што е изненадувачки бидејќи невработеноста е еден од главните предизвици во земјата. Ова е резултат на она што се појавува да биде и прашање на дарежливост и временските ограничувања.

2.2. Надоместоци за социјална заштита

Главен надоместок во социјалната заштита е надоместокот наречен „егзистенцијален надоместок“. Овој надоместок е воведен со Законот за социјална заштита во 1995 година и тоа беше главниот одговор на зголемените

нивоа на сиромаштија во тоа време. Тоа е надоместок кој е наречен „последна шанса“ и кој треба да гарантира ниво на минимална егзистенција. Важно е да се нагласи дека егзистенцијалниот минимум е дефиниран по разгледувањето на трошоците за домување (во рамките на одредени параметри) кои во голема мера ќе се разликуваат од општина до општина. Затоа, во одредувањето на подобност постојат две пресметки: вистинскиот приход на домаќинствата и разумните трошоци за домување (види Leppik 2014). Ако приходот на домаќинството по разгледувањето на трошоците за домување е под егзистенцијалниот минимум, тогаш домаќинството има право да добие надоместок. Висината на надоместокот е даден како разликата помеѓу минимумот за егзистенција и приходот на домаќинството, но износот на надоместокот може да го надминува егзистенцијалниот минимум ако домаќинството не може да ги плати некои од трошоците за домување. Скалите на еквивалентност кои се користат за домаќинство се 1 за првиот возрасен; 0,8 за секој нареден возрасен и 1 за секое дете (скала на еквивалентност за децата беше 0,8 сè до 2014 година и таа е изменета на 1 од почетокот на 2015 година).

Исто така, важно е да се нагласи дека постојат голем број на дискрециони одлуки кои можат да ги преземат општините: при проценката на движен и недвижен имот може да се отфрли подобноста на семејството, исто така семејството може да биде исклучено од системот ако одбие работа што му се нуди.

Проценката на подобност за надоместокот е само за еден месец, а по истекот на месецот, домаќинството мора да аплицира секој месец. Барањето се обработува во рок од 5 работни дена од денот на поднесувањето на сите потребни документи и во случај на позитивен исход, плаќањето се врши во рок од 3 дена (постојат три модалитети на исплата: банкарски трансфер, во кеш или по пошта).

Можност за добивање на социјални надоместоци во Естонија имаат жителите на Естонија што ги исполнуваат условите без оглед на националноста.

При одредувањето на подобноста на домаќинствата се земаат предвид сите приходи со исклучок на еднократна помош, социјална помош за лицата со хендикеп, приходи од учество во програмите за активирање на пазарот на работна сила, обука, стипендии, надоместок базиран на потребите на семејството и детски додаток за трето и секое наредно дете.

Во јули 2013 година беше воведен втор надоместок кој се остварува врз основа на материјален цензус, а се однесува на домаќинствата со ниски приходи: надоместок базиран на потребите на домаќинствата. При определување на подобност се користи повисок праг на приход базиран на официјалната линија на сиромаштија. Во 2014 година прагот беше 299 евра за првиот возрасен при што се користи скалата на еквивалентност на ОЕЦД (1, 0.5, 0.3). Износот на надоместокот е фиксен и еднаков на износот на детски додаток ако семејството има едно дете кое добива детски додаток и двојно ако има две или повеќе деца. Затоа износот во 2014 година беше прилично низок (09.59 евра за едно дете), но се зголеми на 45 евра во 2015 година.

Домаќинството треба да аплицира на секои 3 месеци. Важно е да се напомене дека ако домаќинството е подобно да користи надоместок за егзистенција, тоа е автоматски подобно да го користи и ова право.

2.3. Надоместок за невработеност

Друг надоместок кој се остварува со материјален цензус е надоместокот за невработеност кој го остварува индивидуата, а не домаќинството. Овој надоместок е различен од надоместокот за заштита при невработеност кој се финансира од социјално осигурување. Надоместокот за невработеност се плаќа во паушален износ, најмалку 35% од минималната плата за претходната година, а е финансиран од даноци. Лицето кое аплицира за овој надоместок треба да има приход под стапката на надоместокот (само личните приходи се земени предвид т.е. пензиите, платите и бенефициите). Лицето мора да е регистрирано како невработено и да работело најмалку 180 дена во последните 12 месеци. Максималниот рок за користење на овој надоместок е 210 дена. Овој надоместок се губи ако лицето не се пријави во Агенцијата за вработување, доколку не го оствари индивидуалниот акционен план или пак не прифати соодветна работа по вторпат. Дополнителни средства и поддршка се обезбедени за учество на обуката на пазарот на трудот, волонтерска работа, надоместок за превоз и сместување за посебни обуки.

Табела бр. 2 Социјални бенефиции во Естонија

Бенефит/надоместок	Материјална состојба?	Подобност/услови	Сума во 2014
Социјална помош			
Надоместок за живот	Да	Приходите мора да бидат под нивото на трошоците за живот (по одземање на трошоците за сместување) + пресметаната вредност на движен и недвижен имот на локалната власт	Да се покрие јазот помеѓу утврдениот егзистенционален минимум и расположивиот приход
Надоместок за потребите на семејството	Да	Семејства со деца чии приходи се под релативниот праг на сиромаштијата	9.59 евра доколку има едно дете 19.18 евра доколку има 2 или повеќе деца кои примаат детски додаток

Невработеност			
Додаток за невработеност	Да	Приход помал за 31-пати од дневната стапка на додатокот за невработеност, регистриран како невработен, вработен најмалку 180 дена во последните 12 месеци	Паушален износ од 3.62 евра дневно (најмалку 35% од минималната плата за последната година)
Надоместок за инвалидитет			
Додаток за инвалидни лица	Не	Инвалидни лица	Државна пензија од 140.81 евра. Посебен додаток за обука и рехабилитација
Додаток за деца со инвалидитет	Не	Инвалидност	Зависно од степенот на инвалидност додатокот е зголемен за коефициент на стапката за социјална помош (2.7 до 3.15). Стапката за социјален надомест е 25.57 евра. Додаток доколку студира.
Додаток за згрижувач	Не	Лице кое се грижи за лицата со инвалидитет	Сумата се разликува врз основа на локалната власт
Надоместок за деца			
Детски додаток	Не	Жители деца/родители до 16-годишна возраст (или до 19-годишна возраст запишани во средно училиште)	Зголемување на стапката на детски додаток (9.59 евра), посебно зголемување за самохран родител (2-пати), за посвоител (6-пати), доколку еден родител служи воен рок или друга социјална дејност (5- пати)
Еднократна парична помош	Не	Новороденче, посвојување	320 евра
Отпочнување на самостоен живот	Не	Лица без родителска грижа кои напуштаат институција за социјална заштита/училиште	Стапката за детски додаток зголемена за 40-пати
Надоместок за родители			

Надоместок за родители	не	Родителот мора да биде на породилно	100% на плата (по породилно отсуство од максимум 435 дена)
Надоместок за грижа на дете	Не	Дете под 3 години (или дете од 3-8 години доколку има и друго помладо дете)	Стапката на надоместок за грижа на дете е 76.7 евра (50% ако детето е помало од 3 години, 25% ако детето е од 3 до 8 години, додаток од 6.4 евра доколку детето е по 1 година.
Надоместок за родители со 7 или повеќе деца	Не	7 или повеќе деца	2.2-пати повеќе од надоместокот за грижа на дете

2.4 Надоместок за инвалидност

Покриеноста за инвалидност е сеопфатна и ги опфаќа лицата со инвалидитет при што таа се смета за компензација на неспособноста на лицата со инвалидитет за нивно целосно учество во општеството. Токму поради ова се прави обид за решавање на одредени недостатоци (Закон за социјални надоместоци за инвалидни лица, 2001). Поради ова, овие корисници се изземени од проверката за материјалната состојба. Надоместоците за инвалидност се:

- додаток за инвалидност (за деца, лица кои се наоѓаат на возраст во која можат да работат и пензионирани лица);
- додаток за родители со инвалидност;
- додаток за работа, додаток за рехабилитација и додаток за обука на работно место за лица со инвалидност.

2.5 Детски и семеен надоместок

Надоместоците за деца и семејства не се остваруваат со материјален цензус, единствениот услов е корисниците да бидат жители во државата, односно децата и родителите да се жители на Естонија. Поради ова не се врши проверка на материјалната состојба на корисниците. Детскиот додаток се остварува до 16-годишна возраст, но може да се оствари и до 19-годишна возраст кај децата запишани во средно образование. Постои разлика помеѓу детски додаток и додаток за детска грижа. Висината на надоместокот се заснова на стапката на детски додаток и стапката на додатокот за детска грижа. Во оваа категорија спаѓаат следните надоместоци: детски додаток, додаток на самохран родител, додаток за згрижувачко семејство, додаток за деца на регрутирани лица кои служат воен рок, надоместок за отпочнување на самостоен живот, еднократна парична помош за новороденче и посвојување, додаток за детска грижа, родителски додаток, додаток за родители со 7 или повеќе деца.

Не постои автоматско индексирање за сите надоместоци, но секоја година Собранието со Законот за буџет одлучува за дефинирање на следните стапки за:

- минимум за живот;
- надоместок за стапка на невработеност;
- стапка на детски додаток;
- додаток за стапка за детска нега ;
- стапка за социјални надоместоци;
- најнискиот износ на национална пензија.

2.6 Социјални услуги и други надоместоци

Во Естонија сите социјални услуги се финансирани и управувани од страна на локалните власти кои. исто така, имаат дискреционо право да развијат и други социјални бенефиции и одговорот на итни потреби. Ваквите интервенции тешко може да се опишат бидејќи тие многу се разликуваат од општина до општина, но интервенциите имаат тенденција да бидат првенствено од универзална/ категорична природа и да не бидат предмет на проверка на материјалната состојба на корисниците. Примери на такви бенефиции: се грантови за раѓање, грантови за посета на училиште, додаток за роденден на стари лица итн. Меѓутоа, исто така има надоместоци кои се доделуваат врз основа на потребите, како на пример: надоместок за ручек на училиште, за купување на очила, еднократна итна помош, надоместок за греење итн.

2.7 Последни дебати за адекватноста на обезбедената социјална помош

Една од главните неодамнешни дебати во Естонија во врска со социјалната помош е адекватноста на надоместоците и нивната улога во намалувањето на нееднаквоста и сиромаштијата.

Генерално гледиште е дека не само што социјалната помош е многу ниска, туку и дека роковите и обврската за често пријавување им го одзема и намалува правото на социјална помош на корисниците. Дебатата се интензивираше во однос на финансиската и економската криза од 2008/2009 година која ја погоди земјата поради тоа што со социјалната помош не можеше да се намали економскиот шок. Всушност, Естонија е една од земјите во ЕУ со најнеефикасни социјални надоместоци во однос на намалувањето на сиромаштијата (намалување на нивото на сиромаштијата во смисла пред и по добивањето на социјалните надоместоци, освен пензиите).

Всушност, временските рокови за надоместоците за невработеност практично значат дека само 50% од невработените добиваат надоместоци за невработеност

(Fleche и Radziwill 2012) и ова е затоа што луѓето остануваат во релативно долг период невработени што значи дека тие мора да побараат надоместок за опстанок.

До одреден степен, ниското ниво на надоместоците и роковите на некој начин ги охрабруваат корисниците да се вратат на пазарот на трудот, но во време на рецесија, јасно е дека не зависи единствено од волјата на корисниците да најдат работа. Покрај тоа, Врховниот суд на 5 мај 2014 година достави мислење дека државата е должна да обезбеди помош за да се обезбедат минимални услови за пристоен живот, дека егзистенционалниот минимум е понизок од тој пресметан од Државниот завод за статистика и дека тие не се во согласност со Европската социјална повелба (Leppik 2014). Поради тоа, несомнено во земјата постои притисок за разгледување на идејата за зголемување на границата за минималните трошоци за живот. Сепак, ваквата идеја е комплицирана бидејќи пресметките за егзистенционалниот минимум и сиромаштијата се пресметуваат на различни начини, односно егзистенционалниот минимум не ги вклучува трошоците за домување, туку се користат различни еквивалентни размери за возрасни.

Сепак, една од стратешките цели на Естонија е да се намали стапката на сиромаштија за 15 % до 2020 година (која моментално е 60% од просечниот приход) при што за оваа цел биле имплементирани следниве политики:

- надоместокот за потребите на семејството беше воведен во 2013 година кој беше утврден на ниво на официјалната граница на сиромаштијата со тенденција за зголемување (во периодот од 2014 до 2015 надоместокот се зголеми речиси за 5-пати);
- Дополнителна флексибилност на пазарот на трудот;
- Посилен акцент на активните политики на пазарот на трудот за корисници на социјална помош.

За ваквите политики да бидат поефективни за намалувањето на сиромаштијата и да обезбедат социјална кохезија, потребно е зголемување на нивото на надоместоците, но, исто така, потребно е да се направат поголеми напори за корисниците на социјална помош да пристапат на пазарот на трудот, што би значело подобрување на услугите поврзувајќи ја социјалната помош со услугите за вработување.

На крај, бидејќи значително се зголемија надоместоците за инвалидност, значајно е да се започне со разбирањето на причините за ваквото зголемување кои се од економски аспект, а не само од медицински и здравствени причини. Поради тоа, постојат дискусии за тоа дали за инвалидитет треба да има повеќе услуги кои подразбираат рехабилитација и обезбедување поддршка за учество на пазарот на трудот (Fleche и Radziwill 2012).

3. СЛОВАЧКА

Словачка се прогласи за независна држава во 1992 година и во 1993 година федералниот Парламент на Чехословачка официјално одобри формирање на две независни држави: Словачка и Чешката Република. Словачка се приклучи на ЕУ во 2004 година и го усвои еврото во 2009 година .

Земјата има долга традиција на Бизмарково осигурување, како дел од Австро-унгарската империја. Првото задолжително социјално осигурување беше веднаш воведено согласно германските и австриските закони во овие земји. Законодавството за социјална политика, исто така, претставува значаен елемент на процесот на формирање на државата по падот на Австро-Унгарија во периодот 1918-1920. Во новосоздадената држава Чехословачка, законот за осигурување од болест, инвалидност и пензиското осигурување за сите вработени, освен за тие со скратено работно време беше донесен во 1924 година (Szikra и Tomka 2009 година).

За време на комунистичкиот режим, надоместоците за социјална заштита беа цврсто поврзани со вработувањето. Социјалната политика стана средство за воведување на луѓето во индустриите предводени од државата, односно повеќето плаќања беа поврзани со вработувањата во јавниот сектор. Алтернативните системи за социјална заштита, како што е правото на социјална помош, постоеја на локално ниво, но нивната улога беше маргинална. По востанието во 1968 година, социјалните права и благосостојбата биле подобро за сметка на политичките и граѓанските права. Беше забележано зголемување на социјалните трошоци и создавање на нови институции во замена за поброен универзален сет на социјални политики и повеликодушна семејна политика.

Во 80-тите години на XX век се зголемиле расходите за социјална заштита главно поради економската рецесија во која западна земјата, а воедно и поради напорите на тогашниот режим да ја придобијат поддршката на граѓаните кога нивниот легитимитет бил во опаѓање. Откако трошоците за социјалната помош во 1990 тите години биле длабоко поврзани со комунистичкиот економски систем (субвенции на цените, дополнителни бенифиции во фабриките, директни и скриени трошоци на полното вработување) транзицијата од комунизам до пазарна економија била под голем предизвик. Најпрвин, социјалните трошоци во транзицијата се зголемиле поради зголемувањето на побарувачката на социјални услуги додека бројот на осигурени лица се намалувал, а бројот на невработените се зголемувал. Сето тоа резултирало со растење на неформална економија и лесна достапност на предвремено пензионирање и инвалидска пензија. Сепак и покрај економската рецесија, Словачка не била сведок на значајно намалување на социјалните расходи во овие години.

Во 2004 година при пристапувањето во ЕУ од страна на централно-десничарската влада, во Словачка биле донесени нови пакет т.н. „храбри“ мерки од областа на социјалната заштита и фискалната политика. Имено, даночните

реформи (воведување на рамен данок) во политиката на пазарот на трудот (вклучувајќи го воведувањето на целосен фонд за пензиски систем) и реформата на социјалната помош се едни од најстакнатите реформи. За социјалната помош, суштината на промените се состоела во значајно намалување на нивото на исплатите на програмата за поддршка на основниот приход (надоместокот бил поставен на една третина од егзистенционалниот минимум), како и со воведување на силни стимулации за работа. Истовремено, за добивање на правото на семеен надоместок не биле вршени пресметки за материјалната состојба на семејството, туку било променето на еднаков надоместок за секое дете во семејството.

Ваквите социјални политики не биле значително променети сè до ноември 2013 година кога бил донесен Законот за материјална потреба. Со овој закон системот силно се туркал кон моделот за **workfare**, односно со воведување задолжително активирање на локалната самоуправа како нејзино дискреционо право, да се добие основниот износ на програмата за поддршка на приходите. Програмите за активирање биле мотивирани од високото ниво на невработеност со кое се соочила Словачка. Особено долгорочната невработеност останала највисока во ЕУ и тоа на 9,2% (во 2012 година). Неодамна, Владата повика на изработка на семејната политика „фокална точка на социјалната политика на државата“. Фокусот треба да биде на зголемувањето на стапката на вработеноста на родителите со мали деца и да им помогне со трошоците за деца. Всушност, Словачка спаѓа во земјите на ЕУ со најниска стапка на вработеност за мајките.

3.1. Институционална поставеност

Системот на социјална заштита во Словачка е поделен на четири сектори. Двата клучни сектори се здравствената заштита и социјалното осигурување; а другите два се државната социјална поддршка за семејствата и социјалната помош. Во 2012 година износот на бенефициите кои се финансираат од задолжителните придонеси изнесувал околу 75% од вкупните бенефиции. Пензиите вклучувајќи ги и старосните, инвалидските и воените пензии, го сочинуваат најголемиот дел од трошоците за социјална заштита. По пензиите, здравствените и бенефициите за боледување го сочинуваат вториот најголем дел од трошоците за социјална заштита.

И покрај тоа што законот со кој се уредува системот на социјална заштита потпаѓа под надлежност на Министерството за труд, социјални работи и семејство (MLSAF), социјалното осигурување се администрира од страна на државната Агенција за социјално осигурување. Агенцијата за социјално осигурување и нејзините подрачни единици дејствуваат како врска помеѓу различните релевантни институции и крајните корисници.

Како резултат на реформите во системот за социјалната заштита (2004), како

дел од организациската структура на Министерството за труд, социјални работи и семејство беше формирана Централна канцеларија за труд, социјални работи и семејство (LSAF). Целта беше да се интегрираат различните услуги кои се нудат за маргинализираните и ранливите категории на лица и да се направи нивната реализација поефикасна. Покрај тоа, целта на интеграцијата на одделенијата кои нудат услуги за вработување и одделенија за социјални надоместоци е да се олесни следењето на корисниците на парични надоместоци и на социјалните услуги и да помогне во спречување на непријавената работа. Сепак, реформата во системот на услугите за вработување беше проследена со намалување на бројот на вработени и со зголемување на бројот на клиенти по вработен со што се отежна обезбедувањето на ефикасни услуги кои се адаптирани на самите клиенти.

Администрацијата на социјалните надоместоци е организирана преку локалните самоуправи и преку локалните канцеларии за труд, социјални работи и семејство и е под надлежност на Министерството за труд, социјални работи и семејство. Локалните канцеларии за труд, социјални работи и семејство се, исто така, одговорни за администрација на надоместоците за семејство, со исклучок на детскиот даночен бонус кој е во надлежност на Министерството за финансии и е администриран преку даночните служби и претпријатија.

Традиционално, еднократните надоместоци за помош во облека и други трошоци се обезбедуваат на ниво на општини и самата општина одлучува за тоа на кого му следуваат.

Исто така, по спроведената реформа за децентрализација во јавната администрација во периодот 2002-2004 година, општините и локалната власт играат клучна улога во испораката на долгорочна нега и други социјални услуги.

Здравствените бенефиции се во надлежност на Министерството за здравство. Системот на задолжителното здравствено осигурување покрива лекување во здравствените институции и одредени лекови. Истото се обезбедува од страна на три агенции за здравствено осигурување. Најголем дел од граѓаните се осигурани преку генералната агенција за здравствено осигурување. Во суштина обезбедување на здравствена заштита се спроведува преку здравствени центри, болници, поликлиники, санаториуми и бањи. Системот за социјална заштита ги користи здравствените установи кои се во државна и приватна сопственост.

3.2. Надоместоци за социјална заштита

Надоместокот за покривање на основните егзистенционални потреби е заснован на минимален приход и е основен надоместок за социјална заштита во Словачка. Истиот не е финансиран од задолжителни придонеси, туку се финансира преку даноци и е базиран на материјален цензус. Се дава на лица кои живеат или престојуваат во Словачка и на кои им се потребни материјални

средства, односно на кои приходите им се под егзистенцијалниот минимум и не можат да обезбедат доволен приход за себе. Структурата на ваквиот систем беше дефинирана во 2004 година кога надоместокот за покривање на основните егзистенционални потреби беше поделен на основен надоместок и неколку условени додатоци на основниот надоместок.

Регулирањето на овој систем потпаѓа под Министерството за труд, социјални работи и семејство и надоместоците се обезбедуваат преку посредство на локалните канцеларии за труд, социјални работи и семејство или локалните самоуправи/општини. Доставените барања од корисниците потоа се испраќаат до канцеларијата за труд, социјални работи и семејство според местото на живеење на подносителот на барањето. Канцеларијата потоа прави проценка дали му спедува материјално право. Теоретски, максималното времетраење на постапката помеѓу поднесувањето на пријавата и првата исплата на надоместокот не смее да надмине два месеца (Kusa 2014).

Корисник може да биде индивидуално лице или домаќинство. Не постои услов поврзан со возраста на лицата кои живеат самостојно и имаат свое домаќинство. Сепак, возрасни лица под 25 години кои живеат со своите родители, не можат да бараат остварување на посебно право. Сите приходи и бенефиции, недвижности и движни работи со кои располагаат, се земаат предвид при пресметката на расположливиот приход со неколку исклучоци, како на пример грантот за детскиот додаток (види подолу).

Максималниот износ на надоместокот варира во зависност од составот на домаќинството, социоекономскиот статус на членовите на семејството, како и способноста да ги исполнат поставените услови за добивање на надоместоците/бенефициите. Надоместоците зависат од исполнувањето на различните услови кои се однесуваат на учеството во програмите за активирањето на пазарот на трудот (надоместоци за активација), поседување на сопствен простор за живеење или живеење под кирија и редовно плаќање на трошоците за домување или намалена способност на барателот да обезбеди минимум средства за сопствен живот (надоместок за заштита) (за повеќе детали види табела бр. 3)

Висината на надоместоците значително била намалена во 2004 година со што истите се наменети за обезбедување на најосновните средства за живот. Всушност, целта на системот не е да се обезбеди т.н. егзистенционален минимум, туку само да се ублажи состојбата на материјалниот недостаток и да се обезбедат основните услови за живот кои се однесуваат на еден топол оброк дневно, потребна облека и домување. Исто така, одредувањето на надоместокот е дискреционо право и не е дефинирано како законски обврска на Владата. Со Амандманот на законот за минимален приход кој е во сила од јануари 2014 година, надоместокот за основен минимален приход е базиран на учество од т.н. услуги во заедницата.

Табела бр. 3 Главни социјани надоместоци во Словачка

Надоместок/ бенефиција	Мате- ријален цензус?	Подобност	Износ
Социјална помош			
Надоместок за материјална помош	Да	Жителство; приходот на лицата коишто живеат заедно не го достигнува законскиот одреден максимум, лицата се способни за работа и се подготвени да прифатат соодветни понуди за работа, преквалификација или мали општествени работи	Поединци: 61.60 евра (без деца), 117.20 евра (1-4 деца); 171.20 евра (5+ деца); Парови: 107.20 евра (без деца); 160.40 евра (1-4 деца), 216.10 евра за (5+ деца)
Надоместоци:			
<ul style="list-style-type: none"> Заштита 	Да	(а) Постигнување на возраст за остварување на право за старосна пензија, инвалидност, самохран родител кој се грижи за дете до 31 недела од раѓање, болест (б) Бременост (од 4-ти месец); потребна материјална помош со дете до 1-годишна возраст	63.07 евра (а) 13.50 евра (б) 12 месеци максимум
Активација	Да	Регистриран барател на работа кој посетува програма за враќање на работа, продолжување со стручно образование, продолжување со вишо средно образование или колеџ	63.07 евра
<ul style="list-style-type: none"> Посебни случаи 	Да	Долгорочно невработени кои само што се вработиле или самовработени лица чија плата е повисока од минималната плата, а пониска од трипати по минималната плата и од изгубениот надоместок за домаќинство кое е во материјален ризик	63.07 евра 12 месеци максимум

• Издржувано дете	Да	Дете од 6 до 16 години кое редовно оди на училиште	17.20 евра
• Надоместок за домаќинство		Плаќање на режиски трошоци, имање право на доживотно надоместување на трошоците за кирија, живеење во домови за стари лица или во социјални домови	55.80 евра за индивидуи; 89.20 евра за домаќинство со 2+ лица
• Еднократна помош		Непредвидени трошоци за кои постои документација	Реални трошоци, но не смее да надмине , 594.24 евра
Надоместоци за деца			
Надоместок за дете	Не	Детето/родителот се жители и детето е со возраст до 16 години (или до 25 години доколку е на редовно стручно образование, се студенти или не можат да работат или да студираат поради болест или повреда)	23.52 евра по дете
Еднократен надоместок	Не	Раѓање, посвојување	829.86 евра за првото, второто и третото дете и 151.37 евра за четврто и повеќе деца кои преживуваат најмалку 28 дена
Годишен надоместок за повеќе раѓања	Не	Постојан жител и повеќе раѓања	110.36 евра по дете
Даночно ослободување	Да	Издржувано дете (до 25 години) и годишната заработувачка на родителите е помала од 6-пати од националната минимална плата	21.41 евра по дете
Родителски надоместоци			

Породилно отсуство	Не	Мора да се на отсуство од работа и мора да имаат платено здравствено осигурување за најмалку 270 дена во последните две години пред породувањето	надоместување од 65% на претходниот остварен приход за 34 недели, од кои приходите во последните 6-8 недели мора да бидат остварени непосредно пред очекуваната дата на пораѓање
Родителски додаток	Не	Жител, кој се грижи/чува најмалку 1 дете до 3-годишна возраст (или до 6-годишна возраст за дете со долгорочни здравствени проблеми), лицето не користи надоместок за породилно отсуство во износ кој е над родителскиот надоместок и за претходното родено дете не се грижи друго лице кое прима родителски додаток	203.20 евра, посебен додаток за повеќе деца (25% по дете) и намалување од 50% за најмалку 3 месеци ако детето не посетува задолжителна редовна настава.
Надоместоци за грижа на децата	Не	Жител, кој се грижи/чува дете до 3-годишна возраст (или до 6-годишна возраст за дете со долгорочни здравствени проблеми), кој се занимава со доходовна активност или студира, а грижата на детето ја обезбедува овластена институција или овластен бебиситер	Документирани трошоци во износ до 230 евра месечно по дете
Надоместок за инвалидност			
Долгорочна нега	Да	Лица со инвалидитет или со нарушено здравје со приход и имот кој не надминува одредена граница	Надоместок во натура и во пари

3.3. Надоместоци за деца и семејства

Семејната политика во Словачка традиционално става акцент на финансиските бенефиции. Во моментов постојат многу различни видови на бенефиции насочени кон различни категории на лица. Во 2012 година надоместоците за деца/фамилии изнесувале 1,8% од БДП. Државната социјална помош е во надлежност на Министерството за труд, социјални работи и семејство и истата пред сè опфаќа парична помош за семејствата. Надоместоците се исплаќаат на корисниците од страна на локалните канцеларии за труд, социјални работи и семејство. Исто така, постои даночно ослободување за семејства со деца кои ги издржуваат, кое е регулирано од страна на Министерството за финансии и се администрира преку даночните канцеларии.

Со исклучок на даночното ослободување, детските надоместоци во Словачка не се поврзани со материјален цензус.

Истите опфаќаат: еднократни надоместоци за раѓање/посвојување, годишен надоместок за повеќе раѓања и рамен универзален детски надоместок за деца од 16 до 25 години доколку се образоваат.

Јавните установи за детска заштита пред сè се насочени кон згрижување на децата кои се на претшколска возраст, а помалку кон помалите. Во принцип јаслите кои се грижат, односно ги чуваат децата кои се на возраст до 2 години, се раководени од локалните власти или од приватни компании и семејствата кои остваруваат мали приходи, не можат да си ги дозволат. Ова особено се должи на доминантното општествено мислење дека личната грижа од самиот родител на децата до 3-годишна возраст е најдобра за здравиот развој на детето со што во крајна линија се објаснува дизајнот на породилното отсуство (кое може да се користи до 3-годишна возраст на детето).

Делумно, како средство за зголемување на учеството на родителите на пазарот на трудот, родителите можат да изберат помеѓу двата надоместока кои не се поврзани со материјален цензус: родителски додаток предвиден за родителите кои се грузат за децата и надомест за родители кои работат или студираат. Надоместокот за згрижување на децата ќе биде повисок особено за родителите кои имаат повеќе деца под 3-годишна возраст поради повисоките трошоци за грижа на децата.

3.4 Долгорочна нега и здравствена заштита

Со реформата во јавната администрација од 2002 до 2014 год. надлежностите во областа на социјалните услуги беа пренесени од централната власт на локалните и регионалните самоуправи. Како резултат на долготрајната грижа, во Словачка нема унифициран систем на социјална и здравствена заштита. Правната рамка е формирана од посебни закони кои се однесуваат на различни услови и ризици, вклучувајќи инвалидитет, различни заболувања, старост, општествена

потреба и зависности.

Надоместоците зависат од максималниот приход на домаќинството кое аплицира. Воведен е праг на приходи кој варира во зависност од повеќе фактори (т.е. дали или независната личност е дете). Во продолжение за надоместокот во натура (кој вклучува станбена и дневна грижа)... Надоместоците се достапни во форма на право на лична помош и помош од страна на неформални негуватели (роднини) во рамките на домашна посета.

Надоместоците се обезбедени како комбинација на парични надоместоци и надоместоци во натура. Сепак за определени надоместоци оваа комбинација не е возможна (на. пр. надоместок за користење на одредена услуга условена со задолжително присуство и надоместок за лична помош). Освен надоместоците со материјален цензус, доделувањето на останатите надоместоци е предмет на лекарски преглед за да се оцени степенот на зависност на една личност.

Исто така, треба да се нагласи дека корисниците на надоместоците со минимален приход се осигурани од страна на државата за здравствените ризици. Поради тоа имаат и пристап до основната здравствена заштита. Сепак, ова не вклучува специјалистички медицински прегледи и не ја покриваат целосно стоматолошката заштита и голем број на специфични лекови.

3.5 Активирачки политики на Словачка

И покрај тоа што Словачка има релативно висок и одржлив раст по пристапувањето во ЕУ и целокупното ниво на сиромаштија не е многу високо, долгорочно Словачка има една од највисоките стапки на невработеност во Европа. Покрај тоа, на регионално ниво постојат значајни разлики во стапките на сиромаштија и невработеност делумно поврзани со регионалната застапеност на ромската популација.

Историски гледано програмата за минимален приход се смета за силна дестимулација на невработените да прифатат работа која е платена незначително над минималната плата. Елиминирањето на финансиските демотивации беше клучна цел на реформите спроведени во периодот 2003-2004 год. Реформите намерно го поставија минималниот приход да биде многу низок со цел да се активираат корисниците и дел од приходот да биде условен со нивно учество во услуги на локално ниво или во образование и обуки.

Материјално необезбедените лица кои се регистрирани како невработени лица, можат да добијат дополнителен додаток за активација преку два начина: учество во активирачки работи согласно договорите со канцелариите за труд, социјална работа и семејство или со општините и континуирано учество во едукација и обука. Штом договорот е потпишан од невработените, се бара да работат 10-20 часа неделно.

Во 2013 година беа воведени голем број на реформи со цел да ја зајакнат програмата за социјална помош:

- прифаќање на понудената општествена работа за најмалку 32 часа месечно стана услов за добивање на сите основни надоместоци¹⁰¹;
- невработените кои ќе најдат вработување или самовработување имаат право на т.н „специјален додаток“ за 12 месеци;
- недоволно е повторувањето на активацијата преку програмите за мали општествени услуги;
- приходите од повремени мали работи да се земаат предвид во материјалниот цензус, со што се обесхрабрува прифаќањето на неформалното.

Главен проблем на системот за активација е што бројот на работни места создадени за активирачки работи е во целост по налог на канцелариите за труд, социјална работа и семејство или општините.

Огромното мнозинство на корисници на минимален приход добиваат надоместок за активирање учествувајќи во мали општински шеми (89% во 2011, види Kureková et al (2013)). Сепак работите за активирање се нерамномерно распоредени низ целата земја, а особено понудата е надмината во регионите со висока стапка на невработеност и учество на ромската популација во барањата за активирачка работа.

Недостатокот на соодветно финансирање на општинско ниво, се чини дека е фактор што придонесува за ограничување на понудата на договори. Недостатокот на средства заедно со некоординираност на надзорен персонал, исто така, е причина која ги спречува општините во ангажирањето на лица во активирачки работи во повеќе различни и софистицирани задачи.

Во практиката, нискоквалификуваните или неквалификуваните мануелни активности преовладуваат и нема инструменти за да се мотивираат работниците.

Исто така, слаба точка на шемата се образованието и обуките. Постои недостаток на соодветни курсеви и обука за невработените, а тоа значи недостаток на можности да се здобијат со маркетиншки вештини од учеството во програмата. Ова е особено проблематично за одредени категории на корисници како што се младите невработени лица без работно искуство бидејќи тие би имале најголема корист од ваков вид на обука.

Слабата страна на овој дизајн е тоа што транзицијата кон формално вработување е екстремно ниско: во 2011 само 2.74% од учесниците можеа да најдат работа еден месец по завршувањето на активацијата додека само 5.5% од учесниците можеа да најдат вработување во рок од шест месеци (COLSAF 2012).

Се чини дека од програмата може да има поголема корист доколку има подобро финансирање, координација и надзор на општините кои дефакто се главни провајдери на активните работи. Покрај ова, препорачливо е за повеќе посветени поединци да се додадат елементи за поттик и надградба на вештини во определена форма на можност за дипломирање .

¹⁰¹ Со исклучок на категориите наведени во амандман на законот

4. АВСТРИЈА

За разлика од претходните две земји кои беа предмет на разгледување и анализа, Австрија е „зрела“ економија и стара земја-членка на ЕУ. Нејзиниот модел на социјална заштита може да се опише дека припаѓа на конзервативно-корпоративниот модел (во голема мера се базира на социјално осигурување и професионални групи со различни фондови за осигурување и многу институции). Трошоците за социјална заштита се во линија на просекот на ОЕЦД претставувајќи 30.5% од БДП во 2009 година, делумно како резултат на економската и финансиската криза, но од друга страна тоа е 28% од БДП и повеќето надоместоци се на база на социјално осигурување или на универзална природа. Реформата спроведена во Австрија во 2010 и 2013 година во врска со шемата за минимален приход и долгорочна грижа е од интерес и за Република Македонија.

4.1 Институционална поставеност

Системот за социјална заштита на Австрија се карактеризира со комбинација на централизирани и децентрализирани надлежности, со социјално осигурување и универзални надоместоци (главно централизирани) кои подлежат на материјалниот цензус, социјалните услуги, домувањето и делумно здравственото осигурување е во надлежност на регионалните ентитети (9 локални самоуправи).

Главни министерства кои обезбедуваат социјална помош се: Министерството за труд, социјална заштита и заштита на потрошувачите (МТСЗП) и Министерството за економија, семејство и млади. Министерството за здравство, исто така, игра улога во обезбедување на надоместоци за повреда на работно место и здравствено осигурување. За доделување на социјални надоместоци (социјална помош), систем на минимален приход и социјални услуги МТСЗП има обезбедено законска рамка, но понатаму секоја држава си има свое специфично законодавство чија имплементација се врши директно на општинско ниво. Во врска со социјалните услуги можеме да кажеме дека истите се разликуваат на државно ниво додека за паричните надоместоци можеме да зборуваме за законско право. За социјалните услуги нема такво законско право и присуството на одредена услуга зависи од тоа што е карактеристично за одредена област поради што квалитетот и квантитетот на услугите значително се разликуваат во различни делови на земјата.

Во случај на невработеност се води осигурување од страна на Федералниот пазар на труд кој е поддржан од страна на 9 локални самоуправи и околу 100 регионални канцеларии. Осигурителните фондови се самоуправни тела (има околу 22) и истите се групирани во Здружение на австриски фондови за социјално осигурување. Осигурителните фондови не зависат од местото на живеење, но се дефинирани од страна на професионална група и луѓето немаат можност за избор во начинот на осигурувањето на средствата, туку ова зависи од нивната главна професија. Важно е да се нагласи дека ова здружение е надгледувано

(подлежи на супервизија) од страна на сите споменати министерства со различни надлежности (пензија, болест, несреќа и детски додаток), а не е под надлежност на некое од нив посебно. Конечно, за семејни надоместоци кои се универзални, одговорно е Министерството за економија, семејство и млади и овие надоместоци се администрирани преку локалните даночни канцеларии.

Генерално, надоместоците со материјален цензус опфаќаат помалку од 5% од сите парични надоместоци, а тоа е затоа што осигурителното покривање е многу високо, како и присуството на универзални бенефиции (надоместоци) кои го зголемија своето значење сè до воведувањето на детскиот додаток. Покрај тоа, исто така, системот за долготрајна нега е замислен како универзален и така не се ограничува врз база на приходите.

Табела бр. 4 дава преглед на главните социјални бенефиции кои постојат во Австрија, групирани како: социјална помош, невработеност, инвалидитет, деца и семејни бенефиции. Ви претставуваме преглед на овие бенефиции базирани пред сè врз заеднички информативен систем за социјална заштита (www.missoc.org) и во неодамнешната публикација на австриското Министерство за труд и социјална политика (2014).

4.2 Социјална парична помош

Во основа постојат две придобивки од главната социјална помош: минимален приход и додаток за да се обезбеди секој да има минимална пензија. И двата надоместоци се базирани на материјален цензус. Шемата за минимален приход беше воведена во 2010/2011 год. и ја заменува претходната социјална парична помош. Обидот со оваа реформа во суштина беше да се обезбедат еднакви права низ целата земја, а направени се суштински чекори за да се обезбеди унифициран пристап, но остануваат значителни разлики помеѓу покраините..

Сепак, рамковното законодавство предвидува некои основни принципи како што се единствената референтна стапка (праг) која е иста како и за „минималниот износ на пензија“ по намалувањето од 5.1% на придонесот за здравствено осигурување, поттик за заземање на нови работни места и заеднички постапки што треба да се земат предвид при пресметувањето на приходите и средствата кои треба да се игнорираат. Шемата на минимален приход е т.н. надоместок од „последна шанса“ што значи дека тој се користи кога сите други механизми за социјална заштита се недостапни и приходите на луѓето паѓаат под одреден минимум. Материјален цензус се врши и на приход и имот, но некои средства се исклучени секогаш кога тие се потребни за извршување на работата, како и сместување и заштеда до одредено ниво. Покрај тоа, членовите на домаќинството кои се во работна возраст мора да бидат подготвени да работат и да се регистрираат во Агенцијата за вработување (исклучоци се прават за негувател на деца под 3 години или членови кои се грижат за уште еден член со потреба, како што се децата со посебни потреби). За да го користат правото, мора да бидат

жители на земјата.

Скалата на еквивалентност за членовите на домаќинствата е слична на модифицираните стапки на скалата на Организацијата за економска соработка и развој (Organisation for Economic Co-operation and Development) со исклучок на деца кои имаат значително понизок обем (15%, а 30%). Сепак, од овој аспект сè уште има разлики помеѓу покраините и некои од нив даваат повисоки нивоа. Покрај тоа, покраините, исто така, може да се разликуваат по обемот и нивото на дополнителни бенефиции, како што се: надоместок за греење, домување итн. Еден аспект кој сè уште е многу контроверзен е условот да мора да ги враќаат парите доколку корисниците на оваа помош подоцна најдат работа и обврската на роднините е да го сторат истото. Ова е малку намалено од страна на реформите, но постојат некои покраини каде што овие принципи сè уште се применуваат и се смета за голема пречка за луѓето да почнат да добиваат ваков вид на поддршка. Бројот на корисници на ова право е релативно мал: 220.000 корисници во 2012 година со збирна вредност од 0.6 милијарди евра.

Дополнителната исплата на пензија е, исто така, надоместок со материјален цензус кој се обидува да обезбеди минимално ниво на пензија за сите. Меѓутоа, материјалниот цензус пред сè, се однесува на приходите на пензионерите и на брачниот другар. Во однос на буџетот во 2012 година тоа беше околу 1 милијарда евра. Некои дополнителни бенефиции (надоместоци) се плаќаат врз основа на материјалниот цензус на луѓето со низок надоместок за невработеност и помош за невработеност, но не постои минимален праг кој се користи во таков случај.

Табела 4. Главни социјални бенефиции во Австрија

Надоместок	Материјален цензус?	Подобност	Износ во 2014 година
Социјална помош			
Минимални приходи	ДА	Приходот мора да биде под минималниот праг+проценка на локалната самоуправа на движен и недвижен имот	Покривање на разликата помеѓу минималниот приход (814 евра за лице) и еднократниот приход
Законското пензиско осигурување, додаток за изедначување	ДА	Додаток за луѓе чија пензија е под минималниот праг. За да се квалификува, исто така, е земен предвид приходот на сопругникот / партнерот	Минималниот месечен праг е од 858 евра за едно лице и 1286 евра за пар (тоа е околу 60% од просечниот приход). Надоместокот ја покрива само разликата помеѓу реалниот приход и прагот.
Невработеност			

Надоместок за невработеност	НЕ	Невработеност, да биде вработен на минималната временска граница (од 52 недели во последните 24 месеци), способни и подготвени да работат	Во зависност од претходниот приход на лицето
Помош за невработеност	ДА	Висината на потребата врз основа на приходите на лицето и неговиот брачен другар по искористувањето на надоместокот за невработеност	Процент на надоместок за невработеност
Надоместок за инвалидност			
Инвалидска пензија	НЕ	Работници кои претрпеле професионална незгода или болест	Се исплаќа преку социјално осигурување
Семејни и детски додатоци			
Детски Додаток (таканаречен семеен надомест)	НЕ	Жители на државата деца/родители и возраст на децата помала од 18 (или до 24 ако се школува)	За деца помали од 3 месечниот износ е 109.7 евра и се зголемува до 158.9 евра сè додека детето не наполни 18. Колку повеќе деца, поголем е и износот. Зголемувањето на износот започнува со 6.7 евра за дете во случај кога фамилијата има 2 деца и се движи до 50 евра за дете кога семејството има 7 или повеќе деца. За деца со потешка попреченост има натамошно зголемување на 150 евра. За деца од 6 до 15 има и дополнителна исплата од 100 евра на почетокот на школската година.

Дополнителен детски додаток	ДА	Семејства со 3 или повеќе деца	Додаток од 20 евра за трето и повеќе деца ако домаќинството има приходи помали од 55,000 евра годишно.
Надоместок за детска грижа	НЕ	Надоместок за родителска грижа за новороденчиња	Различни опции во зависност од времетраењето од 1 до 3 години + размена на одговорностите помеѓу родителите: подолг период помал износ, ако двајцата родители користат слободно време, периодот се продолжува
Даночни олеснувања за деца	НЕ	Даночен обврзник и корисник на детски додаток	58.4 евра за дете кои ги добива заедно со детскиот додаток + занемарување на приходотод 220 евра за дете на годишно ниво на оданочен приход

4.3 Надоместок за невработеност

Надоместоците за невработеност се обезбедени преку осигурување, но тие се платени на ограничено време и тие се проследени со материјален цензус на надоместокот за невработеност (на лицето и приходите на брачниот другар), не постојат минимални гарантирани нивоа и така шемата за минимален приход би можела, исто така да биде како последно средство за помош. Правата зависат од приходите на лицето. Додека бенефициите за невработеност се околу 60% од претходните приходи, помошта за невработеноста е официјално намалена за 5%. Сепак во 2012 година исплатите биле во просек за 20% пониски, но тоа, исто така, зависи од типот на луѓето кои примаат два типа на помош.

Невработените лица мора да бидат осигурани на минимален период да бидат способни за работа и подготвени да работат. Стапката на невработеност во Австрија е помала од 5% (4.2% во 2012) што е помалку од половина од просекот на ЕУ.

4.4 Надоместок за инвалидност

Надоместокот за инвалидност првенствено се состои од осигурување во случај на несреќа или болест на работно место. Кога ваквите фондови за осигурување не покриваат инвалидност на лицето и нивното домаќинство има потреба од

помош, тогаш шемата за минимален приход станува последна шанса за помош. Исплатата на инвалидската пензија земајќи ги предвид лицата што влегуваат во старосната граница за пензија, претставуваат околу 1,5% од БДП.

Исто така, има и други надоместоци за долгорочна помош кога луѓето имаат потреба од заштита.

4.5 Детски и семејни надоместоци (бенефиции)

Детските и семејните надоместоци претставуваат околу 9% од сите социјални бенефиции или 2,5% од БДП. Тие се од универзален карактер и главната придобивка е детски надоместок (исто така, наречени семејни додатоци). Ова е достапно до сите семејства со деца на возраст до 18 години или 24 години иако децата се на школување или стручно образование. Висината на износот се зголемува врз основа на возраста на децата и на бројот на деца. Исто така, постои и додаток за деца со потешка попреченост и во таков случај не постои старосна граница (надоместокот е на неодредено време). За семејствата со 3 или повеќе деца и со приходи помали од 55.000 евра постои и дополнителен детски додаток.

Системот за детски додаток во 2010 год. претрпе реформи кои имаа за цел поттикнување на одговорноста на двајцата родители да се грижат за детето и воведување на поголема флексибилност во периодот во кој родителите треба да се вратат на работа. Родителите можат да одлучат дали грижата на новородените деца ќе биде обезбедена од страна само на еден од родителите или и двајцата родители во различни периоди и колку долго родителот ќе се заложи да се грижи за детето (изразено во месеци како возраста на детето). Колку подолго трае, толку е помало предвиденото право. Можни се следните опции:

- 12 месеци + 2 приближно 436 евра месечно;
- 15 месеци + 3 приближно 624 евра месечно;
- 20 месеци + 4 приближно 800 евра месечно;
- 30 месеци + 6 приближно 1000 евра месечно;
- врз основа на приход (12 месеци + 2), 80% од приходот остварен во годината пред раѓањето на детето.

Значи дека периодот ќе се зголеми за толку месеци ако другиот родител се грижи за детето за период од најмалку 2 месеца.

И покрај тоа што родителот може да биде примател на додаток за неа на децата, постои можност да се заработи дополнителен приход во вредност од 60% од приходот остварен во годината пред раѓањето на детето.

Исто така, постојат и даночни кредити за даночните обврзници кои се приматели на детски додаток. Тоа е еквивалентно на 58.4 евра месечно кои се исплаќаат заедно со детскиот додаток. Исто така, постои и даночен надоместок кој го намалува износот на приходите за кои луѓето треба да плаќаат даноци.

Крајно, постојат и други детски бенефиции (надместоци) кои ги овозможуваат осигурителните фондови: породилно отсуство (8 недели пред и раѓањето), надоместок за згрижување на децата (подактивните политики на пазарот на трудот), бенефиции (надместоци) за невработеност за барателите.

4.6 Социјални услуги и други бенефиции

Во Австрија сите социјални услуги се финансирани и администрирани од страна на локалните власти и покрај промените кои настанаа во врска со „долготрајна нега“. Ова е област на зголемувањето на трошоците поради стареењето на населението. Процентот на луѓе над 65 години е 18%, а на тие над 80 години е 5%. Од 2013 година, Владата има законодавна моќ за спроведување на законите со што се обезбедува поголема еднообразност низ 9 покраини и има цел да обезбеди бенефиции за долготрајна нега кои сега се третираат како законски права. Слично, создадена е наставна програма за обука, за да се обезбеди стандардизација на потребните вештини на негувателите. Потребата од долгорочна нега се оценува врз основа на „функционална попреченост“ со квалификувано професионално здравствено лице преку домашна посета и се категоризира во однос на потребните часови на нега и квалитетот на здравствената заштита (7 категории). Овој надоместок е директно поврзан со категоријата на потребата и се движи од 150 евра месечен надомест за повеќе од 60 часа нега, па сè до 1660 евра за повеќе од 180 часа нега и исклучителен квалитет на потребите за нега.

Општата цел на додатокот е да даде поддршка на луѓето да живеат во својот дом што е можно подолго и да ги задоволат трошоците за грижа, а не да се обезбедуваат дополнителни приходи. Како надомест не е предмет на материјален цензус.

На негувателите им се дава поинаков тип на помош во однос на времето поминато во обезбедувањето на таа грижа, што се квалификуваат за придонеси и посебни права за да можат да земат отсуство од работа.

REFERENCES

Beblavý, M. (2009): The political economy of comprehensive social policy reform and emergence of a social policy paradigm: the case of Slovakia, Slovak Governance Institute, Bratislava, Institute of Public Policy, Comenius University, Bratislava.

COLSAF (2012): Realizácia nástrojov aktívnej politiky trhu práce za rok 2011. Bratislava: Central Office of Labour, Social Affairs and Family.

Esping-Andersen, G. (1990): The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton University Press.

Esping-Andersen, G. (1999): *Social Foundations of Post-Industrial Economies*. Oxford University Press.

European Union (2013): *Your Social Security Rights in Slovakia*. Employment, Social Affairs & Inclusion.

Ferrera, M. (1996): The southern model of welfare in social Europe, *Journal of European Social Policy*, 6(1): 17-37.

Fleche, S. and A. Radziwill (2012): *Reducing poverty in Estonia through activation and better targeting*; Economics Department Working Paper No. 1008; OECD.

Kargl, M. and R. Rybaczek-Schwarz (2014): *European Minimum Income Network country report: Austria*; European Minimum Income Network.

Klein, C. (2012): *Investing efficiently in education and active labour market policies in Slovakia*; OECD Economics department working papers No 1017.

Kureková L. M., A. Salner and M. Farenzenová (2013): *Implementation of Activation Works in Slovakia*. Slovak Governance Institute.

Kusa, S. (2014): *European Minimum Income Network country report: Slovakia*; European Minimum Income Network.

Leppik, L. (2014): *European Minimum Income Network country report: Estonia*; European Minimum Income Network.

Ministry of Social Affairs (2014): *Social Protection in Austria*.

Purju, A. (2013): *Economic and Social Development in the Baltic States: Estonia*; European Economic and Social Committee.

Ringold D. and L. Kasek (2007): *Social Assistance in the New EU Member States: Strengthening Performance and Labor Market Incentives*. World Bank Working Paper No 17.

Szikra, D and B. Tomka (2009): *Social Policy in East Central Europe: Major Trends in the Twentieth Century* in Cerami A. and Vanhuysee P. eds., *Post-Communist Welfare Pathways: Theorizing Social Policy Transformations in Central and Eastern Europe*; Bakingstoke: Palgrave Macmillan, pp 17-34.

Trumm, A. (2006): *Recent developments of Estonia's social protection system*; University of Tartu.

Walker, R. (2005): *Social Security and Welfare*. Open University Press.

V

НАДОМЕСТОЦИ ОД ДЕТСКА ЗАШТИТА ВО ЛУКСЕМБУРГ, ХРВАТСКА И ЦРНА ГОРА

Нано Ружин

1. РЕЖИМИ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО ЕВРОПА

Во овој дел се прави обид да се прецизира природата на режимите на социјална заштита или групи на режими во Европа. Не е исклучено дека и помеѓу овие групи можат да постојат огромни диспаритети. Затоа е пожелно најнапред да се истакнат диспаритетите помеѓу режимите на поединечни земји. Набљудувано од аспектот на корисниците, режимите на државите-членки на ЕУ, оддаваат импресија на заемни екстремни разлики. Овие разлики се толку големи што речиси не е можно да се пронајдат заеднички точки. Во таквата дијалогичка поставува дилемата дали воопшто е реално да се зборува за европски социјален модел. Секоја држава воспостави држава на благосостојба следејќи сопствени патишта кои сè уште имаа влијание во нивните социјални политики. Експертите често сметаат дека упорноста на националната динамика ја крие конвергентноста со европскиот модел. Некои режими си наликуваат повеќе едни на други додека постојат и такви кои се целосно различни. Набљудувано во глобални црти можат да се разликуваат четири (типа) групи на држави на благосостојба и тоа: а) скандинавски модели; б) англо-саксонски модели; в) континентален; г) меридионално-медитерански модел.

Базните критериуми врз кои се засновува оваа класификација се: 1) покривањето на ризиците и прифатливоста на престациите; 2) структура на престациите; 3) механизмите на финансирање; 4) материјалната организираност на системот.

Скандинавија

Во скандинавските држави, социјалната заштита е право кое е достапно за секој граѓанин. Покривањето е универзално и сите граѓани имаат право на исти базни износи (кои се релативно повисоки во однос на останатите држави). Дури и во случај кога постои опасност од социјален ризик, осигуреникот добива додатни престации од страна на професионалните задолжителни режими. Освен великодушните престации кои гарантираат приход, скандинавските

системи нудат една широка лепеза на социјални услуги организирани од страна на државата, потоа бројни активни програми кои се однесуваат на пазарот на трудот, кои ја потхрануваат и високата стапка на вработеност на граѓаните. Данокот игра значајна, но не и единствена улога во финансирањето на државата на благосостојба. Нивото на трошоци е многу повисоко од останатите држави. Социјалната помош игра мошне ограничена улога, резидуална и насочена кон интеграцијата. Бројните функции на социјалната заштита се силно интегрирани, а одлуките за престациите и услугите им припаѓаат на јавните локални и национални власти. Единствениот сектор кој е вон организационата интегрална рамка е осигурувањето во случај на невработеност која официјално не е задолжителна и е директно управувана од страна на синдикатите.

Велика Британија и Ирска

Вториот модел на социјална Европа се потпира врз идеите на Бевериџ, а својата примена ја наоѓа во Велика Британија и Ирска. Покриеноста на социјалната заштита е комплетна, но не и целосно универзална, освен за домените на здравството. Неактивните и вработените со послаби примања немаат пристап до престациите од националното осигурување. Овие пашални престации се многу пониски отколку оние во Скандинавија. Наспроти тоа, лепезата на формулите на социјалната заштита и на престациите сврзани со нивото на ресурсите е многу поширока. Социјалните и здравствените услуги се финансирани преку даноците, меѓутоа и котизациите на осигурениците претставуваат значаен дел во финансирањето на престациите во готовина. Слично како во Скандинавија, рамката на организирањето на државата на благосостојба е силно интегрирана и ја интегрира и осигурувањето во случај на невработеност.

Континентална Европа

Во оваа група се вбројуваат: Германија, Франција, државите на Бенелукс, Австрија, Швајцарија и некои нови посткомунистички држави. Бизмарковата традиција која се потпира врз врската помеѓу професионалната позиција и (или) состојбата на семејството и социјалните права, постојано се манифестира како во доменот на гарантирањето на приходите, така и во секторот на здравствената нега. Единствено Швајцарија и Холандија го направија овој дел похибриден преку воведувањето на одредени режими од универзален карактер. Формулите за престациите (пропорционални на приходите) и финансирањето (согласно нивото на котизациите за социјалното осигурување) ги рефлектираат во најголема мера логиката на осигурувањето и често се потчинети на разновидни правила согласно професионалните групи. Стапките на компензацијата се широкогради, а покриеноста сеопфатна. Тоа од своја страна повлекува зголемени трошоци и зголемено оданочување. Организациите на синдикатите и на патронатот (стопанските комори) партиципираат активно во управувањето со режимите на осигурување оставајќи една маргинална автономија на јавните услуги, особено во

доменот на здравството. Мнозинството на популацијата е покриено со социјалното осигурување согласно индивидуалните права и оние што произлегуваат од нив. Обврските кон осигурувањето автоматски се активираат штом некој се вработува за плата, независно што на пример, во Германија или Австрија е достигнат еден праг на минимум на приход.

Средоземна Европа

Последната група на држави на благосостојба ги опфаќа: Италија, Шпанија, Португалија и Грција. Степенот на зрелоста на социјалната заштита варира од една до друга држава. Италија поседува поголемо искуство во изградбата на својот режим на социјална заштита, што се рефлектира и во стапката на трошоците и даноците на режимот на социјалното осигурување. Државите на благосостојба на оваа група поседуваат повеќе заеднички институции што ги разликува од системите на социјална заштита на континентална Европа. Покриеноста на осигурениците поседува две карактеристики. Прво, таа е чисто Бизмаркова во доменот на трансферот на приходите (пензиските режими се многу великодушни), а втората е Бевериџовска во доменот на здравството, со оглед дека овие земји воспоставија универзални здравствени услуги на национално ниво (целосно комплетирани во Шпанија и Италија). Професионалните фондови и социјалните партнери играат мошне значајна улога во политиката на доменот на гаранциите на приходите. Нивното влијание е помало во секторот на негата и здравството кои се инаку мошне децентрализирани, особено во Италија и Шпанија. Овие држави покажуваат апели кон социјалните оптоварувања, но даноците прогресивно ги заменуваат котизациите како извор за финансирање на социјалните услуги и здравството. Семејството, исто како и на Балканот останува мошне значајна социјална алка кое ја исполнува и функцијата на семејната солидарност, а издршката останува во доменот на социјалното осигурување.

2. ДЕТСКИ И СЕМЕЈНИ ПРЕСТАЦИИ ВО ЛУКСЕМБУРГ

2.1. Социјално осигурување

Социјалното осигурување како израз претставува збир на напори наменети на надминување на последиците од разни настани квалификувани како „социјални ризици“. Овие политики се рефлектираат во политиките на социјалното осигурување кои заради реализирањето на нивните цели, се конкретизираат во системите на правно структурираната социјална сигурност.

Извори на социјалното осигурување

Со цел да се надмине недостатокот на пари и да се гарантира одредена економска сигурност во Луксембург, во 19 век биле утврдени повеќе техники за

надминување на социјалните ризици. Овие техники биле: штедење која е една индивидуална техника, одговорност на работодавецот, мутуалност или заемност, семеен додаток на платата и социјална помош.

Современи концепции

Со појавата на системите на Бизмарк и Бевериџ, се афирмира и легалното и задолжително социјално осигурување. Новите концепции во доменот на социјалната заштита предвидуваат дека сите лица чија ранливост е евидентна, мораат да бенифицираат од идентична заштита. Услужните алокации се независни од ресурсите кои ги поседува заинтересираните. Во секој случај, индивидуата е автоматски обезбедена со еден минимален приход. Оваа концепција е евидентна во законодавствата на англо-саксонските и скандинавските земји. Во оваа политика, помалку до израз доаѓа одговорноста на колективот, а повеќе доминираат правата стекнати со работниот процес. Во оваа комутативна концепција, на секој работник за време на периодите на принудна неспособност му се обезбедуваат примања како надомест за изгубениот приход. Во случаи кога се работи за најсиромашни и најпогодени работници, престациите на социјалното осигурување не можат да паднат под еден однапред утврден минимум.

Политиките и системите на социјалното осигурување имаат прецизни цели, односно да се даде заштита на секоја индивидуа против разни непредвидливости кои можат да ги редуцираат или укинат активностите на индивидуата, да наметнат дополнителни оптоварувања, да ја остават личноста на ниво на преживување или да ја сведат на состојба на зависност (*Droit de la securite sociale, Ministere de la securite sociale, 2017, Luxembourg*).

Во Луксембург, непредвидливостите се групирани во седум домени и тоа:

1. осигурување во случај на болест, мајчинство и долгорочна нега;
2. осигурувања против незгоди на работа и професионални болести;
3. осигурување во случај на инвалидност;
4. осигурување за стареење и преживување;
5. семејни престации;
6. невработеност;
7. предвремено пензионирање.

Системот на социјална заштита во Луксембург е поделен на седум различни домени. Актуелно постојат околу 10 јавни институции на подрачјето на социјалното осигурување. Тие се финансиски автономни, но се раководени од социјални партнери со еднаква застапеност на работодавачите и вработените. Воедно, во нив се застапени и различни групи на самовработени. Институциите се предмет на законски надзор кој го спроведува Генералниот инспекторат за социјална сигурност, но и на хиерархиска контрола која се врши од страна на одговорниот министер.

Вклучувањето во системот на социјалното осигурување во Луксембург го врши работодавачот кој е должен да го регистрира работникот во шемите за социјална сигурност во рок од осум дена од денот на стапување во работен однос. Самовработените лица, исто така, имаат обврска во рок од осум дена да се регистрираат во Заедничкиот центар за социјално осигурување (Commun de la Sécurité Sociale). Тој управува со членките и со распределбата на придонесите за сите видови на социјално осигурување.

Националниот фонд за здравство покрај другото, е задолжен за администрирање на престациите за долгорочна нега. Одделението за проценка и ориентација (специјална мултидисциплинарна агенција), ја проценува потребата и одлучува за времетраењето на потребните услуги за зависни лица.

Националниот фонд за семејни престации (Caisse nationale des prestations familiales) е единствена институција одговорна за семејни престации.

Националниот фонд за солидарност (Fonds national de solidarité) и социјалните канцеларии (канцеларии sociaux) на локално ниво се одговорни за надоместоците на социјална помош.

Треба да се нагласи дека постојат специјални судови кои се надлежни за решавањето на спорите во областа на социјалното осигурување: Советот за арбитража на социјално осигурување (Conseil arbitral de la sécurité sociale) и Високиот совет за социјално осигурување (Conseil supérieur de la sécurité sociale).

Потребно е да се плаќаат придонеси за осигурување во случај на болест и породилно осигурување, осигурување за долгорочна нега и пензиско осигурување (осигурување од старост, инвалидско осигурување и преживување). Се користи и една друга алатка за пресметувањето на престациите и тоа без да се тргне од реалната заработка на заинтересираниот, туку од минималната фиктивна плата. Според тоа, приходот на активноста често не е интегрално компензиран додека се смета дека оптоварувањата наметнати на корисниците на престациите се често помалку значајни од оние кои им се наметнати на лицата кои се активни. Износот на придонесите се пресметува како одреден процент од заработката. Работникот покрива половина од сумата за придонеси додека работодавачот ја плаќа другата половина. При одредувањето на висината на придонесот за осигурување во однос на долгорочна нега, се земаат предвид и приходите од имот. Притоа осигуреникот сам го уплаќа целиот утврден износ на придонесот за долгорочна нега. Не треба да контрибуира вработено лице за придонесите за осигурување од повреда на работното место (освен во случај кога се работи за самовработено лице), семејни бенефиции или бенефиции за невработеност.

2.2. Престации во случај на потреба од помош од трето лице

Осигурувањето во случај на зависност има за цел да компензира дел од општите трошоци за негата и потребите за трето лице за одвивањето на виталните животни

процеси. Осигурувањето во случај на независноста создава безусловно право, односно независно од ресурсите со кои располагаат зависните лица од неа од трето лице. Во системот на социјалната заштита на Луксембург, зависноста се дефинира како „состојба на едно лице кое заради физичка, ментална или психичка болест или заради една дефициентност од иста природа има значајна и постојана потреба од помош од трето лице за виталните акти на животот“ (Со Законот од 21.12.2005 беа изменети разни одредби за законодавството кои се применливи во доменот на осигурувањето на зависноста).

2.2.1. Концептот на помош за трето лице

Помошта за трето лице се јавува во различни форми, може да се состои од:

- целосно или делумно покривање на виталните животни активности за зависните лица;
- од набљудување или поддржување на зависното лице за да може автономно да ги извршува виталните животни активности.

2.2.2. Концептот за виталните животни активности

Виталните животни активности се онесуваат на помош:

- во доменот на хигиената на телото: бањање, хигиена на устата, нега на кожата;
- во доменот на прехраната: подготвување храна во смисла на конзумирање на соодветна храна и помош конзумирање на истата;
- во доменот на подвижноста: движење, менување на позициите, облекување и соблекување, движење низ живеалиштето, спуштање и качување по скали, излегување и влегување од живеалиштето.

2.2.3. Концепт за потребата

Потребата мора да е постојана и значајна. Зависното лице може да користи престации доколку се однесуваат на потреба од помош и нега во повеќе домени од виталните функции минимум 3,5 часа неделно. Потребно е времетраењето на состојбата на зависност да биде утврдена најмалку за идните 6 месеци.

Мора да се утврдат четири значајни аспекти:

- потребата од помош мора да се однесува на еден или повеќе домени на виталните животни активности (телесна хигиена, прехрана, мобилност);
- состојбата на зависноста потребно е да биде консекутивна, односно причинета од болест;
- состојбата на зависност мора да биде предвидлива за најкус период од 6 месеци;
- потребата од помошта кон зависниот мора да изнесува најмалку 3,5 часа неделно во еден или повеќе домени.

2.2.4. Круг на корисници

Бенефициите од престациите се наменети на зависните лица од неа на трето лице кои се осигурани во доменот на здравственото осигурување.

- За осигурениците со задолжително осигурување не постојат временски рокови, тие се стекнуваат со правото од денот на пристапувањето кон осигурувањето.
- За лица кои го загубиле статусот на осигуреници и кои побарале да склучат договор за друг вид континуирано осигурување, ќе бидат третирани на ист начин како и осигурениците со задолжително осигурување.
- За лицата кои не можат да користат заштита во доменот на здравственото осигурување, а кои побарале да користат едно факултативно осигурување, утврден е рок од една година.

2.3. Престации во случај на домашна нега

Еден од примарните принципи на осигурувањето на зависните лица е претпочитањето на домашната нега наспроти негата во институциите. За да се достигне оваа цел, осигурувањето на зависното лице ги користи следниве престации:

- престации во натура;
- престации во пари;
- прозиви неопходни за помош и нега;
- техничка помош;
- адаптација на живеалиштето;
- котизација на пензиското осигурување во полза на помагачот.

2.3.1. Престации во натура

- помош или нега за витални животни активности (хигиена, хранење, мобилност);
- помош за домаќински задачи (одржување на живеалиштето, постелнина и облека, перење садови);
- активности за поддршка (индивидуално или групно чување/нагледување, придружување при куповини и административни обврски, специјализирани индивидуални или групни активности);
- давање совети (помош околу информираност, начин како да се користи техничка помош).

Престациите во случај на зависност за виталните животни потреби, помошта може да достигне максимум 24,5 часа неделно додека за исклучително тешки состојби максимумот може да достигне 38,5 часа неделно; за домашни задачи

помошта изнесува 2,5 часа неделно, а во исклучителни ситуации може да се зголеми за уште 1,5 час; за активности за поддршка дозволени се максимум 14 часа неделно додека должината на советите е фиксирана од случај до случај. Цената по час во натура просечно годишно изнесува 58,54 еуро и 40,98 еуро за саат за задачи во домаќинството.

2.3.2. Престации во готовина

Престациите за животните витални потреби и домаќински задачи можат делумно или целосно да бидат покриени со престации во готово.

Паричните престации се наменети да ги компензираат лицата кои добиваат помош и нега вон професионалната мрежа. Тоа се однесува на лице кое е повикано да обезбеди неформална помош. Бројот на часови на помош и нега кои можат да бидат компензирани со престации во пари е ограничен: до 7 часа за целосна покриеност; помеѓу 7 и 14 часа, половината може да е покриена во пари, а над 14 часа не може да биде помошта покриена. Висината на престациите достигнува до 25 евра за виталните животни активности и 17,50 евра за домашни задачи.

Производи кои се неопходни за нега и помош: разни производи, пелени кои достигнуваат до износ од 14,32 евра месечно.

Техничка помош: оваа помош е бесплатна, а производителот или снабдувачот е платен од страна на осигурувањето на зависниот. За оваа цел се предлага и листа изготвена од страна на консултативна комисија.

Адаптација на живеалиштето: адаптацијата е преземена на товар на осигурувањето според мислењето на комитетот за евалуација и ориентација.

Преземање на одговорност на котизацијата на пензиското осигурување за неформална помош: согласно Законот за осигурувањето на лицата кои добиваат помош од трето лице предвидува дека котизацијата кон пензиското осигурување ги покрива и лицата кои ја обезбедуваат неформалната помош за котизантите. Во оваа насока можни се две процедури: зависното лице да го негува лице од неговата непосредна близина (член на семејство, комшија, пријател) на кое осигурувањето ќе му исплати средства во готовина. Оваа престација не подлежи на котизации или даноци. Целиот процес го води центарот за социјална работа, зависниот осигуреник ангажира лице кое го пријавува во центарот за социјална работа согласно однапред утврдена процедура.

Престации во дневни и ноќни центри: во овој случај осигуреникот има утврдено право на престации во натура и техничка помош. Со оглед дека е опкружен со професионалци, тој нема право престациите во натура да бидат заменети со престации во готовина, ниту има право на престации за советодавни дејности. Според тоа зависното лице има право на престации во натура само доколку е негувано дома.

Дневни и ноќни центри не смеат да фактурираат производи кои се неопходни за помош и нега на загрижените лица. Воедно стационарите се должни да се екипирани со справи за техничка помош согласно одредбите на договорот од 1998 година.

Евалуација на состојбата на зависност: со цел да се дефинира природата и квантитетот на престациите на кои имаат право зависните лица, неопходно е да се направи проценка на состојбата на зависноста. Процедурата е составена од повеќе етапи и тоа: поднесување на барање за престацијата, медицинска евалуација и базна евалуација.

Утврдување на потребните услуги: кога ќе се соберат информациите, одделението за евалуација ги утврдува престациите на кои зависникот има право. Престациите и фреквенцијата мора да бидат обезбедени во досиејата кои се подетално регулирани во Законот од 21.12.1998 (домашни обврски, активности на поддршка и совети).

План за поделба: доколку остане зависното лице во домашни услови, може да одбере еден дел од помошта да се покрива во натура, а друг во готовина за туѓа нега.

План за згрижување ја утврдува помошта од негата во стационар или во дом. Овој план му се испраќа на Националниот фонд за здравство.

Провајдери или обезбедувачи на услуги: во Луксембург се среќаваат четири категории на обезбедувачи на услуги за кои е предвидено преговарање околу финансиоските услови.

Мрежа за помош и нега: групира професионалци кои оперираат во рамките на одржувањето помош и нега во домот на зависното лице.

Полустационарни центри примаат зависници на 12 часа преку ден или преку ноќ и им обезбедуваат помош и нега.

Стационари за помош и нега се продолжен престој: главно тоа се за стари лица и им даваат интегрална помош и нега согласно нивната состојба.

Стационари со неограничен престој: најчесто наменети за лица со минимум приход, хендикепирани или со специјални додатни алокации за хендикепирани.

Право на престации: престациите се доделуваат од денот на поднесувањето на барањето. Барањето мора да е комплетно, а престациите можат да бидат доделени за еден ограничен или неограничен период.

Исплатата на средствата за престациите во натура се врши директно на Националниот фонд. Паричните средства директно ги добива зависното лице на сопствена сметка. Доколку се промени степенот на зависност на лицето, можна е ревизија на престациите. Доколку не е оправдана секоја престација, може да се укине.

2.4 Семејни престации

Семејните престации се остваруваат на една поразлична основа во споредба со останатите престации кои се исплаќаат во готовина, а се предвидени во доменот на социјалното осигурување. Престациите во доменот на социјалното осигурување имаат за цел да ги гарантираат средствата за егзистенција во случај на прекин, намалување или губење на примањата додека семејните престаации имаат за цел да ги надоместат финансиските трошоци поврзани со поддршката и едукацијата на деца. Притоа треба да се земе предвид дека примањата не се секогаш во согласност со големината на семејството и немаат за цел да ги компензираат семејните оптоварувања кои се должат на присуството на деца во домаќинството.

Во Луксембург семејните престаации опфаќаат збир на престаации кои се наменети да ги компензираат трошоците на семејството. Со други зборови, она што во поголем број држави се подразбира под изразот детска заштита во Луксембург е опфатено со системот на семејни престаации. Впрочем и во Законот за социјално осигурување се истакнува дека нивна цел е делумно да се покријат трошоците на домаќинствата заради присутноста на децата.

Во националното законодавство на Луксембург покрај семејните алокации, согласно нивното стерилно значење, се подразбираат и алокации за почеток на школската година, породилни алокации и мајчински алокации. Најчесто тие се придружувани со родителскиот платен одмор, компензација за воспитување на детето и можност повторно да се вратат на работа по завршетокот на родителското боледување. Освен семејните алокации во Луксембург, постои и таканаречен бон за децата, односно бонификација за смалување на данокот, мерка која е воведена во 2007 г.

2.4.1. Семејни алокации

Во почетокот семејните алокации биле третираны како социјална помош на оние кои имале издршка на деца, потоа како натплата (додаток на платата), а со проширувањето на правата, тие претставуваат редистрибуција на националниот доход во интерес на децата, согласно принципот на солидарност. Актуелното законодавство на Луксембург ги доделува семејните алокации како личното право на детето. Аргументите за тоа се следни:

- семејните алокации не се сметаат како додаток на платата за оние кои имаат деца, туку согласно еднообразност на висината на алокациите, тие важат за сите деца независно од професионалниот статус на нивните родители;
- со еднообразноста на алокациите тие додатоци се исклучиво во полза на децата;
- семејните алокации (детски додаток) како лично право на детето.

2.4.2. Општ детски додаток

Право на општ детски додаток имаат сите деца кои живеат во Луксембург, а за кои законски е регулиран престојот, односно нивното живеалиште. Согласно Граѓанскиот закон е утврдено на адреса на која живеат неговите родители/ посвоители. Притоа, посебен услов е детето да има континуиран престој што подразбира дека престојот не смее да биде прекинат подолго од 3 месеци, освен ако лицето или родителот со кој живее детето, привремено е преселено во странство со паралелно зачувување на живеалиштето во Луксембург, под услови пропишани со Законот за престој во странство. Ова право го остваруваат и вработените во Луксембург за своите деца доколку тие живеат во друга земја-членка на ЕУ.

Алокацијата се исплаќа од датумот на раѓањето до навршување на 18-годишна возраст. Оваа алокација се исплатува и за деца на возраст до 27 години ако овие деца сè уште посетуваат средно образование и за деца со посебни потреби. Алокацијата важи и за лица со хендикеп од 50% до 27-годишна возраст, под претпоставка да не е корисник на минимална плата за хендикепирани лица или друг приход или престација за хендикепирани предвиден со странски поповолен режим на покривање од домашниот. За деца кои посетуваат високо образование, односно за студенти наместо семејна алокација, се добива посебен грант. Во тој случај алокацијата трае до 27-годишна возраст и се однесува и на корисникот кој студира во Луксембург или во странство.

Стандардната стапка на семејната алокација зависи од бројот на деца во домаќинството. Семејните алокации се зголемуваат за деца на возраст од 6 и 12 години и над 12-годишна возраст. За деца со посебни потреби се плаќа дополнителен додаток. Висината на алокациите зависи од семејната група на кое му припаѓа детето при што таа месечно изнесува 185,60 евра за едно дете, 220,36 евра за 2 деца, 267,58 евра за три деца и 361,82 евра за повеќе деца. Кога детето ќе наполни 6 години, се зголемува за 16.17 евра и по 12-годишна возраст за 48.52 евра.

2.4.3. Дополнителни специјални алокации

Наменети се дополнителни специјални алокации за дете помладо од 18 години на кое му е дијагностициран некој привремен или перманентен недостаток кој изнесува најмалку 50% на физичкиот и менталниот капацитет на едно нормално дете. Висината на правото на дополнителен додаток изнесува 185,60 евра месечно. Оваа алокација може да се користи и до навршувањето на 27-годишна возраст доколку недостатокот е најмалку 50%, а лицето посетува некоја обука согласно неговите капацитети.

Утврдување на семејна група: семејните престации (со исклучок на додатокот за почеток на учебната година) се исплаќаат месечно за родителите под услов детето да го воспитуваат двајцата родители и под услов тие да живеат под истиот покрив. Ако родителите се разделени, надоместоците се исплаќаат на кој и да

е родител кој има право на старателство над детето. Паричните средства се исплаќаат согласно договорот на родителите на чија сметка ќе бидат исплатени средствата. Во случај детето да е згрижено во институции, парите им се исплаќаат на родителите доколку неговиот престој не е на товар на институцијата и родителите финансиски партиципираат. Додатокот се трансферира и на малолетно еманципирано лице и на полнолетното дете доколку тоа поднесе барање по основа на продолжено школување.

2.4.4. Додатокот за почеток на школската година (*allocation de rentrée scolaire*)

Има за цел да ги компензира специфичните трошоци на почетокот на школската година. Истиот се дава за деца над 6-годишна возраст и се однесува на сите деца корисници на семејните алокации. Овој додаток се исплаќа еднаш годишно во август. Право на овој додаток има и дете кое се запишало на училиште, но е на возраст помала од шест години. Висината на исплатени средства зависи од бројот на деца во семејството и нивната возраст. За едно дете на возраст од 6 години се исплаќаат 113,15 евра, а за оние на 12-годишна возраст 161,67 евра. За семејства со две деца овој додаток изнесува 194,02 евра за деца на возраст од 6 години и 242,47 евра за деца на 12-годишна возраст. За семејства со три и повеќе деца на возраст од 6 години додатокот изнесува 274,82 евра, а за деца на 12-годишна возраст додатокот изнесува 323,34 евра.

2.4.5. Алокација за новороденче (*allocation de naissance*)

Секоја жена има право на користење на алокација за новороденче. Алокацијата предвидува континуирано медицинско набљудување и нега пред и по раѓањето, со цел да се намали морталитетот и незгодите за време на бременоста и да ја зголеми безбедноста на трудницата. Додатокот се исплаќа во три дела и тоа: предпородилен додаток, додаток при пораѓање и постнатален додаток. За да се стекне со право на родителски додаток, бремената мајка мора да има потребна, согласно закон, медицинска документација за следење на бременоста. За да се исплати грантот за породување, детето треба да се роди во Луксембург, а мајката мора да се подложи на постнатални прегледи во период од осум недели по породувањето. Согласно законот, постнаталниот додаток се плаќа само ако детето било на шест лекарски прегледи во период до навршување на двегодишна возраст. Висината на алокацијата изнесува 1740,09 евра и се исплаќа во три дела по 580.03 евра.

2.4.6. Алокација за породилно отсуство

Претходно алокацијата за мајчинство имала за цел да го достигне принципот на давање престација во пари за жените кои вршат една независна дејност, како и на домаќинствата за време на периодот на легалниот период на боледувањето заради мајчинство. Од 1994 год. осигураните жени по основа на една независна

дејност имаат право на компензација како додатна алокација за мајчинство резервирана за домаќинствата.

Секоја трудна жена во Луксембург или онаа која се породила и поседува легално живеалиште во Луксембург во моментот на остварувањето на правото, може да користи додаток за мајчинство во период од 16 месеци по 194,02 евра или вкупно 3.104.32 евра. Корисник е мајката, а доколку почине, тогаш тоа право се префрла на другиот родител или оној што го издржува детето.

За остварувањето на правото на надоместок за породилно отсуство, потребно е да се контрибуира во осигурителна шема најмалку шест месеци во текот на годината пред породилното отсуство или отсуството за посвоител.

Породилното отсуство ги покрива трошоците за неа поврзани со породувањето, лекарската и акушерската помош, престојот во болница вклучувајќи ги лековите кои се земаат во случај на болест. Трошоците поврзани со диететски производи за доенчиња, се покриени со паушален износ.

Паричен надоместок се доделува на вработена или самовработена жена во период од **16 недели, од осум недели пред до осум недели по породувањето**, под услов лицето да е задолжително осигурено најмалку шест месеци во текот на 12 месеци пред почетокот на породилното отсуство. Додатокот е, исто така, платен кога една жена која е бремена или родила е ослободена од работа бидејќи работното место на кое е вработена претставува ризик по нејзиното здравје. Износот на надоместокот одговара на приходите кои таа би ги добила доколку можела да продолжи да работи.

Се плаќаат парични надоместоци и за посвојување на дете и се исплатуваат на мајката или на таткото на кое му е доделено детето.

Со цел да се добие паричен надоместок, се поднесува барање осум недели пред утврдениот датум за породување, барањето се поднесува до фондот при што се приложува лекарско уверение во кое се наведува очекуваниот датум на породувањето.

2.4.7. Бонус за дете

Усвоениот закон од 21 декември 2007 год. за бонусот за новородено дете се однесува на создавањето на еден бонус за дете со кое се поништуваат сите категории на данок на децата. Законот ги наложува намалувањата на данокот на детето за сите деца кои имаат право на семејни додатоци без оглед на приходот на кој се плаќа данок за лицата кои живеат во семејството на даденото дете. Сумата се исплаќа во вид на бонус за деца.

За секое дете кое живее во заедничко семејство на татко и мајка или во еднородителско семејство, на родителот кој самиот ја обезбедува негата и образованието на детето, му следува право на семеен додаток и се доделува бонус за детето со право на автоматско намалување на данокот.

Бонусот за детето е одреден на 922 евра годишно и тој се исплаќа во текот на

фискалната година на која се однесува.

Од 2009 год. бонусот за дете се исплаќа во месечни транши од 76,88 евра, односно во текот на месецот се остварува и правото кон семејни алокации. Ва годината кога е родено детето, бонусот се исплаќа од 1 јануари независно што правото на семејни алокации сè уште не е отворено од страна на детето.

2.4.8. Родителско отсуство (*indemnité de congé parental*)

Оваа одредба е една од европските директиви која се потпира врз договор склучен помеѓу социјалните партнери на европско ниво. Целта е да се измират семејниот и професионалниот живот со едновремена можност да се продолжи битката против невработеноста.

Може да се користи родителско отсуство поради раѓање или посвојување на едно или повеќе деца за кои се исплаќаат семејни алокации сè додека децата не наполниле 5 години. За да се користи родителско боледување, потребно е исполнување на неколку услови:

- постојана адреса и место на престој во Луксембург;
- легално вработување на територијата на Луксембург во моментот на породувањето или посвојувањето на деца и непрекинат престој од 12 месеци на територијата на Луксембург.

Законот предвидува и други услови:

- задолжително осигурување во здравственото осигурување на Луксембург;
- родителот кој аплицира за овој надомест мора целосно да се откаже од работата или да го намали своето нормално месечно работно време за најмалку половина (родителско отсуство со скратено работно време).

Правен статус: за време на траењето на родителското отсуство, работниот договор е суспендиран. Почнувајќи од последниот ден кога се поднесува барањето за родителското отсуство кај работодавачот и за време на целиот период, работодавачот нема право на раскинување на работниот договор и да го отпушти работникот. За време на отсуството на родителот од работното место, работодавачот е должен да го зачува неговото работно место или да му го понуди истото по неговото враќање на работа.

Времетраење: секој родител што ги исполнува предвидените услови за породилно отсуство, има право на родителско боледување од 6 месеци по дете. Во договор со работодавачот, родителот може да прифати и породилно отсуство од 12 месеци со парцијално работно време. Во услови кога се поднесува барањето за родителското отсуство, тоа се бара за сите деца независно дали се родени или усвоени. Кога еднаш ќе се земе од страна на еден родител, тоа неможе да се префрли на друг родител.

Секој вработен родител има индивидуално право на родителско отсуство, но еден од родителите мора веднаш да го земе ова отсуство по породилното отсуство на мајката. Меѓутоа, родителското отсуство со скратено работно време

може да биде споделено меѓу двата родитела со цел да се осигура постојана грижа за детето.

Со родителското отсуство се стекнува право на паушален надоместок што се плаќа во месечни рати за целото времетраење на отсуството. Овој надоместок не подлежи на оданочување и не зависи од други придонеси за социјално осигурување, освен од здравствено осигурување. Во периодот на користењето на родителското отсуство придонесите за пензиско осигурување ги плаќа државата.

Висината на додатокот е фиксирана на 1 778,31 евра месечно за отсуство на полно работно време во траење од шест месеци и 889.15 за пола од работно време во траење од 12 месеци.

2.4.9. Дополнителен за образование

Доплатот за образование има за цел да овозможи на еден од родителите да ја прекине својата професионална активност за да се посвети на воспитувањето на детето или децата. Овој додаток се дава на родители кои се должни да го носат детето во детски јасли.

3. ДЕТСКА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

Република Хрватска е конституирана како независна држава во периодот на татковинската војна 1991-1995 година. Овој период од една страна е обележан со војна за создавање на национална држава, а од друга страна со постсоцијалистичка транзиција кон пазарна економија.

Согласно Уставот усвоен во декември 1990 година, хрватското општество се залага за негување на либерално-демократските вредности. Во член 1, став 1 од Уставот, Република Хрватска се дефинира како социјална држава. Понатаму, во главата за економски, социјални и културни права од Уставот, се дефинирани основните социјални права кои државата им ги гарантира на хрватските граѓани. Уставот дефинира посебни обврски на државата за заштита на семејството, на мајчинството и материјалните и други услови неопходни за достоинствен живот и развој на децата и младите (член 62). Исто така, согласно Уставот (член 57) државата обезбедува грижа за невработени и лица со посебни потреби и (член 58) гарантира обезбедување здравствена заштита за секој поединец.

Системот на социјална сигурност се состои од: пензиско осигурување, здравствена заштита и здравствено осигурување, осигурување во случај на невработеност, детски додатоци и социјална заштита. Во најголем дел социјалната сигурност почива на осигурување, со исклучок на семејните бенефиции (детски додаток) и програмите за социјална помош кои се универзални, базирани на помош и материјален цензус. Ризикот од несреќа при работа и професионална болест се вклучени во системот за здравствено осигурување и здравствена заштита (краткорочни парични надоместоци и бенефиции во натура), како и во системот за пензиско осигурување - долгорочни бенефиции (пензии). Даночните контрибуции се добиваат преку придонесите за социјално осигурување.

СТРУКТУРА НА СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА НА РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

Министерство за финансии	Министерство за труд и пензиски систем	Министерство за социјална политика и млади	Министерство за здравство
Даноци и контрибуции	Невработеност Стари лица Инвалиди Долгорочни бенефиции за повреда при работа	Семејни бенефиции Социјална помош Мајчинство/ татковство	Здравствена заштита Болничко отсуство Краткорочни бенефиции за повреди при работа
Хрватска агенција за финансиски надзор	Хрватски завод за вработување Централен регистар на осигуреници	Центри за социјална заштита	Хрватски завод за здравствено осигурување

Постојни закони кои подетално ја дефинираат заштитата на семејствата и децата со Законот за детски додатоци (Zakon o doplatku za djecu) од 2001 измени и дополненија OJ 94/2001, 138/09, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12 i 82/15; Законот за семејство (Obiteljskizakon) од 2015, измени, OJ 103/2015; Закон за социјална заштита (Zakon o socijalnojskrbi) од 2013, измени OJ 157/2013; Закон за работни односи (Zakon o radu) од 2014 OJ 93/2014; Закон за данок на приходи (Zakon o porezunadohodak) од 2004, измени, OJ 177/2004; Закон за правата на хрватските бранители од татковинската војна и членовите на нивните семејства (Zakon o pravimahrvatskihbraniteljaizDomovinskog rata ičlanovanjihovihobitelji) од 2004 измени, OJ 177/2004.

3.1. Семејната политика на Република Хрватска

Семејната политика во Република Хрватска во деведесетите години од минатиот век е под доминантно влијание на социјалистичкото наследство насочена кон семејството на вработените на кои им се гарантираат одредени права по основа на вработеност.

Во периодот на татковинската војна (1990-1995) Владата на Република Хрватска прави обид да го ублажи видно нарушениот животен стандард на хрватските граѓани со мерките предвидени во рамките на интервентивната социјална програма усвоена во 1993 година. Со програмата се воведува социјална лична карта за најзагрозените граѓани, па тие можат да остварат бројни форми на помош, од плаќање комунални сметки, помагање во облека, обувки и храна, осигурување, бесплатни учебници итн.

Во период од 1995 до 2000 година се прави обид за формулирање на новата семејна политика. Таа е национално и популационо обоена, а нејзина главна цел е да влијае на негативните демографски трендови, но истата се покажа како неостварлива. Во овој период се донесуваат низа основни закони и програма, како што се Законот за работа од 1995 година, Националната програма за демографски развој од 1996 година, Законот за семејство од 1999 и Законот за детски додатоци од 1998. Дефинирани се многу други мерки за семејна политика во Законот за работни односи, потоа во законите за пензиско и здравствено осигурување и во други закони. Националната програма за демографски развој пред сè ја дефинира многу амбициозната шема на детски додаток кој прогресивно се зголемува до шесто дете и за семејства со пет деца изнесува дури 35% од просечната плата за секое дете. Политиката за семејството (и населението) беше изложена во Националната програма каде што се предложени многу мерки за поддршка на семејството со цел да се постигне пораст на населението, односно да се променат неповолните демографски трендови. Програмата беше многу амбициозна, а за нејзиното постигнување беа потребни многу средства кои како што се покажа Хрватска, не можеше да се издвои. Посебно внимание во оваа програма е ставено на институцијата на мајки-воспитувачи, што подоцна го најде

своето место во Законот за работни односи. Имено, беше предвидено дека мајка со четири деца може да остане дома, да прима плата и да ги остварува правата од социјално осигурување преку одгледување на деца. Сепак, поради високите финансиски трошоци овој институт никогаш не е ставен во практиката.

3.1.1. Детски додаток

Детскиот додаток претставува една од клучните мерки на Националната програма за демографски развој. Во доменот на детските права, детските додатоци привлекуваат најголемо внимание затоа што тие се однесуваат на релативно голема популација и се сметаат за најважна мерка за семејна политика. Првите темелни промени во однос на ова право се направени со Законот за детски додаток усвоен во 1998 година, но поради недостиг на средства, неговата примена започна од октомври 2000 година. Според претходните законски одредби, право на детски додатоци имаат само деца на вработени лица. Детските додатоци се финансираат од придонеси од плата со стапка од 2,20%. Детските додатоци се разликуваат во однос на имотната состојба и бројот на деца. Ново е тоа што со правото на надоместок може да се стекнат сите деца, без оглед на статусот на родителот (вработен-невработен). Приходниот цензус се задржува како еден од најважните критериуми за остварување на ова право. Воведен е и нов услов за хрватското државјанство и постојано живеалиште во Хрватска од најмалку шест месеци пред остварувањето на правото. Тоа подразбира потреба од алокација на многу повеќе средства за детски додаток, што предизвика задоцнување при примената на законот. Новиот закон е значаен чекор напред затоа што ја елиминира дискриминацијата меѓу децата во однос на работниот статус на родителите, а во исто време дејствува како мерка во борбата против сиромаштијата што претставува голем социјален ризик за повеќедетни семејства.

Согласно промените на Законот од 1998 година, корисниците на детски додаток се поделени во две категории. Први ги сочинуваат оние чиј приход по член на домаќинството бил помал од 27,5% од просечната нето плата, а други оние чии приходи по член на домаќинството го надминуваат понискиот процент, но се помали од 50% од просечната плата. Децата од семејствата со повисоки просечни примања немаат право на надоместок. Во првиот случај, детскиот додаток изнесува месечно 9% од просечната нето плата која се зголемува за 5% од просечната нето плата за додатоци за близнаци, трето и секое следно дете. Во друг случај, детскиот додаток изнесува 5% од просечната нето плата и се зголемува со додавање од 4% од просечната плата за близнаци, трето и секое следно дете. Хрватските воени инвалиди од татковинската војна остварувале право на детски додаток без разлика на нивните приходи.

Новите прописи значително го зголемија опфатот на децата, корисници на детски додаток. Така, во 1998 година, детскиот додаток го користеле 385 илјади деца или 37% од вкупниот број деца; во 1999 година бројот на корисници изнесува 391.571; во 2000 година со почетокот на примената на новиот Закон во октомври

изнесува 467.945; а во 2001 година тој број се зголеми на околу 618.670 корисници или околу 60% од вкупниот број деца. Според тоа, значително се зголемиле и потребните финансиски средства. Најголем број деца го реализирале прагот на додаток врз основа на приходниот цензус додека 53.973 корисници оствариле право според посебни прописи. Во структурата на корисниците на надоместоци кои подлежат на приходниот цензус во 2001 година, доминирале децата на работниците (383.196), децата на невработени родители (100.168) и децата на пензионери (32.233). Дури 70% од корисниците кои подлежат на приходниот цензус, оствариле право на поголем износ на надоместок бидејќи нивниот приход по член на домаќинството бил помал од 27,5% од просечната нето плата.

Високите буџетски трошоци доведуваат до брзи промени во системот на детски додатоци (1 јануари 2002 година). Со нив приходниот цензус веќе не се пресметува според просечната нето плата, туку е утврден на висина од 40% и 20% од буџетската основа, а висината на додатокот изнесува 9% и 5% од буџетската основа. Се укинува зголемување на доплата за секое трето и секое следно дете. Се укинува и статусното право на додаток, освен кај деца со тешки нарушувања во здравствената состојба. Така примањата на сите деца се изедначени и правото го остваруваат врз основа на приходниот цензус со што се воведува и приходен цензус за хрватските воени инвалиди. Заради чести злоупотреби, воведен е и услов од најмалку тригодишен непрекинат престој пред поднесувањето на барањето. Треба да се додаде дека семејствата со деца остваруваат даночни олеснувања, независно од имотната состојба на родителите.

Според најновите измени на Законот за детски додатоци (Zakon o doplatkuzadjecu) од 2001 измени и дополненија ОЈ 94/2001, 138/09, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12 и 82/15, право на користење на детски додаток може да го оствари хрватски државјанин/ка кој/а во последните три години постојано живее¹⁰² во Хрватска или кој/а има статус на странец со дозвола за постојан престој за период од три години или лице кое го стекнало правото на азил или лице под супсидијарна заштита без исполнети услови за државјанството или должината на живеење, а на кое приходите на домаќинството му се под одреден минимум. Дополнителен услов за стекнување на ова право е детето да престојува во Хрватска со лицето кое ги исполнува условите. Родителите на децата кои живеат надвор од Хрватска подолго од три месеци, не можат да го остварат ова право. Треба да се спомене и условот вкупните приходи остварени во претходната календарска година по член на домаќинството месечно да не ја надминуваат буџетската основица.

Корисникот не може да оствари детски додаток во период додека неговото дете е на школување во странство со исклучок ако со меѓународен договор или со правилата на Европската Унија за координација на системите на социјална

¹⁰² За место на постојано живеење се смета место и адреса во Хрватска на која постојано е населено лице со цел да ги остварува своите права и обврски поврзани со неговите животни интереси како што се семејни, професионални, економски, социјални, културни и други интереси.

сигурност не е поинаку определено (во период додека детето е на трошок на државниот, локалниот или семејниот буџет, обезбедило престој во установа според посебни прописи). Правото на детски додаток престанува и со стапувањето во брак.

Барање за право на детски додаток може да оствари родител (без оглед дали е во брак или вон брак), посвоител, згрижувач, очув или мајка, баба или дете, старател или (постаро) дете со двајца родители кое редовно посетува настава.

Детски додаток може да користи дете до навршувањето на 15 или 19 години, како и лице (дете) до 21 година кое не го завршило своето образование во редовен рок заради болест. Ова право го остваруваат и деца со попреченост до навршувањето на возраст од 18 години или до завршувањето на образованието, детскиот додаток се користи за период во кој постои попреченост. Висината на детскиот додаток не се менува во зависност од возраста и бројот на децата.

Висината на детскиот додаток се менува во зависност од просечните месечни приходи по член на домаќинство. Ова право може да се оствари под услов вкупните приходи остварени за претходната календарска година да не надминуваат 50% од утврдената буџетска основица¹⁰³ (праг на остварени приходи¹⁰⁴). Поточно, просечниот приход по член на домаќинството не смее да надмине месечен износ од 218 евра (1663 куни).

Стапката на детски додаток е определена од приходите на секој член во домаќинството на месечна основа. Под приходи се сметаат: приходи од работен однос, приходи од самостојна дејност, приходи од имоти и имотни права, приходи од капитал, приходи од осигурување и останати приходи (управни одбори, член во собрание, авторски права и др.), како и приходи од пензии во странство, плати од странство, додатоци за нега и грижа за дете (породилен и родителски додаток, хранителски додаток и сл.), додатоци за привремена спреченост за работа, додаток за невработени, додаток за професионална рехабилитација.

Врз основа на месечните приходи на секој член од домаќинството, поставени се три прага според кои се определува висината на детскиот додаток. Висината на детскиот додаток за дете со самохран родител се зголемува за 15%. Висината на детскиот додаток за дете без родители се зголемува за 25%.

Детскиот додаток за дете со тешки здравствени попречености не зависи од висината на семејните приходи. Висината на детскиот додаток за оваа категорија на деца изнесува 25% од утврдената основица.

Во 2016 година согласно цензусните групи, висината на детскиот додаток за домаќинствата каде што приходите се до 71 евро (543,14 куни) по член на

¹⁰³ Утврдената буџетска основица е основа за пресметка на помош, бенифиции и плаќање на услуги која во 2016 година изнесуваше 436 евра (3.326 куни).

¹⁰⁴ Приходниот праг е максимален износ на приход по член на домаќинство врз основа на кој се добиваат одредени права; поставени на 50% од пресметковната база и моментално е определен на (218,00 евра) 1 663,00 куни.

домаќинство изнесува 39.00 евра (299,34 куни); за приходи од 71 евро (543,14 куни) до 147.00 евра (1119 куни) изнесува 33 евра (249,45 куни) и за приходи од 147 евра (249,45 куни) до 218.00 евра (1663,00 куни) изнесува 26 евра (199.56 куни).

Кога висината на детскиот додаток е зголемена за 15%, тој изнесува 45 евра (344,24 куни) 38.00 евра (286.87 куни) или 30.00 евра (229.49 куни).

Кога висината на детскиот додаток е зголемена за 25% изнесува 50 евра (374,18 куни), 41.00 евра (311,81 куни) или 33.00 евра (249.45 куни).

За деца со тешки здравствени попречености висината на детскиот додаток изнесува 109 евра (831,50 куни).

Породилниот грант (дodatок) за три деца изнесува 65 евра (500.00 куни) или 131.00 евра (1000 куни) за лице подносител на барањето со повеќе од три деца.

За остварувањето на правото се поднесува барање во форма на формулар во подрачната канцеларија на Хрватскиот завод за пензиско и инвалидско осигурување. Формуларот ги содржи следните информации: основни податоци за подносителот на барањето (име, име на татко, презиме, датум на раѓање, матичен број, адреса на живеење, државјанство, сродство со детето за кое се бара остварување на правото, статус, вработени лица наведуваат адреса на работодавач, брачна состојба на подносителот, адреса на работодавачот на брачниот партнер, остварување на правото во странство да/не, место на престој на детето во странство да/не, вид на приходи, податоци за децата, податоци за деца со посебни потреби, податоци за деца без родители, податоци за останатите членови на домаќинството, како и прилози за лична сметка, датум и место на поднесување, податоци за контакт. Во прилог, подносителот на барањето дава потврда за упис во редовно училиште.

3.1.2. Породилни и родителски додатоци

Правата за мајчинство и родителско отсуство (породилно и родителско отсуство) и паричните додатоци се регулирани со системот за поддршка на мајчинство и родителството. Овие права се разликуваат според времетраењето и висината на парични додатоци, а се однесуваат на правата за: породилно и родителско отсуство; право на пола работно време со цел да се обезбеди поголема грижа за детето; отсуство за грижа за дете со тешки развојни пречки; родителско отсуство за посвоители; материјална парична помош (заменскиот приход, мала материјална помош, материјална парична помош).

Во Хрватска родителската помош за мајки и татковци е регулирана на неколку начини. Најзначајни социјални бенефиции се породилното и родителското отсуство, заменскиот приход и малата материјална помош, додека родителството е поддржано и во рамките на други права.

Вработени и самовработени родители, земјоделци и родители кои заработуваат други видови на приходи, имаат право на помош за породилно и родителско отсуство. Ако се исполнат посебни услови, ова право им следува и на

лица кои не се во работен однос како што се пензионери или студенти. Правата на помош за мајчинство и родителство се еднакви и за посвоителите, згрижувачите на малолетно дете и старателите, исто како и на родители на дете (во брак или во кохабација). Странци со постојано престојувалиште во Хрватска, уживатели на азил и лица под супсидијарна заштита ги уживаат истите права, како и хрватските државјани.

Можност за стекнување со правото за надомест на приход за време на породилно или родителско отсуство користат родителите кои најмалку 12 месеци (имале уплатени пензиски придонеси¹⁰⁵) или најмалку 18 месеци во последните 2 години (ако имале прекин во својата кариера) биле вработени или самовработени. Ако родителите не се во можност да го исполнат овој критериум, имаат право на намалена сума на заменски приход.

Ова право може да го оствари и родителот кој остварува друг вид на приходи или е земјоделец кој не подлежи на плаќање на данок на додадена вредност или на данок на доход, а е лице кое во последните три години е со постојано живеалиште во Хрватска или има дозвола за престој за период од три години, а е странски државјанин.

Хрватското државјанство и постојано место на живеење во Хрватска од најмалку пет години се посебен услов во случај родителот да не е во работен однос. За остварувањето на ова право странците мора да имаат дозвола со важност од најмалку пет години.

Сите категории на родители мора задолжително да се вклучени во ситемот на здравствено осигурување. Невработените лица задолжително треба да се регистрирани во Хрватската служба за вработување најмалку девет месеци без прекин или 12 месеци со прекини во случај на прекин на договорот за работа. Ова правило се регулира поинаку за родители кои се пријавени како невработени, а своето образование го завршиле или го прекинале во покус рок од горенаведениот рок.

Породилното отсуство се базира на потврда за очекуваниот ден на раѓање издадена од матичен гинеколог. Според правилата, материјално паричните бенефити за ова право се остваруваат во подрачната канцеларија на Хрватскиот фонд за здравствено осигурување.

Породилното отсуство е право кое го остварува вработена или самовработена бремена жена која има право на породилно отсуство 28 дена пред очекуваниот ден за породување (во случај на компликации, може ова право може да се стекне 45 дена пред очекуваната дата) до 70 дена по породувањето. Ова е задолжително отсуство кое го користи мајката, а под посебни околности може да биде искористено од страна на таткото (како на пример во ситуација кога мајката е почината).

¹⁰⁵ Период за кој вработеното или самовработеното лице плаќа задолжителни придонеси за здравствено и пензиско осигурување

Дополнително мајчинското отсуство трае до шестмесечна возраст на детето. Мајката може да се врати на работа во овој период или да го префрли делумно или во целост на таткото.

Родителско отсуство може да користи вработено или самовработено лице кое има право на родителско отсуство откако детето ќе наполни 6 месеци и тој или таа може да го користи ова право од наполнување на осуммесечна возраст на детето (за прво и второ дете). Ова е лично право на двајцата родители и тие можат да го искористат до 8-месечна возраст за првото и второто дете или до 30 месеци за близначиња, трето или секое наредно дете.

Како правило, двајцата родители ќе користат родителско отсуство секој по 4 или 15 месеци во зависност од бројот на родени деца. Но, ако правото се користи од еден родител, тогаш отсуството може да трае 6-30 месеци.

Земјоделци кои се родители, родители кои заработуваат други приходи или невработени родители имаат право на користење на породилно отсуство до возраст на детето од 6 месеци. По овој период тие имаат право на родителско отсуство до навршување на една година или три години возраст на детето.

Родители кои се надвор од системот на вработување имаат право на породилно отсуство и родителска грижа за дете.

Право на работа со пола работно време со цел да се пружи дополнителна нега на дете

Еден од вработените или самовработен родител, по користење на родителското отсуство, може да работи половина од работното време со цел да обезбеди дополнителна грижа за детето. Ова право се користи ако на детето му е потребен поголем степен на грижа заради неговата здравствена состојба или развој.

Отсуство за грижа за дете со тешки развојни проблеми

Отсуството за грижа за дете со тешки развојни проблеми се користи од страна на еден од вработените или самовработени родители. Ова право се користи до осумгодишна возраст на детето под услов двајцата родители да се вработени или самовработени пред да се бара остварување на правото за целото времетраење на отсуството.

Отсуство за посвоители

Вработени или самовработени посвоители имаат право да користат родителско отсуство од денот кога посвојувањето е воспоставено и во времетраење од шест месеци за деца на возраст од 18 години. Како и да е, им се даваат дополнителни 6 месеци на посвоителите за дете кое е под 8-годишна возраст

Парична помош (надоместок на приход, надоместок за ниски примања, парична помош) (novčana potpora)

Породилно отсуство: се определува на 100% од основицата на платата на родилката. Ако не се исполнети условите за вработеност, паричниот надоместок изнесува 218 евра (1663 куни)

Родителско отсуство: надоместокот на приход е ограничен на калкулираната основица. Стапката изнесува 348 евра за родителско отсуство од 6 до 8 месеци.

За преостанатиот дел од родителското отсуство надоместокот за приход е 218 евра (1663 куни).

Породилно и родителско отсуство ослободување од работа: за ниски примања е 218 евра (1663 куни).

Породилно и родителска нега за дете: изнесува 218 евра (1663 куни).

Право на полувремена работа со цел обезбедување на поголема грижа за дете: 218 евра (1663 куни)

Отсуство за грижа за дете со тешки развојни проблеми: 283 евра (2161.90).

Отсуство за посвоители: Паричниот надоместок за платено отсуство е 100% од основицата на платата на посвоителите. За време на отсуството надополнувањето на приходот на надоместокот изнесува 348 евра (2660.80) или 218 евра (1663 куни)

Родителите, мајките и татковците можат да користат и други права како што е пауза за доење, отсуство заради смрт на дете и суспензија на вработување до наполнување на тригодишна возраст на детето.

Жените, пред и по бременоста и по раѓањето имаат право на здравствена заштита според задолжителната здравствена заштита.

3.1.3. Еднократна парична помош за новороденче

Право на еднократна парична помош за новороденче имаат вработени или самовработени родители, родител кој има друг вид на примања или земјоделец надвор од оданочен личен доход. Ова право можат да го остварат и невработени родители.

Ова право може да го остварат и посвоители на дете ако посвојуваат новороденче, но само во случај оваа помош претходно да не била исплатена за друг корисник.

Ако сте невработен родител, не може да добиете еднократна парична помош за новороденче ако сте хрватски државјанин со перманентно живеалиште за минимум 12 месеци непрекинато живеење до денот на раѓање на новороденчето. Родители странци можат да го користат ова право ако постојано живеат во Хрватска во последните 12 месеци.

Еднократната парична помош е паричен надоместок од 70% од пресметаната основица 305 евра (2328.20). Правото се остварува во период од 6 месеци од датумот на раѓањето на детето

Посвоителот може да го оствари ова право во рок од 30 дена од денот на посвојување на детето.

3.1.4. Надоместок на родител негувател

Статус на родител негувател се определува на родител на дете со пречки во развојот или лице со попреченост. Ако семејството има две или повеќе деца со пречки во развојот или лицата со посебни потреби, статусот на родителот негувател може да го стекнат двајцата родители.

По исклучок, кога родителите на детето со пречки во развојот умираат или кога ниту еден родител не живее со детето или не се грижи за него или неа, статусот на старател се дава на еден член на семејството кој живее со него или неа. Остварувањето на ова право може да се бара дури и ако родителот не може да се грижи за детето поради својата психолошка или физичка состојба.

Членот на семејството може да се стекне со овој статус ако во семејство со самохран родител има две или повеќе деца со пречки во развојот или лица со попреченост.

Правото на статус на негувател, наместо родител, исто така може да му се даде на брачниот другар или партнер кој живее во партнерство со родителот на детето со пречки во развојот или инвалидното лице доколку живеат во семејна единица.

Статус на родител негувател или негувател може да се оствари ако детето или лицето со попреченост е целосно зависно од помошта и грижата на друго лице, односно, ако тој или таа е целосно неподвижен и користи ортопедски помагала.

Статусот се стекнува и ако детето или инвалидното лице има бројни видови на тешки оштетувања (физички, ментални, интелектуални или сензорни) поради што целосно зависи од помошта и грижата на друго лице за да ги задоволи основните животни потреби.

Со статус на родител негувател или негувател не може да се стекне родител или друго лице ако детето со пречки во развојот или инвалидното лице е згрижено во единици за организирано живеење или посетува целодневни или полудневни центри за згрижување на деца и лица со пречки.

Со статус на родител негувател или негувател не може да се стекне родител или друго лице кога детето со посебни потреби или лицето со попреченост останува 4 или повеќе часа во предучилишна, образовна или здравствена установа, дом на социјална заштита или во друг давател на услуги за престој. Исклучително, со статусот се стекнува ако неговите или нејзините родители или згрижувач, за време на престојот нудат помош и нега.

Родителот негувател или негувател има право на паричен надоместок, како и права за пензиско и здравствено осигурување и временски права. Родителот негувател или негувател може, исто така, да оствари право од детски додаток.

Во 2016 година, висината на надомест за родител негувател или негувател

изнесува 327 евра (2500.00 куни).

На родителот негувател или негувателот му следува право на четиринеделно отсуство во текот на една календарска година.

Родителот негувател или негувателот има право на надомест за време кога привремено не е способно да обезбеди грижа поради болест, како и за време на отсуство кога на детето му е обезбедено сместување.

Родителот негувател или негувателот има право на задолжително пензиско осигурување.

Статусот на родителот негувател или негувателот се добива преку Центарот за социјална работа во местото на живеење на барателот.

3.1.5. Гарантираниот минимален надоместок

Гарантираниот минимален надоместок е основен финансиски надоместок кој се обезбедува за задоволувањето на основните животни потреби. Износот на надоместокот се одредува од висината на основицата и зависи од карактеристиките на секое семејство, како што се: бројот на членови на семејството, возраста, неспособноста за работа, бременоста и статусот на родителот (самохран родител). Правото на надоместок е условено за корисниците кои се способни да работат и кои имаат обврска да се пријават во Агенцијата за вработување и активно да бараат вработување, да посетуваат обуки за преквалификација. Ова право се губи ако лицата имаат вработување понудено од страна на Агенцијата за вработување

Во јануари 2014 година, со цел да се зголеми висината на социјални надоместоци за семејствата со ниски примања кои имаат деца, се зголемува износот на надоместокот во зависност од бројот на деца, а износот на надоместокот за самохран родител се зголемува за 100% од висината на основицата додека детскиот додаток повеќе не се смета како приход на домаќинството. Висината на надоместокот по дете до навршување на 18-годишна возраст изнесува 42 евра (319.00 куни) додека за дете со еден родител изнесува 58 евра (440 куни).

Корисниците на овој додаток имаат право бесплатно да ги користат услугите на предучилишните установи, а децата во училиштето имаат право на бесплатен оброк во нивното училиште. Програмите за бесплатни obroци во училиштата дополнително се финансираат за децата од ранливите семејства.

3.1.6. Надоместоци поврзани со образование

Надоместоците во образованието се однесуваат на покривањето на трошоците за сместување во средношколски домови или транспортни трошоци, а имаат за цел да им помогнат на децата од сиромашните семејства да се стекнат со редовно образование. На децата што живеат во установи за социјална заштита, им се дава можност да го продолжат своето образование преку надоместокот за редовно образование.

Надоместок за сместување во средношколски домови им се дава на оние средношколци чии семејства имаат право на гарантиран минимален надоместок на приход, на децата на самохрани родители чии месечни примања не се над два основни износи на приходи пропишани со законот и на децата во згрижувачки семејства кои посетуваат училиште надвор од местото на живеење на нивното згрижувачко семејство и кои не можат да добијат образование во нивното место на живеење.

Надоместокот за редовно образование - без оглед на имотната состојба и приходот на корисникот се обезбедува за оние кои имаат право на постојано сместување. Надоместокот се доделува како месечна поддршка која е четирипати поголема од основниот-236 евра (2.000 куни), но корисникот го губи правото на постојано сместување во моментот кога му е доделено решението за стапувањето во сила на наведената поддршка.

Надоместокот за патни трошоци им се дава на лицата со посебни потреби и на децата со попреченост кои посетуваат училиште со цел да се стекнат со средно образование, а кои следат настава според посебна наставна програма или обука надвор од местото на живеење. Трошоците за патување, исто така, се кофинансирани од буџетите на локалните самоуправи.

3.1.7. Финансиска поддршка за домување

Врз основа на одредбите од Законот за социјална заштита, на сиромашните семејства им се обезбедуваат надоместоци за домување кои вклучуваат: кирија, јавни комунални такси, електрична енергија, гас, греење, вода и други трошоци за живеење во согласност со посебните прописи. Надоместоците за домување можат да се доделат на лице кое живее самостојно или на домаќинства кои се корисници на гарантиран минимален надоместок на приходи кој е еднаков на половина од висината на надоместокот за неговото домаќинство. Во исклучителни случаи, износот може да биде еднаков на износот на гарантираниот минимален надоместок на приходи ако со тоа се спречува одземање на децата од нивните родители.

За оваа цел средствата се обезбедуваат од орган на локалната самоуправа на месечна основа. Покрај тоа, еднаш годишно, лице кое живее само или во семејство може да добие 3 м³ огревно дрво или паричен износ за покривање на трошок за загревање на домот во висина утврдена со одлуката на надлежниот орган на локалната самоуправа. Со цел да се спречи сиромаштијата на најранливите граѓани, корисниците на гарантираниот минимален надоместок и на корисниците на индивидуални надоместоци од инвалидскиот фонд кои имаат статус на ранлив енергетски купувачи, трошоците за електрична енергија се компензираат на месечна основа во висина од 26,31 евра (200 куни) месечно по семејство.

4. ДЕТСКА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА ЦРНА ГОРА

Република Црна Гора е конституирана како независна држава во јуни 2006 година. Во периодот од 1991 година до 2003 година, Црна Гора е дел од Сојузна Република Југославија, а подоцна и од државната заедница на Србија и Црна Гора. Иако двата системи тесно соработуваа во различни подрачја, системот на социјална заштита во Црна Гора се развива и реформира независно од системот на социјална заштита во Србија.

Согласно уставните определби, Црна Гора се дефинира како држава која се застапува за социјална правда во општеството. Државата презема одговорност да ја обезбеди неопходната материјална сигурност на лицата кои не се во состојба да работат и немаат средства за живот (член 67). Исто така, со Уставот се гарантира посебна заштита на семејството, заштита на мајката и детето, а се определуваат и правата и слободите на детето во согласност со неговата возраст и зрелост. Во основа, севкупната општествена поддршка, вклучувајќи ја социјалната и детската заштита е насочена кон потребите на поединецот при што на државата, локалната власт, приватниот, невладиниот сектор и граѓаните им се обезбедува рамноправно учество.

Системот на социјална заштита во Црна Гора се состои од заштита врз основа на осигурување (пензиско и инвалидско, здравствено и осигурување во случај на невработеност) и заштита која е финансирана од даночните приходи во централниот буџет (социјални услуги кои се дефинирани со закон - превентивната дејност, дијагностика, третман и советување и терапевтска работа, институционална и вонинституционална заштита и социјална помош). Традицијата на егалитарна општествена благосостојба и Бизмарковиот модел на социјално осигурување сè уште се доминантни во Црна Гора иако одредени реформи посебно во пензискиот и здравствениот систем, кои беа под влијание на меѓународните финансиски институции (на пр. Светската банка), се ориентирани повеќе кон резидуален и индивидуализиран систем на социјална заштита.

Постоечки закони кои подетално ја гарантираат заштитата на децата и семејствата се Законот за социјална и детска заштита („Службен весник на Црна Гора“, 27/2013, 1/2015, 42/2015, 47/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017), како и Правилникот за поблиски услови за остварување на основните материјални давања од социјална и детска заштита (42/2017 и 50/2017), Законот за семејство и Законот за општа управна постапка, Законот за претшколско воспитување и образование („Службен весник на Црна Гора“, 64/02, 49/07, 80/10, 40/11).

4.1. Социјална и детска заштита на Република Црна Гора

Системот на социјална заштита во периодот пред 1991 година беше воспоставен на иста политичка, економска и социјална основа, како и во другите поранешни југословенски републики. Процесот на транзиција во Црна Гора започна во

почетокот на деведесеттите години на минатиот век, во време додека Црна Гора беше дел од Сојузна Република Југославија (составена од Србија и Црна Гора). Транзицијата беше проследена со војната во регионот, хиперинфлација и санкции од меѓународната заедница.

Социјалната заштита во Црна Гора се карактеризираше со централизирано управување, слабо развиена мрежа на социјални услуги и недоволна и незадоволителна вклученост на граѓанското општество во системот. Во декември 2005 година, Црна Гора го усвои Законот за социјална и детска заштита со кој се создадоа услови за реформирање на стариот ситем. Согласно Законот за социјална и детска заштита од 2005 година („Службен весник на Црна Гора“ 78/05), системот на детска заштита на Црна Гора во основа почива на институционална заштита и финансиски бенефиции. Потемелни реформи на социјалната и детската заштита се дефинирани во Стратегијата за развој на социјалната и детска заштита (2008-1012).

А во јуни 2013 беше усвоен и новиот Закон за социјална и детска заштита. Една од целите на новоусвоениот закон е усогласување на системот на социјална и детска заштита со меѓународните стандарди и обврски кои беа преземени со ратификување на меѓународните договори и оние кои се поврзани со гаранција на човековите права и слободи, како и правата на детето. Со овој закон се унапреди подрачјето на материјалната парична помош, како и подрачјето на социјалната и детската заштита.

На 16 јули 2015 година, Собранието на Црна Гора го усвои Законот за социјална и детска заштита („Службен весник на Црна Гора 42/15“). Со измените на Законот се вовеле надоместок за еден родител или старател - негувател на лице кое е корисник на персонален инвалидски додаток и детски додаток за родители со три или повеќе деца („Службен весник на Црна Гора“, 10/15). Исто така, е донесен Законот за изменување и дополнување на Законот за патни надоместоци за лицата со посебни потреби („Службен весник на Црна Гора“, 17/15). Во согласност со новоусвоениот Закон за социјална и детска заштита, се усвојуваат низа на подзаконски акти од кои ќе ги издвоиме: Правилник за утврдување на висината на средствата за развој, т.е. финансирање на услугите за социјална и детска заштита и критериумите за нивна распределба („Службен весник на Црна Гора“ бр. 42/15); Правилник за поблиските услови за издавање, продолжување и одземање на лиценци за вршење на работите од областа на социјалната и детската заштита („Службен весник на Црна Гора“, бр. 34/15); Правилник за детални правила за издавање, обновување и одземање на лиценци за професионалци од областа на социјалната и детската заштита („Службен весник на Црна Гора“, бр. 34/15); Правилник за стандарди за акредитација на програми за обука, како и за начинот на спроведување на постапката за акредитација („Службен весник на Црна Гора“, број 34/15); Правилник за критериумите и стандардите за учество на корисниците во цената на услугите („Службен весник на Црна Гора“, бр. 77/2015).

Исто така, во 2015 година, од страна на Владата се усвоени Извештајот за

спроведувањето на Националниот акциски план за децата и Извештајот за спроведувањето на Стратегијата за развојот на системот на социјална и детска заштита (2013-2017).

Со Законот за социјална и детска заштита се регулирани основните материјални надоместоци од системот на социјалната заштита (материјална заштита, лична инвалиднина, додаток за нега и помош, здравствена заштита, трошоци за погреб, еднократна парична помош, родителски или негувателски надомест – негувател на лицето кое е корисник на лична инвалиднина) и основните материјални надоместоци за заштита на децата (надомест за новороденчиња, детски додаток, трошоците за храна во предучилишните установи, помош за воспитување и едукација на децата и младите со посебни образовни потреби, поврат на надоместокот за плата и плата за породилно отсуство или родителско отсуство, надоместокот по основа на раѓање на детето, надоместокот по основа на раѓањето на три или повеќе деца, враќање на надоместокот за плата и плата за работа со скратено работно време). Во прилог на основните права од областа на социјалната и детската заштита, се пропишани и услуги во областа на социјалната и детската заштита (проценка и планирање, поддршка за живот во заедницата, советодавно-терапевтски и социоедукативни услуги, сместување, итни интервенции, итн.). Правата и услугите на социјална и детска заштита се реализираат во надлежните центри за социјална работа.

Државата, исто така, може да обезбеди и други материјални придобивки од заштитата на децата во согласност со материјалните способности.

4.2. Материјална помош од системот на детска заштита

Права од системот на социјална и детска заштита можат да остварат црногорски државјани со регулиран престој на територијата на државата. Исто така, права од социјална и детска заштита кои се утврдени согласно Законот за социјална и детска заштита и со меѓународни договори, може да оствари лице кое има статус на странец со одобрен привремен престој или со постојано живеалиште во државата согласно посебен акт.

Законот за социјална и детска заштита има за цел да го унапреди квалитетот на живот и да ги зајакне за самостоен живот поединците и семејствата. Покрај другите категории на лица, Законот е посебно наменет за заштита на детето без родителска грижа, на детето чии родители не се во состојба да се грижат за нив, на детето со пречки во развојот, на детето во судир со законот и на детето кое злоупотребува алкохол, дроги и други опојни средства, на детето кое е жртва на злоупотреба, запустеност, семејно насилство и експлоатација или кај кое постои опасност да стане жртва, на дете кое е жртва на трговијата со луѓе, на детето на кое родителите не се согласуваат околу начинот на извршувањето на родителското право, на дете кое е затекнато надвор од местото на живеење без надзор од родители, посвоители или старател, на трудници без семејна поддршка

и соодветни услови за живот, на самохрани родители со деца без семејна поддршка и соодветни услови за живот и на деца на кои во посебни околности и социјален ризик им е потребен соодветен облик на социјална заштита. Правата од социјална и детска заштита се индивидуални и не можат да се пренесат на други лица. Средствата за реализација на горенаведените права се обезбедуваат прку буџетот на државата, општините и давателите на услуги. Висината на средствата за социјална и детска заштита се приспособува двапати годишно, а е определена со додавање на 50% од зголемувањето на трошоците за живот и 50% од порастот на просечната плата во даденото полугодие.

Право на материјална помош имаат и лица кои се способни за работа под услов да се: трудници; родители¹⁰⁶; родители кои издржуваат деца; односно родители на кои им е продолжено родителското право, во согласност со законот со кој се уредуваат семејните односи; лице кое го завршило образованието според посебна образовна програма со приспособено изведување на дополнителна стручна помош или со посебна образовна програма; лице по навршување на 18 години ако е на редовно школување во средно училиште до крајот на пропишаниот рок за образование; дете без родителска грижа¹⁰⁷, односно лице кое е дете без родителска грижа до воспоставувањето на работен однос подолг од шест месеци.

4.2.1. Право на детски додаток

Носител на правото на детски додаток е родител, посвоител, старател, хранител, односно лице на кое му е доделено детето за нега, воспитување и образование. Право на детски додаток може да оствари корисник на материјална помош, корисник на надоместок за нега и помош, корисник на лична инвалидна, дете без родителска грижа, дете чиј родител е посвоител, старател, хранител, односно лице на кое лицето му е доверено на нега, воспитување или образование како материјална помош кој воспоставил работен однос врз основа на договор за активно надминување на неповолната социјална состојба.

Ова право е ограничено до три деца во семејството, со исклучок на деца кои се родени како близнаци, тројки и слично, како и со исклучок на деца кои се корисници на нега и помош, корисници на лична инвалидна и деца без родителска грижа.

Правото на детски додаток се остварува до навршување на 18-годишна возраст под услов детето да е редовен ученик, со исклучок, правото на детски додаток може да го оствари дете по навршување на 18-годишна возраст ако е на редовно школување во средно училиште до крајот на рокот пропишан за тоа школување. Правото на детски додаток може да го оствари и дете корисник на материјална помош и дете без родителска грижа ако во период од 15 до

¹⁰⁶ Посвоител, старател, хранител, односно лице на кое е доверено детето.

¹⁰⁷ Право на материјална помош може да остварува најдолго пет години по престанок от на сместување во установа, сместување во хранителско семејство, односно престанок на старателството.

18-годишна возраст не посетува редовно средно образование, но под услов редовно да се пријавува во Заводот за вработување. Правото на детски додаток за корисниците на материјална помош трае од денот на засновање на работниот однос на родителот, посвоителот, старателот или хранителот најдолго до девет месеци ако се исполнети прописите на Законот за социјална и детска заштита.

Кон барањето за остварување на право на детски додаток се приложува: доказ за постојан престој на родителот, старателот или хранителот или лица на кои детето е доверено на грижа, воспитание и образование; решение за остварување на право на материјална сигурност или одлука за право на надоместок за нега и помош или одлука за право на лична инвалиднина или одлуката на надлежниот орган за дете без родителска грижа; доказ за вработување на основата на договорот за активација и одлуката за престанок на правото на материјална сигурност; за дете до наполнување на 18 години, доказ дека е на редовно школување; доказ за дете кое е на редовно школување во средно училиште, а пред истекот на пропишаниот рок за школувањето наполнило 18 години; доказ за дете на возраст од 15 до 18 години кое не е на редовно школување дека се евидентира во Заводот за вработување. Доказите за редовно образование се поднесуваат до 1 октомври во тековната година, а доказите за евиденција во Заводот за вработување на почетокот на секое тримесечје, за претходниот квартал.

Висината на детскиот додаток не зависи од висината на примањата по член на домаќинство и не зависи од возраста на децата. Висината на детскиот додаток се исплаќа во месечен износ на носителот на правото. Висината зависи од категоријата на која припаѓа корисникот на правото. Корисникот на материјална помош за секое дете (најмногу три) добива сума од 23.68 евра, корисникот на нега и помош 31.87 евра, корисникот на инвалиднина 39.57 евра, детето без родителска грижа 39.57 евра, додека за родител, посвоител, старател, односно лице (кај кое е доверено детето на нега, воспитување и образование, а кое како корисник на материјална помош засновало работен однос врз основа на договорот за активно надминување на неповолната состојба) му се доделуваат 23,68 евра.

Детскиот додаток за детето без родителска грижа кое е сместено во установа, се исплатува на име на детето на овластеното лица во таа установа и во корист на потребите на детето.

4.2.2. Надоместок за трошоци за исхрана во предучилишни установи

Надоместокот за трошоци за исхрана во предучилишни установи е регулиран со Законот за претшколско воспитување и образование („Службен весник на Црна Гора“, 64/02, 49/07, 80/10, 40/11). Овие трошоци за исхрана во предучилишна установа се наменети за деца без родителска грижа и деца чии родители се корисници на материјална парична помош за семејства, како и за деца на најранливи групи на домаќинства. Надоместокот на претшколската установа ги плаќа Центарот за социјална работа на чија територија е регистрирано детето, односно родителот. Висината на трошоците за исхрана на детето се определуваат

врз основа на бројот на членови на домаќинството, висината на приходите по член на домаќинството и бројот на деца од тоа семејство кои се запишани во претшколската установа.

4.2.3. Помош за воспитување и образование

Правото на помош за воспитување и образование на деца и млади со посебни потреби имаат деца и млади кои го остваруваат правото на воспитување и образование. Ова право ги опфаќа трошоците за сместување во институција и трошоците за превоз. Право на надомест на трошоци за сместување имаат деца кои се упатуваат на воспитување и образование вон местото на живеење за целото време додека трае процесот на воспитување и образование. Право на обезбедување на трошоци за сместување има и лицето кое има улога на придружник на детето упатено во установата. На деца и млади со посебни потреби кои се редовно вклучени во образованието и воспитувањето, им се обезбедува и право на компензација на трошоци за превоз за време на траење на воспитувањето и образованието. Се обезбедува право на надомест за трошоци за превоз и на деца сместени во установи за време на зимскиот и летниот училишен распуст, државни и верски празници, ако патуваат во местото на живеење, како и за враќање во местото на школувањето, во случај ова право да не е остварено по друг основа. Право на обезбедување на трошоците за превоз има и лицето кое е во улога на придружник, освен ако ова право не е остварено по друга основа. Висината на трошоците за превоз се утврдува според висината на трошоците на јавниот превоз за патен и железнички сообраќај.

4.2.4. Поврат на надоместок на приход за породилно или родителско отсуство

Право на поврат на надоместок за породилно, односно родителско отсуство на осигурените лица во Црна Гора се остварува како надомест на целиот износ на плата за период од една година. Бремената жена може да го користи ова право 45 дена пред утврдениот рок за породување, а најдоцна 28 дена пред породувањето таа е должна да го земе породилното отсуство. Право на поврат на средства по основа на исплата на надоместокот на приход за породилно односно родителско отсуство има работодавачот. Надоместокот за породилно или родителско отсуство го исплатува работодавачот во облик на плата на мајката, потоа тој поднесува барање до надлежниот Центар за социјална работа за поврат на надоместокот.

Износот на средствата кои треба да бидат повратени за вработеното лице кое пред остварувањето на ова право работело кај работодавачот зависи од должината на работниот однос и тоа: за лице кое најмалку 12 месеци било во непрекинат работен однос пред остварување на правото на породилно отсуство или родителско отсуство се рефундираат средства во висина на просечни примања за последните 12 месеци; за лице вработено од шест до 12 месеци по ред, се рефундираат 70% од просечната плата на работникот за време кое претходело на месецот на остварувањето на правото на породилно отсуство

или родителско отсуство; за лице кое било во работен однос од три до шест месеци во континуитет, 50% од плата на просечен вработен за време кое му претходи на месецот на остварување на правото на породилно отсуство или родителско отсуство; и за лице кое било во работен однос до три месеци е 30% од просечната заработувачка на работникот за време на работата која претходи на остварувањето на правото на породилно или родителско отсуство.

Во Република Црна Гора, согласно податоците на Заводот за статистика, висината на средствата може да се утврди најмногу до висина од две просечни плати во претходната година.

Со поднесување на барање за поврат на средства за надомест на плата за породилно или родителско отсуство, до Центарот за социјална работа работодавачот доставува и доказ за вработување на работникот, доказ за привремена работна попреченост, одлука на работодавачот за остварување на правото на породилно отсуство или родителско отсуство, образец ЈОППД, индивидуална аналитичка сметка на даночниот обврзник која ги содржи сите месечни ЈОППД пријави за период за 12 месеци континуирано вработување, образец на даночна управа ЈРР, образец М4 на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Црна Гора и извод на деловна банка преку која на корисникот му се исплатени средствата кои се предмет на рефундирање. Работодавачот, исто така, доставува месечен доказ за привремена спреченост за работа, извод од деловна банка преку која на корисникот му се исплатени средствата кои се предмет на повратот и потврда од даночната управа дека се подмирени обврските за данок и придонеси.

Лицата кои се занимаваат со претприемничка активност како самовработени лица, надоместокот на приход за породилно или родителско отсуство го остварува во Центарот за социјална работа. Висината на нивниот надоместок зависи од должината на непрекинат работен однос пред користењето на породилното, односно родителското отсуство.

Барањето за поврат на средства по основа на исплата на надоместок на приходи за породилно или родителско отсуство се поднесува во рок од 30 дена од денот на започнувањето на правото на исплата, а важи од датумот на користење на правото на исплата. Ако пак барањето е поднесено по тој рок, исплатата тече од датумот на поднесување на барањето.

Покрај пријавата за добивање на надоместок за породилно отсуство или родителско отсуство, претприемачот доставува решение за регистрација од надлежниот орган на локалната самоуправа, доказ дека не врши друга активност, одлука од Централниот регистар на стопански субјекти за привремено одложување на активностите, доказ за привремена спреченост за работа, образец ЈОППД, индивидуална аналитичка сметка на даночен осигуреник на која се наоѓаат сите месечни ЈОППД пријави за период од последните 12 месеци, образец на ЈПП на даночната управ, образец М4 од Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Црна Гора. Претприемачот доставува месечен доказ за спреченост за работа.

Висината на надоместокот ќе се утврди во согласност со утврдувањето на висината на средствата што треба да му бидат исплатени на претприемачот кој пред да го оствари правото, бил во работен однос.

Не може да се реализира рефундирање на средства по основа на исплата на надоместок на приходи за породилно или родителско отсуство ако барањето е поднесено по истекот на времето за кое вработеното лице го користело породилното или родителското отсуство.

4.2.5. Надоместок по основа на раѓање на дете

Право на надоместок по основа на раѓање на дете може да оствари родител кој е регистриран во Агенцијата за вработување. Исто така, право на месечен надоместок може да оствари и студентот врз основа на раѓањето на детето. Ова право може да се оствари до наполнување на една година на детето.

Постојат одредени ограничувања во однос на рокот на поднесување на барањето. Имено, право на користење на надоместокот може да се оствари од денот на раѓање на детето ако барањето за остварување на правото е поднесено во рок од 30 дена од денот на раѓањето. Доколку барањето е поднесено по истекот на овој рок, исплатата на надоместокот започнува од датумот на поднесувањето на барањето. Лицата на кои им следува користење на ова право, нема да можат да го користат истото ако барањето е поднесено по наполнување на 12 месеци на детето.

Висината на надоместокот за ова право изнесува 79,03 евра месечно.

4.2.6. Надомест за новородено дете

Правото на еднократен паричен надомест за новороденче може да го оствари еден од родителите, посвоител или згрижувач. Ова право може да се оствари до наполнување на една година на детето. Висината на средствата кои се доделуваат во рамките на ова право, зависат од статусот на подносителот на барањето. Имено, висината на надоместокот за лица кои се корисници на права од материјална парична помош изнесува 130.88 евра додека за лица кои не се корисници на овие права, изнесува 109.07 евра.

Се доставува барање за остварување на право на еднократен паричен надоместок за новороденче до Центарот за социјална работа со доказ за местото на живеење или престој за родителите или за постарите лица или лицата на кои детето е доверено на грижа. Потребна документација за ова право е и копија од изводот од матичната книга на родените на детето и личен документ на двајцата родители. Службениците при матичниот центар се должни да ги информираат подносителите на барањето кога и каде можете да ги подигнат парите. Исто така, овој надомест може да биде доставен и преку поштенската служба.

4.2.7. Надомест по основа на раѓање на три или повеќе деца

Надоместокот по основа на раѓање на три или повеќе деца, може по сопствена волја да го оствари жена која ќе роди три или повеќе деца. Ова право е ограничено на жена која родила три деца и која има најмалку 25 години работен стаж, односно жена која родила четири и повеќе деца, а која има најмалку 15 години работен стаж. Ова право не може да се користи за време на траење на работниот однос и ја исклучува можноста за истовремено користење на правото на пензија. Со остварување на правото на надоместок за раѓање на трето и повеќе деца, се остварува и право на здравствено осигурување. Ова право подразбира доживотен месечен надомест во висина од 70% од просечната нето заработувачка во Црна Гора, која е остварена во годината која претходи на остварувањето на тоа право.

Жена која ќе роди три или повеќе деца, има право доколку сака да оствари доживотен месечен надоместок во висина од 40% просечна нето заработувачка во Црна Гора, остварена во годината која и претходи на годината на остварувањето на правото. Ова право може да го оствари невработена жена која е евидентирана во Заводот за вработување најмалку 15 години.

4.2.8. Поврат на средства на работодавачот за надоместок на заработка за работа со половина работно време

Правото за надоместок на приходи од плата за работа со половина работно време заради интензивна грижа за дете, поточно грижа за болно дете се исплаќа од страна на работодавачот. Оттука правото на поврат на средства може да го оствари работодавачот кој може да побара поврат на средствата врз основа на плаќање на надоместок на работникот за работа со скратено работно време во износ од 50% од платата на работникот. Исто така, право на надоместок за заработувачка за работа со половина работно време, има и лице кое се занимава со претприемничка дејност. Ова право и работодавачот и претпримачот (самовработено лице) го остваруваат во Центарот за социјална работа.

Право на овој надоместок имаат државјани на Црна Гора со постојан пресој. Услов за остварување на ова право е потреба од интензивна грижа за дете со тешко нарушување на здравствената состојба.

Висината на средствата кои му се надоместуваат на работодавачот зависи од должината на непрекината работа на работникот пред остварување на правото на работа со скратено работно време: за лице кое непрекинато работело најмалку 12 месеци, надоместокот изнесува 50% од просечната заработувачка за 12 месеци пред месецот на остварување на правото на работа со скратено работно време; до 12 месеци непрекинато работење, надоместокот изнесува 50% од просечна плата за месеците кои му претходат на месецот на остварување на правото на работа со скратено работно време.

Покрај барањата за надоместок на плата за пола работно време, работодавачот мора да обезбеди доказ за работниот однос на работникот, решение на

работодавачот да го оствари правото на работа со половина работно време; образец на IOPPD, индивидуална аналитичка сметка на даночен осигуреник на која се сите месечни IOPPD пријави за период до 12 месеци, образец на JPR на даночната управа; образец M4 на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Црна Гора и изјавата на деловна банка преку која на корисникот му е исплатен приносот од повратот. Пронаоѓањето, евалуацијата и мислењето на Комисијата за социјална медицина го обезбедува Центарот за социјална работа по службена должност. Работодавачот месечно доставува: доказ за привремена попреченост за работа; изјава на деловната банка преку која на корисникот му е исплатен приносот од повратот кој е предмет на барањето и уверение од даночната управа дека се измирани обврските по основа на даноци и придонеси.

Законот за социјална и детска заштита предвидува и одредени исклучоци во однос на поврат на средства на надоместокот за породилно, односно родителско отсуство и поврат на средства за надоместок на заработка за работа со половина работно време. Имено, работодавачот на кој исплатата на надоместокот на заработувачка ја обезбедува од секторот за јавни трошоци, (буџет, буџетот на општините или вонбуџетски фондови) не му се исплаќа поврат на средства по основа на надоместок на породилно, односно родителско отсуство и надомест на заработувачка за половина од работното време.

4.2.9. Надоместоци за деца со посебни потреби

Еден од родителите или старателите кој се грижи за детето кое е носител на правото на персонална инвалиднина без оглед дали има статус на вработен или пензионер, има право на паричен надоместок. Висината на паричниот надоместок изнесува 190 евра и се исплаќаат на месечна основа. Родителот или старателот кој се грижи за две или повеќе лица со попреченост, а од кои најмалку еден е корисник на надоместок за персонална инвалиднина (инвалидски додаток), има право на месечен додаток во висина од 193 евра за секое дете поединечно.

Надоместоците за престој во дневни центри за деца со посебни развојни потреби се финансирани од буџетот на државата. Висината на надоместокот изнесува 150 евра за секое дете.

4.2.10. Додаток за нега и помош

Право на нега и помош има лице кое има потреба од нега и помош поради физичко, ментално, интелектуално или сензорно оштетување или промени во здравствената состојба за да обезбеди задоволителен пристап до потребите, како и корисникот на персонална инвалиднина¹⁰⁸.

Кога се води постапка за остварување на правото на обезбедување на додаток за нега и помош за персонална инвалиднина, како и надоместоци за заработувачка

¹⁰⁸ Правото на грижа и помош може да се стекне под услов ова право да не се остварува на друга основа.

за работа со половина работно време, потребно е да се утврди степенот на попреченост во развојот, неспособноста за работа, односно инвалидност. Тогаш центарот по службена должност, го обезбедува наодот, оценката и мислењето од социјално-медицинската комисија.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Ministere de la securite sociale (2017), Droit de la securite sociale, Luxembourg.

European Commission (2016), Your social security rights in Croatia, Social Protection (MISSOC), European Union.

Available at: ([http://www.europa.eu/missoc-ssg-HR-2016-en%20\(1\).pdf](http://www.europa.eu/missoc-ssg-HR-2016-en%20(1).pdf))

European Commission (2013), Your social security rights in Croatia, Social Protection (MISSOC), European Union.

Available at: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=815>

European Commission (2013), Your social security rights in Laxemburg, Social Protection (MISSOC), European Union.

Available at: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=815>

ЗАКОНИ

Zakon o doplatku za djecu OJ 94/2001, 138/09, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12 i 82/15.

Zakon o socijalnoj skrbi OJ 157/2013.

Zakon o radu OJ 93/2014.

Zakon o porezu na dohodak OJ 177/2004.

Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata I članova njihovih obitelji OJ 177/2004.

Закон за социјална и детска заштита „Службен весник на Црна Гора“, 27/2013, 1/2015, 42/2015, 47/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017.

Закон за претшколско воспитување и образование „Службен весник на Црна Гора“, 64/02, 49/07, 80/10, 40/11.

Правилник за утврдување на висината на средствата за развој, т.е. финансирање на услугите за социјална и детска заштита и критериумите за нивна распределба („Службен весник на Црна Гора“ бр. 42/15);

Правилник за поблиските услови за издавање, продолжување и одземање на лиценци за вршење на работите од областа на социјалната и детската заштита (

„Службен весник на Црна Гора“, бр 34/15).

Правилник за детални правила за издавање, обновување и одземање на лиценци за професионалци од областа на социјалната и детската заштита („Службен весник на Црна Гора“, бр. 34/15).

Правилник за стандарди за акредитација на програми за обука, како и за начинот на спроведување на постапката за акредитација („Службен весник на Црна Гора“ број 34/15).

Правилник за критериумите и стандардите за учество на корисниците во цената на услугите („Службен весник на Црна Гора“, бр 77/2015).

Ustav Republike Hrvatske. pročišćeni tekst. NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

